R. 752.239

FUNDACIO SALVADOR VIVES CASAJUANA

CHARLOTTE S. MANEIKIS KNIAZZEH
i
EDWARD J. NEUGAARD

VIDES DE SANTS ROSSELLONESES

Text català del segle XIII establert, comentat i glossat
per la Dra. CH. S. M. KNIAZZEH de la University of Chicago
i pel Dr. E. J. NEUGAARD, professor a la University of South Florida

amb prefaci i aportacions de
JOAN COROMINES

I

Gramàtica i Glossari

BARCELONA-1977

ISBN - 84-232-0099-X (Obra completa)
ISBN - 84-232-0100-7 (Vol. I)
Depósito legal B. 9.804-1977

EDITORIAL RAFAEL DALMAU - Bonavista, 26 - Barcelona

Gráficas Román, S. A. - Casa Oliva, 82-88 - Barcelona-5

PREFACI

Prefaci

Aquest llibre és el resultat de la col·laboració de tres filòlegs, que hi han treballat, amb poques interrupcions, per un espai de trenta-vuit anys. Vaig observar la importància del text estudiat, per a la lingüística catalana i romànica, en els anys trenta, gràcies a unes poques cèdules que Balari n'havia tret del manuscrit bàsic; analitzant aqueixos breus extrets vaig adonar-me de la novetat i transcendència d'aquesta font d'informació, que ell havia estat l'únic d'usar en ben modesta mesura, per a l'estudi i història de la llengua. Aprofitant la forçosa estada a París, l'any 1939, vaig examinar a la Biblioteca Nacional el manuscrit principal, i després de llegir-ne sencera una llarga porció del començament, que comprenia una quinta part del total, en vaig copiar fragments que, essent extensos, donaven ja informació sobre totes les característiques bàsiques i molts detalls del seu llenguatge, tot i que la llargada de text transcrita no era ni un terç de la quinta part estudiada.

La clausura de la Biblioteca, en començar les hostilitats el mes de setembre, m'impedí de copiar-ne més. Traslladat a l'Argentina i veient que la part de l'obra estudiada i transcrita ja era suficient per estudiar-ne el llenguatge i tots els altres trets fonamentals, l'any 1943 vaig publicar a la Universitat de Cuyo, en els Annals, que dirigia, del «Instituto de Lingüística», els trossos copiats, fent-los precedir d'un complet estudi filològic i lingüístic, amb una extensa síntesi gramatical i dialectològica i un vocabulari prou abundós, si bé incomplet i concís. Aquest treball, de 85 pàgines, ha estat reproduït el 1971 en el llibre «Lleures i Converses d'un Filòleg» sense altre canvi que traduir-lo al català.

Sempre vaig tenir l'esperança de completar l'obra publicant enter el text antic i fent-ne un estudi complet. No és que se'n pogués esperar cap canvi essencial en el judici que havia deixat fet dels caràcters de l'obra, del seu dialecte ni de la gramàtica del seu llenguatge, car les dades reunides havien permès ja d'estudiar bé allò i d'analitzar això en tot el que té d'essencial. Quan vaig poder treballar sobre la resta del manuscrit, a penes vaig fer més que ra-

tificar-me en aquelles conclusions, afegint-hi noves proves i afinant-hi detalls; tampoc l'estudi gramatical del llenguatge va canviar llavors essencialment, si bé enriquint-se. Però aquest enriquiment ja era dels que valien la pena, i en matèria de lèxic i fraseologia la informació s'havia de multiplicar enormement. I es tractava d'una de les fonts cabdals i més riques del català antic, que revolucionava l'estudi del llenguage del segle XIII, en el període més primitiu de la nostra llengua literària, i que al mateix temps perfeccionava en molt el coneixement filològic de les llengües germanes, en especial l'occità i en general tota la lingüística romànica. Per a la nostra, és evident que les «Vides» estaven destinades a restar per unes quantes generacions una mina d'informació de les més riques.

Tenia consciència de l'enorme feinada que donaria un estudi total i una publicació completa i definitiva. En primer lloc restaven verges de tot estudi quatre quintes parts de l'obra, i els trossos transcrits i publicats del còdex fonamental no eren més que una part exigua d'aquest text llarguíssim, car posats a ampliar-ho valia la pena d'abraçar-lo tot sencer. En un altre sentit preveia també un agreujament perquè havia saltat, sense transcriure'ls ni estudiar-los a fons, certs passatges on s'endevinaven corrupcions de còpia, que es podrien segurament aclarir i eliminar però només a costa de delicats i entretinguts estudis comparatius. I sobretot la primera investigació s'havia fet només amb un sol manuscrit i, encara que confrontant-lo amb el model llatí, no havia estat una confrontació completa ni molt insistent; els altres manuscrits eren molts, i si bé aviat, vàrem veure que la gran majoria eren molt secundaris, modernitzats i despullats dels dialectalismes i singularitats, sense interès per a la llengua del monument, hi havia el manuscrit B, el de Barcelona, menys valuós que l'estudiat, en tots sentits, però que aquest sí era còpia independent i bastant fidel al llenguatge primitiu, encara que no ho fos tant com l'altre: seria indispensable una confrontació completa d'aquest i de l'original llatí. La tasca a fer seria pacientíssima, inacabable, quasi descoratjadora. Hi havia gran motiu per témer que no la podria realitzar mai.

Els dos autors principals d'aquest llibre ens han salvat d'aquesta trista perspectiva. Dos professors nord-americans, llavors encara estudiants, hi han dedicat, des de 1950, gran part de la seva vida. La senyora Kniazzeh, alumna meva a la Universitat de Xicago, i el senyor Neugaard, deixeble del Prof. Urban Holmes de la Universitat de North Carolina (avui professor ell mateix a la de la Florida del Sud), orientat pel seu mestre, i tots dos guiats per mi, han preparat cada un la meitat de l'obra: ella els dos darrers

quints i la primera desena part, ell la resta. Tots dos van guanyar amb aqueix treball, llur grau de doctor en filologia romànica. Les dues obres foren acceptades com a tesis doctorals per les dues universitats, amb la direcció dels dos mestres respectius. A aquestes universitats en general i a l'interès del prof. Holmes per la nostra filologia, deurem els romanistes i tots els catalans aquest gran servei.

Amb infinita paciència ells han copiat per complet els dos còdexs principals i els han comparats sistemàticament i d'una manera exhaustiva amb el text llatí de Jacobus de Voragine (Varazze). Ens en donen una edició crítica, basada en el manuscrit de París (P), però afegint-hi en l'aparat crític totes les variants del de Barcelona, llevat de les purament ortogràfiques, d'algunes de les merament fonètiques, i de poques de les morfològiques i lèxiques d'escassa importància quan es repeteixen constantment. En les notes hi ha també una indicació molt àmplia del text llatí corresponent i moltes explicacions de caràcter lingüístic i exegètic. Hi ha encara la justificació de totes les esmenes crítiques aportades al text, sovint corrupte, d'un o altre manuscrit; atenint-se, però, al criteri de preferir el text de P, molt més fidel i conservador que l'altre, sempre que no estigui més alterat d'una manera evident (llavors la variant de P s'indica en nota, això sense excepció, fins quan és poc important).

Ledició crítica i comentada va precedida de l'estudi gramatical i d'un glossari molt ampli. A cada article d'aquest donem almenys la definició en català modern, seguida de la definició en anglès, i una o diverses cites d'un boci del context suficients per aclarir el significat, junt amb la porció corresponent del text llatí (V) i del text de B, quan difereix del còdex bàsic; tant en el glossari com en totes les cites, que s'han donat generosament, en la gramàtica, indiquem constantment el full i columna on es troben en el manuscrit, indicació que s'ha fet sempre segons la foliació de P (fins i tot en els casos excepcionals on el mot o forma citat només es troba en B).

Després de l'obtenció de llur doctorat, i d'això ja fa més de 15 anys, hi hem seguit treballant tots tres a fi de completar els detalls (sobretot relatius a B i V) que s'havien ajornat i arribar a una decisió en els passatges de crítica o d'exègesi més dubtosos; i en fi la llarga tasca de la impressió. Sigui'ns permès d'expressar ací el nostre pregon agraïment a la Fundació Vives i Casajuana, i als seus comissaris, per la generosa comprensió amb què han acollit aquesta obra tan costosa.

Els dos autors hi han treballat tenaçment, sense estalviar-hi feina ni sacrificis, jo tampoc hi he plangut el meu esforç per aju-

darlos des que començaren fins avui. Tots tres hi hem posat entusiasme.

I ara, per completar les dades generals que puguin guiar sobre l'obra, res no serà més útil que reproduir tot l'essencial de la introducció amb què jo acompanyava el primer estudi de les «Vides», puix que això ha restat enterament vàlid. Altrament remetem a la resta d'aquell treball, fàcilment accessible, per a un bon nombre de detalls lingüístics que ací no calia repetir. Deia allí el que segueix.

* * *

Em proposo donar a conèixer als romanistes un text inèdit del segle XIII, d'un interès extraordinari per a la dialectologia ibero i gal·lo-romànica. De l'escàs coneixement que fins ara (1943) n'han tingut els erudits poden donar idea aquestes paraules publicades el 1916 per un dels més assabentats: «De la *Légende Dorée* écrite par Jacques de Voragine vers l'année 1260 il n'existe pas, croyons-nous, de traduction un tant soit peu ancienne dans une des langues de la Péninsule» (*RHisp.* XXXVI, 136). Això ho escrivia tot un Foulché-Delbosc en publicar una traducció de l'episodi de Judas Iscariot en castellà del segle XVI.

Es una prova evident de l'exigua ressonància que obtingueren les dades que havien publicat Chabaneau (en la *RLR* des de 1878), Balaguer i Merino (*RLR* XIX, 1881, 57-60) i Paul Meyer (*Rom.* XXVII, 93-101) sobre una traducció medieval en una d'aquelles llengües. Tots tres n'havien publicat extractes ben breus; el segon utilitzà per a això un manuscrit de Barcelona i l'edició apareguda a la mateixa ciutat el 1524 amb el títol de «Flos Sanctorum»; els altres dos s'havien servit del manuscrit més antic, conservat a la Biblioteca Nacional de París, i a més havien emès diverses opinions sobre l'antiguitat, procedència i originalitat d'aquesta traducció. Tots estan d'acord que es tracta d'una versió de la *Llegenda àuria* de Voràgine, escrita en català i de data molt primerenca. Però ningú no s'ha adonat fins ara de l'origen dialectal d'aquesta traducció ni ha reparat que hi tenim l'únic monument literari d'una varietat poc coneguda, anella perduda en la cadena dels parlars romànics hispano-gàl·lics.

Ja fa molts anys em va cridar l'atenció el caràcter aberrant en extrem del català d'aquest manuscrit, llegint unes poques cèdules que en va treure Balari, publicades després per Montoliu a l'edició dels materials lexicogràfics del savi barceloní. No hi ha dubte que

a l'Edat Mitjana el català era la més unificada de totes les llengües romàniques. La seva literatura, en un període de tres-cents anys, tot i la seva gran riquesa, presenta un llenguatge uniforme, amb escassa evolució cronològica; però encara hi crida molt més l'atenció l'absència de variants dialectals, absència que és total si prescindim de minúcies sense cap relleu, i que a més solament poden trobar-se en els brevíssims textos primitius i en algun autor valencià del segle XV. Llevat d'això, impera pertot arreu un idioma idèntic: el llenguatge de la cancelleria reial. Però qui ha estudiat històricament la dialectologia catalana s'ha hagut de convèncer que sota aquella *koinè* literària i administrativa, no gaire interessant per al lingüista en la seva uniformitat gens espontània, havia d'amagar-se una llengua viva més variada, encara que ho fos menys que d'altres. Guiat per les cèdules de Balari, que prometien alguna cosa en aquest sentit, vaig decidir-me a examinar el manuscrit de París.

M'hi vaig trobar amb un llenguatge que queia a cada moment en la uniformitat comuna, però aquí i allà hi apareixien formes discrepants, pròpies d'un dialecte de transició cap a la llengua d'oc si bé ja essencialment català. És cosa sabuda que en els segles XIII i XIV els escriptors en vers a la Corona d'Aragó usaven una barreja lingüística catalano-occitana; però no hi ha res d'això a la prosa catalana d'aquell temps, i era evident que en aquest text en prosa tampoc no hi era, ja que hi faltaven els caràcters típics d'aquella llengua artificial: *-s* fora de lloc en els singulars en cas subjecte i sovint fins en cas oblic, *ch* procedent de CA o de CT, diftongació abundosa i de vegades abusiva; en el nostre text, en canvi, els trets occitans eren sempre dels propis dels dialectes que afronten amb el català, i apareixien aplicats d'acord amb les normes de la gramàtica històrica i sense ultracorreccions.[1] Al seu costat, altrament, apareixien arcaismes catalans extraordinaris, no gaire per no dir gens coneguts, dialectalismes perfectament localitzables en el Nord del domini, i vulgarismes que donaven idea d'un llenguatge notablement espontani.

L'obra no manca d'interès literari. El seu autor tradueix el text

[1] [Alguna ultracorrecció que hi hem observat en el text complet és només fonètica, molt limitada i amb rares aparicions, i de naturalesa tal que devia existir en la llengua viva del Rosselló, a causa de l'estat de fluctuació que sofrí el seu dialecte en el segle XIII, estiregonyat entre una hegemonia lingüística nòrdica i les forces autòctones i del migdia, fomentades unes i altres per la vicissitud política; veg. l'estudi gramatical].

llatí de Voràgine; però d'acord amb el concepte medieval de la traducció, hi introdueix aclariments i afegits. I si en general reprodueix fidelment el sentit del model, servint-se del seu romànic, maneja aquest amb una habilitat notable per a l'època, i fins i tot amb certa elegància d'estil; no serà desorbitat de dir que de vegades anuncia ja la frase clàssica, de moderat regust llatí, de Bernat Metge i dels monjos de Sant Cugat.

No era possible desgraciadament, en aquell tràgic estiu de 1939, de treure còpia completa d'un manuscrit de 261 folis, ni d'altra banda em semblava que calgués per als meus propòsits, ja que al capdavall el més gran interès de l'obra no és pas literari ans dialectològic i cronològico-lingüístic. Com que per altra banda la influència de la llengua comuna ja es deixa sentir a la major part del text, i hi abunden els paràgrafs que no s'aparten gens del tipus lingüístic normal, n'hi havia prou amb treure'n copiosos extrets, incloent-hi mostres extenses del seu tipus de llenguatge corrent, i a més totes les formes aberrants d'interès lingüístic.

Posant aquest pla en efecte, vaig procedir a llegir-me tot el manuscrit i a copiar-lo parcialment en la forma indicada; i em trobava a la cinquena part del text quan, havent començat la invasió alemanya de Polònia, la Biblioteca Nacional fou tancada a fi de posar en seguretat els seus tresors, i vaig haver d'interrompre el meu treball.

Heus aquí ara les conclusions a què arribo sobre la pàtria de l'autor, la data del text original i del manuscrit més antic, i les seves relacions amb la versió occitana.

Pel que fa a la descripció del manuscrit puc remetre al catàleg dels manuscrits espanyols i portuguesos de la Biblioteca Nacional de París per A. Morel-Fatio, on figura amb el número 127, i a les notes dels autors esmentats. N'hi haurà prou amb dir, en poques paraules, que es troba catalogat a la Biblioteca amb el número 44 del fons espanyol, que està escrit en pergamí de 320 per 232 mil·limetres, en lletra molt clara del segle XIV, amb capitals historiades al començament dels paràgrafs, sovint acompanyades de belles miniatures, i que consta de 261 folis escrits a totes dues cares i a dues columnes. S'hi noten dues mans almenys: el segon copista comença a treballar en el foli 47v.

A part del manuscrit de París, que és el més antic de la versió catalana, tenim coneixement d'un de conservat a Vic (Massó i Torrents, *Rev. de Biblgr. Cat.* 1902, p. 243) i d'un altre de Barcelona, el que descriví Balaguer i Merino, junt amb l'edició publicada a la nostra ciutat sota el títol de «*Flos Sanctorum*». Podem creure

que contenen també el nostre text els dos *Flos Sanctorum* registrats en el catàleg de l'Escorial i als quals es referí Ebert en el seu *Jahrbuch* IV, 56, cf. Schädel, *Krit. Jber.* VII, ii, 211.

Pel que fa a la pàtria de l'autor, Morel-Fatio afirma en la seva descripció de l'esmentat catàleg que degué ser la diòcesi de Girona; per dir-ho, aquell erudit es fixa en certa particular atenció concedida a sants molt venerats en aquell bisbat. Però no hi ha a les *Vides* cap altre tret lingüístic propi de la diòcesi de Girona, i estrany avui al Rosselló, que els casos de conservació de -N' i de l'article IPSE, trets que a l'Edat Mitjana es devien estendre un poc més al Nord, i avui els registrem en el Cap de Creus, a pocs quilòmetres de la frontera. I cal observar sobretot que aquells sants, com és ara sant Feliu, gaudien també de gran devoció a la diòcesi d'Elna, que afronta amb la de Girona. El cas és que els caràcters lingüístics del text assenyalen inequívocament cap al territori d'aquesta altra diòcesi, el territori de la qual coincideix força aproximadament amb el domini català de França i el departament dels Pirineus Orientals; és a dir els antics comtats de Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir i part de Cerdanya, més la Cerdanya espanyola, i en alguna mesura, en temps medievals, la vall de Ribes.

Per a aquesta localització em fixo en nombroses paraules del text, d'àrea estrictament rossellonesa, i per a les quals remetré al glossari: *acò* 'això', *aibre* 'arbre', *caussol* 'fonaments', *entir* sencer', *gravilla* 'graella', *guiscar* 'xisclar', *panna* 'paella', *Pentagosta* 'Cinquagesma, Pasqua Granada'. Són massa nombroses i d'un caràcter massa específic perquè ens quedi cap dubte; que la seva àrea hagi estat més ampla en altre temps, i que les fonts copioses de què disposem ens ho amaguin per un atzar, fóra possible en algun cas però no pas en tants. Més que més no trobant a les *Vides* mots típics d'altres comarques catalanes, i trobant-hi en canvi d'altres mots o formes regionals l'àrea dels quals abraça altres zones però també el Rosselló: *blegar*, *bruaular*, *damont*, *donques*, *pur* (=també). En fi, ens acaben de decidir els trets gramaticals de la mateixa procedència: les primeres persones del singular del present d'indicatiu en *—i*, els pronoms enclítics i proclítics de forma plena on correspondrien formes reduïdes, els plurals en *—es*, *—ís* en comptes de *—ens*, *—íns*, els casos de palatalització de *e* en *i* i els d'assimilació de *e* en *o*, l'infinitiu *fúger* etc. [i molts més de gramaticals i lexicals que hi ha afegit després l'estudi complet, i que fàcilment es trobaran en el present volum].

Altres trets gramaticals de les *Vides* només apareixen avui en una de les valls rosselloneses, el Capcir, la més septentrional de

totes, tant des del punt de vista geográfic com del lingüístic. Només aquest dialecte vacil·la en el mateix grau que el de les *Vides* entre *ei* i *e*, entre *au* i *o*, entre *z* i hiatus com a representació de D, C^e^, TI, entre vocals, entre *u* i *l* a fi de sil·laba, entre *ir* i *dr* com a prolongació del grup TR llatí. Només en el Capcir trobem avui descendents dels plurals en *—i*, del pronom *eu* EGO, del perfet de tema en *é* a la primera conjugació, o de *em* com a primera persona plural del present d'indicatiu del verb *ésser*.

Però guardem-nos de deduir-ne que les *Vides* s'escriviren precisament en aquella vall muntanyenca, reuïdíssima i pobra, i de més a més pertanyent a la diòcesi d'Alet, orientada culturalment cap al Llenguadoc, d'esquena a Girona. Sabíem ja que a l'Edat Mitjana s'havia parlat en el Rosselló un dialecte una mica més allunyat que el d'avui, en certs aspectes, del tipus català cispirenaic, i una mica més proper a la llengua d'oc.

Documents no literaris com el *Capbreu* de la vall de Ribes, les *Lleudes* i *Reves* més antigues de Collliure i de Perpinyà, i la rica documentació aplegada per Alart en els seus estudis geogràfico-històrics i toponomàstics, ens forneixen dades esparses en aquest sentit, si bé ja quasi negades sota la marea invasora de la *koinè* catalana. Fouché va encabir molts d'ells en els seus dos llibres bàsics *Phonologie* i *Morphologie historique du roussillonnais*. Ara, en canvi, que disposem d'una documentació més ampla i variada, amb un text literari, bé podem donar com a definitives aquelles conclusions provisionals. Aquella frontera brusca, aquell solc profund entre contrastos radicals, que tant cridava l'atenció de Morf quan estudiava el límit catalano-occità entre el Rosselló i el Llenguadoc, eren molt menys marcats a l'Edat Mitjana: l'actual Catalunya francesa formava una zona de transició suau entre els dos dominis lingüístics, si bé ja era aleshores netament catalana atès el conjunt dels fets.

Els nous corrents lingüístics procedents del sud, cada vegada més robustos, van anul·lar de mica en mica aquelles característiques mig occitanes o, més exactament, les van anar empenyent cap aquest refugi extrem del Capcir, aïllat entre els grans cims des del Carlit fins a Madres i arrambat a la frontera lingüística. El capcinès actual no és més que el rossellonès comú de l'Edat Mitjana.

Donades aquestes afinitats occitanes del rossellonès medieval, cal admetre que els altres casos de coincidència entre el llenguatge de les *Vides* i la llengua d'oc es deuen explicar també per la reculada cap al nord de certes isoglosses que avui corren, segons

les nostres dades, fora del territori rossellonès, però que a l'Edat Mitjana el devien compendre del tot o en part. Aquest postulat s'admetrà sense dificultat en matèria de lèxic: mots com *enfremunar engal, noscleta, pelejar-se* (barallar-se), *poll* (gall), *porre, solell,* només els coneixem com a occitans; també podem dir el mateix d'eines gramaticals com els pronoms *aclò* i *aquell* en el sentit de 'aquest', i no hi ha res en la natura de fets gramaticals com la caiguda de *-t* darrere *n*, els casos rectes en *-s*, els gerundis en *-ent* dels verbs en -IRE, els imperfets de subjuntiu en *-és* dels verbs en -ARE i l'extensió insòlita del participi feble, que s'oposi a una interpretació paral·lela: és del tot versemblant que aquests trets vagin ser autòctons en el Rosselló durant el període arcaic, si bé ja no s'hi troben a l'època clàssica.

En canvi, si volem reunir els occitanismes que difícilment pogueren mai tenir ús popular en aquella zona, ens trobarem amb una magra collita de formes esporàdiques: *leugiers*, els dos participis *ofendut* i *deceubut*, *peys*, *lànteas*, i encara els dos darrers en aquest sentit són força dubtosos. Són exemples isolats del tot, contradits pels altres testimonis comparables que el text ofereix, i no pas tendències que afectin tot un conjunt gramatical, o bé unitats lèxiques típiques d'una zona definida. No té res d'estrany que en una zona fronterera s'esmunyís alguna escadussera imitació de la llengua literària veïna, tan puixant en aquell època.

En resum podem donar com un fet cert que l'obra es va traduir en el Rosselló, almenys si prenem aquest nom en el sentit ample.

Pel que fa a la data, el *terminus a quo* ens el donen els anys de 1260 en què escrivia Jacopo da Varazze; com a *terminus ante quem* no tenim altra dada precisa que la lletra del manuscrit, que és del segle XIV sense cap dubte.

Per arribar a una aproximació més gran només podem comptar amb indicis trets de la crítica filològica. Per començar, és evident que el manuscrit de París, tot essent més antic que els altres, només és una còpia, no pas l'original. Només un copista podia cometre errades com canviar *e en tenebres envolpatz* (2r2) per *e tenen tenebres envolpatz*; i els lapsus d'aquesta mena són nombrosos en el text actual (*Jhesu crucificat* per *Jhesu Crist crucificat*, 109rl, p. ex.). D'altres errades deduïm que la representació del so de *ñ* (ena palatal) per *yn*, tal com la practica el nostre escriba, és més que res una innovació seva, i més aviat estranya al seu model, el qual podia usar de vegades *ny* i de vegades *in* però el més probable és que usés més sovint *ni*; així s'explicarien uniformement

dos errors palesos: *groyn* (31r2) en lloc del perfet *gronì* (=*gronyí*) necessari per al sentit, i *luyn* per *lim* llegit erròniament *luni*. Fins aquí només resulta necessari d'admetre un original, del qual el nostre manuscrit fóra còpia directa; però algunes errades s'explicarien millor com a resultat de dues còpies successives, de les quals només coneixem la darrera. És explicable que un copista que no conegués el mot poc freqüent *lim* 'llot' escrivís equivocadament un pal de més (*luni* o *luin* sense punt a la *i*), i que un escriba posterior canviés això en el mot conegut *luyn* 'lluny', que dóna un sentit absurd. De la metateixa manera amb prou feines podem deixar de suposar dues còpies sucessives per compendre l'alteració de *nos em en peregrinatió* en *nos som peregrinatió*, que explico en el *56c*.

[L'estudi complet de l'obra, i el coneixement directe de l'altre còdex antic *B*, ha augmentat la seguretat i fins el nombre d'aquestes còpies intermèdies: no sols s'han trobat molts casos comparables als anteriors, sinó que s'ha provat per bastants d'ells que *P* i *B* no provenen directament de l'original sinó d'un arquetipus comú que ja contenia un bon nombre d'errades de còpia i que per tant no era autògraf, i algunes d'elles demostren que aquest arquetipus no era còpia d'un autògraf sinó sigui d'una còpia d'aquest o almenys còpia d'un manuscrit dictat però no escrit pels autors de la traducció; per la seva banda, que ni *P* ni *B* eren còpia directa de l'arquetipus sinó amb un manuscrit intermedi i, en el cas de *B*, potser amb dos de successius.]

L'existència de diversos models intermedis indica que la traducció es degué fer força abans que el nostre manuscrit actual, del segle XIV. A la mateixa conclusió ens porta la presència en aquest de formes arcaiques a tot ser-ho, ja del tot desusades en aquella centúria; només d'alguna d'elles en podríem indicar rarissims exemples en els primers anys del tres-cents. Penso sobretot en els plurals neutres en *—a*, en els plurals en *—i*, en els singulars en *—s* desinencial, en l'article *es*, *sa*, en els gerundis en *—n*, en el gran nombre de participis forts i perfets forts ja desusats fins en els textos medievals més conservadors i, especialment, en les terceres persones del plural del perfet accentuades en el radical [especialment les en *—yren* < *—sren*]; em refereixo també a fets fonètics tan primitius com el diftong *óu* (>*eu*), com les sonores finals conservades i com *—d* de C[e]; no hem d'oblidar tampoc mots i formes escadussers tals com *menuc*, *aclò* i *aquelò*, *empaytar* per 'impedir', el femení *nul* etc. (veg. el Glossari).

Tot això ens duu a col·locar el nostre traductor dins el darrer quart del segle XIII.

Per reforçar la prova reuniré aquí els punts en què podem sorpendre l'activitat d'un o diversos copistes rejovenint o reduint al tipus comú la llengua arcaica i dialectal del traductor. En el § 40 demostro que aquest usava el pronom *eu* 'jo', que un dels copistes rebé instruccions de substituir pel comú *jo*; podem concebre que una persona que pronunciant els plurals *camis, pas*, mirava d'escriure *camins, pans*, com a formes més correctes, canviés també distretament *paraís*, en *paraíns*, però aquesta substitució és més pròpia d'un escriba que rectifica maquinalment les formes del seu original; és probable que la raresa de l'article *es, sa*, i de les formes en *—n* caduca, també es deguin a aquesta mà posterior. Finalment els nombrosos fenòmens de barreja dialectal que observem en el text seran deguts a l'estat vacil·lant i evolutiu del rossellonès de l'època, però és impossible de no admetre que hagi contribuït molt a augmentar aquesta barreja, el copista preocupat d'eliminar tot allò que li semblava xocant o massa dialectal: és el que es devia esdevenir amb el diftong *au*, la *z* en lloc de hiatus, l'alternància entre *—d, —tz* i *—u*, entre *u* i *l*, entre *ir* i *dr*, les vacil·lacions morfològiques com els perfets de tema en *a* o en *e*, l'imperfet de subjuntiu en *—às* o en *—és*, les formes *sem* o *em* per 'som'.

Per acabar aquest estudi preliminar cal parlar de la relació entre la versió catalana i una o unes versions medievals del mateix text en llengua d'oc, que va donar a conèixer Paul Meyer (en l'article citat, pp. 102-122). Ens interessa sobretot el problema de la prioritat entre la versió catalana i l'occitana. Perquè no hem de pensar que es tracti de dues traduccions independents, fetes sobre el text llatí cada una per la seva banda. Tothom està d'acord en aquest punt, ja que són moltes les errades i les llacunes comunes a totes dues, com ja observaren Chabaneau i Paul Meyer. S'ha discutit, en canvi, la prioritat: ¿quin text serví de model a l'altre, el català a l'occità o viceversa? L'occità Chabaneau, amb el seu desapassionament habitual, s'inclina per la primera alternativa, mentre que Paul Meyer dóna per segura l'altra. «Cette deuxième opinion me paraît beaucoup plus probable que la première. Je la tiens même pour assurée.» I tanmateix, satisfet amb aquesta afirmació de la seva autoritat, no al·legà ni una ombra de prova. Com que si tenia cap argument, se'l va reservar, no podem rebutjar la idea que la seva opinió descansava principalment en raons subjectives o no aplicables al cas, com és ara la major antiguitat de la literatura d'oc presa en conjunt (si bé això ja no es pot dir de la literatura en prosa), i el fet que ell donava a conèixer l'existència d'un manuscrit occità de les *Vides* tan antic com els catalans,

quan fins aleshores només se'n coneixia un de força posterior.

La versió occitana també tingué adaptacions i ampliacions més recents, per a les quals es pot veure l'article esmentat de Meyer. Però pel que fa a còdexs antics i sense modificacions considerables, només en posseïm dos. L'únic complet és el ms. 9759, fons francès, de la Biblioteca Nacional de París, escrit a mitjan segle XV a l'Alt Llenguadoc; de l'altre, pertanyent a mitjan segle XIV i escrit en el centre de Provença, Meyer no descobrí sinó dos folis, conservats a la Biblioteca de Forcalquier. Designaré aquest per F, l'altre per L i la versió catalana per C.

Quant a la relació dels dos mss. occitans entre ells, ens cal assentir a les conclusions del savi provençalista. El fragment de Forcalquier presenta un text més antic que el ms. 9759; no solament aquest conté retocs i un llenguatge modernitzat, sinó que és ple de petits aclariments i afegits evidentment posats per una mà posterior. Ara bé, en tots aquests casos el que coincideix amb el text català és el fragment descobert per ell i no pas el manuscrit llenguadocià. En conseqüència es pot tenir en compte el text d'aquest, però la qüestió de prioritat només pot plantejar-se entre aquells dos.

En tots els casos de discrepància és possible que F i L surtin de C, mentre n'hi ha dos almenys en què F no pogué servir de model als altres dos, ja que conté errors que no s'haurien pogut redreçar. On es llegeix en C *Mort e vida t'és aparelada*, traducció fidel de l'original llatí, i en L figura un text equivalent, en F trobem només *Mort t'es appareilhada*, cosa que podria bastar per al sentit si no fos que a continuació diu, com els altres dos textos, *cauzís qual ti vueilhas*, 'tria quina vulguis', disjuntiva que així no s'entén; és evident que l'escriba de F oblidà els mots *e vida*. Al començ del fragment conservat el mateix escriba anomena *mege* 'metge' el mateix personatge que poques ratlles més avall designa com a *message* 'missatger'; *mege* és un lapsus segur, en el qual no incorren els altres dos mss., però que no era fàcil de descobrir ja que es tractava d'algú que havia obrat curacions miraculoses encara que no fos metge.

La prioritat de C em sembla que també es dedueix d'altres casos menys evidents però no menys segurs. En el foli 106v2 el text català es prestava a males interpretacions: en *Séyer, qui los sécs illumina*, el mot *séyer* és vocatiu, com unes ratlles més avall (*sàpies, séyer, que...*) en boca del mateix personatge i parlant al mateix interlocutor; però en un text no puntuat era fàcil de pendre'l per antecedent de *qui*, amb el significat de 'Nostre Senyor', ja que

si bé en català aquest mot ja només s'usava aleshores com a vocatiu, en llengua d'oc funcionava encara com a cas subjecte; d'aquí que els dos mss. en aquesta llengua alterin en aquest sentit: *Aquel Senher que·ls sceds illumina* (F), *Aquel qui los orbs illumina* (L). La nostra versió és plena de llatinismes, alguns bastant forçats, mentre que els textos occitans adopten en alguns d'ells una sintaxi més romànica, en particular fugint de l'ordre llatí complement directe + verb: *no li volgren en neguna manera lo loc enseyar* (C), *non li volgron en neguna maniera ensenhar lo luoc* (F), *no li volgron lo loc en neguna manieyra ensenhar* (L). La rectificació s'ha fet d'una manera diferent i per tant (en confirmació del que ja hem vist) L no és còpia de F, però tots dos copistes la fan pel seu compte. Ara bé, si sabem que només un del tres manuscrits tingué per model directe el text llatí, hem de creure que seria el de sintaxi llatinitzant.

El fragment que posseïm de F és massa breu perquè puguem fer una comparació a fons amb C sobre l'antiguitat del llenguatge. En general, grafies de F com *guaris (guaritz)*, *message* per *messatge*, *trachos* en lloc de *trachors*, com també *fossan*, *estessant*, *homs*, *pos*, etc., no són prova de gaire antiguitat. El contrast entre l'arcaic *sab* de C i el *sap* de F és eloqüent, ja que l'ensordiment de les finals és un fenomen que es produí al mateix temps en tots dos idiomes.

De tota manera es poden indicar errors en els mss. occitans que es comprenen millor en les condicions lingüístiques del català, i que per tant conviden a admetre que tots dos tingueren un model escrit en aquesta llengua. En la pronúncia del català oriental, incloent-hi el rossellonès, es confonen enterament la *e* i la *a* àtones. D'aquí que *sa e senes mal* pogués convertir-se molt fàcilment en *sa senes mal*, com escriu C; aquesta elisió de *e* no podia produir-se en llengua d'oc, de manera que F amb el seu *sans sens mal* està denunciant un model català (L innova en aquest passatge: *sa e sal, ses tot mal*). Una mica més amunt l'escriba de F prengué distretament els mots *dix an Albano*, que figuren en C, per un cas de grafia oriental i les va canviar per *dis en Albano* donant una aparença de subjecte a allò que havia de ser complement indirecte; tampoc L no el va seguir en això. Però en aquest hi ha també formes de la mateixa mena, que estan revelant un model català: *Vespesià* en lloc de *Vespasià*, la *a* de *Nostra Senhor*. En el fol 199r2 apareix tres vegades la forma catalana *Sant Feliu* amb el tractament de —C^{e} com a *u*, totalment estrany a la llengua d'oc; la forma occitana *Felis* només apareix en una versió posterior (*Rom.* XXVII, 115).

En resum podem concloure que la versió catalana, tal com la tenim, o en el seu arquetipus, és el model de F i de L, i que els dos manuscrits en llengua d'oc són adaptacions, independents entre si, de la primitiva versió rossellonesa.

[L'estudi posterior i complet dels dos manuscrits de les *Vides Rosselloneses*, tot confirmant les deduccions exposades en aquesta introducció, en tots els seus punts, ha permès d'ampliar-les a alguns altres.

S'han descobert més proves de la gran antiguitat de la versió catalana, proves no sols lingüístiques i filològiques, perquè s'ha pogut provar que la versió rossellonesa, primerenca entre totes les romàniques, s'explica per l'antiga correntia d'influències directes establerta, ja d'abans del segle XIII, entre el monestir de Cuixà i centres religiosos del Nord d'Itàlia, contactes provats per documents concrets fins a una data posterior a la de la traducció, i consistents en part, segons aquella documentació, en aportacions italianes, que comprenien segons sembla textos o llibres. Fort indici, doncs, que en la traducció intervingueren els monjos de Cuixà, i això acaba d'explicar el matís acusadament nòrdic i conservador que té la llengua, fins en el si del dialecte rossellonès, com sigui que Cuixà es troba en una vall muntanyosa de l'interior i quasi arran de la frontera lingüística.

Al mateix temps, cosa important, s'ha pogut constatar que en la versió col·laboraren diversos traductors, potser amb algun matís lleument distint en llur dialecte, i en tot cas amb una capacitat molt diferent, bons coneixedors del llatí els uns, força ignorants els altres i amb capacitat literària molt desigual, que explica els contrasentits i malentesos en què aquests cauen, i llur estil maldestre, que arriba alguns cops fins a la incoherència, mentre que altres passatges estan redactats en excel·lent estil i llenguatge i amb bona comprensió de l'original. Per a tot això podrà recórrer el lector a la introducció de les tesis de la Prof. Kniazzeh i del prof. Neugaard, que publicarem en gran part, traduïdes al català, en un dels altres volums].

JOAN COROMINES.

5-X-1976.

ESTUDI GRAMATICAL

Estudi gramatical

Les Vides de Sants Rosselloneses són un monument lingüístic d'excepcional valor pel seu caràcter arcaic i la seva neta localització dialectal. No insistim en això, que ja fou exposat plenament en el treball de Coromines. Hi afegim ara que també té importància en el sentit d'ensenyar-nos el dialecte català del Rosselló en un dels tombants successius de la llarga lluita entre la influència occitana o nòrdica i l'ascendent que hi tingué sempre el tipus lingüístic català del vessant meridional dels Pirineus. Són les dues forces que van actuar constantment damunt la vella base autòctona, molt predominantment catalana, dels parlars del Rosselló.

La influència occitana estava destinada a decaure aviat definitivament, però cap a l'any 1300, aproximadament quan suposem que es van copiar les *Vides*, la tendència occitana i nòrdica travessà un període de relatiu vigor, coincidint amb la guerra de Pere el Gran i del seu primer fill, en què els francesos ocuparen el Rosselló. No és, doncs, estrany que, junt amb els fets de conservació de característiques comunes amb l'occità, n'hi trobem d'altres que són meres ultracorreccions occitanitzants, ço que ens revela el caràcter en gran part superposat i artificial que tingueren aquests fets en el Rosselló del segle XIII. Pensem sobretot en coses com els exemples de *áu* i *-s-* ultracorregits allà on la base etimològica té Ŏ i zero respectivament (*lauc, masestre* i semblants).

D'una manera general remetem a l'estudi gramatical de les *Vides* que va donar Coromines en el seu estudi parcial de 1943, pp. 293-334, on ja tractà de la major part dels fets gramaticals del llenguatge de l'obra. Ací no tornarem a estudiar moltes d'aquestes qüestions amb els materials i la detenció suficients per si sols, perquè ja ho féu ell amb aquesta amplitud. D'una banda enriquirem ací la seva exposició, allà on ara la podem exposar més a fons, disposant del text de tota l'obra, i d'altra banda donarem una anàlisi de fets nous que li escaparen, generalment perquè la petita porció de text que publicà no en fornia materials, d'altres vegades per altres raons.

§ 1. Abans de començar l'estudi pròpiament gramatical, ens referim breument ací a les moltes indicacions d'abast general que es poden trobar en les notes textuals de peu de pàgina, no totes les quals haurem pensat a aprofitar ací. La major part es refereixen al lèxic, d'altres a la gramàtica, algunes forneixen indicis preciosos sobre la forma de transmissió del text des de la traducció primitiva fins als manuscrits actuals. Per exemple, de la nota 83*a* al f° 122 (a propòsit de *era feel*, canviat per P i B en *era en fe*) es dedueix clarament que entre l'arquetipus (ja posterior i diferent de l'autògraf del traductor) i els dos mss. P i B degueren intervenir diversos copistes consecutius, en un d'ells o en l'altre i potser en tots dos.

FONETICA

§ 2. El diftong romànic tònic ÁI està generalment represemat per *é*, com en català modern. No cal advertir que resten, però, un bon nombre de casos de *ei* en la combinació *eit*, perquè aquest és un fet general a tots els textos del S. XIII (en major o menor extensió). Però en els nostres mss. n'hi ha, de més a més, alguns en fi de mot, p. ex. *stey, pregey, aney, pensey, plorey-me*, tots ells en B, en el f° 93 (notes 99, 104, 114, 117, 119), mentre que P porta *esté, pregé, ané, pensé, ploré* (més casos encara en les notes 122, 128, 129, 132). També *ey* HABEO en B = *é* P, nota 107 al mateix foli; així mateix *ay eu* 110v2 (comú a PB), i 184v1. En canvi en el f° 152 (n. 1*a*) és P el que porta *comaney eu* en lloc de *comané eu* de B; i en P68 (n. 54) *escampey e...* però *scampé* en B. Aquests 4 casos de *ei* en P, a la majoria dels quals B respon amb *e* simple, semblen indicar que, almenys en el dialecte de P, el diftong es conservava millor quan era en fi de mot davant vocal, i en B més aviat a la inversa. La fase originària *ai* estava ja pertot ultrapassada, per bé que no deixa de quedar-ne alguna supervivència isolada o molt esporàdica (*eu viure faray* en P31v1, però *faré* B).

La combinació més complexa ÁNCT degué passar primerament per *aint*, més tard reduït a *ent*, com ho ensenyen els nombrosos casos de *sent, senta*, en aquest text i en molts altres, dels quals donem indicacions en el glossari. Però en boca del traductor primitiu devia sentir-se encara *seynt* de SANCTUS, testificat en el f° 167, rt. 80, indirectament però segurament, per mitjà de l'error de copista *feyt* (= *fẽyt*).

§ 3. La *é* neutra balear (*la sêt* en lloc de *la sèt* del dialecte central) és sabut que havia existit a l'Edat Mitjana a tota l'àrea dels

dialectes orientals (balears i centrals i rossellonesos). Amb caràcter esporàdic aquest so apareix grafiat *a* en alguns textos medievals (a Igualada, p. ex.). És conegut ja que aquesta grafia *a* es troba emprada, amb caràcter sistemàtic en la *Questa del Sant Graal*, escrita en el S. XIV pel mallorquí G. Reixach, i publicada el 1917 per Crescini i Todesco a despeses de l'I.E.C.,P.Fouché (*Phon. Hist. Rouss.*, p. XXII) indicà que una pronúncia molt semblant a la mallorquina se sent encara en el Nordest del Rosselló, a la Ribera baixa de la Tet (Nord i dret al NO. de Perpinyà), i Cor. l'observà, tant o més accentuada i tot, a l'extrem NE., o sigui en els pobles de la Salanca. Ara bé, encara que amb freqüència molt més petita que en Reixach, quasi esporàdica, no deixem d'observar-ne alguns exemples en els dos mss. de les nostres *Vides*. N'hi ha casos en P i en B.

Casos de P (usem per a això la grafia *â*): *aquâla:* (*aquela* B) f° 64, n. 101 // *malâsa:* (*malesa* B: *nequitia* V) f° 87, n. 61, i veg. l'anotació. // *estâsa* P = *stesa* B = *extensa* V, f° 89, n. 121, i veg. allí. // *so que en ‹e›la âs* escrit f° 138, n. 59 (= *in ea scripta sunt* V). // *avâts lexat* P134 n. 152 (= *avets lixat* B). // *en quâ tenia* P (*en que tenia* B) f° 153 n. 5. // *Tu·m dóna gràcia que eu vâya la mia moler* P234v2 n. 13 (= *veya* B) // enquax que nós o‹n›râm P85 n. 102 (= honrem B, quasi honorantes V) // *per so câ per la fermetat d'aquels siam nósardits* 155v1. No manquen alguns casos en què la *â* apareix en tots dos manuscrits: *o quâ·ls homes són enseguats per diables!* 155r1 n. 9 (PB).

Casos de B. *grãdâsa* B = *granesa* P = *magnitudo* V, f° 82 n. 3. // *mâs* MISIT: *me obrí e·m mâs e m'alogà* B, on P calla el mot *mâs*, f° 92 n. 87. // *que âsta sia* B = *aquesta* P, f° 148 n. 127. // *‹e›s tânt* B (= *es tens* P TINCTUS). // *dretâsa* 226v2 (només en B, nota 21 = *rectitudinem* V). No podem estar tan segurs que sigui cas de *â* balear el de *appala* B 'apella, apel·la, anomena' (on B s'aparta molt del text de P i V, probablement corrompent-lo, f° 128 n. 4); però, corrupció o no, seria encara una altra dada (tanmateix el dubte augmenta en pensar que APPELLAT tenia Ĕ etimològica, si bé fóra concebible que en aquest verb la Ĕ hagués estat reemplaçada analògicament per *ê*). En fi hi ha almenys un cas on és segur que la grafia *a* no correspon a *ê* sinó a *é*: *cavalar* P f° 92, n. 116 = *cavaller* B, ço que potser no és més que una falta per lapsus, sense relació amb això (?). Aquests són els exemples que tenim anotats en els dos mss., però n'hi ha alguns més encara, de més o menys segurs. La variant *florenche* de B = *floronche, -ncle*, és un altre indici indirecte de la pronúncia ə̀ veg. n. 2 f° 187, i l'article *monserga* de la nova ed. del DCEC.

§ 4. *au* ultracorrecte per *ò*. Els dos mss. del nostre monument presenten una constant vacil·lació entre el resultat occità *au* i el català, *ò*, del diftong etimològic AU (*pauc* = *pòc*, *lausa* = *lòsa* etc.); això basta com a prova que la llengua popular del Rosselló usava ja les formes monoftongades quan s'escriviren tots dos mss, i segurament ja quan el traductor va redactar el seu autògraf; fins i tot podem sospitar que el diftong ja no se sentia llavors en el llenguatge oral i que sap si ja hi era mort en temps d'escriure la traducció, i solament en quedava memòria, sigui com a forma literària mantinguda com a cosa de les generacions catalanes precedents, o bé gràcies al contacte amb la llengua d'oc. En tals estats de coses sorgeixen tot seguit les ultracorreccions, que en efecte no són rares en aquest fenomen en els nostres dos mss.; si bé aquestes sí que poden ser cosa dels escribes i no del traductor: p. ex. *lauc* (passim) en comptes de *lloc*, *plauc* (166v2, 179r2) en comptes de *ploc* 'va ploure' (267v1), *maug* i *-c* 131v1, 203v1 en lloc de *moc* perfet del verb *moure*. L'error de l'escriba de P en el f° 203 n. 14 (*causes* en lloc de *osses*, llegit *coses* per error) demostra que aquest escriba tenia ordres de substituir *coses* per *causes* cada cop que sortís.

Quan tenim *au* provinent del diftong cat. *òu* és incert que es tracti del mateix: això és el que passa en *maure* MOVERE, comú a PB en 104 n. 124; *plaure* PLOVERE P166v1; 144r1; també *paule* 'polze' en B(118r2) en lloc de *poule* del mateix manuscrit en 117v2. Són fenòmens distints, si bé no del tot inconnexos, de la diftongació espontània de O- àtona inicial (*orient* > *aurient* 112v2, *auliva* 130v2); quant al participi *maugut* 78v2, no s'ha de relacionar amb aqueixa evolució fonètica de *oliva*, car ací el diftong no és inicial de mot; però és natural que el diftong de *maure* i *mauc* es contagiés a d'altres formes del mateix verb, i que el de *plaure* s'estengués a l'impf. *plavia* 'plovia' 193r2.

§ 5. -IA > *-i* és un fenomen pirinenc ben conegut *(histori, rabi, Nuri)*. Testificat ja en els nostres manuscrits, indirectament, per la corruptela de *la victòria* (P f° 93 n. 3 = *palmam* V) en *l'ajutori* (manuscrit B: *lauit* llegit errònlament com *laiut*); i viceversa hi ha la ultracorrecció del mateix fet en P, en f° 81 n. 2, *la victòria*, error de lectura de P per *l'ajutori*, que és el que correctament porta B. En el f° 208 n. 4: *vestis* B = *besties* P = *armenta* V. I d'ací la ultracorrecció *scilència* P188v2, on BV porten *silenci*, *silentium*, i d'altres.[1]

[1] Cor. § 13 ja donà dades a bastament sobre la dilació d'una *e* àtona en *o* per influència de la tònica. Notem solament un altre cas, molt extrem, *domonis* 81r1 (però *dimonis*).

§ 5.ª D'una manera general, en totes les qüestions de consonantisme, Cor. en tracta ja en forma abundant i suficient: ens limitarem, doncs, a les poques qüestions en què el fragment inicial de les *Vides* no aportava indicacions, i callarem en les altres, p. ex. les referents als sons laterals *l* i *ll*, per a les quals veg. Cor. §§ 5,21. Ja no esmenta allí el fet que la L- inicial, canviada en *ll-* pel català, apareix grafiada *l-*, com en general en català antic. Més tard n'ha tractat en el tercer dels *Quatre Capítols de Fonètica Històrica* que formen part de la seva obra recent *Entre dos llenguatges*, vol. 1, 73 i 51-85.

De tota manera, a les *Vides* hi ha algun cas de la grafia *ll-* però rar (*Llaurens* 170v1, en B 199r2). Un fet que pertot es repeteix sovint és que en certes combinacions com *de* + *ll-* els escribes prenen de vegades la primera *l* com a pertanyent a *de*. Sembla haver-n'hi un cas esporàdic en P: «ombra, de *llum* e de cors subjugat, se sol formar» 82v2; ací B escriu *de lum*, i P *del lum:* el context exigeix l'ús de l'abstracte sense article, però el copista devia veure-ho escrit *dellum* en el seu model i ho separà malament, tallant, en fi de ratlla, *del|lum*. Un altre cas de *Ll-* palaralitzada potser es troba en *Llaon* com a nom de *Lyon* 88r2 n. 89, 189 n. 4 (o és verament *del Laon* amb article?) Per a una grafia *deslures* = *desl|liurés*, com a indici que *li-* ja sonava *lli-*, veg. nota 4, f° 185; i nota 17 al f° 206.

§ 6. δ (> -u̯) provinent de -CE o -TIU darrere vocal, que encara està grafiat *-d* (com en la forma *lud* LUCEM de la qual comptem uos 25 casos en les *Vides*, cf. el gloss.): *dud* DUCIT f° 63 n. 32 etc. El gran arcaisme *-tz*, molt més rar que *-d* en els textos catalans, apareix també algun cop en les *Vides* (en part ací serà potser, més aviat, dialectalisme occitanitzant): *lutz* LUCEM f° 53, n. 25; d'ací la possibilitat d'ultracorreccions, que indirectament donen fe de l'existència prèvia de la mateixa grafia: *dets* 'dits', < DIGITOS, reemplaçat en B per *deu* (com si fos DECEM) f° 91 n. 152.

§ 7. MB mantingut esporàdicament (molt poc sovint): *colomba* P38v2 però *coloma* P36r2 (*coloma* en B allí i ací).

§ 8*a*. Grups LD i LZ > *ul*. Evolucions per a les quals veg. Cor. *Lleures* pp. 214-216: n'hi ha sengles casos en el manuscrit B de les *Vides: faula* (< *falda* = *fauda* P 18r1); *poule* o *paule* traduint POLLICEM en B (117r2 i 118r2) (= *det* P, f° 99 n. 27).

§ 8*b*. Per a la qüestió del tractament del grup intervocàlic -TR- (de què tractà Cor. § 29 i *Lleures* pp. 183-189) no és inversemblant que sigui significatiu el fet que en LATRO 'bandit' aparegui sempre el consonantisme *yr* en les formes *layres* (83v2 notes 150, 154; 11v1), *layre* (80r2, 83 n. 162, 84 n. 11) però, abans de l'accent, *ladrons* (P83 n. 159, si bé és veritat que B porta ací *layrós*).

§ 9. -RN' > rossell. *-r: en carn* P = *in carne* V, pron. *ankár*, com es veu per la corruptela *encare* de B, f° 53 n. 52. Sembla que la cosa es combini amb l'evolució dialectal empordanesa (i rossellonesa) *-r* > *-rə (còre, fére)* i potser -RN' passava a *-r̄* (més aviat que *-r*) o a un so intermedi: d'aci *avia corns* P 151 n. 46*a*, car B hi posa *corres;* 41r2 *los corns* (P) significa 'les banyes' (*ab los corns e ab les dens... lo nafraren*), però B ho corromp en *lo cors*, ço que prova que era usual *lo cor* (< *corn* CORNU) i, fins i tot, que el copista va veure-ho escrit així. El cas següent més aviat sembla que sigui d'un *-rn* > *-r* que no ultracorrecció d'això mateix (o bé canvi de sufix): *guiterns* P = *giters* B [adj. *gutturosa* V] f° 156.

§ 10. -RT' (o -RD') > rossell. *-r*. En P: *mala mor* f° 124 n. 73, i 147 n. 119; però *mala mort* en B, *mala morte* V. També *mor* P *mort* B f° 132 n. 99; en el f° 225r1 P escriu sovint el nom *Leonart* i dos cops es deixa la *-t*, i la tercera vegada corregeix l'omissió afegint-hi la *-t* entre línies; *par en mi* P219v1 = *part en mi* B. Però també B en presenta algun cas, com *fur* = *furti* V = *laynonici* P28r1. No fóra, doncs, estrany que hi hagués ultracorreccions (comparables a l'actual *la mart*), i no fóra difícil que la grafia *Abiatart* de P (= *Abiathar* V) (f° 144 n. 54) en fos simplement una. Ja és menys versemblant que sigui això mateix *sabert* P 130 n. 157 (= *saber* B), que expliquem en nota com un probable lapsus de repetició maquinal.

§ 11*a*. *-ix* reduït a *-i*, com en rossellonès modern. Davant consonant sonora (i fins sorda) és cas bastant normal: *nos reduy del poder* P f° 86 n. 169 (< *reduis* REDUXIT). Tanmateix, també amb sorda: *e él metey per so car...* P f° 88 n. 28 (= *mateixs* B, grafia complexa *xs* = *x*). I per extensió arriba a produir-se també davant vocal: *compley obediència* P f° 85 n. 112 (on B porta *compli*); *perey* 'sucumbeix' f° 91v2; *l'aduy en...* P 91r2 n. 97 (adducit V, l'à duyt en B). Quan la vocal precedent era una *i*, hi hagué fusió dels dos sons, com es veu pel fet que P, en escriure, tres vegades seguides, el pretèrit del verb *dir*, el tercer cop (davant la sonora, *nós*) posà *di*, però *dix* dos cops un parell de ratlles més amunt, davant d'altres sons. Fenomen que no s'ha de confondre amb la reducció de *ix* + *-s* (*mereys* 'mereixes'), que pertany al català antic general (cf. Cor. § 36*b*).

§ 11*b*. L'addició d'una *-t* darrere *-i* àtona, fenomen fonètic propi avui del parlar vulgar, apareix ja en dos mots: *nòlit; òhit* = *oi* 'odi'; veg. el glossari.

FONETICA SINTACTICA (i fets connexos)

§ 12. -D + vocal > *-z*. És ben conegut el fenomen de la preposició AD que davant una inicial vocàlica esdevenia *az* (passim en

el nostre text, grafiat *as*). També són conegudes formes com *quez, oz, ez,* i semblants; aquests són més rars en les *Vides*, però no n'hi manca algun cas (posem la *-s-* entre guionets per facilitar la comprensió): *que-s-as feyt* f° 110 n. 51 (només en B, car P diu *que as feyt*); *èm nós resuscitats e-s-èm vius* 149 n. 78 P (però B *e em*). Un cas extrem i rar tenim en *lo cres-en-Déu* P (= B *lo crido in Deum*) f° 102 n. 96, de CREDO IN DEUM.

§ 12.ª La conjunció copulativa té sempre la forma *e*, en algun cas, però, en què va precedida de vocal, llegim *i: propri i ver* 89r2 (P, *p. e ver* B).

Eliminació de -s i d'altres consonants finals

§ 13. És un fet conegut que en el Nordest del territori català (com en les Balears) una *-s* final sovint cau quan va precedida de vocal i seguida d'una consonant sonora o fricativa, o quan va precedida de consonant i seguida d'una sorda, o bé encara quan hi ha coincidència d'aquestes dues situacions, de manera que la *-s* final es troba seguida de consonant sonora i precedida de consonant. Pronúncies com *din la casa* són generals, almenys en el Rosselló. El fet es registra ja en grans quantitats en les *Vides*:

a) Caiguda de la *-s* quan segueix a una vocal i precedeix un mot que comença per una consonant sonora o fricativa:
e·ls crestià li respoyren 199r2; alcuns ne foren qui·ls veseren en la sua vida, mes en la mort *lo* veseren tots 218v2; per so que *no* guasan (= *nos guanyi;* ut nos acquirat V 724.31); que·l *seu* déus no li podien respondre 231r2.

b) Caiguda de la *-s* seguida de consonant sorda i precedida de qualsevol consonant:
molts (B: molt P) que eu é fetz orbs 92r1; ya-sia que tots sien nats d'aquel(s) desobedient(s) qui menyeren... 176v2; con del seu cors fesés demanda... e no·l trobés, él ne fe *mot* turmentar (< *molts* tu.) 252v1; mots d'autres ayxí vesti*t* con él 239r1; e·*l* bo*u* bé enrevironessen (< e·ls bous bé e.) 210r1.

c) Caiguda de la *-s* quan coincideixen *a)* i *b)*: *-s* precedida de consonant i seguida d'una consonant sonora:
aquels enganadors e fasedo*r* de falsies 228v2; la visió del cor de la Verge 173v1; nos èm dits crestians, de Crist,... e ria*l* prevere èm apelats 195r2; ya sia que tots sien nats d'aque*l* desobedien*t* qui menyeren 176v2; ausí la fama dels sants barons... per què·*l* fé a ssi venir e demanà-los 209r1; la... victòria... que an los àngels... quant se combaten

per nós e·*n* deliuren 211v1; un paubre devia diners a un ric home e preguà-lo... que li perlongués lo terme en què·*l* devia paguar 220r2; sants barons vesti*t* de blanc 241r2; no donen honor al Seyor *an* volen plus resplandir per baguasses 272r1; les sues possessio*n* N'Esteve papa 253r2; los reposà en lo temple nedega*t* de tota legesa 189r2; con aquest sia d'aque*l* nat qui menyeren... 176v1.

Quan es tracta de l'article plural, el fet es presenta gairebé en massa: tornés a*l* bayns 241r1; sacrificar a*l* déus 171r2; a*l* frares seus 160r2; quascun de*l* diables 202r2; que·t tolguesses de*l* déus 251r2; e·*l* miracles antics 201v2; los sacrificis profiten a*l* morts 241v1.

Enrtemig de dues partícules també n'hi ha, naturalment, molts casos: doncon < *doncs con...* f° 141 n. 84; mol*t* que... < *molts que* f° 92 n. 13; co mol*t* la vesessen éls demaneren... 216v1.

El cas es dóna també, en condicions semblants, en l'interior d'un mot: s'a*p*tenguessen B < s'abstenguessen P135r2 (n. 12). En aquest cas el fenomen va produir-se en el ms. B. Però és molt més freqüent que no el trobem més que en P, i que B no hi participi; són incomparablement més nombrosos els casos en què passa així (p. ex. *molts que* en B, en l'exemple que hem donat; *e con* B = *doncon* P), que aquells en què solament el registrem en B i no hi participa el ms. P.

Com a casos típics del fenomen registrats per ell en el Rosselló, ens cita Cor., entre molts altres, «on *pose* les camises?», «no porà fer guai*r*e dibuixos» (< *poses... podràs... gaires*). Més al Sud aquesta tendència va fortament de baixa, i coincidint amb la frontera política experimenta ja una disminució brusca. En les parts més retirades del bisbat de Girona, encara se'n troben casos variats; en la meitat Nord d'aquesta diòcesi, i fins en les muntanyes entorn de la ciutat episcopal, encara isentim *mé gran* (= *més gran*), *no en vui pa més* (= *pas més*).

Dins els mots tenim allí *corema* < *quaresma;* i en les *Vides: blamaven* (P) per *blasmaven* 50r2, i naturalment *quarema* 58v2, 59v2 (però *caresma* 58v1). A Barcelona i més al Sud (almenys en el Continent, car ja hem dit que a Mallorca és tant o més fort que en el Rosselló) el fenomen pràcticament desapareix, i solament queda en les combinacions del pronom-adjectiu *tots: tote les coses, tot els dies;* i encara això és evitat allí per les persones de parlar més conscient o acurat. En canvi l'emmudiment té extensió general en tot el domini català en l'imperatiu *digues-me,* que avui s'ha convertit pertot en *digue'm;* en les *Vides* tenim ja *diga-me* 131 n. 58*a*.

Com que es tracta d'una *-s* darrere vocal, no creiem, en canvi, que tingui gaire relació amb això la grafia *pre passió* (< *pres pa.*)

registrada en el 170r1, que pot ser un mer lapsus de còpia, o a tot estirar una extensió ocasional del fenomen provocada per la dissimilació davant la *ss* del mot següent.

És també independent dels fets tractats, si bé no mancat de relació, el pas de *-ix* a *-i*, que hem estudiat abans.

d) Com en tota llengua romànica, quan un mot termina en *-s* i el següent comença en la mateixa consonant, la *-s* final es deixa de sentir. Les *Vides* ja en donen mostres:
que·*l* se*u* déus 231r2; *el* se·n torneren 195v2; per assò que cer*t* són que esperen... 240r1; e aprés *el* se·n partiren 178v1; a*l* seus peus 232v2; manà *al* seus que donessen 203r1; o dix *al* seus frares 194v1.

e) Una manifestació extrema d'aquesta tendència es produeix, si bé molt menys sovint, amb les oclusives finals, eliminades davant inicial consonàntica; és possible que es tracti més aviat d'assimilació que d'eliminació, i que sols pel fet que els nostres copistes s'abstenen generalment d'escriure consonants geminades, se'ns aparegui això en les *Vides* com una eliminació. Ni en aquestes no en registrem gaires exemples, tots ells en el ms. P: *avia acostumat d'albergar* B > *avia acostumà d'a.* P125 n. 3; *jac per...* > *ya per...* 'jagué per...' P88, n. 154; *a'l lo seu frare* B > *a lo seu frare* P 151 n. 31. Potser en trobaríem mostres en altres textos arcaics; el cas de *carità* per *caritad* està isolat en les Homilies d'Organyà 1v14, i podria ser un lapsus de copista o bé ser degut al caràcter africat de la *j-* que segueix. És clar que la tendència cap això és molt més forta (i que llavors es tracta d'eliminació segura, no assimilació) quan l'oclusiva està precedida de consonant: llavors el fet s'observa en tots els parlars catalans; en P trobem *parlà tant manifés de...* (<*manifest*) 223r2.

Altres fets de fonètica sintàctica

§ 14. *-ig* > *-it: un rayt de sol* f° 80 n. 12, i cf. f° 71v1. *// estuyt de pa* (veg. el glossari). En relació amb això estan els plurals en *-his: enuyts* i *enuts* 'enuigs' 120 n. 28 i 30 (només en P); *muytz* 10r1; *leyts enfants* P120r1 (i cf. Cor. § 37). És molt menys clar que hi hagi gaire relació amb això (si bé algun nexe pot haver-hi) en l'afegiment d'una *-t* a la fi dels mots en *-i* àtona: *prènit, col·lègit, gènit, trènit*, etc. Un cas primerenc d'això sembla ser el de *nòlit*, en lloc de la forma *noli* que ens faria esperar l'etimologia; Cor. l'estudià en l'*Homenatge a Rubió i Lluch* de 1935 (reproduït ara en el llibre *Entre dos llenguatges*). *Nòlit* apareix ja no sols en el *Consolat de Mar*, sinó també repetidament en les nostres *Vides*, veg. el glossa-

ri. Al capdavall és això mateix el cas de *oyt* B – *osi* P (cat. ant. *oi* 'odi'), que tradueix el ll.*odior* en el f° 103 n. 113, cf. el cat. vulgar modern *òits* 'nàusees, ganes de vomitar'.

§ 15. Enclouen un fet de fonètica sintàctica les formes *ig'* i variants, de l'adverbi *hic* de valor pronominal, en combinacions com *m'igu' és* (cf. Cor. 356): *que m' igu' isca* B = *que m' ig' esca* P f° 86 n. 62; *no yg' agués mort* P26r1. Veg. més casos en el glossari, s.v. *hic*. De vegades no hi ha sonorització: *él me'n portarà que m' ic adux* PB f° 153 n. 62, ço que naturalment és general davant consonant sorda. El cas següent sembla relacionat amb això: *quant m'aqu-est feyt* P(*m'agu-est feyt* B, 'q. aquest m'hagué fet') f° 155, n. 46.

§ 16. Les formes següents es podria creure que presenten testimonis antiquíssims de l'evolució de l'antiga desinència *-ts* de 2ª persona del plural canviada en *-u* des dels textos medievals tardans. Però més aviat sembla que es tracta d'una mera coincidència enganyosa. La substitució de *-ts* per *-u* es creu que sigui de naturalesa fonètica; veg. Cor. *Lleures*, pp. 267-69. Mentre que aci es deu tractar d'un fenomen morfo-fonètic dependent de la fonètica sintàctica: hi hem de veure una de les conseqüències morfològiques de l'emmudiment de *-s* davant sonora (fet de gènesi fonètica aquest últim). *Partits-vos* es tornaria primer *parti(s)-vos*, i reduint-se *-í-vos* a *-ius* es tingué *partí-us* 'partiu-vos, separeu-vos' P f° 155 n. 10, 242v2 i en el 253v2 n. 19 (però en B apareixen com a *partits-vos*). I segurament en *podê-us pensar* P f° 148, n. 107 (però B dóna *vos podets pe.*). Citem in extenso encara un altre cas, per facilitar més un possible estudi futur d'aquesta delicada qüestió: Adoncs los parens d'ela li aporteren un emfant, que avia, poc, a ela diens: —O fila mia, mercè ayes de nos e de to marit, qui no viurà aprés—. Adoncs ela estava plus fort en son enteniment, e lur dix: —Partí-us de mi, enemics de Déu, que no us conec 253vb28 = Discedite a me, inimici Dei, V 799.5.

MORFOLOGIA NOMINAL

L'Article

§ 17. Hi ha diversos casos de l'article balear-vulgar provinent d'IPSE. *S'ànima* P f° 89 n. 21 (= *l'ànima* en B), *sa passió* 88v2, *sa sua sanc* 33r2, *per sos pecadors* f° 90 n. 65, *en sos uls*[2] 59v1, *s'avi*

[2] *Lo foc à su seila en* sos *uls, e l'àer en la lengua e en les aureles.*

209v1 (veg. n. 9). *paciencia en ses tribulacions* 237v1. Estereotipat, es troba en la locució *sendemà*. Ja figura així en les *Vides* (7v1, 98r2, 109r2, 150r1). Almenys en el primer passatge, va sense l'article *el: e s'endemà de matí se posà...*, però d'altra banda *e·l sendemà* en B en aquest passatge i en B 15v2 (on no disposem de P): *e·l sendemà ela fo portada morta* 95r1. I així és com encara s'usa avui.

§ 18. L'ús de la forma *lo, los*, de l'article masculí és quasi sense excepcions. Les que hi ha, en què ja apareix el modern *el, els*, són raríssimes: *adonc els fisels* P100 n. 23; *sotereren els corses* P (= *s.los c.*, B) f° 121 n. 60. En general aquestes excepcions són només de P; trobem, però, un cas comú a PB: *veyré per semblant el metex Jhesucrist* 106 n. 45*a*.

Noms. Flexió

§ 19. En l'estudi de Cor. § 33 ja es va parlar de la supervivència de casos rectes en *-s* en el llenguatge de les *Vides*, que ara apareix molt més amplament documentada. Comencem pel substantiu: segons que diu lo *filòsofs* 225v2; sàpies que *uls* no la pot veser ni aureles [3] ausir 198r2; què vol assí dir *semenadors* de paraules 223r1; pus és fort *exemplis* que paraules 170v1. N'hi ha més. A això podem equiparar aquest cas de pronom: *aquels* qui·ns guarda.

Quan es tracta d'un adjectiu s'observa que aquest ús resta encara més freqüent, però que es produeix sobretot quan l'adjectiu té l'ofici de predicat; hi equipararem els participis i substantius que funcionin com a adjectius:
se pensà que tot fos *greus* 183v2; era tot *sols* 181r2; e que sia *vers* t'o mostraré... 266r1; dementre que és *sans* 239v2; verament és *bos* e *grans* lo Déus dels crestians 191r1; li dix que estegués *forts* 251v2; era *primers* entre·ls nobles 254r1; de la cal és *aytals* rason 205v2; del teu linatge *quals* és 251v1; Sent Simforian fon *durs* 180v1; fo *lans* 180v1; una bigua que era *breus* 169r1; en qual manera sia *punits* En Maxensi 252v2; ab vestimens blancs sies *vestits* 270v1; per tots era *amats* 227r2; era acompayat*s* de dos barons 164r1; aquí fo *cuydats* J. Crist 205v1; ans que fos *convertits* 222v1; nul hom no era *comparats* ab él 215v1; N'Apollofanus era *filòsofs* 222v2. Encara poden anar com a predicats els que duen certs altres verbs (o locucions) compa-

[3] Ací *aureles* no és comparable a *uls*, és clar, car els femenins en *-a* no tingueren mai cas subjecte en *-s*. Aquest mot està en plural, i el verb se supleix: és com si digués *ni aureles no la poden ausir*.

rables a *ésser:* fer de mal *bos* 184v2; con eu sia feyt *princeps* de bons 260v2.[4]

No cal dir que també hi ha substantius veritables usats com a predicat, que apareixen en cas recte: coloma és *aucels* molt luxuriós 61v2; virginitat és *redemciós* de vicis e *principats* de vertuts 238v1. I que hi ha també adjectius singulars en *-s* que no funcionen com a predicat sinó com a subjecte o com a vocatiu: Séyer Déus, no *mortals* 219v2; on, con *tots* lo pòbol... 225v1; Sent Esteve los aparec a els *diens...* 158v2. Posem-hi encara un cas de pronom: con *els* fos home no-noble 64v2. Tot això, menys freqüent que en l' adjectiu.

L'ús de la *-s* del cas recte en català aviat entrà en decadència, de manera que fins en el llenguatge de les *Vides*, on es presenta encara amb extraordinària freqüència, està ja en forta minoria enfront dels singulars *rectes* sense *-s*. Alguns feien encara esforços per mantenir-lo, sobretot en vers, però com que era un ús mort pertot apareixia molt barrejat amb ultracorreccions. Això esdevingué típic de la poesia catalana del S. XIV, i més en els copistes dels mss. que en llurs autors. En textos com el nostre, on la *-s* cau sovint per raons de fonètica sintàctica (veg. supra) coincideixen les ultracorreccions degudes a les dues causes, de manera que no són rars els exemples de cas oblic amb *-s* ultracorrecta: d'*Amics* e d'*Amelis* 265r1, Hugo de *Sents* Victor 268v1. Això abunda bastant i no val la pena de donar-ne més proves.

De l'antiga declinació imparisil·làbica, amb trasllat de l'accent des de la vocal que el duu en el cas recte a la del cas oblic, pocs rastres quedaven en el català del S. XIII; els que hi restaven es presenten com petrificats en el llenguatge de les *Vides*, amb tendència quasi consumada a convertir-se en mers duplicats, d'igual funció. Tractem d'alguns d'ells (com *ladre-layró-ladrons*) en el glossari. En algun sembla que es tracti encara de romanalles de flexió, sentida com a tal; en la nota 9 al f° 251 estudiem el cas de *mullér-móller*.

§ 20. En contrast amb aquests singulars en *-s*, el cas recte plural sense *-s* resistí molt menys, de manera que en el nostre text normalment ja no es troba. S'hi poden aplegar excepcions, però en nombre ben escàs: foren per los apòstols en lo lur servici *aordonat*, on... 20v1 (n. 21); es èm enseses en la fe e *escalfat* en devoció 170v1;

[4] En canvi hem de separar de tot això un cert ús de *dies:* entrò fos *dies* 232v2, quant fo *dies* feyt 232v1, ans que fos *dies* 199v1. També avui diem «hi anirem de *dies*» o «això s'ha de fer *de nits*»; locucions construïdes amb una espècie de *-s* adverbial. Allò és afí a això. Però que no es tracta d'un cas recte ens ho indica ja el fet que *dia*, com a mot de la primera declinació, no pot tenir cas recte en *-s*.

e *rial prevere* èm apelats 195r2. I algun exemple escadusser en el pronom i fins en l'article: los *seu* enemics 214r2; los *seu* palaus 176r2; que mayor pena él aja sostenguda que *l'*autres màrtirs 169v2.

§ 21. Com indicà Cor. § 36*a* la norma de formar en *-ses* els plurals masculins, tan general en el S. XIII, s'aplica també a les *Vides*, amb poques excepcions; al cas de *-sos* assenyalat allí, se n'afegeix ara algun altre; tots ells en noms en *o* tònica (norma assenyalada en *Lleures*, p. 312n.): *òssos* P f° 133 (n. 74 = *ossa* en l'original llatí 378.7, i *osses* en B, si bé ultracorregit com *orses*). D'altra banda resten alguns casos de *-s* > -s > *-s* simple, com és de llei en occità antic i en francès; cosa estranya al català en general, i excepcional en el llenguatge de les *Vides:* Cor. n'observà un sol cas, i ara n'apareixen alguns més: e. *pres* ab si alseuns dels monges, mudà él... 78v1; tenia *pres* alcuns ciutadans 187v1; en què jaïen los *cors* sants 207r3; los *francès*, moguts, enclausiren en Xildric 264r2. Resoltament, en un text tan llarg, es tracta, doncs, d'una romanalla rara.

§ 22. No tractarem ara dels plurals en *-i*, ja prou estudiats per Cor. en el seu treball (§ 34); encara que en la part llavors inèdita n'hi ha més, no fan sinó confirmar les normes llavors establertes; ens limitem al més notable: *aquesti* corren... 213r1.

Dels plurals en *-its*, veg. el que ja n'hem dit en el § 14.

§ 23. Als exemples de supervivència de plurals neutres en *-a* assenyalats per Cor. (§ 35, i *Lleures* pp. 199 i 296) n'afegim ara alguns més. *Brassa* pl. de *braç*, com ja es veié llavors, és el més freqüent; ara tenim encara: en la sua *brassa*... en la *brassa* de l'ome veyl 63r1, en *sa brassa* 210r2, *en la sua brassa* 173v2, en *la brassa* 266r1, i almenys aquest es troba igual a tots dos mss. De més a més: *al còrpora dels sants*, per *e·ls cossos dels sants* 83n. 43; *la lavia* 'els llavis' 212v1, a restituir, encara que tots dos mss. l'alterin, en P *en les vies*, B *en los labis*. En el 212v1 (allí «él tenia la *sua bliblia* clausa») més aviat es tracta del plural de l'hel·lenisme biblion 'llibre' que no de 'bíblia', per més que, tractant-se de St. Jeroni, la cosa més probable és que les dues idees conviuen i segueixen inextricablement unides en aqueixa frase. Alguns ja estan en camí d'esdevenir col·lectius sentits com a singulars: *la ossa* (Gloss.); ret a la terra *la sua pólvera* e prega per ella 94r2n. 41. Per a *vaixella* pl., veg. n. 3 f° 185. En donem encara algun exemple més en el Glossari i en la nota 13 al f · 212.

§ 24. *L'adjectiu*. El cas d'adjectius d'una sola terminació que avui en tenen una per a cada gènere el documentem en diversos mots del glossari, veg. *foll, moll, verd, blan*, als quals hauríem pogut afegir *fort, calent, trist* (*trista* 92r1, 94r1) i d'altres; el cas de *blan*, on aquesta flexió invariable és només secundària, es repeteix en *sencer;* d'altra

banda tenim algun rar cas de *granda*, forma exclusiva del rossellonès.

Comparatius sintètics. Hi ha tres casos interessants d'aquest arcaisme, perduts en la llengua posterior. *Forsor*, 'més fort', en P121 (n. 96), amb el cas recte *fòrtser* com a variant de B. D'altra banda dos casos rectes, que aviat esdevingueren caducs: *mayre* 'major', usat com a predicat en el ms. B en 18v2 n. 6, mentre que P porta *és major*, i tant B com P empren el predicat *és major*, poc més avall. I el cas recte *menre*, que comentem en el Glossari, s.v.

Pronom

§ 25. Ens detindrem especialment en l'estudi de les formes del pronom personal àton — enclític i proclític—, atesa la gran importància d'aquest capítol en la gramàtica del català, la més original i conservadora entre totes les llengües romàniques en aquest punt. Val a dir que el rossellonès i el balear no hò són tant en això com els altres dialectes catalans, i que aquell, segons ens ensenya el nostre gran document doscentista, ja donava senyals d'aquesta tendència a la simplificació, però en molts detalls el seu sistema es presenta molt complex i distint del dels altres textos arcaics, i en alguns, fins i tot més complicat i innovador que cap. Jutjant pel nostre monument, el rossellonès antic disposava, com els altres, d'un ric joc de pronoms àtons que es combinaven en posició proclítica i enclítica amb els verbs, noms, partícules i altres pronoms febles, en formes diferents segons que aquests comencessin o terminessin en vocal o en consonant. Sistema que avui es manté, tan complex com sempre, en el català central i en els altres parlars cispirinencs del Continent. En el Rosselló les formes del pronom enclític es van reduir molt, i se simplificaren, en consonància amb l'evolució que es registra a Occitània des del S. XIII. La tendència a l'harmonia amb l'occità actuava de ple al voltant de l'any 1300, quan es copiaren les *Vides*, de manera que els nostres mss. ens revelen el curs de la lluita entre les influències lingüístiques catalana i occitana, en aquest capítol de màxima importància.

Pronom àton

3ª persona

§ 26. *Descendents de ILLUM.* Elidit, *·l* s'usa encara amb partícula monosíl·laba o pronom personal: e·*l* vul destruyr 160v2; e·*l* conec 158v1 (< *eu lo c.*); prec-te que·*l* resemblem 180r1; anc no·*l*

pogren maure 186v1; n'i tramès qui·*l* troberen oran 190v2; si tu·*l* ligues ab ferre 225r2; si·*l* podies ben guardar 223r2; aquels qui·*l* querien 232v1; e·*l* gequiré 22r2.

·*l* i *l'* s'usen en contacte amb la vocal inicial o final d'una forma del verb: meti·*l* doncques a la mia tor 225r2. En aquest cas *meti*, imperatiu amb l'accent en la penúltima, manté la forma elidida. En general ·*l* és la forma que hem d'esperar darrere quasi tots els verbs que no estiguin en perfet singular; amb aquesta forma verbal es troba encara la forma elidida (trobà·*l* que no vesia res 250r1) però la combinació típica és ja amb la plena; abrassà-*lo* e·l baysà 249v2.

·*l* darrere un nom és un ús que ja s'estava tornant rar; en queda algun ex. espars: la sagcta ·*l* nafrà 194r2. Molt més freqüent restava ·*l* darrere un partícula o un altre pronom: per què·*l* me dónes 240v2; e·*l* ne puní fortment 187r1; e·*l* ne menà ab si 193r2; e·*l* ne repreyren mot 207r2. Observem que en aquests casos la combinació hauria estat *lo·n* si no fos que el pronom de 3ª persona, darrere vocal, havia passat a la forma elidida, i per tant s'havia de mantenir *ne* en la plena.

·*l* en contacte amb la vocal final d'una forma verbal i amb altres partícules: pres un drap de li que portava e pausà ·*l*-se en la cara 231r1. I en les combinacions ternàries les formes reduïdes no cedeixen gens: e portà ·*l*-se·n defora 179v2; e·*l* se·n portà en la casa 197r1.

En fi hi ha també elisió en posicions proclítiques davant vocal, car ací es tracta d'una constant en català i occità de tots temps i llocs: per so que no *l'* aucissen 193r2; e *l'*apelà, dient... 187v1; anats a les capces... e trobar-*l'*ets enversa 162v1.

§ 27. Forma *lo*. Corresponen aproximadament a l'ús català general els casos següents. *Lo·n* és la combinació preferida, i no pas *l'en*, com en altres parlars i avui en el dialecte central etc.: Sent Joan *lo·n* reprenia tant fort 188v1; e tramès-*lo·n* senes mal 193v1; lo bisbe rey *lo·n* portà en Gàl·lia 199v2; él *lo·n* gità cruelmen 215v2. Quan el pronom de 3ª persona es combinava amb una partícula precedent en vocal, *lo* s'elidia i *ne* reprenia forma plena: per què·*l* ne volien portar 264v1; e·*l ne* menà 193r2.

Es preferien les combinacions *lo·t* i *lo·s* a les inverses *te'l* i *se'l* de la llengua moderna: eu *lo·t do* 197v1, no sabia on *lo·s* trobés 169v1. Anàlogament amb *y* (HIC) tot i el caràcter vocàlic d'aquest element: que·l seu caval *lo·y* gità 267v1; que hom *lo·y* talés 186v2. D'una combinació ternària de *lo* només en trobem una: éls *lo se·n* meneren 214v2; *lo se·n* portà l'ayga e·*l se·n* intrà 78r2.

Fins ací a penes ens hem apartat gens del que s'observa en el cata-

là de pertot, a l'Edat Mitjana. Però ens en apartem ja amb la introducció de *lo* en lloc de *·l* quan segueix a un verb terminat en vocal: trobem llavors generalització de *lo*, sobretot darrere un perfet: e fe-*lo* roseguar 172r1; vencé-*lo* sàviament 181v1; amonestà-*lo* que·l seguís 180r2; trobà-*lo* que no era... 183r1; blasmà-*lo* mot 195v1; preguà-*lo* que... 197v1; amà-*lo* tant que... 197v2; portà-*lo* dos milers 223v2.

§ 28. La innovació més notable en el sistema pronominal del llenguatge de les *Vides* és segurament la combinació *lo-l* i les seves anàlogues. Havíem d'adoptar una grafia que guiés i no desorientés el lector: escrivint *lo·l* corríem el risc de donar a entendre que hi havia en joc dues terceres persones juntes; grafiant *lol* perillàvem d'impedir la comprensió car semblava tractar-se d'algun estrany element substantiu i no pas un pronom; adoptem convencionalment la combinació *lo-l* que, tot indicant una forma pronominal de tercera persona, apunta a la suma de dos elements solament amb caràcter etimològic[5] i no semàntic ni funcional. En un mot: *lo-l* significa exactament el mateix que *lo*, sense afegir res en el seu sentit.

En el cas més típic, *lo-l* actua com una forma del pronom masculí (singular àton) de 3ª persona. Sembla que no es troba mai quan està entre una final consonàntica i una inicial també consonàntica: almenys no hem vist exemples tals com *hom lo-l pausà;* en altres termes podríem dir que *lo-l* funciona com un substitut de *·l* i de *l'* però no de la forma *lo* de la llengua comuna. En canvi apareix tant darrere vocal com davant vocal, o quan una vocal es troba a davant i a darrere. Davant vocal: los prínceps dels preveres *lo-l* auciseren 158r1; que mantenent *lo-l estrangolés* 82v1; entre setanta-dos discípols *lo-l* asignà 69r2; quant Jesú Crist *lo-l* apelà de les núpcies 140v2; los contraris de veritat *lo-l* escarnien 159v2; si En Decí *lo-l* aucisia 167v2; d'un diaque qui era home sant *lo-l* avia ahut 231v2.

En trobem un cas en què, anant seguit de consonant, segueix a un mot de final vocàlica: la sogra *lo-l* pausà 198r1. I altres vegades hi ha vocal davant i darrere: per què *lo-l* escrisc ayxí fiselment 98r2; Sant Feliu *lo-l* avia tot donat als paubres 153v1. Però els dos exemples següents, en mostrar-nos, un darrere l'altre, l'ús de *lo* i el de *lo-l*, comproven que aquest no s'usa en lloc d'aquell: e quant l'emperador *lo* vesec... l'emperador *lo-l* onrava molt 87r1; manà que hom *lo*[6] noyris e que hom *lo-l* enclausís dins una péra 132r1.

[5] Que hi ha molt de cert en aquesta suma ho mostren els casos de *lo-ls*, *lo-l(a)*, *lo-li* i *lo-m*.

[6] En veritat advertirem que el ms. porta *manà hom que lo noyris...;* però l'ordre insòlit, i el fet que darrere *que* hauríem de tenir *que·l* elidit, imposen una lleu esmena.

§ 29. Aquestes dades, i aquestes condicions d'ús, semblen indicar que *lo-l* sigui un dels resultats de la tendència rossellonesa a reemplaçar les formes elidides per d'altres de més plenes. Així no calia ja introduir *lo-l* quan normalment calia *lo*, forma plena; però fugint de *·l* (i de *l'*), s'arribava a una combinació que tenia l'avantatge d'omplir tota una síl·laba i alhora mantenir el caràcter de síl·laba tancada que tenia la terminada en *·l*, respectant així el ritme síl·làbic. Seria una bona mesura de l'extensió en què el dialecte, per dir-ho així, anava foragitant les formes elidides i subjuntives del pronom àton. Al mateix temps, però, hem d'apreciar el fet que ací i allà apareixen combinacions paral·leles, d'origen binari i amb significat unitari, per a les altres relacions pronominals. Val a dir que això només es registra en exemples esparsos, i per tant poden ser com una proliferació secundària del *lo-l* que hem descrit fins ací.

Així trobem:

a) lo-l' per al pronom femení, si bé només en dos exemples, que citarem in extenso per tal de llevar dubtes:

Enaprés ela fo fora treyta morta; la mort de la cal se manifestà en ·iiii· maneres: per so car mot estec el cors ‹en l'aygua, e·l cors› que avia tot fret e ses tot sentiment e que era tot negre. E fo aduyta en la casa dels frares, e quant *lo l'*agren vodada a Sen Pere, mantenent ela fo guarida 103r2.

Na Theodosa... perpensan, fe que aquela festa servés, mes que·s fesés a honor de Sent Pere, e que tot lo pòbol *lo l'*apelés los Liguamens de Sent Pere 157ra1.

I realment també apareix diverses vegades el femení *lo-la* sense elisió, totes elles davant un verb d'inicial vocàlica: Sent Lop *lo-la* ac en gran reverència 193r1; quant él *lo-la* ac treyta 222r2; Sant Augustí *lo-la* ausí benignament 187v1 (= eam audivit V).

b) lo-ls. Pronom acusatiu plural: e·ls paguans *lo-ls* ne volguessen gitar 190v1.[7]

c) lo-li amb el valor d'un simple *li*: ela s'adormí e Sant Adrian *lo-li* aparec 199v1, lo rey *lo-li* donà 225r1.[8]

d) lo-m amb el valor de 'me' o sigui datiu singular de primera persona:

[7] No deu tenir relació amb això una grafia *lons* de la qual trobem un sol cas: tramès sis-cents marchs d'argent per un monestir a bastir, mes ayxí con lo missatge los hi portava, layres *lons* li tolgren 178r2. Sembla clar que ací no tenim més que una ultracorrecció del rossellonisme *bos* per *bons*, *màs* per *mans*, etc. Car és evident que res té a veure ací la primera persona del plural, que és l'única que la *n* (si fos genuïna) posaria en joc.

[8] El copista havia escrit primer *lo rey li donà* i interlineà *lo*. Sembla, doncs, que vulgarment ja s'usava *l'hi* com avui.

—Qui·m farà so que tu·m promets si tu mors en la batalya?—. E·N Trayà li respòs: —Aquel qui aprés mi serà emperador—. E la femna li dix: —E ¿què·t profitarà a tu si altre *lo-m* fa justèsia? 74v2.

e) *·l-lo* < *-li-lo* 'li ho': *per què·l lo dix* (veg. nota 2 al f° 178).

§ 30. Pel que sabem, aquesta forma *lo-l* (amb la seva petita seqüela) és un fet peculiar del llenguatge de les *Vides* i potser d'algun altre document rossellonès coetani, car no sembla que ni en el Rosselló actual persisteixi enlloc res d'això. És més, els sondatges que hem practicat indiquen que ni tan sols en B, l'altre manuscrit antic de la nostra traducció, això no es troba, almenys amb tanta extensió com en P. En el f° 21v2 (n. 8), on P escriu *lo-l combateren*, B porta *lo combateren*. També ho elimina en el cas següent «pregaren los fisels qui eren a Roma que Sent March escrisqués l'Avangeli a memòria dels fisels, per què él *lo-l* escrisc ayxí fiselment con l'ausí dir al seu maestre Sen Pere» 99r2; i B, entenent-ho malament, ho canvia en *los scrischa*. Sembla, doncs, que el fenomen ja es trobava en el ms. arquetipus, i que en el dialecte rossellonès reflectit pel copista de B, era una construcció poc usual, que es prestava a malentesos. Car també es dóna algun cop l'oposició contrària: «alscuns qui foren conpayós del dit novici *lo-l* pervertiren e·l tolgren a Déu», lliçó de B, que P canvia en *lo pervertiren* (161r1). Si té bon fonament l'anterior conjectura, que B tenia poc viva la forma *lo-l*, ens veiem conduïts a admetre que es tracta pertot d'una forma rebuda de l'arquetipus, que els dos copistes eliminaren sovint i respectaren altres vegades, ara l'un ara l'altre; i que, com s'esdevé en totes les qüestions, P fou més respectuós amb el llenguatge antic que no el seu col·lega.

Per acabar subratllarem que *lo-l* no apareix mai amb el sentit d'un acusatiu + un datiu (= *lo li*, modern *l'hi*, valencià *li'l donaré* etc.), en contra del supòsit a què tots propendiríem. Únicament com a acusatiu masculí simple.

§ 31. *Descendents de ILLOS.*

A diferència del pronom *·l* o *l'*, la forma plural *·ls* sembla que ja no s'usava en combinació amb diverses classes de mots, i que ja escassejava amb molts tipus de formes verbals i pronominals. Sigui com vulgui, tant si és amb valor d'acusatiu com amb el de datiu, i tant si és separadament com en grups de partícules, la forma *·ls* és la que apareix normalment darrere *qui, que, no, bé, ela* i altres mots anàlegs. Que·*ls* gequexen lo cors 254r2; con él no·*ls* pogués apoderar 200r1; no *·ls* ne daré poder 219r2; no·*ls* li podia veser 218v2: eu no·*ls* me consir 245r2: ela·*ls* panà, ela·*ls* acompayà 221v2. En el cas següent podem dubtar si l'elisió depèn del monosil·labisme

de *bé* o del fet que el pronom va en combinació amb una altra forma pronominal: o si bé·*ls* se tocava 219r2.

En canvi la forma plena *los* d'acusatiu apareix darrere qualsevol verb, encara que acabi en vocal: e seguia-*los* un honrat baron 187r2; amenà-*los* en lo palau 168r2; pregà-*los* que... 169r2; blasmà-*los* 252r1; hedificà-*los* molt 178v2; portà-*los* a Benavent 181v1; apelà-*los* amdós 190v1; manà-*los* sacrificar 235v1; e amonestà-*los* 210r1.

Los en combinació amb altres pronoms àtons: *se, hi, ne, me, ho:* amenats-*los*-me 227v1; él *los* ne puní 251r2; e ela *los* ne certificava 228v1; lo pretor *los* se fé venir denant si 181v2; lo missatge *los* hi portava 178r2; los fesel crestians *los* ne leveren 199v2; promeseren que cascun ayn *los* ne darien 231r1; no·ls *ne* daré poder 217r2. Fixem-nos especialment en el següent: qui *los* ho donà 272r1. Frase reveladora del gran retrocés que sofria ja l'ús de les formes apocopades: car sembla que hauríem d'esperar *qui·ls ho donà*, tal com tenim *no·ls o volc consentir* 267r1.

§ 32. *Descendents de ILLORUM*. Entenem amb funció de pronom personal, no pas de possessiu, i amb el valor de datiu plural d'un i altre gènere: *lur* perdonà 205v2; *lur* dix 232v1; *lur* manà que tots sacrifiquessen 206v2; *lur* manà que li amenessen 209r1...

D'ací *lurs*, variant innovada a causa del sentit plural: e éls *lurs* respoyren 200r1; dix-*lurs:* per què no... 219r2; a les ýdoles... con éls *lurs* sacrificaven 224r1.

Tal com exposà Cor. en *Lleures* pp. 263-64, és aquesta forma *lurs* la que, passant a *lus* per via fonètica, acabà per confondre's amb l'acusatiu *los*, conferint a aquest el valor d'un datiu de tots dos gèneres (forma que no es troba en les altres llengües romàniques). D'una i altra forma reduïda trobem ja molts casos en les *Vides*. De la forma *lus* amb *u:* endignat *lus* respòs 220r2; ela *lus* demanà què volien fer 250r1; l'emfant *lus* dix 239r1; co·l precònsul *lus* dixés... 253v1; tot so que *lus* era mester *(Vida. de Senta Paula)*; etc.

En fi, *los* amb valor de datiu; i s'observa que quan té aquest valor *los* no és mai apocopat en el nostre monument, encara que vagi precedit d'un mot en vocal, ço que està d'acord amb la seva procedència de ILLORUM: e recomtà-*los* la vida 183v1; demanà-*los* lurs noms 209r1; guardà-*los* los camps 234v2. Fins ací segueix verbs, però igual passa darrere un element nominal: Senta Nadala *los* respòs 199r2; assò *los* disia per so que... 199v1; la lana *los* tolen 254r2; con l'ayga *los* fos luyn un miler 225r1. Amb més raó es conserva en forma plena si va darrere una consonant: él espaordit *los* responia... 160r1; dix-*los* lo feyt 196r1; sels qui l'acompayaven *los* responien 173v2; mantenent *los* aparec 158v2.

§ 33. *Descendents de ILLA.* S'elideix normalment davant vocal: apelar-*l'* as Maria 195v2. De vegades apareix sense elisió; no sabem si es tracta d'una altra manifestació de la tendència a no elidir, o si hi tenim una anàlisi merament gràfica, no representativa de la pronunciació: he *la* ac en sospita 169v1; e *la enclausí* 222r1; qui *la* avia forsada 231v2.

Combinacions amb altres pronoms àtons; *la·n:* la reseberen alegrament e *la·n* porteren al cel 174v2; Sent Augustí *la·n* portàven... 187r2; no *la·n* volc creyre 188r1. D'altra banda *la·m, la·t, la·s:* hom *la·m* dóna 184r2; *la·m* pinta 188r1; eu no *la·t* puse dar 260r2; e *la·s* mès 199r2; *la·s* féu venir denants200v1. En una cominació ternària: que *la* te n'amens 260r2.

§ 34. *Descendents de ILLAS.* Que·ls monges *les* n'agren a partir 188r1; que hom no *les* hi gequís intrar 199r1; él *les* se fasia dur 265r2.

§ 35. *Descendents del datiu ILLI. Li* és la forma normal del pronom singular de 3ª persona en datiu, comuna al masculí i al femení. Tant se val que vagi darrere o davant d'una consonant o d'una vocal: no hi ha elieió. És l'estat de coses normal en català des del S. XIV, tot i que abans *li* s'havia elidit en *·l* o *l'* quan s'apariava amb un mot en vocal; però d'això, que encara es troba en algun text català del periode arcaic, ja no en queden rastres segurs a les *Vides,* tan arcaiques però rosselloneses. És veritat que en alguns passatges de text més o menys dubtós, queda a les *Vides* alguna romanalla de l'ús arcaic, però és en lliçons conjecturals discutibles, que hem assenyalat en les notes al text (els casos de 225 n. 16 i 212 n. 4*b* són, però, força segurs). La forma normal, en tot cas, és la no elidida ni apostrofada: e *li* fo molt obedient 179v2; obrí-*li* la porta 197r1; e escrisc-li: da-*li* la tua fila 264v1; lo rey *li* ausí dir lo nom 190v2; enaprés *li* enpressà l'escorredor 206r2.

Combinacions amb altres pronoms: demanem-*li·n* la sua volontat 211v2; si Déus no *li ho* vedés 234v1; lo rey *lo li* donà 225r1; eu *lo li* mostré 182r1; que hom *los li* amenés 200r2; e tornà-*la-li* en son loc 172v1.

Pronoms singulars de 1ª i 2ª persona i reflexiu

§ 36. *Descendents de ME i MIHI.*

En el llenguatge del nostre text, quan s'aparia amb mots en vocal, ME està representat, en quantitats si fa no fa iguals, per la forma elidida *·m (m')* i per la forma plena *me;* els altres textos catalans empren llavors la forma reduïda, mentre que en rossellonès ja avançava l'ús de *me.*

En les *Vides*, *·m* persisteix sobretot darrere partícules: no·*m* partiré de tu 208v1; sels qui·*m* veyran e no·*m* creyran 230v2; vos prec que·*m* diguats co·*m* pendrà 231r2; si·*m* volets creyre 252v1. Resta ja només algun cas esporàdic darrere un nom: una péra·*m* vol caer desús 241v2. Darrere verb, la forma antiga es manté bastant, en combinació amb imperatius: aporta·*m*, fil una carta 219v1; bateya·*m* 222r2; obri·*m*, dona mia 198v2; però la concurrència de *me* ja és forta: mostra-*me*, cervi, so que·*m* dius 234r1; espera-*me*, que per Déus vos seguesc 256v2; ajuda-*me* 223r3 etc. I no solament sorgeixen casos esparsos darrere les altres formes verbals (e venc la monya e menyà-*me*) sinó àdhuc alguns amb les partícules: e tu no *me* mudaràs en tu 183r2; per què *me* volets enguanar 267r2. Heus ací alguns exemples de les combinacions amb altres pronoms àtons: quant hom *la·m* dóna 184r2; gitats-*m'ig* tost 250r1; i aquesta frase que reuneix casos de tots els usos apocopats: co·*t* vules *la·m* pinta e *li·m* dóna tots béns e... nula res... no·*m* plau 188r1.

El cat. *mi* prové de M1H1 i inicialment fou només datiu, com el seu ètimon; però les funcions de *mi* i *me* en català, com en molts dialectes neollatins, s'interpenetraren en gran mesura, i en llengua d'oc, des de l'Edat Mitjana, apareixen més confoses que enlloc, fins a la identificació en el significat sintàctic, sense altres distincions que les discrepàncies dialectals i les derivades dels usos en combinació amb els mots veïns. La distinció esdevé formal, i dependent del fet que *me* és enterament àton i *mi* comença per ser ben tònic, estat que el català conserva bé, i que l'occità tendí també a obliterar usant en gran mesura les dues formes amb tots dos valors. Tant en allò com en això el llenguatge de les *Vides* presenta en aquest punt, com en molts, una situació intermèdia entre el sistema català i l'occitànic. És probable que en el llenguatge dels nostres traductors *mi* no fos gaire més tònic que *me*, com no sembla ser-ho en el llenguatge de les *Homilies* d'Organyà, i per això en tractem dins el capítol dels pronoms àtons.

D'altra banda tampoc no tenim ací entre *mi* i *me* (*·m*, *m'*, compresos) una distinció, en l'ús significatiu, tan clara com en els altres parlars catalans. Com en aquests, *mi* funciona com a terme d'una preposició, però també el trobem en qualitat de complement verbal. I això s'esdevé darrere vocal tant com darrere consonant, i en combinació amb formes de perfet, d'imperatiu i també d'infinitiu: trobé *mi* luyn ésser de tu 183r2; gequí *mi* en la riba 235r2; seguits *mi* quar eu vos mostraré... 199v1; tu... qui cuydaves cassar *mi* 234r1; no·m tocà sol, mentre menyava... ni *mi* no vesé irat 245v2.

§ 37. *Descendents de TE; distinció amb TU.*

Entre les formes reduïdes deixem a part les proclítiques, seguides d'un verb amb vocal inicial, posició on sempre s'ha usat la forma apostrofada: o *t'*aparela de soferir 252r2; En Damià a cuy *t'*est comanada 209v1; *t'*ey eu esperat 256v2. Quant a les altres la distinció entre les formes del pronom de 2ª persona, almenys pel que fa a les àtones, evoluciona en un sentit paral·lel al de les formes de la 1ª, en rossellonès antic, en llengua d'oc i en el català central. En les *Vides* el retrocés de la forma reduïda, en el cas de la 2ª persona, es mostra menys avançada que en els pronoms de les altres persones; la proporció de les formes no apocopades que en català normal ho serien, enfront de les reduïdes, deu ser, en la 2ª persona, de menys d'un 25%. Aquest contrast entre *me* i *te* es nota molt clarament en la Vida de Sant Jaume Entretallat (fº 243), que conté molts imperatius amb complement: amb *te* hi trobem constantment la forma apocopada (repausa·*t*, conforta·*t*, gita·*t*), mentre que en el pronom de 1ª persona hi ha dos casos de *ajuda-me* i un de *salva-me* junt amb un només de *conforta·m*.

Tenim, doncs, ja algun cas com «si *te* desiges a salvar» 221r1. Però en casos semblants, i particularment darrere un imperatiu o una partícula, encara abunda molt l'ús de la forma apocopada: e repausa·*t* ab els 254v1; fe·*t* bateyar 234r1; que e·*t* dugua 209v1; co·*t* vules, me fé 252r2; no·*t* vules plorar 191r1; fet que inclou també els adverbis gramaticals polisíl·labs: encara·*t* confessaràs 243v2; però en exemples com «e eu resebré *té*» 85v1 n. 85 i «vengua ara e desliuraré *té* d'aquestes sagetes» 190v2 segurament hem de mirar *té* com a pronom tònic, obeint a la propensió del llenguatge de les *Vides* estudiada per Cor. §§ 61 i 57; són doncs construccions equiparades a *apelà els* 5v1 o *as trebalat a tu* 6r2. La mateixa construcció, endemés, apareix amb *tu* i sense *a:* reemés *tu*, querigut *tu*, trobé *tu* 86r1. Recordem de passada que la forma *ti*, que en les altres llengües romàniques continua TIBI, en català desaparegué ja abans del segle XIII. No cal dir que en un cas com «fug-*te* de mi» (198v2) hi ha *te*, com pertot. En combinació amb altres pronoms àtons: ve-*te·n* 197v1; *t'o* són vengut dir 202r2; eu *t'o* diré 191r1; i la ternària: que *la te n*'amens 260r2.

A diferència de les llengües romàniques veïnes, el català ha introduït la forma del nominatiu llatí TU en lloc dels complements de la 2ª persona. En això les *Vides* a penes s'aparten del català comú. *Tu* funciona com a complement d'una preposició: a *tu*·m sacrific 254v2; me confés a *tu* 254v1; m'à tramès a *tu* 209v1; iré davant *tu* 225r2. I també com a complement d'un verb: eu auré *tu* cassat qui cuydaves cassar *mi* 234r1.

§ 38. *Descendents del reflexiu SE, SIBI.* En aquest punt l'ús de les *Vides* no s'aparta gaire del català comú. Però també ací s'observa la lluita entre el tipus *levà·s* i el tipus *levà-se*, aquest és ja freqüent, p. ex.: n'ac enveja e pensà-*se*... 221v1. També ací tenim l'ús normal català davant vocal en proclisi, (quant lo rey *s'*ac tocat l'ul 191r1), i la forma apocopada és també general darrere partícules monosíl·labes i pronoms personals de final vocàlica: negú no·*s* plor 173r2; que·*s* pensà 182r2; loc qui·*s* pusca amagar 221v2; e·*s* plorava 185v1; lo trobarets si·*s* vol e·*s* mostrarà a vós 181r2; darrere els pronoms personals el nostre monument en forneix molts casos, i particularment en el cas de *ela* l'apòcope és encara constant (ela·*s* pinta 220v2, ela·*s* fo confessada 220r2, ela·*s* levà, ela·*s* gità, ela·*s* seyà 220 i 221r1).

Davant un verb en present tenim encara de vegades la forma apocopada: vestia·*s* vanament 220v1.

En les combinacions de pronoms àtons regeixen en general les mateixes normes del català comú a l'Edat Mitjana. Con él *s'o* pensà, o fé 225r2; mes no *s'i* volc nominar 186r1. No sabia on *lo·s* trobés 169v1; e *la·s* mès 199r2; lo pretor *los se* fé venir denant si 171v2. Quan va apariat amb INDE hi ha una distribució més casuística, però predomina ja l'estat de coses actual. Darrere un verb no hi ha hagut mai dilema, encara que tingués final vocalica: per gran gaug que ac *se·n* plorà 173r2; e retornà-*sse·n* al monestir 196v2; e portà-*sse·n* la part 201r1. Però quan precedia una partícula o un subjecte pronominal, la llengua vacil·lava, i no escassegen els exemples de ·*s* apocopada: e·*s n*'anà 205r2; e·*s n*'intrà 198r1; qui·*s n*'era ixit 205r2; però també, a la manera moderna: que *se n*'anessen 193v1; per què *se n*'anà 222r1; ela *se n*'anà 221v1.

Combinacions ternàries: los déus *la se n*'avien portada 200r1; e·*l se·n* portà en la casa 197r1; e portà·*l-se·n* defora 179v2.

Quant a la forma *si* (SIBI), originàriament fou sempre tònica, i en el canvi en un vocable de caràcter àton, que es produí en llengua d'oc, el català no hi ha participat. Rarament sembla trobar-se algun indici d'això mateix en el nostre text: enquax co *si* volgués jaser ab ela 221v2. Endemés *si* és emprat com a mot tònic, i encara que en el català modern l'amplitud del seu ús ha decaigut bastant respecte de les altres llengües afins, això no es nota gaire o gens en les *Vides*, si bé en part en deu ser responsable la influència que sobre llur llenguatge exercien els models llatins. Abunda, en efecte, en construccions artificioses i molt cultes: *si* metex levant... fo él *si* levant de l'amor del món, eleven *si* en l'amor de Déu 225v2; i particularment en la construcció infinitiva: sobre aquela paraula à confessat *si conèxer* Déus

238r2. Es pot esdevenir que aparegui en la construcció reflexiva del verb, com a complement directe simple: mas él tenia *si* per vil 179r1; si bé amb aquest paper més aviat s'aparia amb *mateix: si metex* levant 225v2; quant a *ssi matex* 226r1. Evidentment ja llavors l'ús més freqüent era com a terme de preposició: e fo breu *a ssi* per humilitat 222v1; leó à tres causes *en si* 224v1; estar *ab si* 224v2; dix *entre si* 225r2; los se fe venir *denant si* 171v2.

NOS i *VOS*.

§ 39. N'hi haurà prou amb parlar-ne breument car ací no ens apartem gaire de l'ús general.

L'ús de la forma plena *nos* ha predominat ja plenament darrere les formes verbals: covè-*nos* que... los onren 121r1. Però segueix usant-se molt la fórma apocopada quan va darrere de partícules: e que·*ns* do pau 185v2; e ayxí co·*ns* era viyares... 169v1. Notem especialment la combinació *no·n* de NOS amb INDE: apam-no·*n* a Contestinople 199r2; anem-no·*n* amdós 261r1; cinc maneres de purificació... segons que nós *no·n* devem purgar, 62v1; i passim. No deixa d'haver-hi, però, alguns casos de la forma plena *anem-nos-en* 235r2.

Pel que fa a VOS, l'ús de la forma reduïda *us* resta més freqüent que en la 1ª del plural. No són rars els exemples de *us* darrere final vocàlica d'un verb; n'hem vist un cas extrem en les formes en *-î-us* i *-ê-us* que hem detallat en el § 16; darrere de partícules la forma *us* roman general: si eu ara *no us* veg e *us* veyré 255r1; no *us* vul veser 255r2; no *us* conec 253v2. La combinació amb INDE la tenim en: *què us en* és viyares 232v1; i darrere un imperatiu plural tenim una forma paral·lela a la que hem observat en NOS: *anat-vo·n* i *entrat-vo·n* en el f° 187v2, encara que en les combinacions de *us* darrere l'imperatiu plural (veg. supra) i darrere el pronom *eu* de 1ª persona (infra), també s'hi pot trobar la forma plena amb *vos:* guardats-*vos* que 173r2; eu *vos* prec que·m digats 231r2.

HOC.

§ 40. La grafia del català antic i la pronúncia dels dialectes occidentals i mallorquins mostra que hi ha hagut, al costat del pronom neutre àton *ho,* una variant subjuntiva *·u* amb distinció ben comparable a la d'entre *vos* i·*us,* per més que la llengua literària s'abstingui de marcar gràficament aquesta diferència. Les *Vides,* però, afavoreixen molt *ho* contra *u,* tal com estenen, l'ús de *me, lo, se* i anàlegs

a despeses de les respectives variants apocopades. En l'última part del nostre text comptem 31 exemples de *(h)o* contra només 3 de *u*. Observem que aquests tres es troben sempre darrere una partícula en *-o*, que pot ser la partícula disjuntiva (o *u* han tots cominalment 258v2) o la negativa: no *u* he complit 220v2; con éls *no u* volguessen fer 209r1. En aquest darrer cas existeixen alternatives; sigui *n'o* (con él fos desamat... ningú *n'o* volia dir 201r2; él dix *n'o* faria si tota la vila sabia cremar 240v1; ela dix-li *n'o* faces 94r1 n. 16 P i B, i, més enllà, sols en aquest: *n'o pusc fer* B *no o p. fer* P); o sigui amb les formes plenes: no *ho* podien fer 206v2; no *o* crehec 198v1. Atès aquest favor que es dóna a la variant *ho* no ens estranyin les formes que revesteixen les combinacions: on con él li *o* consentís 219v2; no li *o* atorguera 188v1; qui los *ho* donà 272r1.

HIC i INDE.

§ 41. Afegim algunes formes combinades a les que ja hem donat abans: lo missatge *los hi* portava 178r2; Sen Augustí *n'i* pausà 236v2; e *y* intrà 250v1. Per a l'ús de la forma *hic* (o *ig* segons la fonètica sintàctica), veg. el que en diem en el § 15 i en el glossari. De INDE n'hem donades ja en els §§ 27 i 39, i ternàries en el § 38. Amb *li* s'usava sempre *li·n: li n*'avien mal dit 225v1; demanem-*li'n* la sua volontat 211v2. Tractant-se d'un dialecte que afavoria *me*, contra *·m* i anàlegs, és natural que, fora d'algunes combinacions, no usi més que *ne* i no pas *en:* portats-*ne* la mia sanc 191r1. En la part final del text hem comptat 16 casos de *ne* contra 2 solament de *en*. I ja hem vist que no admet *l'en* sinó sempre *lo·n*.

Pronoms tònics

§ 42. Poques coses caldrà dir-ne, després d'algunes que ja consten en els §§ 36, 37 i 38.

El pronom de 1ª persona és normalment *eu* en les *Vides*, forma igual a la de l'occità meridional, i del llenguatge de la lírica medieval catalana i d' alguna rara obra en prosa arcaica; en rossellonès avui és forma morta pertot, salvant el Capcir i alguna altra localitat fronterera, en les quals sona més aviat *iu* que *eu*. En les *Vides* mateixes el ms. P ens dóna alguns casos de la forma *yo*, forma rebutjada per B i escassíssima en el mateix P: en aquest llegim ben pocs passatges com: on *yo*, Séyer, me confés... 265v1 (n. 24).

Quan *eu* va seguit d'un dels pronoms masculins singulars, en

frases de ritme molt proclític apareix sovint la substitució de *eu* per una forma reduïda *e·*, en combinació amb la forma subjuntiva d'aquells pronoms. Amb la 1ª persona: *e·m* maravelava 198v1; pus que *e·m* vestí 206r1; sàpies que e·*m* tem 208r1; per so car *e·m* pensava que·m partís d'els 203r2; *e·m* pensava que... 206r1. Amb la 2ª persona: *e·t* diré, *e·t* jur, tots dos 208v1. Amb la 3ª persona: *e·l* conec 158v1; *e·l* vul destruir 160v2; e aquí *e·l* metré en un clot 228r2; *e·l* gequiré 255r2. Val a dir que amb els mateixos pronoms de vegades es troba així mateix la forma plena (potser per an ritme menys proclític): que *eu* me partesca 198v2; *eu te prec* 208v1; *eu vos* prec 231r2. En certes combinacions ternàries, on el 2n. pronom no podria revestir la forma subjuntiva, és forçós que hi hagi la forma plena del nostre: *eu lo li* mostré 182r1; *eu lo·t do* 197v1; eu no *·ls* ne daré poder 219r2.

§ 43. Amb referència al pronom *ell* —i als congèneres *ella* i *ells*— solament importa observar que les *Vides* fan un ús molt més ample d'aquestes formes tòniques que els altres textos catalans. No solament en condicions en què això avui seria en rigor possible, com «e fo donada *a él* Armènia» 181v1, sinó en d'altres on fóra clarament impossible o molt xocant: dient a *él* 180r2; e fo *él* dit que *él* era 232v1; i amb el plural: tu iràs *éls* cúler anuyt 182r2.

FORMACIÓ DE MOTS

§ 44. Ens limitarem a unes poques dades de més novetat sobre un curt nombre de sufixos i prefixos.

Molt copiosament apareix el sufix *-dor* amb valor d'obligació i passiu: generalment destinat a traduir el gerundiu llatí en *-ndus, -nda;* altres cops, el participi futur en *-urus*. P. ex. *salvadors* 'els qui han de ser salvats' PB 89n.85; *onradora* 'honorable' PB 155 n. 51; *disedor* 91r2. I moltíssims més en tota l'obra. En tots aquells, i en la major part dels altres, es tracta del passiu d'obligació; però també n'hi ha amb el sentit futur; com ens mostra aquest: «les lausors que eu són *disedor* d'ella» 53v2 traduint el llatí *quod dicturus sum* V135.32.

Sufixos d'abstracte en cas recte imparisil·làbic i apòcope de la *-o: habundaci* 102 n. 33, 112 n. 109, P = *facundia* V; deturpat en *obediència* per B, però es tractava del ll·*abundatio* 'abundor'. Observem, tot passant, que és ben possible que el cat. comú *abundor* resulti del mateix mot llatí, evolucionat per via mig-sàvia, en *abundaó* > *abundó* (cf. *tardor, picor, coissor, lluissor,* tots els quals tenen una *-r* gràfica anorgànica, igual que *regor* IRRIGATIONE, i són evolucions comparables a *llauró* < *llauraó*). Anàlogament *la passi*

f° 102 n. 98. També s'ha dit la *pàssia* (o bé el *passi*), i en les *Vides* (n. 17 al f° 225) trobem la *creàcia* per 'la creació' (pogué ajudar-hi la ultracorrecció del fet del § 5a). L'evolució de -ATIONE en *-aó* la registrem també en la forma *extimaó* de P 33r1 n. 4*a*, a la qual respon B amb *stimació;* i en *anunciaó* P 81r2 n. 45: (*anunciació* B). Finalment el cas molt curiós de MALA LUNATIONIS en genitiu 'malalta de la llunació, per la llunació', que ha donat *mala lunasós* en P i *-(a)luneós* en B, veg. el glossari i la nota al text.

De les adaptacions anòmales dels prefixos AB-, OB-,SUB-, com a *am-, a-* etc., s'ha tractat en la nota a *amtengués*[9] OBTINUISSET, en el 95, n. 137. Al que s'ha dit allí afegim *obsorbia, -bir,* f° 137 n. 104, i f° 98, n. 143, traduint el ll·*absorbebat;* el ms. B altera més, posant *sorbia* en el primer passatge i *obesir* en el segon.

CONJUGACIÓ

§ 45. No parlarem ací de la major part del que ja va tractar Cor. en el seu treball, pp. 316-30, al qual sigui'ns permès de remetre; sinó de qüestions allí no tractades, tret d'aquelles sobre les quals podem ara fornir una documentació més abundosa, o bé discrepant. Per la mateixa raó ens abstindrem sovint de donar explicacions o d'agrupar en forma explicativa, i ocasionalment podrem acontentar-nos donant llistes alfabètiques, encara que amb això expliquem menys que si ho agrupéssim en una altra forma, però això ja ho va fer Cor., i l'ordre alfabètic és més còmode quan es tracta de fornir orientacions exhaustives.

Infinitiu

2ª conjugació. És rar que els verbs en -ĔRE hagin passat a la classe en -ĒRE. Però és el que ha passat, només amb *querer* (232v2 i passim) i *ca(d)er* (> *caser* 232v2, *caer* 241v2), freqüents així mateix en una munió de textos coetanis (*cader*, almenys, ja en les *Hom. d'Org.* 6r2). En canvi, des del període arcaic es comencen de trobar casos de verbs que passen de -ĒRE a -ĔRE, evolució avui quasi completada; llavors la trobem ja complerta en alguns verbs:

[9] Que no és = *entengués*, es veu no sols per les equivalències en B i V (*obtinuisset*) sinó pel context: «pregà Déus que... fos desliurat; on, con él o *amtengués*, él s'alegrà».

MOVERE, NOCERE, RESPONDERE, RIDERE i TIMERE, que apareixen ací en les formes: *maure* o *moure* 220v1, 79v2, *remoure* 268r2, *escomoure* 134v1; *noure* o *nolre* 211v1, *nolre* 176v1; *respondra* 205v2; *riure* 231r2 o *rire* 74r2; *tembre* 95r1, 183v2 (no sembla que es trobi el modern *témer*, avui *tembre* segueix essent usual a Girona i d'allí cap al Nord). *Respondre* i *rire* són també les formes que es troben des dels trobadors més antics, mentre que en aquests encara apareixen *temér, nozér (nòzer, noire*, però, més sovint) i *movér*, que encara Ventadorn fa rimar amb *cazér* en *Quan vei la lauzeta movér...* Però aquesta evolució a penes havia començat en compondre's les *Vides;* i en general s'hi mantenen les formes antigues *devér, dolér, jasér* (225r2, 263v2), *lesér* (veg. gloss., s. v. *leure*), *plaser* (188v1), *romanér* que encara és *remanér* (79v1, 261v2, 272v2), *seér* (96r1, 202v1, *sesér* 110v2, 115r1, 147v2, 239r1), *veer* (255r1, 187v2 i passim).

La fissió entre infinitius en *-re* i infinitius en *-er* àtons resulta de l'evolució fonètica catalana. En aquest punt les discrepàncies entre la llengua de les *Vides* i la moderna són mínimes. Recordem només el cas de *tembre* comentat més amunt. Altrament tenim ja llavors: *conèxer* (180v1, junt amb *conóxer* 219r2), *ésser* (p. ex. 183r1 i 183v1), *iréxer* (gloss.), *créxer. péxer* (gloss.), *vèncer* (gloss.)[10] etc.

D'altra banda: *beure* 180r1, *colre* 174v2, *creure* 174v1 (i *creyre* 177v2), *entendre* (216v2), *escriure* (148v2), *penre* (182r1, amb *apendre* 184v1, 54r2), *perdre* (227r1), *ploure* (166v1 i *plaure* ib.), *resebre (214v1. 194r2). rompre* (262r2), *solvre* (gloss., amb *absolvre* 198v1), *tolre* (gloss.), *viure* (178v1, i *vire* 179r1, que potser no és un lapsus, com es podria creure), i molts més, comuns a tota la llengua o que es poden estudiar en el glossari.

En fi tenim els verbs monosil·làbics *fer* (179v2), *dir* (252r1), *dur* (i *adur*, tots dos, gloss.) i *trer* (amb *atrer*, veg. el gloss. s.v. *traure*); però notem que en aquest verb no hi ha la correspondència habitual entre el radical de l'infinitiu i el del futur i condicional, que coincidiren sempre amb la variant *traure; trauria* Cond. 3 (24v1) i *traurà* eren generals.

§ 46. *3ª conjugació.* En *-ir*, continuació, generalment, de verbs llatins en -IRE, p. ex. en *ausir* 198r2, AUDIRE, amb *exausir*, (gloss.), *obesir* (176r2, OBOEDIRE), *venir* (195v1) etc. Però no és

[10] L'infinitiu aci és *vèncer* (no *vençre* com en altres fonts). No es coneixen en català formes com les del fr. ant. *vaine* (Pres. 1), *vainque* o *venche* (Subj. pres.) ni *vaincre* inf. (fr. mod.). Hi ha pertot *ç* o *s* en les *Vides*, llevat del part. p. (*vencut* o *vensut*). Subj. pres. 3 *vensa* 96v2, Ind. 1 *venci* 251v2.

rar que aquest tipus d'infinitiu hagi envaït el terreny de la 2ª conjugació, p. ex. en *morir* (185r1, de MORI) o *eligir* (199v2). Ara bé en això el llenguatge del nostre text sovint vacil·la encara entre l'infinitiu innovat i l'heretat del llatí. *Tenir* (217v1) hi és menys freqüent que *tener* (75v1, 178v1, i *abstener* 183r1). S'hi troba més sovint *auciure*[11] que *aucir*, i *fúger* (2v2, 47r2, 106v2)[12] que *fugir* (5r1, 100v2, 129r1, 184r1); hi ha *líger* (55r2, 183r3, 216r1, cf. *ligets* 187r2) junt amb *ligir*[13] (111v1, 186r1); hi veiem més aviat *cúler* (182r2) que no el modern *collir*; si jutgem per altres formes devien coexistir *penedre* (cf. *penedec* 71 n. 24, Imp. 2 *penet* 142r1) i *penedir* (cf. *penit* 6r1).

PRESENT D'INDICATIU

1ª persona

§ 47. *1ª Conjugació*. Cor. § 43*a* dóna les línies generals de la forma com en les *Vides* es reparteixen les desinències *-e* i zero. Citem exemples d'aquesta, que acabaran de precisar l'aplicació de la regla: *cobeseg* 'cobejo' 208r1, *confés* 184r2, *cuyt* 178r2 (o *cug* 252r2), *man* 179v1 (*coman* 173r2, *deman* 178v1), *prec* 260r1, *soplec* 2324r2, *trob* 220r2; als quals podríem afegir-ne molts més, que tenim documentats en els folis 181-261: *aor, esper, fraytur, pec, pens, port* (i *aport*) etc. Afegim-hi *cavalc*, que tindria aquesta forma, si bé aci només la tenim documentada com a subjuntiu, 217v2.

Quan l'infinitiu termina en *-var*, la *v* es vocalitza en *u*: *esquiu* 227v2; i *prou* de PROBARE, amb el seu derivat *esprou*, que només tenim com a Subj. 1 (184r2). Quan terminava en -DARE o -TIARE també hi ha *-u*, com a vocalització de la consonant radical, si és intervocàlica: *preu* de 'prear, apreciar' 253v2, amb *meynspreu* 188r1; i *lou* Subj. 1 186r2; *fiu* i *confiu*, que solament deduïm del documentat *confius* Subj. 2, 256r2. En canvi els verbs en *-iar* que vénen de mots més o menys savis en -IARE tenen el pres. 1 en *-i*: *renuncí* 208v1; *anuncí* Subj. 3, 213r2; de vegades amb variant *-íi* (que és difícil assegurar si toca pronunciar *-íi* o bé *-ïí*, pron. avui respectivament

[11] Generalment és *ociure*, o més aviat *auciure*, en P 208v1 (*aucire* 230v2), i sovint *aucir* en B, però també *aucir* P188v1; i en el 28r2, on apareix repetidament, és, al contrari, B el que presenta *auciure* i P *aucir*.

[12] Forma que trobem també en Desclot (*E.N.C.* II, 98. 28) i en altres escriptors del Nordest.

[13] Menys freqüent aquest, del qual només tenim aquests dos casos, mentre que de l'altre infinitiu n'hem comptats 8, en un recompte incomplet.

balear i rossellonesa): *denuncii* 15r2 (*denoncii* en B). Les dues categories, en *-iu* i en *-iy*, es mantenen, doncs, separades segons el criteri fonètic i etimològic, mentre que, en època posterior, hi ha textos que generalitzen a tots els la terminació *-iu*, i d'altres que generalitzen *-iy*, com avui se sol fer a Mallorca. Eiximenis, però, mantenia encara la distinció antiga: Subj. pres. 3 *estudiy* (a la fi del cap. 378 del *Ll. de les Dones* en el ms. de 1427, però substituït per *estudiu* en l'incunable).

D'altra banda no manquen en el nostre document alguns exemples de desinència *-e*, en Ind. pres. 1, d'acord amb la regla fonètica (i per tant rebels encara a l'igualació o arranament radical que han practicat els dialectes balears i alguerès), tals com *parle*, però aquestes formes es poden exemplificar millor en el Subj. present, com ho fem en nota.[14] La raó de la major escassedat en l'indicatiu és que en les *Vides*, com escau a un text rossellonès, la *-e* en funció d'indicatiu ha estat ja quasi sempre suplantada per *-i*, veg. Cor. § 43*a*. Com ell explica, aquesta *-i* nasqué com a resultat de la fonètica normal, en els verbs en -IO (-EO) de radical terminat en M *(temi, dormi)* o en consonant + R; però molt aviat el desig d'evitar un ambigu amb les terceres persones de desinència *-e* condui a afavorir la *-i*, més inequívoca, i per això és natural que a penes quedin ja testimonis de l'antiga *-e*, i que els de la *-i* deguda a extensió analògica es comptin sobretot entre els que tenen un grup de consonants: *alegri* 47r1 i 207r1, *parli* 43v2, *liuri* 219v2, *menbri* 235r2 (amb *remembri* 218v1), *recomti* (188v2), *temti* 163v1. No obstant, una desinència tan còmoda i clara aviat va propagar-se més enllà: *habiti* quatre cops en el 164r i v, *aori* 251r1, *cremi* 161r1, *lexi* 180r1, *pensi* 256r2, *pregui* 252r2, *torni* 198v2, *umi* 162r1. Val a dir que la majoria (si no la totalitat) d'aquests últims deuen ser innovacions que introdueix en la traducció el copista de P, de parla més tardana, com es veu pel fet que en alguns d'ells B posi l'altra forma,[15] i que per a d'altres trobem la desinència zero en altres passatges del mateix P: *aor* 201v1, *pens* 260v1, *port* 256r2, *aport* 256r2, *prec* 260r1 etc.

§ 48. *2ª conjugació* (verbs «regulars»). Ací la conservació de

[14] Subj. 3 *entre* 178v1, 97r1 (graf. *entra* 268v2), *mostre* (B: graf. *-tra* P 82v2) i *demostre* (graf. *-tra* 195v1); *sobre* (200v1). Amb propagació analògica a verbs que tingueren primer desinència zero: *abite* 272v2, *escrute* 254r2, *tornes* Subj. pres. 2 (PB) 94r1 n. 29, *ame* (graf. *ama*) Subj. 3, 237v2. El subjuntiu de *liurar* havia de ser fonèticament *liure*, i així i *desliure* és com, en efecte, ho trobem, veg. nota 120*a* al f° 99.

[15] Cf. *dorm* B responent a *dormi* de P en el 41r1. És veritat que ací podem mirar la forma en *-i* com a fonètica i originària.

la vella forma fonètica, mancada de tota desinència, encara es pot exemplificar però en pocs casos; la raó és que així com en la 1ª conjugació l'ambigüitat desinencial amb les terceres persones sols existia amb verbs diferents, o bé des del moment en què es confongueren fonèticament *-e* i *-a*, en la 2ª i 3ª conjugacions havia d'haver-hi pèrdua de la vocal final en la 1ª i 3ª persona, i per tant existia equívoc entre les persones 1ª i 3ª d'un mateix verb, ambigüitat més greu. D'ací que en aquestes conjugacions la desinència inequívoca *-i* guanyi terreny més ràpidament, i que les velles formes sense vocal, en les *Vides* ja no les trobem més que en pocs casos. De tota manera hi ha *met* 179r1, amb *promet* i *tramet* 261v1 i 213r2, i amb vocalització *u* de la consonant final: *creu* 183r2 i *escriu* 271r2 (tots dos en primera persona): vocalització que s'exemplifica igualment en els subjuntius de la 1ª conjugació: *esquiu* 225v2, *menspreu* 177v1.

En canvi registrem *coli* 235v1 de COLERE ('adorar'), *ligi* 238v2, *perdi* 163v2, *reti* 197r1 de REDDERE, *trameti* 213r2, *venci* 251v2 i *veni* 184r2 VENDERE; sense comptar *temi* 47r1 TIMEO, evolució fonètica normal partint de l'ètimon, que és un dels pocs on es troba la deu de tot. I afegim ací els casos que veiem en verbs no incoatius de la 3ª conjugació (que per aquest efecte s'equiparen amb els de la 2ª): *fugi* 256v2, *gequi* 180r1, *senti* (2 cops en el fº 272v2 del ms. B), sense parlar de *dormi*, on la *-i* té deu fonètica i no analògica.

§ 49. *3ª conjugació*: verbs amb desinència «incoativa», i distribució entre aquests i els no incoatius.

Sobre la forma que revesteix en les *Vides* aquesta desinència no hi ha molt a dir: hi presenta el vocalisme *è*[16] i té les formes *servex, serveixs (-eys), serveix* (algun cop *servey*), *serveixen*, subjuntiu *servesca* etc. Sobre això limitem-nos a remetre a Cor. § 45 i les altres gramàtiques històriques, i al que n'hem dit en l'aspecte fonètic en el § 11 (cf. Cor. § 31 i n.).

Quant a l'extensió de les dues classes de verbs, incoatius i no incoatius, és sabut que es tracta d'un procés molt creixent al llarg de la història del català, pel qual el tipus incoatiu ha vingut a estendre's molt més que en italià i francès. Llavors aquest procés a penes es troba en una fase incipient. De tota manera es nota que en la nostra llengua i en el nostre text alguns verbs, no incoatius en aquelles llengües, són incoatius en català des de molt antic, i ja en les *Vides*: 1ª *seguesc* 206r1; 3ª *seguex* 158v1 (amb *perseguex* 259v2

[16] Encara que això és general, B presenta alguna rara excepció, almenys en la forma de subjuntiu plural *serviscam*, que en el P és *servescam* (20v1, n. 11). Ja es veu que és un cas molt especial; i no n'hem vist d'altre.

i l'imperatiu *persegueys* 234r1); 6ª *seguexen* 260r1 (i bis); d'altra banda *servexen* 183r2, i *servescam* Subj. 4, 20v1 (nota 11, i cf. la nota 1 d'aquesta pàgina); *destroex* 191r2.

Més nombrosos són els verbs que acaben per ser incoatius però en les *Vides* oscil·len encara entre els dos tipus. *Partir* presenta *partex* 183v1 Imp. 2, i *partesques* 208v1 Subj. 2, però *parta* Subj. 3 («que se·n *parta*» 214v1, però B dóna *partescha* en el mateix passatge; és també incoatiu *si·s departâx* en la *Questa* de Rexach 19.8). *Omplex* Ind. 3, 238v1, i *omplexen* Ind. 6, 211r2, però *omplen* 238v1 (cf. *ompliam* infra). *Fallir* es presenta en la forma *falesca* Subj. 1 *185v1*, però també trobem un subj. *fa(l)la* que hem comentat en una nota, i ho confirma el derivat *defallir*, que fa l'Ind. 3 *defa(l)l* 184r1; veg. en el glossari el passatge de 83v1, on *fallir* i *defallir* apareixen repetidament, tots dos com a no incoatius.

Hi ha molts altres verbs que avui són incoatius i llavors, i en el nostre text, es presenten només amb el radical pur: *cobrir* (*cobre* Ind. 2, 269v2, *descobres* 190r1), *ferir* (*fer Ind. 3,99r1;* Subj. *fira* 270v1), *jaquir* (del qual trobem les formes indicatives *gequi, gecs* i *gequen* i la subjuntiva *géquies*)[17] *llegir* (*lig* o *ligi* ja comentats i han pertangut a la llengua comuna fins fa poc), *lluir* (*relud* 218ra), *penedir* (*penet* Ind. 3, 220v2; *penit-te·n* Imp. 2, 6r1), *oferir* (*ofira* Subj. 3 268r1, *ofèries* Subj. 2, infra), *soferir* (*sofers* Ind. 2, 252v2 [= *sofras* B], *soferen* 58v2; *sófria, sofèria,* etc., infra), *vestir*, que solament figura ací en el Subj. 2 *vésties (216v1)*.

És rar el cas d'un verb que en la llengua posterior persisteixi més o menys com a no incoatiu i que en les *Vides* solament es presenti amb terminacions incoatives; una mostra en tenim en *complir: complesca* Subj. 1, 230v2. No cal dir que ací es mantenen com a tals els verbs que avui encara es conjuguen amb el radical pur (*dorm, fug, mor, sent, ve,* representats ací). Però d'altra banda són molts els que pertanyen avui, i ja pertanyien llavors, a la classe incoativa: *destroex* 191r2, *nodrex* 184v1 (imperatius); *guarnesc* 208v1, *presumesc* 257v2, Ind. 1; *clausex* 195v1, *consumex* 259v2, *devesex* 'divideix' 222v1, *ergulesexen* 168v1 'enorgulleixen', *escarneys* 168v1, *escondex* 263v2, *posesex* 'posseeix' Ind. 2, 3, 6; *peresques* 171v2 Subj. 2

[17] Algunes d'aquestes formes apareixen en diversos passatges. P hi dóna sempre les formes no incoatives i B no se'n sol apartar (p. ex. *géquies* PB en el f° 142); tanmateix en el f° 75 veiem la conjugació moderna *gequesques* en B, contra *géquies* de P. B, manuscrit un poc més modern, afavoreix doncs, les formes incoatives, car ja hem dit que usa *partescha* en lloc de *parta* P.

§ 50. *Presents en iod.* Més nombroses que cap són les «irregularitats» de què és causa la iod que termina el tema de present, en molts verbs de la 2ª i de la 3ª conjugació, en la 1ª persona de l'indicatiu i en tot el present de subjuntiu. Com que llavors les formes d'aquests dos temps han restat sempre solidàries, parlarem juntament de l'un i l'altre. Es tracta, doncs, dels presents en -IO i -IAM (-IAS etc.) i els en -EO i -EAM, que han de trobar-se en tots els verbs llatins en -IRE (4ª conjug.), en -ĒRE (2ª conjug.) i en alguns dels en -ĔRE (3ª conjug.): aquests últims, pocs, però tan importants com MORI, FACERE etc. Cal advertir que quan un verb va canviar l'infinitiu clàssic -ĔRE en -ĒRE —com és el cas de VELLE, POSSE i, en català antic, el de CADERE i QUAERERE— també va passar a tenir iod en les formes que estudiem: per això hem de partir de *CADEO, *CADEAM, i de *QUAEREO, *QUAEREAM, d'on les formes *caig, caja* i *quir, quira* (Cor. no s'havia adonat d'això quan escrivia el seu article de 1943, i per això cerca per a aquestes formes del present de *querer*, § 43*b*, una explicació innecessària). En canvi quan en data tardana l'infinitiu d'un verb en -ĒRE passa a accentuar-se en el radical, no sempre deixa de tenir el present en iod (cf. *timeo, moveo*).

La iod es combina amb la consonant precedent, donant el mateix resultat que dóna en els altres mots de la llengua: -RI- passa a *-ir-*; -CI- > *ç*; -LI- > oc. *lh* (graf. *ll* o *-yl-* en català, i en les *Vides* generalment no distingida gràficament de *-l-*); -DI- > *-j-* etc. Poques observacions especials cal fer sobre això. Tinguem en compte que -BI- quan té aquest ofici sol passar a -J- més aviat que conservarse (per tant DEBEO > *deig*), mentre que -PI- en els verbs catalans no ha sofert palatalització, i l'únic efecte ha estat de conservar sorda la *-p-*: *sàpia, càpia* i *recèpia* (o, en altres textos antics, *r(e)èpia*), de RECIPIAT.

§ 51. Les conseqüències de la palatalització sovint s'alteren més tard per efecte de l'analogia. Els resultats no són gaire difícils de compendre; per tant, sense necessitat de més explicacions generals, ens acontentarem amb donar una llista alfabètica de les formes resultants, ocasionalment afegint-hi uns mots d'aclariment.

Ausir, després *oir*, de vegades encara *audir*. Ind. 1 *aug* 235v1, 92v2.

Ca(s)er 'caure'. Ind. 1 *caig* (graf. *cag* 263r2); Subj. 3 *caja* (graf. *caya* 212v1), Subj. 2 *cages* 95r2; Subj. 6 *cagen* 24v2.

Dever. Ind. 1 *deig* 222r1, 254r2.

Doler. Ind. 1 *dull* (graf. *dul* 137v2, 256r2, 267r2); Subj. 2 *dulles* 270v1. Vocalisme conforme a la fonètica històrica: DOLEO, DO-

LEAM > *duyl, duyla,* amb *u* davant la *yl* palatal, tal com en *ull;* paral·lel a *tulla* de *toldre,* infra.

Fer. Ind1 *faç* FACIO 98v2 n. 140, 131 n. 57; 197r1. És la forma més corrent en rossellonès antic, com en tota la història de la llengua i en tot el domini lingüístic (s'usava encara a Barcelona mateix en el S. XIX); al costat d'ell en el Rosselló s'ha introduït una variant analògica *fau* (paral·lela a *vau, estau*), que B porta en lloc de *faç* en el f° 131, d'altra banda *fau* en P en el 132 n. 77; Subj. 3 *fa(s)sa* 176r1.

Ferir. Subj. pres. 3 *fira* 270v1. I amb aquest van sempre (encara que siguin derivats de FERRE i no FERIRE) *oferir* i *sof(e)rir;* d'aquell tenim Subj. 3 *ofira* 268r1 i *òfria* P86 n. 20*a*, Subj. 2 *ofèries* 249v2.[18] D'aquest tenim Ind. 1 *sofir* 254v2; Subj. 3 *sófria* 237v1 (però en el 240rd P respon amb *sofiren* Subj. 6 i *sofèria* Subj. 3 a *sóffria* de B); l'infinitiu és *soferir* 241r2.

Morir. Muir Ind. 1 es redueix a *mur* 156r1, en el llenguatge de les *Vides,* per fonètica dialectal: tal com *enuigs* passa a *enuts* (veg. § 14), *lutador, lutament* 'lluita' 97r2, *cutosament* 65r2, *fut* participi en lloc de *fuyt* 'fugit' bis en 205v2; a rectificar l'explicació de Cor. § 43*b*. També Subj. 3 *mura* 251r1; Subj. 2 *mures* 254r1, provinents de *muira, muires;* aquesta última és la forma que prefereix el ms. B (en lloc de *mures* de P, 124 n. 74); però en el 120 n. 103*a* tots dos manuscrits porten *mures,* vocalisme que per tant és probable que fos el del traductor doscentista.

Poder. Les formes corrents en les *Vides* són *pusc* 253r2, 94r2, i Subj. 3 *pusq(u)a* 179v1 (*puscats* 242v2), per bé que *puix* i *puxa* són encara més antigues, i si bé no podem garantir-ho, creiem haver-les trobades també en algun passatge de les *Vides;* unes i altres apareixen en textos de pertot en els segles medievals, i per tant no cal que ens esforcem gaire a cercar-les ací. Les en *x* són les etimològiques, degudes a bases vulgars *PŎSSĔO, *PŎSSĔAM, que sorgiren en lloc de *possum, possim,* quan POSSE fou substituït per POTĔRE i *sim* ho fou per SIAM; cf. occit. *puois(sa)*, fr. *puis(se)*. Les variants en *-sc, -sca,* només es retroben en alguns parlars occitànics, i es poden compendre com a analògiques de l'alternança *x* ~ *sc* en verbs com *néixer (nasca), créixer (cresca), -eix* ~ *-esca,* paral·lelament a la

[18] «Per què, eu te prec que tu *ofèries* aquest pa, per los meus pecats, a Déu»* Tant aquesta forma com *sófria* són innovacions degudes a la contracció dels antics *soferir, oferir,* en *sofrir, ofrir,* que devia dar-se ja aleshores. *Ofèries* potser explicable per un compromís entre **òfries* i el tradicional i fonètic *ofires,* o bé amb Ind. 3 *ofér,* cf. *sofér* 238r2.

formació de *isc, isca,* al costat de *ix, eixim,* EXIRE. Ben tardana és la substitució ulterior de *pusca* per *puga,* però ja en tenim un testimoni isolat en la forma *pogam* Subj. pres. 4, que apareix una sola vegada en el ms. P 50r2 (en un passatge on B no existeix); de tota manera és de creure que aquest *pogam* no és més que una interpolació del copista, però valuosa donada la data tan antiga d'aquest ms., no gaire posterior a l'any 1300.

Querer. Per a l'indicatiu no trobem *quir* però sí *requir* 184v2; Subj. 3 *quira* 8v2.

Toldre. Aquí com en *doler* existiren sens dubte les formes palatalitzades **tull* i *tulla.* Aquesta, de fet, es troba com a variant del ms. B (graf. *tula*) en el 212v1, on P porta la forma analògica *tola,* que també apareix en el 219v1 (allí, en canvi, B porta la forma encara més secundària *tolga*); *tules* Subj. 2 en B (*toles* P172r2 n. 7); *tola* PB 13r2, i aquesta és la forma més corrent en les *Vides* (63v1 etc.).

Valer. No tenim dades de l'Ind. 1 però el Subj. pres. 3 apareix grafiat *vala* en el 239r2. Com que els mss. de les *Vides* no distingeixen *ll(yl)* de *l,* tenint en compte que ve de VALEAT, i que *duyla* i *tuyla* apareixen grafiats *dula, tula,* hem de deduir que aquest *vala* és també una grafia equívoca de *vayla,* occit. *valha.*

A penes cal donar exemples del Subj. pres. i Ind. 1 de *tenir, venir, veure, voler,* que figuren pertot en català antic i que abunden també en les *Vides.* És sabut que en aquests dos la iod ha obrat en la forma habitual, donant *veig-veja* i *vull-vulla.* Mentre que en *tenir* i *venir* es va produir un «descarrilament» analògic, en virtut del qual passaren a tenir *ng* en lloc de *ny.* De tota manera anotem *ve(i)g* 241v1, 255r1, 231r2; *vul* (grafia de *vul)*255r1; en els altres dos, com que la llengua hi ha vacil·lat des del principi entre el vocalisme *í* i el vocalisme *é,* indiquem que aquest és general en les *Vides,* i anotem-hi *venc* 173v2, Ind. 1 (amb les 3es persones *ve(n)* i *covén* 158v2 i 270v1); i *teng(u)a* Subj. 3, 175r1, junt amb *sostenc* 151r1.

§ 52. Acabem aquesta part donant una llista de les formes d'Ind. i Subj. Pres. dels altres verbs, que són notables per un concepte o altre (reservant, però, per al § 53 aquelles formes subjuntives que no troben gaire analogia en l'Ind. 1).

Anar, Ind. 1 *vau* 115 n. 152, 113r2, 123v2, 137r1, 254r2. VADO. La forma moderna i analògica *vaig* (graf. *vag*), que apareix ja diverses vegades en els nostres mss., és probable que hi vagi ser introduïda pels escribes, car no sol figurar més que com a variant d'un sol dels dos: en el f° 146 n. 132 *vag* B: *vau* P, però és tant o més freqüent que sigui P el que porta *vag* on hi ha *vau* en B (115

n. 40 i passim; i veg. Cor. § 46*a*). En el Subj. pres. es produí paral·lelament el pas del radical pur al radical iotitzat (secundari, com en les llengües germanes, i per tant és incert que *VADEAM remunti fins al llatí vulgar). En les *Vides* tenim normalment *vasa* VADAT (*vases* VADAS 105v1), pron. *vázə* (i manta vegada graf. *vassa*), p. ex. 116r1, 204r1; B, però, el reemplaça molts cops per la forma moderna *vaja* (graf. *vaya*), p. ex. 123v2.

Auciure. Ind. pres. 4 i 5: *auciem*, *aucietz* (PB) 24v2 n. 12 i 13; Subj. pres. 3 *aucisa:* és lliçó un poc dubtosa (P, i substituïda en B per *no deu aucir*) en el 132 n. 121, però segura en altres passatges.

Bullir o *bollir*. Ind. pres. 3 *bol(l)*, veg. nota 66 al f° 84.

Concebre i *decebre* tenen en la 3ª pers., naturalment, la forma *concep*, *decep* 236v2.

Conèixer. En les *Vides* oscil·la encara entre aquesta forma analògica i el vocalisme etimològic *conóxer* COGNOSCERE: *conox* 3ª pers. 238r2;[19] *conoxerien* 90r1 n. 16; cf. *conoxensa* 96v2, i el pf. § 65. La innovació partí del participi *conogut* canviat en *conegut* (*-eguda* 90r1), amb dissimilació vocàlica afavorida per la major freqüència de *-eix*, *-èixer* que de *-óixer;* no és estrany, doncs que en el Subj. sing. es mantingués més la forma *conog(u)a* 191r1. El pas de *-sc (-sca)* a *-c (-ga)* degué partir de l'Ind. *conoc*, *conec*, que en l'origen seria morfològicament un perfet. És sabut, en efecte, que en llatí COGNOVI, perfet quant a la desinència, s'usa amb el valor semàntic d'un present, estat de coses d'arrel ja pre-llatina (cf. gr. *oida* etc., amb la mateixa singularitat): *conoc-conec* surt, doncs, per via fonètica de COGNOV(U)I, amb el tractament de -UI que coneixem del perfet fort (§ 66). La desinència normal de present subsisteix de vegades encara en les *Vides*, on trobem *conesc* 209v1, però *conec* ja més sovint, i amb sentit de present.[20]

Creure. Ind. 1 *creu* 92r2. D'on el compost *creu-en-Déu* 'el credo' 101r1; i la forma *cres-en-Déu*, per fonètica sintàctica, en 102 n. 71 i 96.

Dar i *donar*. IndPres.1 *do* 197v1. Tan possible, almenys, és que aquesta forma vingui de DO com de DONO, potser fins és més

[19] Amb *e: coneix* Ind. 3, *coneis* Ind. 2, *coneis* Imp. 2, 181r2, 238r2, 237v2, 237v2, *conegues* Subj. pres. 2, 231r2; d'altra banda *conoxies* Ind. impf. 2, 251r2.

[20] El sentit de vegades es podria pendre encara pel d'un present històric, com en aquest, on es tracta, endemés, de la 3ª i no de la 1ª persona: «aquest és hom just, e *conec* ben la nostra lig» 109r1, però ací el fet de no poder ser morfològicament una 3ª persona del present, és una altra prova de l'evolució morfosemàntica que hem indicat. D'altra banda en els següents es tracta palesament d'una accepció de present: «partí-us de mi, que no us *conec*» 253v2, i no menys evident en el 158v1; en els primers tradueix el ll. *cognovi*, no en d'altres.

fàcil allò, tenint en compte que en el nostre text es conserva encara amb gran extensió la -N' etimològica; sigui com vulgui, no tenim exemples de *don* de 1ª pers., i d'altra banda la base DONO és també admissible, car en el Subj. 3 trobem *do* DONET 200v1 i *perdó* 218r2; hi ha també duplicat en l'Ind. pres. 2: *dons* 197r1 i *dos* 260r1, junt amb *perdós* 260r1.

Dir. Ind. 1 *dic* 178v2, i *diga* etc. Subj. 1 i 3 passim; *digues* Subj. 2 (veg. § 13*c*). En l'Ind. pres. 4 i 5 predominen a l'Edat Mitjana les formes anòmales *deïm, deïts* explicades per Cor. *Lleures* 270 n., 327 n.); i no obstant en les *Vides* trobem *diem, diets*, 79r2 PB, sovint *disem, disets*, ço que potser s'explica per les afinitats més occitanes *(dizem, dizetz)* que centro-hispàniques *(dezimos, dezides)* del nostre text.

Dur. Imp. 5 *duetz* 100 n. 85.

Escriure: Ind. 4 i 5 *escrivem, escrivetz* f° 72 n. 112 (PB), i aquest, com a Imp., en el 250r1. Paral·leles a aquestes són les del verb *viure: vivem* (227r1), *vivetz*. És clar que l'Imp. 2 i l'Ind. 3 (271r2) són *escriu* i, jutjant pel que passa amb els verbs de tipus semblant, cal suposar que el Subj. pres. era *escriva* i Ind. 1 era *eu escriu*, i no pas encara *escriga* ni *escric*. Les formes de plural i gerundi en *-im, -its, -int*, no sabem que apareguin encara en el text (a diferència del gerundi paral·lel *deín*, del qual ja hi ha un cas, veg. infra, val a dir que ben isolat i suspecte d'interpolació); per a llur explicació històrica, Cor. 326-7 n.

Ésser. Cor. § 56*c* indica la filiació lingüística de les formes de l'Ind. pres., i en testifica el paradigma complet, llevat de la 5ª persona: aquesta figura com a *etz* en el 61r2, continuació fonètica de ESTIS; forma que sembla constant en B, però P de vegades usa la normal catalana *sotz* (84r2). En l'Ind. pres. 1 *són* apareix en massa, no sols en la part estudiada llavors, sinó en tota l'obra (202r2 i passim); no és possible d'assegurar que l'altra forma *som*, d'ampla difusió dialectal en la llengua en tots els temps, no es trobi així mateix en les *Vides*, on la grafia *sõ*, tan comuna en els mss., es pot entendre de totes dues maneres. L'altra forma predominant en la llengua, *só*, no és tan segur que pertanyés al llenguatge dels traductors, car els copistes no en donen gaires casos (68r2, 84v2, 108v1, 135v1); *soy*, potser occitanisme, hi apareix sols una vegada, 49v1. En la 4ª persona trobem *som* i *em*; per a una curiosa forma dialectal moderna, *somos* (i *somus, somo?*), d'extensió limitadíssima, estranya del tot a les *Vides* i que difícilment pot estar documentada en les *Hom. d'Org.*, veg. la nota de Cor. en la seva edició d'aquesta obra.

Estar. Ind. 1 *estau* 40 n. 7 (PB, bis), 220v1, 79r2 (PB).

Fer. Ind. pres. 1 *fas* i *fau* (veg. § 51). Imp. 5 *fetz* 100v1 (PB).

Haver. Formes en general iguals a les de la llengua comuna, p. ex. el Subj. pres *haja* (graf. *aya* 50v1, 109r1). També l'Ind. 1 és normalment *he (é)*, passim; hi ha una variant no rara *ey* que figura en B (però *é* P) en el f° 93 n. 107 i 184v1, i és pròpia sobretot d'aquell ms. i de la posició ante-vocàlica, però també trobem *ey eu* en P, en el 184v1 i en el 110r2 (PB).

Jaquir o *gequir*. Veg. § 49 n. 1 i gloss.

Llegir o *lliger*. Veg. § 46 (i n. 3).

Maleir. Es presenta sobretot en la forma *maldir, maldius, maldiu,* que de vegades té el sentit de 'dir mal de... parlar mal', però sovint és 'maleir', 'to curse' (gloss., s. v. *maleir*). En el Subj. seria lògic que hi hagués *maldiga* o *malesiga,* puix que tenim *benesiga* (veg. § 54). També, però, hi ha formes semblants a les modernes del tipus *maleir:* pf. 3 *malesí* 123v2.

Menjar. Cor. § 56*f*[23] ja documentà i explicà les formes anòmales *menug, menucs,* amb conservació extraordinària i fonètica de la vocal interna. De més a més *menucs* en el 136 n. 24. B porta *menuch* en Ind. 1 en el 40 n. 7*b*, però P introdueix una forma analògica *menje* Subj. 3 en 185r2 (graf. *menye*), i B *menys* en el 25r1. En el 79r2 (Ind. pres. 3) coincideixen en *menja* P i B. És clar que l'infinitiu i les formes arrizotòniques tingueren sempre la forma moderna (graf. *menyar, mengar* 184v1, 198r1).

Obrir. Ind. 3 *obri* («qui és sacrament cominal e que *obri* la porta de paradís») 62r2.

Oferir i *sof(e)rir*, veg. § 51.

Parlar en altres dominis romànics (fr. ant. *parol* Ind. 1) tenia una alternança anòmala, paral·lela a la de *menjar-menuga;* és de creure que un present **paraule* vagi existir en el català preliterari, però les *Vides* ja només porten *parla* 200r2, 228r1, i Subj. 3 *parle* (graf. *-la*), 211r2, al costat de l'infinitiu *parlar* 254r1.

Salvar. L'Ind. 1 i el Subj. sing. d'aquest verb presenta en diversos textos arcaics les formes radicals *sal, saul,* i també *salv* que llavors es pot presentar en les variants *salvo* o *salvu* o *salv*; paral·lelament a les formes del final radical en l'adjectiu i adverbi-preposició corresponents, els quals també apareixen sigui com a *sal* (adj. 64v1, 232v2), *saul* (adj. 82r2), sigui com a *salvo* o *salvu* (Cor., *Lleures,* p. 200). En el verb les *Vides* porten *sal* Subj.3, 201r1, i altres textos *salvo*

[23] Cf. § 16 i p. 283; veg. també *Entre dos lleng.*, en l'estudi sobre el tractament de la A en català.

Ind. 1 i *saul* Ind. 1 i Subj., variants de les quals no tenim nota en el nostre text.

Sòlver i *absòlver* (*resòlver* etc.) presenten una varietat semblant, mutatis mutandis. Cor. (*Lleures* 200 n. 1) documenta *absolvu* Ind. 1 en dos docs. del S. XIII. En les *Vides* tenim l'infinitiu en la forma *sòlver* en B, on P 62v1 porta *solvre*, i d'aquesta forma hi ha molts exemples, veg. gloss., com també d'*absolvre* (98v1). D'altra banda en l'Ind. 3 tenim *solv* (*a tothom*... 225r2) i també *solve* (259v2), eventualment graf. *solva* 225r2; *dissolva* Ind. 3, 117v2 (n. 103).

Témer o *tembre*. Ind. 1 *temi* 34r2, 47r2, 254r1, però també *tem* 47r1, 208r1 i (analògic de *tembre* i de *tu temps*, 125 n. 69 i 72) *temp* 185r1; cf. § 47 i Cor. § 43*a*.

Viure, veg. supra, s. v. *escriure*.

PRESENT DE SUBJUNTIU

2.ª i 3.ª conjugacions

§ 53. La major part queda ja dita, junt amb les formes de l'Ind. pres. 1, en els §§ 50, 51, 52; també §§ 47, 48, 49. Ací solament aquelles coses que interessen molt més per al Subj. que per a l'Ind. Comencem per una llista alfabètica.

Anar. La forma antiga *vasa*, prolongació fonètica, coexisteix ací amb l'analògica *vaja*. En el f° 270v1, p. ex., B usa *vasa* i P el substitueix per *vaja* (graf. *vaya*).

Beneir. Es conservava una curiosa forma, resultant fonètica de BENEDICAT: *benesiga*, veg. gloss.; cf. *maleir* en el § 52.

Cobrir i *obrir*. El resultat fonètic que cal esperar és *òbria* Subj. pres.3, 195v1, al costat del qual s'introdueix l'analògic *obra* 43v2 i *cobra* (graf. *cobre* 191r1). Cf. el § 54.

Creure. Generalment conserva la forma fonètica *crea* (238r2) o *cresa*, i *descrea* 236v2; en el 182r1 B respon amb *cresa* al *creseg(u)a* de P.

Destruir (o *-oir, ovir*). Hem vist que en l'indicatiu té forma incoativa, si bé també hi ha *destruus* en un passatge anterior (§ 49). Potser la desinència incoativa trigà en general menys temps a propagar-se en tot el Subjuntiu que en l'Indicatiu (cf. *infra* les proves que en donem, limitades a la 1ª i 2ª pers. del plural), car ací el trobem constantment amb terminacions no incoatives: Subj. 3 *destrua* 101 n. 53 (PB), 143v1 (P). Una forma més curiosa és *destroyga* (B, en aquest passatge), que apareix també en llocs on no disposem del ms. P: 15v1 (1ª pers.), *destrohigues* 2ª pers. 16r1.

Dur i *adur*. Subj. pres. 2 *adugues* 92r1.

Estar. *Estia;* Subj. 2 *esties* 45v1, 222r1; 4ª pers. *estiam* 193r2; que suposen unes bases STEAS, STEAMUS, analògiques, en lloc de les clàssiques STES, STEMUS etc., i comunes amb les llengües de França i Itàlia, però afavorides per l'analogia de *sia*.

Ferir. Subj. 2 *fires* 95r1 n. 8.

Jaser 'jeure'. Ignorem si va existir en català una forma verbal fonètica **jaça*, que és allò que esperaríem com a resultat de JACEAT. Potser, tenint en compte que el castellà reemplaçà això per *JACAT (*yaga*, després *yazga*) des de molt antic, i allí també ens cal postular un *FACAT *(haga)*, encara que el català hagi conservat FACIAT *(faça)* podem admetre que es digué *jaga* des de l'origen: graf. *jagua, yagua*, 3ª pers., 220r2, 261r2.

Pla(s)er 'plaure'. El resultat hereditari a esperar de PLACEAT era *plaça* i el negatiu *desplaça* 3ª pers., graf. *plassa* 230 r1, bis, i 220v2, i *desplasa*, com escriu P (94r2 i un altre passatge), però B dóna *desplàcia* (graf. *-asia*), en aquest darrer passatge; i *plàcia* es troba també en P (42r1, 49r2; 190v1, 254v1). Deu ser una forma d'influència jurídico-notarial *(placeat principi ut..., placeat vobis, placeat solvere* i semblants), propagada gràcies al desig d'evitar ambigüitats amb el substantiu *plaça*. És recent el modern *plaga, plagui*.

Raure, en les *Vides*, més sovint, *rayre* (cf. gloss.). Subj. 1 *rasa* resultat fonètic de RADAM en B (passatge mancant en P 15v2 n. 6).

Vertir amb els seus compostos, *convertir* etc.: *converta* Subj. pres. 1, 136 n. 39 (PB).

Vestir. Subj. pres. 2 *vésties* 220v1, VESTIAS, amb STI conservat gràcies al radical de l'infinitiu.

Viure. Subj. 2 *vives* 253v2, Subj. 3 *viva* 197v1. Sens dubte l'Ind. 1 fou *viu;* les formes *visca* i *visc* deuen ser degudes a analogia del verb de sentit afí *nasca* i *nasc*, per bé que la naixença de *visc* pogué produir-se gràcies al pf. 1 *visc* (per al qual veg. Cor. § 52*c*), amb el qual existia equívoc en moltes frases.

§ 54. Formen tot un ample grup els subjuntius en *-ia* conservat. Hi ha entre ells un fort nucli antic, del qual formen part els que acabem de donar per a *cobrir, obrir, ferir, plaser, vestir*. Però d'aquest nucli primitiu formaren part bastants més, i en particular tots els de radical labial (tret de molt pocs en -B- on la combinació se simplificà en -JA, com en *deja* i *haja*). Així *sàpia, càpia, rèpia* o *recèpia*[22], *dòrmia, témia, mòvia* o *escomòvia* (aquest, almenys, passim;

[22] De *rebre, recebre*. A les *Vides* de vegades ja té forma analògica (*reseba* 185v2, 89r1, n. 23, emmotllat sobre l'Ind. 3 *reseb, recep*, 258r2, 174r2), però també hi apareix en la forma antiga: «he perdut lo cabal, e prec-vos que·m *recipiats*»

(*-òvien*, Subj. 6, 112v2 n. 139). *Témia*, 1ª pers., fº 125 n. 68, *témies* 2ª pers., 126 n. 39 (P: *temes* B), *témien* 6, 117r1.

La forma *dòrmia* en tot cas és la forma a suposar al costat de *temi* Ind. 1, i *témia* Subj., vist que l'Ind. 1 figura com a *dormi* 40 n. 7c (cf. *dormigam* avui encara a Cardós i Vall Ferrera, *BDC* XXIII, 267, paral·lel al normal *sapigam*) Formes de gran importància per al futur, punt de partida de la gran florada de subjuntius en *-ía* de qualsevol radical, que hi ha en la llengua dels SS. XV-XVII, els quals després van donar naixença als subjuntius moderns en *-i* del dialecte central i llengua literària.

Però si aquests singulars en *-ía* encara són bastants, més nombrosos eren en la 1ª i 2ª persones del plural, fins al punt que sembla que en la conjugació incoativa en *-esc, -eix, -eixen*, certs parlars no usaven quasi mai, com a correspondència plural, *-escam* ni *-escats*, sinó sempre o molt generalment *-iam, -iats*. En efecte trobem *obesiam* de OBOEDIRE, 211r1, *ompliam* 211v2 (enfront d'*omplex* 65r2), *seguiam* 207r1, *periam* 140v1n. 45 (però *pereix, -eis*, repetidament), *gequiats* 132 n. 3, *convertiats* fº 123 n. 13-14. Com a exemples de *-escam* solament trobem *servesca* 20v1 n. 11, i *perescam* com a variant de B (en lloc del citat *periam* de P). És clar que també hi ha formes en *-iam, -iats*, en verbs que no presenten *-eix* en l'indicatiu: *fugiam* 95 n. 115 i 120 (variant *fuscam* 56), *eligiam* B 71 n. 57; i, en el verb *sofrir*, *sofriam* 155 n. 70, al qual respon *soferiam* en B, tant allí com en el fº 59 n. 77, on P hi respon amb *sofiram*. Això ens explica la gènesi de la forma *sofèria, ofèria*, que hem esmentat en el § 51, i que es pogué crear en lloc de la forma fonètica *sofira, ofira*, per paral·lelisme amb *sofriam-sofiram*.

§ 55. La gran proliferació dels subjuntius en *-ga* pertany a una època posterior. Ja hem vist que llavors no es formaven encara en *-ga* els subjuntius d'*escriure, creure, seure, noure, coure, caure, riure, ploure, traure, toldre, valer, estar* ni *ésser*. Tampoc els dels verbs en -NDERE, els quals eren en *-na*; i ací és útil de parlar conjuntament de l'Ind. 1 dels mateixos verbs. Així terminaven en *-na* (Ind. 1 *-n*): *defena* 3ª pers. 212r2, amb *ofena, estena* (i *tena, atena*), *vena, prena, respona, tona, fona*. Hi havia *-ga* en els pocs que ja tenien *-CAT* o *-GAT* en llatí, o almenys en llatí vulgar: *diga, benesiga, jaga* (§§ 53, 52), i d'altra banda en els nombrosos en -NGERE: *tànyer* (junt amb *pert-, at-*, veg. el gloss.), *atènyer, empènyer, cenyir, tenyir, frànyer* etc.; des d'on ja s'havia propagat, per una analogia específica, a *tenga*

178r2 (P: *resebats* B). Del verb paral·lel *concebre* trobem la forma analògica *conceba* 82r2.

i *venga*. La data primerenca de *conoga* s'explica pel que hem vist en el § 52, *coneguen* 221v1, *conegues* 231r2. Entre els altres de propagació antiga citem el cas de *cresega* Subj. 3, 182r1, *cresegues* Subj. 2 (ibid.), *cresegam* 85v1, per bé que, com ja hem dit (§ 53) és variant minoritària i innovadora en comptes de *cre(s)a* CREDAT; també s'emprava ja *córrega* (58r2: *currat* V147.39), a la creació del qual contribuiria la influència del tema de perfet, *corregués* Subj. impf., *corrèc* pf. (§ 66), en canvi és molt dubtós que ja s'emprés la forma d'Ind. 1 *córrec* que hom ha citat algun cop en textos medievals, però no en el nostre. Hi ha un cas esporàdic de *tolga* en un sol ms. (§ 51) en comptes de l'antic *tulla* TOLLIAT propi de les *Vides*. A la primera propagació a *begues* (de *beure* 79v2 PB) pogué ajudar el contraposat *menugues* MANDUCAS, -CES, però continuava dient-se *beva* 98r1: En tot cas les formes en *-nga* són d'una època posterior, i una isolada excepció *prenga* en 95v2 (PB) és d'una extrema raresa, tant que cal suposar que siguin innovacions esporàdiques dels mss. i estranyes a l'original. Veg. en el § 53 la forma *destroiga* o *destrohiga*, no gens fàcil d'explicar.

§ 56. Més avançada estava la propagació dels Subj. en *-sca* i Ind. 1 en *-sc*. El punt de partida estava en verbs com els incoatius en *-esca*,i com *cresca (cresc)* CRESCAT, *conesc* (§ 52), *meresca* MERESCATi *meresc* (cf. *meresca* B responent a *merida* P11r1), *nasca* NASCAT i *nasc* (cf. Cor. § 52*c*), *pasca* i *pasc* PASCAT, -CO (gloss., s. v. *péxer*), *irasc* i *irasca* (*irasques* 266v1) de IRASCI (vg. gloss., s. v. *iréixer*). Des d'aquests i altres tals la desinència es va propagar a verbs com els següents. *Eixir: esca* Subj. 1 167r1, 86 n. 62, *esques* 256r2 o bé *isques* 167r1, Subj. 2; *exquen* Subj. 6, 7r1, *esquen* 79v1; als quals respon B sempre amb *isca, isquen*. *Escriure* potser ja cra *escrisca* (?) si bé les formes *escrisc, -squés*, no en donen prova gens segura. En tot cas en el verb *fugir* són molt corrents: *fusca* 1ª pers., *fuscam, fusquen*, totes, en els 134v1, 24 n. 10, 112r1; *fuscam* és en tots dos mss., si bé només en B en el fº 95, notes 115 i 120. Per a *pusca* de *poder*, § 51. De *trer* Subj. 3 *trasca* 255v1. Aquesta desinència tan afavorida presenta un cas de retrocés en *conega* 82r2 (PB) creat per simetria amb l'alternat *conec-conesc*, en l'Ind., on totes dues formes tenen una explicació etimològica, veg. § 64 s. v.

Imperatiu

§ 57. Particularment el singular.

Fixem-nos en les formes en -I, que tan aviat conserven la *-i* com la perden però després de causar metafonia de la vocal precedent.

Anar: ve 9r1, 31v1, 90v2 (n. 93), 107r1. Combinat amb pronoms: *vé-te·n* 83v2, 197v1; cf. Cor. § 56*a;* i plural: *vetz-vos-en* 79 n. 95, 90 n. 93. Provinents de VA(D)E, VA(D)ITE (-TIS), passant per *vai, vait(z)*. En una nota hem assenyalat un cas de corrupció manuscrita, basada en la suposició d'un arcaic *vaitz* que l'escriba catalanitza en *é*.

Aucire: auciu 91v1.

Córrer: corri (bis) 83r1; acórrer: *acorri* 91 n. 111.

Dar: da-nos poder 144 n. 33 (PB); *da-ho a pobres* 23va (B: *dóna-ho* P23v1).

Dir. La forma arcaica *di*, resultat fonètic de DIC, documentada en les *Hom. d'Org.* f° 6r5, la recordem també en les *Vides*. Però altres cops s'hi troba un imperatiu *diu*, 80 n. 105-6, i 97 n. 159. Més sovint, però, tenim el secundari *digues*, en la combinació *digues-me* 223r1, que sol reduir-se a *diga-me* per via fonètica § 22r. Altres verbs on trobem el Subj. 2 usat amb valor d'imperatiu són *hages* (4 exs. en 80v2), *oges* o *auges* (66r2, 66r1), *sàpies* (ib.), *sies* (ib.), *veges* (bis en 79r2 PB), *eleges* (B, 110 n. 14).

Dur i *adur: aduy-la* 156 n. 75 (P: *amena* B, *adducito* V).

Eixir: Imp. 2 *ixi* 97r2, n. 52; 256r2 n.19.[23]

Elegir 'escollir': *elig* 110 n. 4 (que B reemplaça per *eleges*).

Estar: està 141 n. 58*a*. 95r2, 251r1.

Fer: fé 7v1, 29 n. 6-7; *me fé* 252r2; *fé·t batejar* 23r1. Igual que *vé* en lloc de 'vés' (veg. *anar*), és general encara a les *Vides* l'ús d'els imperatius *fé, vé* (veg. també Cor. § 56*a, e*, i nota), en comptes de *fes, vés*, tot i que *fes* ja apareix en les Homilies d'Organyà. Plural: *fets* penitència 125 n. 58*a*.

Fugir: Imp. 2 *fugi* 97 n. 156; però ibid. el mateix P porta *fug* Imp. en les notes 162 i 171, i B *fuig* a la n. 156.

Metre i *prometre*. Imp. 2 *meti·l* 227r2, *mit-los* 65r1; *prometi-ho* 101 n. 133.

Obrir i *cobrir: obri·m* 198r2, *obri* 50v2, i bis en 83r1, *àubri* 52 n. 32; (*obri* B): aquest és el resultat fonètic de la -I de APERI, si bé també es troba l'analògic *obre* 252v1. *Cobri* 'cobreix' 12v1. És el vocalisme avui conservat a València, Balears i Conflent. En l'Ind. corresponen a això formes analògiques com *descobres*, i més en la 3ª persona (on ja en llatí s'escurçava la I): *obre* 210r2, *cobre* 269v2.

Pendre: prin 51 n. 9 (*pren* B).

[23] La forma d'imperatiu *iissi* (d'on *ixi*) es degué usar a l'Alta Ribagorça, Vall de Boí, on els grans vessants muntanyencs d'*Aigüissi* (entre St. Nicolau i Comaltes) regalen d'aigua pertot arreu.

Penedir-se: penit-te·n 6r1 (nota 0*a*), però *penet-te* en B ibid., en P142r1.

Saber: sàpies Imp. 2 (veg. s. v. *dir*), *sapiatz* Imp. 5, 93v2.

Traure o *trer: tre* 255r1: (*trau* B) i 2v1.

Vendre: vin 20v1 n. 3, però *ven* B, i tots dos mss. duen aquesta forma en el 23v1.

Venir. Veg. Cor. § 56*i*. Trobem com a Imp. 2 *vi* 116 n. 95 (*ve* B), *vi assí* 237r2, *vin tost* 134 n. 121 PB; *veni* 78v2, 135v1. El modern *vine* en P en els 104v2, 117 n. 11 136 n. 11 i 145r1, en els quals B usa *veni;* grafiat *vina* 150v2 i 151v2.

Veure: veu 225r2 VIDE, però ja el modern *veges* en el 25v1 i d'altres passatges.

En els verbs en *-èixer* tenim formes d'Imp. 2 com *creix* 190v2, *partex, regonex* 252r2, *perseguix* 179v2; cf. Cor. § 11.

En plural, en lloc de les formes dominants en *-ts*, en tenim algunes en *-t* que han conservat intacta la terminació del ll. *te: anat* 50r1 i, davant pronom (on, però, *-t* podria ser reducció fonètica de *-ts*): *cuytat-vos* 94v2, *esperat-vos* 139v1, *anat-vo·n* 78r2, 104r1; d'altres apareixen davant l'article definit i per tant també podrien ser reducció de *-ts* per fonètica sintàctica: *glorificat lo Seyor* 91v2, *ausit la paraula* 119v1, *resebet l'Esperit Sants* 117v1, tots ells en P, i en tots tres B porta *glorificats, ausits, resebets*. No cal dir que també hi ha casos on la *-s* figura en tots dos mss.: *laxarets los pecats* 117v1. Cf. Cor. § 46.

IMPERFET D'INDICATIU FORT

§ 58. En un text en prosa no és fàcil de donar proves concloents que formes com *feia, treia, reia, queia, duia* ja s'accentuaven en el radical, i solament grafies com *faiem* (o *fayem*) valdrien com a prova que l'accent encara no s'havia traslladat enrere; per molt probable que sigui que grafies com *feya, queya, duya*, fossin, almenys en part, formes fortes; també és creïble que *feyem* 47r2 tingués la síl·laba inicial tònica. D'altres formes, però, com *caya* (99v1, n. 115*a*) ens ensenyen que devia haverhi gran fluctuació (o predomini de les formes febles). *Deia* o *deïa* o *disies* (240r2) és de molt el tipus més corrent; ara bé, també és coneguda la variant *dia*, avui pròpia del valencià, però no ben estranya al nostre text: *dien* 80 n. 106 (i igualment en el 85 n. 2, però ací B porta *disien*).

Auciure feia *oceïa* (graf. *oceya*) 3ª pers., 63 n. 123.

FUTURS I CONDICIONALS

§ 59. Veg. el § 46. Són normals en el nostre monument les formes sincopades com *morrà, morria, querrà, querria,* que surten passim. També en verbs en *-rir,* com *garria* 'ell guariria' 20r2; *oferré* Fut.1 254v2 (graf. *ofere*); *fe‹r›ria* Cond. 3 («jurà que nul temps no *feria* negun crestià» 189r2). En verbs com *fúger (fugir)* es troben en altres textos les formes tals com *fuiré, fuiria,* però ací ja tenim l'analògic *fugeries* 93 n. 95. *Trayré* 89r2. D'altra banda *perderà* fut. 3 (P: *perdrà* B) 100 n. 14, forma bastant desusada antigament, si bé avui és popular a Barcelona. etc.; però això sembla anacrònic, i no és lliçó ben segura, car hi ha allí prop un *perdèra* plusquampf. (doncs lapsus?).

GERUNDI

§ 60. Veg. Cor. § 47*c* i p. 327 *n*. El del verb *dir*, que tan sovint apareix en la nostra font, és quasi sempre *disén* o *dient* 4r2, 5r1, i passim. Només excepcionalment apareix un cop *dein* 201v2, que és com conjuguen molts altres textos medievals, Cor., *Lleures*, pp. 270, 327. Recordem que, sobretot en textos nòrdics, existia un gerundi en *-ent* en lloc de *-int: exén* B, en comptes de *ixint*, com ho porta P95 n. 11: és gerundi *(él confermà d'aquí ixint)* i no pas participi com en *sol-ixent*.

TEMA DE PERFET

PERFET FEBLE

§ 61. Tractem ací alhora del perfet de tema feble i de les formes de terminació feble dels perfets febles i forts. En la 1.ª conjugació es troben conjuntament en les *Vides* les formes catalanes i les occitanes, sigui perquè els paradigmes del llenguatge de la traducció fossin en part alterats pels copistes, sigui perquè els diferents traductors, en les diverses porcions de l'obra es decantessin per desinències diverses, o perquè tots o algun d'ells vacil·lessin entre dues formes, i més probablement per una combinació d'uns i altres factors.

En la 5ª persona hi ha vacil·lació general en tota l'obra i en totes les conjugacions, febles i fortes, entre la terminació *-tz*, pròpia de l'occitànic i la *-s* pròpia del català: variants desinencials explicables per una simplificació divergent en la combinació *-sts* (resultant

del ll. *-stis*); en el nostre monument, com en tot el rossellonès medieval, sembla haver-hi algun pr edomini de la forma occitanitzant (graf. *-tz* o bé *-ts*): *donàs, liuràs, remesès* (REDEMISTIS) 85r2 n. 35; mentre que de les formes com *deguets, levetz, donetz, vedets, ausits*, trobem forces exemples pertot.

En la primera conjugació hi ha també lluita de formes en les terminacions de les altres persones. Poc o molt predominants en la 1ª conjugació són les següents: 1ª persona *-é*, 2 *-est*, 3 *-à*, 4 *-em*, 5 *-etz*, 6 *-eren*. Cal, però, advertir que en el plural abunda molt una forma concurrent amb *à* tònica en lloc de la *é*: en forta quantitat en alguna de les tres persones, no tant en alguna altra. La prolongació del plusquamperfet del llatí sol tenir formes en *á* en aquesta conjugació, de la mena de *semblara* 88v2 n. 156.[24]

En el plural de la conjugació en -ARE, predomina, doncs, el vocalisme occità sobre el del català antic cispirenaic *-am, -às, -aren;* en canvi, en el singular, on també discrepen en termes paral·lels les dues llengües, les *Vides* presenten pertot les desinències catalanes i no les occitanes *-èi, -èt*.[25] Per a més explicacions, veg. Cor., p. 320.

En la 2ª i 3ª conjugacions les desinències de les sis persones són les mateixes que les de la 1ª, almenys pel que fa a l'element consonàntic. El vocalisme difereix: predominen els paradigmes 2ª *-í, -ist, -é, -em, -etz, -eren;* 3ª *-í, -ist, -í, -im, -itz, -iren*. La variant de 3ª pers, en *-ec* no és gaire mès frequent ací que en la 1ª Conj.: *redec* 168r2, *reseubec* 62v1, i àdhuc en aquest cas el tipus *redé* (p. ex. 265r1, i més en l'article *retre* del gloss) és molt més abundós, però és cert que ací el tipus en *-ec* apareix un poc més sovint, i sol figurar per igual en tots dos mss., cf. en el f° 78v1: *resec(h), temec, cascc, correc* en P i en B; en aquest tipus flexional tals formes tenen base històrica més vella: REDDEDIT > *reddét*, DELEVIT > *delét*, etc. En la 3ª conjugació la desinència en *-ic* constitueix una especialitat del dialecte de B, molt menys fidel que el ms. P a les formes de la trad. original: i s'observa d'altra banda que *-ic* s'hi també més d'un cop com a 1ª

[24] El sentit pot ser el mateix del llatí, o bé el d'un condicional perfet: «si mantenent ressucitàs *semblara* que no hagués poder de pausar la sua ànima» 89 n. 156; *perira, cresegra, atrobara*[1] tots en el 90r1, i amb el sentit de 'hauria trobat' etc.

[25] En la 3ª persona topem ací i allà amb alguns casos de *-ec*: *donec* 49v1, *pausec* 62v2 n. 144, *demostrec* 89r1, n. 1, que és la forma avui normal en el català del Capcir. Però les formes en *-à* predominen d'una manera aclaparadora, potser de més del 80%. Tanmateix en el ms. P es troba bastant de *-ec*, que B reemplaça quasi sempre per formes en *-à*: p. ex. en els 5 casos que hi ha en el f° 65, o en el del 62. Com que això, en el ms. P, es troba en zones disperses i separades, fa l'efecte que era un tret del parlar local (més aviat que personal) d'un dels traductors, i potser no dels altres.

persona, p. ex. *ausich* en B reemplaça *eu he ausit* de P209v2. En llengua d'oc la terminació en *-ic* té també un caràcter dialectal molt més limitat que *-èc*: una i altra són pròpies allí de parlars veïns del català, en l'extrem SO. del Llenguadoc; i *-ic* o *-it* es troben per allí mateix i en algun punt de la zona central (entre l'Albigès i el Roergue), però en occità antic no apareix mai en la 1ª persona, com en el ms. B, sinó només en la 3ª (veg. Brunel, *Les plus anciennes chartes en l. prov.*, pp. XLV i LII).

En la 2ª conjugació la segona persona en el nostre text vacil·la molt entre *-ist* i *-est*, tant que si suméssim les dades dels dos mss. *-est* deuria preponderar algun poc; però com sigui que B s'até quasi sempre a aquesta i P prefereix l'altra, es pot creure que també en això P és un reflex més fidel del llenguatge dels traductors (que possiblement en això no era unitari): P porta *fesist* 12r1, *volguist* 49v2, *reemist* 254v1, *aparaguist* 10r1, als quals B respon en els mateixos passatges amb *fasest*, *volguest*, *resemest*, *apparaguest* (cf. *venguest* en Ramon Vidal de Besalú, Appel 5.224). És veritat que la forma en *-est* també apareix en P: *conceubest* 81v2, *recebest* 7v2 i *reebest* 265r2, *fesest* 201v2, *volguest* 254v1, *vinguest* 49r1, *aguest* 247v1, *diguest* 175v1, *beguest*, *atrasquest* 86v1; i els dos mss. coincideixen en *tramesest* 49v2, *fe(s)est* 104, n. 104*a*, 62r1.

§ 63. En la 1ª persona de la 1ª conjugació hem dit que el llenguatge del nostre text coincideix amb el català contra l'occitànic, i és lícit de donar a això un abast absolut. Car en llengua d'oc, la terminació d'aquesta, com de totes les persones, té *-è* oberta *(cantèi, cantèt, cantèron)*. Hi ha certament uns pocs casos de *-ey* en els mss. del nostre monument (altrament en major nombre en B que en P, més fidedigne). Però com hem explicat en el § 2, no es tracta de cap discrepància morfològica sinó d'un arcaisme fonètic, i afavorit per condicions de fonètica sintàctica; la *-èi* d'aquesta desinència no està condicionada per res fonètic, sinó per una alteració de l'*ai* que esperariem fonèticament, efectuada per una analogia, com la de *-èt* en lloc de *-à*. A aquest *-èi* amb *è* oberta occitànic correspondria, segons la fonètica històrica catalana, *-i* i no pas *-èi*. Ara bé no deixa d'haver-hi algun cas de *-í* en les *Vides* (*apelí* veg. n. 36 a 84r1), però molt rar ací, mentre que *-í* es generalitzà en català en els S. XV i següents *(contí, portí)*; però com que en el català dels SS. XII-XIV no existeixen tals formes en *-í*, sempre s'ha cregut que es tractava d'una simplificació morfològica per confusió de les diverses conjugacions; tals confusions són pròpies de formes flexionals que estan desapareixent del llenguatge parlat, on ja llavors, davant l'avenç del perfet perifràstic *vaig cantar*, dequeia fortament la vitalitat del perfet sim-

ple.[26] Hem de creure, doncs, que aquests casos rarissims de *-í* de la 1ª en les *Vides* són deguts a aquesta raó (potser introduïdes pels copistes tardans, possiblement ja el de l'arquetipus, veg. la dita nota) i res no tenen a veure amb l'*-èi* dels trobadors.

En la nostra obra no solament tenim *-é* i no *-í*, en la primera conjugació, sinó que viceversa sembla que la desinència *-é* tingué tendència, en certs moments a introduir-se en la 2ª. Es tracta d'un fet tan extraordinari i, guirebé, inaudit en altres textos, tant en català com en llengua d'oc, que ens ha inspirat forts dubtes, i hem sospitat que es tracti de formes corruptes o degudes a lapsus momentanis i casuals d'un copista, particularment el de P. De tota manera el fet és que no es limiten pas a un sol cas, i que el context no permet cap dubte: «he vist en ela un senyal terrible, e mantenent eu *perdé* lo poder» 210r1 (traduint *amisi* V633); el context no és menys inequívoc en *vensé* pf. 1, 94 n. 9-10, comprovat en tots dos mss., i també en el 98 n. 50*a*; en fi *redé* 86 n. 45, *resemé* 87 n. 10 (que B canvia en *ey resemutz*). Alguna cosa de real hi ha d'haver, doncs, en tot això. I realment hi ha estat, car tals formes no foren estranyes al llenguatge literari semipopular de la cançó bandoleresca «L'hi mantinguda cinch anys / per noblas ciutats y vilas; // ab una nobla ciutat / l'hi *mantingué* quinze dias» conta el Fadrí de Sau de la seva amada (Milà, *Romancerillo* § 119 v. 13; cançó de procedència ignorada, sens dubte del NE.; la versió recollida deu ser de la Garrotxa o Ripollès, segons la forma *pòsic* 'jo poso'.

Qui sap si això fou només perquè, quan s'escriví P, ja començava a haver-hi algun cas escadusser de la invasió tardana de la desinència *-í* en la 1ª conjugació —com a vulgarisme, llavors enèrgicament reprimit, i hem d'admetre que per això es produí una ultracorrecció en aquests casos de *-é* en la 2ª, per part de gent de tradició lingüística poc ferma. Sigui com vulgui, en aquesta conjugació les formes en *-í* (*resebí* 94r1 etc.) apareixen en quantitats il·limitades i s'han de mirar com les úniques normals, i en els perfets de tema fort (*venguí, aculeguí*...) no sembla pas que se'n trobi d'altra.

En la 3ª conjugació apareix, per bé que molt rarament, una espècie d'intent de creació d'un tipus feble per a la 1ª persona, mitjancant l'empelt del tema fort: *presumiguí* 180r1, de *presumir*. El punt de partida d'aquesta mena de formes es degué trobar en les formes arri-

[26] Altres conseqüències ben conegudes d'aquesta decadència tenen un caràcter semblant: s'introdueixen les desinències àtones *-res, -rem, -reu*; la 1ª persona no solament unifica el seu vocalisme en totes les conjugacions sinò que tendeix ràpidament a caure en desús total.

zotòniques dels verbs forts o semi-forts, com *querigui* (§ 66) o *aculegui* 86 n. 43. En els verbs sempre febles aquelles formes no perviuen avui, que sapiguem, en el Rosselló però sí en alguns parlars occidentals i insulars. Una flexió semblant deu observar B (f° 86 n. 56) amb la forma de 2ª persona *pa(r)tiguès(t)-te* 'et separares', forma de passat (per més que ací P i V es valguin del present històric).

2ª persona. Trobem sempre *-ist* en la 3ª conj. i apareix també algunes vegades en la 1ª conj., però en aquesta *-est* és la forma normal i, de molt, dominant: *domdest* 205v2, *donest* 25v1 (bis), 171r1, i comprovem en tots dos mss. *aparelest* en el 47v2 n. 52 i *deliurest* (bis) en el 10r1. En la conjugació en -ERE hi havia forta vacil·lació entre les dues formes. Com a resum del que establí Cor. en el § 49, n. 1, i § 48, i les dades que hem aplegat en el § 62, es veu que ací hi hagué discrepàncies dialectals i desacord entre els verbs forts i febles. B, junt amb algun altre text ben antic, preferia resoltament *-est*. Però això sembla ser secundari, i ajudat per influències occitanes; en certes parts de P (p. ex. cap al mig de l'obra), prepondera *-est* (potser en 2/3) però abunda força l'altre, mentre que en altres zones de les *Vides* *-ist* abunda força, si bé *-est* no és rar, aquest sobretot en els febles, l'altre en els forts; aquest punt necessita encara més estudi i més comparació amb l'occità, del qual potser s'apartaven bastant les normes catalanes.

La 4ª persona de la conj. en -ARE vacil·la entre *-em* i *-am:* P opposa *portam* pf. a *porten* (lleg. *portem*) de B, però també en P hi ha casos de *-em: perseverem* 159r1 i *portem* 104 n. 104*a* consten igual en P i B.

De la 5ª persona, concretant el que hem dit en el § 61, anotem: *levetz* 24r2 (P: *aportetz* B), *donetz* 4r1, *humilietz* 30r1, *pecquets* 22r1, *vedets* 11r1, però *donàs* 4r1, *liuràs* 30r1.

En el que afecta el vocalisme tònic de totes les persones del verb feble, la més orientadora és la 6ª persona, que passem a detallar (quant a la vocal postònica la vocal és sempre *-en*, no *-on* com en occità). *-eren* és més aviat més abundós que *-aren*, la forma normal catalana. Hem vist molts exemples d'aquesta fins i tot en l'última part de l'obra (p. ex. *onraren* 167v1) però allí *-eren* es troba a cada pas i també apareixen formes com *ameneren* (13r2 i passim) des del començament de les *Vides*. Però hi ha fort contrast en això entre aquestes dues parts de l'obra. En un espai de 10 folis de P (159-168) comptem 18 casos de *-eren*, 1ª conj. (*rauberen, comenseren*, etc.), i només un de *-aren*. En les altres zones enlloc la proporció d'aquella no és tan gran, i pertot arreu *-aren* abunda més en B que en P. En canvi, al principi predomina *-aren* francament sobre *-eren*, i això coincideix,

com observà Cor. §§ 48 i 50*b*, amb *-às* i no *-és* de l'impf. de Subj. Aquesta zona del nostre monument es prolonga encara fins bastant més enllà del f° 80: en aquest i en l'anterior comptem 14 casos de *-aren* per un sol de *-eren*, i allí mateix tenim 8 *-às* per 1 *-és*; en el 85r2 n'hi ha 3 de *-aren* i 2 de *-às* (cap en *é*). Que aquesta diferència deu venir ja dels traductors i no d'iniciativa dels copistes dels dos còdexs ho prova el fet que B concordi amb P en tots i cada un d'aquests 23 casos, llevat només en els dos de *-eren*, *-és*, en els quals B rebutja fins aquesta excepció; també és indici revelador del caràcter originari d'aquesta dissidència entre els traductors de les parts de l'obra, la coincidència en la vocal del perfet i la del Subj. impf. Deuria haver-hi procedència dialectal diferent dels dos traductors, i el de la 2ª meitat devia provenir d'una zona rossellonesa més nòrdica que els altres, o bé era una persona més obedient a les consignes lingüístiques occitanes. Podem precisar un poc més encara l'amplitud del fet, dient que dins el conjunt de l'obra la preferència de *-às* Subj. sobre *-és* té menys extensió que el pf. 3 en *-à*, i que la forma en *-és* en té molta més que el pf. en *-ec*: en el f° 83v1 comptem 4 casos de *-à* (comuns a P i B) però entre els 5 exs. que hi ha d'impf. Subj. de la 1ª Conj. solament B presenta *-às* en tots, mentre que P escriu *gardés*, *estrangolés*, *amenessen*, junt amb *passàs*, *despulàs*.

PERFET FORT

63. Recordem que es tracta de verbs de la 2ª conjugació (amb poquísims de la 3ª i la 1ª) i que les desinències són les mateixes del perfet feble, almenys en llur element consonàntic, i, amb caràcter absolut, en la 2ª, 4ª i 5ª persones; varia el tema pel que fa a la terminació del radical, en totes les persones; i quant a la 1ª, 3ª i 6ª l'accent cau en l'arrel dels perfets forts, almenys en les fases més antigues de la llengua, si bé aviat comencen d'aparèixer variants accentuades en la desinència, pel que fa a les formes de la 1ª persona, més tard comença de flaquejar l'accentuació forta o radical en la 3ª persona, i a l'últim l'accent passa a la desinència fins i tot en la 3ª; però sempre, àdhuc llavors, es manté la variant del tema consonàntic: primer *vinc* pf1 és reemplaçat per *venguí* o *vinguí* —*dolc* 3ª pers. passim però *dolguí* 85v1—, després *vengren* per *vingueren*, finalment *vingué* elimina l'antic *venc*, però sempre restà el tema en *-ng-* propi del perfet fort.

Com que Cor. en el seu treball (§§ 51-56) va estudiar aquest capítol amb forces detalls i amb una explicació molt detinguda de

les formes, i aquest capítol ja abans d'ell havia estat molt avançat gràcies als estudis de Mussafia, M-Lübke, Appel, Nonell i sobretot Fabra, ens podrem abstenir d'estendre'ns més en la dilucidació dels principis, en la classificació i en altres aspectes generals, i en canvi donarem una llista molt més completa dels verbs afectats i de les formes que revesteixen en les diverses persones. Seguirà, doncs, una llista alfabètica de les formes documentades, i proveïda d'explicacions individuals. Abans solament tractarem d'un parell de qüestions importants d'abast col·lectiu.

§ 64. Interesa especialment la forma de la 6ª persona. En la 6ª la terminació feble *-eren* aviat començà a envair el terreny de *-ren*. Això passa més en el llenguatge de *B* que en el de *P*, però també en *P* es dóna bastant el cas, i fins succeeix una vegada, en el 8r2 (n. 1) que és P el que ha introduït *segueren* en lloc de *segren* conservat per *B*. Les *Vides*, tanmateix, presenten en aquest punt un quadro arcaic. Usen encara *tolgren, viseren, nogren, elegren* i no pas *tolgueren, visqueren, nogueren, alegiren* o *-geren*, i això s'esdevé en grans masses. Però de més a més també tenim la conservació essencial de les 6es. persones en *-sren*, cosa que ja ha desaparegut, o bé és excepcional, des dels textos catalans més arcaics. Només és que llavors es produeix una vocalització de la *-s-* (o, si no, una metamòrfosi d'altra naturalesa, limitada a aquesta consonant: *mesren* > *meren*). Generalment hi ha vocalització en *-yren*, pel fenomen fonètic regular del pas de la *s* sonora implosiva a *i*; fet comparable al de *vaslet* > *vailet, almosna* > *almoina, roina, broida, rampoina, mainada, raima*, etc., i en noms de lloc com *Eina* < *Esna* (Cor., *Est. Top. Cat.* I, 108; *Top. Hesp.* II, 229; *DCEC* s. v., en els índexs), i veg. nota 75 al fº 129.

D'ací els freqüentissims perfets en *-yren*, com *preyren* 'prengueren' 65r2, 262v1 etc. *(repreyren 100r1)*, o *respoyren* 'respongueren', plural de *respós*, 129r2, 175v1 i passim. De més a més tenim *meyren 206v2* i 194 n. 43 (P, = *meseren* B) i, més reduït, *meren* P = *meseren* B, 149 n. 4; *trameyren* (3 vegades en 206v2); *enteyren* (< *entesren*) P133 n. 52 (*enteneren* B, *intelligentibus* V); *defeiren* 'defengueren' 241r1; *esteyren* 206v2 PB; *estreyren* 'estrenyeren' 105r1; *romayren* 'romangueren' *170r2; rayren* 'esborraren' 'rasuraren' *229v2* = *raseren* B. I alguns altres. També en aquests, i ja molts abans que en els en *-gren*, es tendeix a passar al tipus feble, veg. casos citats infra; i de *tondre*, p. ex., ací ja només trobem *toseren* 264v2.

Com a variant de *-gren* tenim *-cren* en certs casos, especialment en *-scren* (*trascren*, etc.). Però aquest, i igualment casos més rars de *-sgren o -gren*, es poden reduir a *-quen* o *-guen* per dissimilació. Així

tenim *cresquen* pf. 6 de *créixer* (singular *cresc*) P, f° 70 n. 75; *escrisquen* (graf. *scrisquen* P) f° 148 n. 78; *irasquen* en B responent a *irascren* de P, 257v1; *trasquen* f° 123 n. 19 i 116v1, o bé *trasgen* f° 133 n. 60, susbtituïts en B (tots, o dos d'ells) per *trasqueren*. És, doncs, clar que el ms. B elimina quasi sistemàticament totes aquestes formes arcaiques en *-ren* (incloent-hi les dissimilades) admetent-hi la variant feble. Tanmateix tenim un cas de dissimilació *apareguen* en B, com a forma de perfet, en lloc de *aparegren* P81 n. 31; *cresegren* B en lloc de *cresègon* P 68 n. 47, 69 n. 19.

§ 65. Pel que fa a la 1ª persona, també ací comença molt aviat (ja abans que la decadència de les formes en *-gren* de 6ª persona) la invasió de la desinència feble en els perfets de tema fort. Vegeu-ne en la llista de més avall els casos de *collir, conèixer, doler, elegir, querer, respondre* i algun més. En les *Vides,* però, romanen encara un bon nombre fidels a l'accentuació forta. I quan això passa, si la vocal tònica era *e* o bé *o* s'havia produït en la 1ª persona la metafonia de *é* en *í* i la de *ó* en *ú*. Encara se n'observen diversos casos en les formes que catalogarem. Fora del cas de *fúi - fó,* aquest fenomen és menys conegut quan afecta la *ó* que en la *é;* tanmateix s'esdevingué al principi en un cert nombre de formes verbals, com *conuc* 'vaig conèixer' (~*conoc* 'conegué'), *respús* 'vaig respondre', *nuc* 'vaig perjudicar, ser nociu', *puc* 'vaig poder'. Quant als verbs en *-é-* l'alternança es mantingué molt viva durant llarg temps. I, per ex., de *mis* 1ª ~ *mès* 'posà' 3ª l'exemplificació es podria donar en massa en tota l'Edat Mitjana. Com a poc conegut citem ací un cas de *tramís* 1ª persona, any 1308, en una carta a Jaume II del seu ambaixador en el Marroc (*BABL* III, 348). Les formes en *í* eren tan usades que la *í* es fica fins i tot com a intrusa en el terreny de la 3ª persona, fet del qual no tenim exemples en les *Vides,* tot i que n'hi ha algun en escriptors no menys antics: *entís* és 3ª en lloc de *entès* 'entengué', i està assegurat per la rima en un atac d'Eiximenis, en vers, contra el Capellà de Bolquera (servat en el *Terç del Crestià,* cap. 955), veg. nota 154 a l'article sobre les prosificacions, en el llibre de Cor., *Entre dos Llenguatges,* vol. I; i un cas tan antic com *quis* pf. 3 es troba ja en les *Hom. d'Org.* 4r,20.

§ 66. *AUCIURE.* Pf. *3 aucís* 40v1. Com ja hem dit, *auciure* (o *aucire* 61v1), alguna vegada *ociure* 70r2, és molt més freqüent que *aucir,* que es pot mirar com una normalització tardana de *aucire* (prolongació fonètica occitanitzant de *aucid're*); també en el present *auciu* (Ind. 3) respon al mateix (63v2); i en el Subj. Impf. trobem formes així mateix que corresponen més aviat a una evolució de -IDERE, que no de -IRE: *aussiés* 26r2 (B), *auseÿsen* 67 n. 79, sens

dubte metàtesi de *auciessen;* és veritat que en el 26r2 P porta la forma *aucis* i en el f° 67 hi ha *aucissen* en el B, però fins això es pot mirar com una evolució de *auciés* o d'*auciis (-issen)*. En conseqüència creiem ara que el pf. 6 *auciren* de 107r1 és resultat fonètic de *aucisren,* contra el que preferia Cor. § 51 en el seu estudi de fa 33 anys, quan encara no es coneixien les nombroses formes de pf. 6 en *-eyren, -oyren, -uyren,* que ara hem registrat, i que fan més fàcil de compendre el pas de *aucisren* a *-iyren* = *-iren.*

BEURE. Pf. 3 *bec* 161r2, 22r2; pf. 2 *beguest* 86v1. A això corresponen el pqpf. 3 *begra* i el Subj. Impf. 3 *begés* 54r1.

CAURE (ant. *caser*). Pf. 1 *casec* f° 115 n. 72*a*; pf. 3 *casec* 95r2 o *caec* 2r1, 9r1; pf. 6 *casegren* 3r1, 18r1. Subj. Impf. *casegués* 213v2. Per a un assaig d'explicació de la formació d'aquestes formes «mig-fortes», veg. Cor. p. 324 n. 3.

CENYIR. Pf. 3 *cins* (o graf. *sins, sincs*) 110r2, 203v2, 215v1 (alterat per B en *sinch* tots tres cops). Cf. en el gloss. Del llatí CINXIT.

CLOURE i *ENCLOURE.* El pf. 3 d'aquest és *enclaus* 225r2.

COL(D)RE. No tenim el perfet *colc* (COLUIT) documentat en les *Vides,* tot i que s'hi troba aquest mot una vintena de vegades (veg. gloss.), però hagué de tenir aquesta forma, més que més essent *colguessen* 18v1 el Subj. Impf. 6, 18v1.

COLLIR. El pf. 1 d'*acollir,* o sigui *aculegui* f° 86 n. 43, sembla indicar que hi hagué un perfet fort, la forma del qual més o menys, seria *collec.*

CONCEBRE. Pf. 6 *conceuberen;* pf. 3 *conceup;* pf. 2 *conceubest* 81v2 (i el part. p. *conceubut* 82r2 (n. 56) (*concebutz* 81v2). Encara que no trobem testimonis més que d'aquell i que, igual que en el cas de *saup - sauberen,* el fet que aquestes formes de perfet quasi no es trobin en català, podria fer creure que siguin occitanismes, potser haurem de rebutjar aquest supòsit tenint en compte que també trobem en la nostra obra l'abstracte *conceubament* (= occit. ant. *concebement*) amb propagació analògica del diftong *eu* (81v2). En efecte també hi ha *deceubut* 3v2, participi de *decebre* 'enganyar', que hagué de sofrir la influència d'un perfet *deceup* DECIPUIT; cf. la nota de Cor. § 54*c;* i aquí *decebre,* infra.

CONÈIXER. Pf. 1 *coneguí* 183r2. En el 116 n. 39 tenim *conec* i *coneguí,* l'un darrere l'altre, i traduint el llatí *noverim,* tant en P com en B. Per bé que la forma *conec* es troba diverses vegades amb el valor de 1ª pers., el sentit llavors és més aviat el d'un present que d'un perfet, tot i que etimològicament pugui venir d'aquest; cf. § 52. Valor més clar de passat té *conec* pf. 3 en el 109r1, 94r2

n. 44 i 241v2 i *conoc* 178r1. Pf. 6 *conegren* 83r2, 196r2, 253v2 (almenys aquest, amb clar sentit de passat, no de present com COGNOVI i cat. *conec*). Subj. Impf. 3 *conogués* 219v1, Subj. Impf. 2 *conegués* i *conoxiés* 251r2.

CONSTRUIR, veg. *destruir*.

CÓRRER. Pf. 3 *correc* 6r1 n. 3 (PB), 78v1; Pf. 6 *co(r)regren* 83r2 (P: *corregueren* B). De *acórrer* 'socórrer' el Subj. Impf. 6 *acorrreguesen* 10r1; cf. Cor. 324 n. 3, i el nostre § 55.

COURE. Pf. 3 *cuis* 108v1, de COXIT. Però en l'impf. de Subj. passa al tema feble: *coguessen* 6a. pers., 47 n. 11 (B, alterat per P en *tocassen*).

CRÉIXER. 3 *cresc(h) 205r2* (P); igual en els f° 86 n. 168 (bis) i 100 n. 29, en un dels dos mss. (si bé l'altre ho corromp en *cresec* prenent-lo per una forma del verb *creure*). Pf. 6 *crescren* 161v2. Subj. Impf. 3 *cresqués 229r2*. Apenes tenim, doncs, nota d'altra forma que el tipus *cresc*, que no correspon a la forma llatina del passat d'aquest verb, sinó com una forma analògica de passats com *nasc* o *visc*, amb els quals realment tenia forta afinitat semàntica. En llatí aquest perfet era CREVIT, que havia de dar **crec, creguist, creguem*, etc.; forma d'aspecte anòmal, que no és estrany que aviat fos eliminada. Però que existeix en altres textos catalans de l'època, i recordem haver-la vista; és també la forma occitana, i és la que correspon al participi *cregut*, de què després donarem notícia. En conclusió podria ser que al f° 100 la forma del traductor hagués estat *crec* i que aquesta és la que corromp P en *cresec* per ultracorrecció de *vesec* ~ *vec*; de tota manera és segur que hi ha l'Impf. Subj. 3 *cregués* (= *cresqués* B) el 94v1 n. 86 si bé P l'ultracorregeix en *creegés* com si fos del verb *creure*.

CREURE. *Pf. 6 cresegren* 6r1, *creegren* 223v2. Plqpf. 3 *cresegra* 90r1 (alterat per B en *cresegeren*). Subj. Impf. 3 *cresegués* 168r2. Per a l'explicació etimològica, veg. Cor. 324 i n.; i cf., per a d'altres temps del mateix verb, els nostres §§ 55 i 52.

DAR. Pf. 6 *deren* 261v2, 12v2, 77v2; cf. Cor. §§ 51 i 52; i per a documentació del sing. (pf. 3) *dé*, Cor. p. 300 n. 1. En l'origen REDDERE (*red-dare*) era un verb derivat de *dare*, que en romànic acaba per separar-se'n del tot passant a la conjugació 2ª com a verb feble, però no és impossible que en formes com *redé* (pf. 3) 265r1, o *redec* 168r2 (sinònim), persisteixi la consciència que eren uns compostos de *dé* ~ *deren*, pertanyents al verb *dar*.

DECEBRE. Si el pf. era *decep* (3ª pers., que sembla ser Ind. Pres. 236v2) o *deceup*, com en occità, no està documentat clarament (cf. Cor §§ 54*c*, 55*a*; i aquí concebre, supra); de tota manera tenint

en compte que el part. p. apareix en les *Vides* com a *deceubut*, es pot assegurar, que *deceup* pertanyia a aquest dialecte, car la seva *u* es deu a analogia del perfet.

DEFENDRE. Pf. 3 *defès* 203r2; Pf. 6 *defeiren* 241r1 < **defesren* (cf. supra § 64). Subj. Impf. 3 *defesés* 197r2; Subj. 6 *defesesen* 237r2.

DESTRUIR. Era llavors verb fort en el passat, amb formes provinents de DESTRUXIT: pf. 3 *destruc‹i›s* 116r2 (en B, *destroix*). Per tant és probable que en el pf. 6 hem d'entendre la grafia *destruyren* 182ra com a *destrúiren* (no com a *destruíren*, forma feble), i que resulta de l'evolució fonètica de **destrúisren* (o bé **desirusren*) que hem estudiat en el § 64. En conseqüència esperaríem que el part. p. fos també *destrúit*, *destrúita* (DESTRUCTUS, -A); els mss. porten el m. pl. *destruits* i 182r1 i en el femení una forma analògica *destruÿda* (182r1, 72r2) (potser innovació de copista), que revela el pas gradual al tipus feble, a què avui pertany. Del derivat paral·lel *co(n)struir*, pf. 3 *costrúis*, 184 n. 9.

DEURE (ant. *dever*). Pf. 3 *dec* 201v1 i passim; la variant originària amb oclusiva sonora final, *deg*, encara, en el 91r1. Pf. 4 *deguem* 4v2. Pf. 6 *degren* 81r2. Cf. Cor. § 54*c*. Pqpf. 3 *degra* 260r1; pqf. 5 *dègrets* 73r1. Subj. impf. 3 *degués* 209v1; impf. 6 *deguessen* 184r1.

DIR. Pf. 3 *dix* 191r2, 4v1 i passim; sovint en el 170v1 però en el tercer passatge d'aquest foli del ms. P trobem escrit només «e·l demoni li *di:* nós èm...», cosa que pot ser deguda a la regla de fonètica sintàctica del § 13*a*. Altres formes, tot atenint-se al radical fort, apareixen ja amb desinència tònica: Pf. 1 *dixí* 148v2, 232v2; en el 78r1, 84r1 i 91v2 s'usen, l'una darrere l'altra, la 3ª persona *dix* i la 1ª *dixí*, ço que demostra que hi havia contrast conscient i no pas infidelitat casual i parcial d'un copista. És clar que les altres persones havien de ser *dixem*, *dixès* (Cor. 327 n.), i en el pf. 2 *dixest* o *dixist*, però allà on l'accent queia sobre la desinència, en els dos darrers segles medievals s'introduí ja el radical feble *dig-*, i fins en el ms. principal de les *Vides* (potser no en l'original) ja es comença d'observar aquesta invasió, i llegim *diguest* en el 176v1. En la 6ª persona apareix algun cop *diren*, que deu ser evolució fonètica de **disren*, **dixren*, però ací aviat s'introduí la desinència feble i per tant no sorprèn de trobar *dixeren* 4v1 (cf. § 64); anàlogament, el pqpf. (3) és ja *dixera* en el 244v1, però tant aquest com el Subj. impf. 3 *(dixés)* serven encara el radical *dix-* de tema fort en els nostres mss.

DOLER. Pf. 1 *dolguí* 85 n. 78, corresponent al pf. 3 fort *dolc* 95r2, que és el tema corresponent a DOLUIT.

DUR, de DUCERE, amb els derivats d'aquest, ADDUCERE,

REDUCERE. El pf. 3 era *dux* 203v1; també documentat en 76r1 en P, si bé davant una *l* ho redueix fonèticament a *dus-lor*, i B ho reemplaça pel derivat, *aduyx*. Aquest verb derivat *adur* el trobem de més a més, en aquest mateix pf. 3, amb les grafies *aduix* 163v1, *adux* 156 n. 79 i 173r1; al qual en el plural, pf. 6, correspon *aduyren* 159r1, certament accentuat *adúiren* i resultant de *aduxren* o *adúisren*, conformement al § 64 i Cor. § 53*b*. D'altra banda tenim pf. 3 *redux* 212r2; *reduys de...* passa a *reduy de* per fonètica sintàctica (P = *redueys* B, *reduxit* V) 86 n. 169. En el Subj. impf. 3 tenim *duxés* 25v1 i *aduxés* 203r1, 81r2; *aduxesses* Subj. 2 176r2.

EIXIR. Com a pf. 3 B porta *ysch* en el seu f° 92v1, forma de radical que no és pas segur que pertanyés a la llengua primitiva; Cor. §§ 9 i 45 en dóna una explicació merament analògica, encara que no és de les més evidents, però de tota manera és segur que és una forma de consonantisme temàtic ja antiga,[27] car la retrobem en el Subj. impf. *isqués* 3ª pers., 150r1, 102r2 i 197r1 [27a] així com en el Subj. pres. *exquen* 7r1; tanmateix P dóna *ixí* pf. 3 en el passatge citat i en el 150r1, on B apunta cap al mateix amb la seva forma *exich;* i també en el Subj. impf. trobem *ixís* 194r2 i en plural *exissen* 123v2. En el § 60 hem citat el gerundi *ixint* P (*exén* B). Veg. encara § 57.

ELEGIR. Pf. 3 *elec* 70 n. 23, 72 n. 80, 139 n. 21 i 19, 156v1, forma de P que B reemplaça per una forma feble, que és *elegisch* i *elegich* en els dos primers i *elegí* en els altres; hi ha encara *elec* en P165r2. Sembla provenir això del ll. cl. ELEGIT, que vulgarment s'ampliaria en *ELEGUIT; si bé al costat d'això trobem *elesc* 99 n. 6 i (P) seguint l'analogia de les formes tipus *lesc, lisqué,* del verb LEGERE (cat. *llegir*), del qual, al capdavall, era derivat en llatí *eligere* (i l'*elegisc* o *elegic* ocasionals de B resulten de compromisos entre els dos). El pf. 1, com era d'esperar, prenia ja l'accentuació feble *elegui* 84 n. 40. Pf. 6 *elegren* 64v2, 160r2, 150 n. 134 (B reemplaça la darrera vegada per *elegiren*).

ENTENDRE. És sabut que té el pf. fort *entès* en el català medieval, i en les *Vides* trobem les formes corresponents de Subj. impf. 3 *entesés* 193r1, 6ª pers. *entes‹e›sen* 139 n. 3.

[27] Sembla que encara usaven el pf. 1 fort *desise* (del verb negatiu corresponent) els jueus valencians del S. XV: un convers declarava sobre les seves oracions, en un procés de 1481: «Adonay, nostre Déu... que·u hagués a dir... no·m recorda, per quant, des que fuy deliberat de anar-me a reconciliar, me·n *dexix*» (Riera i Sans, *Anu. Filol. Fac. Fil. Bna.* 1975, 349) (grafia estranya, ¿apitxada?).

[27a] També trobem *esqués*, i tant ací, 201r1, com a les Homilies d'Org. (6r21), forma que s'antiquà aviat, donant lloc a confusions de copistes entre *n'esqués* i *nasqués*.

ESCRIURE. Pf. 3 *escrisc* 9v1, 215r2, junt amb el derivat *rescrisc* 218v2, que Cor. § 53*c* explica com a provinent en definitiva del clàssic SCRIPSIT suggerint-ne una explicació per modificació antiga de caràcter morfològic. Pf. 1 *escrisqui* 49v1; pf. 4 *escrisquem* 228v1; en el pf. 6 acabà per introduir-se una forma d'accentuació feble *escrisqueren* 5v1, però al principi era *escriscren* 9v1, 254r1 i, almenys en B, 226r2, si bé en el darrer passatge P hi posa la variant dissimilada *escrisquen*, que hem explicat en el § 64. Subj. impf. 3 *escrisqués* 99 n. 46, 194v2.

ÉSSER. Pf. 1 *fuy* 8r2, 9r1, 202v1; 2ª pers. *fust* 203v2, 170r1, però *fuïst* 7v2; 3ª *fo* 11r2, 19r2, 183r1, 203r2 bis i passim, forma normal en el text si bé no és rar de trobar-hi la forma *fon* (266v1, i 7 vegades en el 204r1),[28] però mai *fonc* ni *fou*, que són de textos molt més tardans. Pf. 4 *fom* 251v1; pf. 6 *foren* 19r1, 46v1, forma normal, però com que *fóron* apareix dues vegades almenys (17v2, 234v1), tot i que les formes de 3.ª persona en *-on* (occitanes i no catalanes) són rares en la nostra obra, sembla que tenia raó Cor. § 44 quan suggeria que el factor decisiu en aquest punt, més que l'occitanisme, seria l'assimilació de la vocal final al timbre de l'anterior.[29]

ESTAR Pf. 1 *estegui* 76r2, 214r2 és sens dubte la forma normal, però sembla haver existit una vella forma d'aparença feble: *esté* f° 93 n. 99 (on B porta *estey*, amb la variant fonètica que suposa -AI, de -AVI); tanmateix en la 3ª persona, com tot el català antic, les *Vides* porten *estec* passim (p. ex. 224v2); pf. 6 *estegren* 20r1; cf. Cor. § 54*b*. Subj. impf. 3 *estegués* 25r1, 158r2, 251r2, 78v1 (però B *estés*); a la inversa en el 81v1 i 90r1 (*estés* P, *estegués* B); 6ª pers. *estegessen* 109r1.

ESTRÈNYER, i els seus verbs prefixats. *a)* Pf. 3 *estrès* 100 n. 110 i 169r2: STRINXIT, que aviat passà a STRINSIT; traduint el ll. *restrinxit*, i reemplaçat en el B per un altre tipus, en -UIT, *estrench*. b) *costrènyer:* pf. 3 *costrès* 72r1, 121 n. 130, 48v2. c) *destrènyer:* pf. 3 *destrens* P (= *restrench* B, *restrinxit* V) 101 n. 80. d) *restrènyer:* pf. 3 *restrencs* P (i en B la forma dissimilada *restenc*) 264r1; *restrès* 190 n. 110 (P: *restrench* B).

[28] En el 183r1 i 266v1 sembla que en realitat caldria llegir *fon* (= *són*); entendre-ho com a Pres. 1.

[29] Cf. les lleis fonètiques estudiades per Cor. 13 i en *Lleures*, p. 199. La millor confirmació és que també en els altres casos d'aquesta rara terminació *-on* es troba precedida generalment per altres *o*: *podion* 62r2 n. 56, 78v2, *oferion* 63v1 n. 97, *volion* 91r1, *conoxerion* 90r1 (B porta més aviat *conoxerien*, *podien*). Observem que formes com *fèron*, *pàrton* o *dizon* no es troben enlloc. Rarament hi ha *anegàvon* 65v2 n. 126, *anàvon* 69 n. 79, *tiràvon*, *giràvon* 89v2, forma d'imperfet on potser influïa la *v*, i alguna forma en *-gron* (*cresègron* P68 n. 47, 69 n. 19, però *cresegren* en B, i un cas isolat de *àgron* 89n).

FER. Pf. 1 *fi* 172v2, 158r1, 200v1; pf. 2 *fesest* 202v2, 4v2 (*fest* 97v1, però veg. n. 118). En el pf. 3 *fé* és més freqüent encara que *féu*: en tota l'obra continua si fa no fa la proporció que observà Cor., p. 300, en els 50 primers folis: quasi un 70 per un 30%; veg. també allí com ho explica. Potser *féu*, però, no és una innovació dels copistes: el fet que sigui B el qui el rectifica de vegades en *fé* (91r2 P, notes 65 i 127, i 94r1, n. 53) es presta a entendre que les dues formes venien ja del trad.; *féu* en PB 94r1 n. 30-31. Pf. 6 *feren* 197r1 i també *feseren* 18v2. Pqpf. 2 *feres* 160r1, pqpf. 3 *fera* 217r1, 258r1. Subj. impf. 3 *fesés* 252v1 (graf. *fessés* 162r1), però *feés* no és pas inoït (199r2); 6ª pers. *fesessen* 157v2 o *fessen* 204v1.

FONDRE. El seu compost *confondre* presenta un pf. 3 *confús* 252r1 i *confós* 102r2, i un Subj. impl. *confo[s]sés* 153 n. 1-3; *confusés* 252r1, n. 1. Per al doble vocalisme —*o* analògic del present, *u* etimològic, FŪSIT— cf. la mateixa dualitat en el part. p. (cat. centr. *fos*, Balears i toponimia continental *fus*).

FUGIR o *fúger*. Pf. 3 *fusc* 150 n. 65-66, 27r2, 183r2 (tots ells PB); pf. 6 *fuscren* 55v2, 156v2, 108v1 (*fusqueren* B). D'altra banda *fugeren* (40 n.1*a*; *fugiren* B), forma de radical que de vegades també es troba en el pf. 3, *fug* 25v2, que és clarament un passat (*fugí* B) i per tant sembla ser prolongació del pf. llatí FŪGIT, és possible, però, que no sigui més que un error de còpia en P. Com a pf. 1 només trobem formes arrizotòniques *fusquí* 8r2, *fugí* 206r1. Subj. impf. 6 *fusquessen* 13r2 (PB). Per a una explicació del radical en *-sc*, Cor. § 52*c*.

HAVER. Pf. 1 *agui* 4r1, 214v1; pf. 2 *ag(u)est* 7v2, 258v1; pf. 3 *ac*, 169v1; pf. 6 *agren* 13r2, 25r2, 183r2. Pqpf. 3 *agra* 147v1. Subj. impf. 6 *aguessen* 188r1.

IRÉIXER. El pf. era *irasc* (*IRASCUIT), en 6ª pers. *irascren* 257v1, 268v1 (*irasquen* dissim. B); cf. el glossari.

JAURE, ant. *ja(s)er*. Pf. 3 *jac* 88 n. 147 i 156, i 215r2. Pqpf. 3 *jagra* 200r2. Subj. impf. 3 *jagués* 252v1.

JUNYIR. El pf. degué ser *juns* JUNXIT (cf. els perfets de *cenyir* i *estrènyer*, on hem observat la mateixa evolució de NX), car el Subj. impf. és *junsés* (B) o *juncsés* 136 n. 52.

LLEGIR o *lliger*. Pf. 3 *lesc* 52r1, 149r2 (cf. Cor. § 53*c* i nota al fº 75). Pf. 1 *ligí* 214r1. Subj. impf. 3 *lisqués* 183r1; 6ª pers. *lisquessen* 75v1. Cf. Cor. § 53*c*.

METRE. Veg. supra per a la diferència vocàlica entre 3ª i 1ª persona *(mis, tramis)*. Aquella era *mès* 26v1, 263r1; pf. 6, per a les formes arcaiques *meyren, meren*, veg. el § 64, però també es troba ja *meseren* 5v1, 30r1. Subj. impf. 3 *mesés* 161v2. D'altra banda, els

verbs derivats: *Prometre*, pf. 1 *promesí* 93v2, 213r2; *promeyren* 229r2; amb *re-*: *repromès* 4r1; Subj. impf. 3 *promesés* 162r2. *Trametre:* pf. 1 *tramesí* 213r2; pf. 3 *tramès* 178r2; pf. 4 *trame[s]sem* 228v1; pf. 6 *trameyren* 206v1; Subj. impf. 3 *tramesés* 167r1.

MOURE. Pf. 3 *moc* 133v2, 210r2, junt amb la ultracorrecció *maug* 131v1 o *mauc* 178v2; i del compost *escomoure: escomoc* 24r2, 223v1 (*escomauc* 212r2); pf. 6 *escomogren* 231v2, *escomaugren* 232r1; *remogren* 88r2; Subj. impf. 6 *mauguessen* 13r1.

NÉIXER. Pf. 3 *nasc* 25v1, 263r1, 266v1. Pf. 6 *nascren* 133v2, 209r1. Subj. Impf. 3 *nasqués* 158v1, *renasqués* 2v2. Cf. Cor. § 53c.

NOURE. Pf. 6 *nogren* 25r2 (3 vegades, en P, mentre que B hi posa la ultracorrecció *nolgren*). Subj. Impf. 6 *noguessen* 193v1, i en el singular les formes ultracorrectes *nolg(u)és* 104v2, 176v1.

PARÈIXER i *APARÈIXER*. Pf. 3 *aparec* 10r2, 177r2, 201v2 (i veg. la nota 24, per a la conjectura incerta d'un pf. *par*); pf. 6 *aparegren* 28v2. Subj. Impf. 3 *aparagués* 26v1; cf. l'assaig d'explicació de Cor., p. 324 n. 13.

PÉIXER. Pf. 3 *pasc* 69v1, 87r1; pf. 1 *pasquí* 84r1 (P: *t'he pascut* B). Subj. Impf. 3 *pasqués* 130 n. 81-82.

PENDRE. Pf. 3 *pres* 9r2, 158v2 i passim (*pre passió* per *pres* ha de ser forma mutilada d'una manera o altra). Pf. 1 *pre[s]sí* 255v2; pf. 6 *preyren* 168r1 (*repreyren* 177v2), i ja també *preseren* 5v2. Entre els compostos, *rependre: repreyren* 177v2. Subj. Impf. *presés* 219v1; *apresés* 74.12.

PLÀNYER. Pf. 3 *planc* f° 54 n. 1; pf. 6 *playegren* 219r1.

PLAURE, llavors *pla(s)er* (verb). Pf. 3 *plac* 176r1, amb *desplac* 174v2; pf. 6 *plagren* 265v1. Subj. Impf. 3 *plagués* 183r2; *desplagués* 193r1.

PLOURE. Pf. 3 *ploc* 267v1, o ultracorregit en *plauc* 166v2.

PODER. Pf. 3 *poc* 13r1, 28r2, 171r1; pf. 1 *poguí* 181v2, 87r1, *puguí* 232v2; pf. 4 *poguem* 251v1; pf. 6 *pogren* 162r2. Pqpf. 3 *pogra* 205v2, 253v1. Subj. impf. 3 *pogués* 193r1, Subj. impf. 6 *poguesen* 196v1; amb una variant (analògica) de la forma duplicada *posqués* 197v2, *pusqués* (impf. 1) 93v2 (*pogués* B).

PONDRE. Solament tenim formes dels seus compostos *compondre* i *espondre* 'glossar, interpretar': pf. 3 *compòs* 242r1, *espòs* 176v1 (cf. *esponedor* 'intèrpret, explicador' 62v2). < POSUIT (COM-, EX-).

PUNYIR. Pf. 3 *puis* 75 n. 73 (B: *puns*) PUNXIT; Pf. 6 *punseren* 56r1.

QUERER (25v2 i bastants testimonis en el 146v2, en lloc del més tardà *querre*). Pf. 3 *querec* 169r1, 25r1; pf. 6 *queregren* 8v2; pf. 1

querigui 86 n. 39. Creiem, però, recordar-hi també casos del més general i etimològic *ques* (que figura, per exemple, en les *Llegendes Rim. de Sevilla* v. 248, i, amb variant *quis*, a les *Hom. d'Org.* 4r20). Subj. impf. 3 *quereguès* 221r2; 6, *quereguessen* 10v2.

RAURE (en les *Vides*, més aviat *raire*). Pf. 3 *ras* RASIT 266v1; pf. 6 *rayren* 231v2, 229v2.

R(ES)EBRE. Com s'ha explicat més amunt i com va raonar Cor. § 54*c*, en la nostra obra es documenten les formes febles *re(c)ebé* (3) i *resebí* (1) 94r1 però no recordem que s'hi documenti *receub* (com en occità).

RESPONDRE. Pf. 3 *respós* 8v2, 40r2, 76r2, 178r1; pf. 6 *respoyren* 206v2. Subj. impf. 3 *resposés* 218r2, 81r2, impf. 1 76r2. Pf. 1 *resposí* 7v1 (PB), 76r2.

RIURE. en les *Vides* més sovint *rire*. Pf. 3 *se ris* 126v1, 178r2.

ROMANDRE. en les *Vides remaner* o *romaner*. Pf. 3 *romàs* 261v2, 178r1; pf. 6 *romayren* 174r2; però en el Subjuntiu ja hi trobem *remanguès* 82v2 n. 126.

ROURE (o *ROYRE*) 'rosegar' (llatí RODERE): pf. 3 *ros* 42v2; que B substitueix per *rosegà*.

SABER. A penes cal donar testimonis del pf. 3 *saub (saup)* perquè és forma molt coneguda, almenys en occità; també en les *Vides*. p. ex. en el pf. 3, 80r2 i 84v20 (*saubech* B) (i *saubés* impf. Subj. 82v2), però el dubte està en si era realment català (dialectal) o un mer occitanisme; B en aquell passatge el substitueix per una forma tornada feble *saubech;* cf. Cor. § 54*c;* i en el 77v1 *saubia* impf. I forma anòmala solament explicable com una ultracorrecció, que ens dóna entenent que tampoc les formes del tema de perfet com *saup* o *saubec* no pertanyien al llenguatge local.

SEURE, llavors *seser* o *seer*. Pf. 3 *sec* 's'assegué' 69r1; pf. 6 *segren* 152v2; altres formes, Cor. § 56*g*.

SOLER. Solament tenim ací el Subj. impf. 6 *solguessen* 20r1 (PB), que suposa un pf. 3 *solc* SOLUIT.

TÀNYER i *PERTÀNYER*. Subj. impf. 3 *pertanxés* P o *pertansés* B, 195r1, formes que suposen un pf. 3 (*per*)*tanx* o *-tans*, provinent d'un ll. tardà TANXIT (clàssic TETIGIT).

TENDRE amb *estendre* etc. D'aquell, pf. 3 *tès* 86v2 (PB), i del negatiu *destès* 24v2. Pf. 6 *teseren* 195v1; *esteyren* 206v2 (< *estesren*). Subj. impf. 3 *estesés* 7r2 (B, corruptela en el P).

TENIR, ací *tener*. Pf. 3 *tenc* 109r1, 179r1 i passim; també en els compostos *obtenc* 167r2, *sostenc* 178v2. Pf., 1 *retengui* 257v2, de *retener*. Pf. 6 *tengren* 174r2. Subj. impf. 6 *tenguessen* 199v1.

TENYIR. Pf. 3 *tins* no figura en el text, però és el resultat que

esperem de TINXIT, corroborat pel Subj. impf. *tinsés*, 26v1; cf. Cor. 323 i nota.

TOLDRE. Pf. 3 *tolc* 169r2; pf. 6 *tolgren* 1r1, 178r2. Subj. impf. 3 *tolgués* 201r1.

TONDRE. Pf. 3 *tos*, a deduir del pf. 6 *toseren* 264v2.

TRAURE, ací generalment *trer*. Pf. 3 *trasc* 160r1 i passim; pf. 6 *trasqueren* 5v1, però la forma normal devia ser encara *trascren* 265r1 (o dissim. en *trasquen* 216r2). Subj. impf. 3 *trasqués* 219r1, impf. 6 *trasquessen* 221r2, també *tragués* 109r1 (dualitat de la qual cerca una explicació Cor. § 53 n.). *Atraure: atrascquest* pf. 2, 86v1.

VALER. Pf. 3 *valc* 220v1. Subj. impf. *valguessen* 219r2.

VENIR. Pf. 3 *venc* 177v2; una forma *ven* que sembla trobar-se en el 183r2 n.15 però deu ser forma alterada i no pas prolongació del 11. clàssic VENIT (isolada en les llengües romàniques); anàlogament els derivats *covenc* 196v2 i *endevenc* 178v2. Pf. 1 *vengui* 86r1, 227v2. Pf. 6 *vengren* 21v2 (grafiat *-gran* 221v1). Subj. impf. 3 *vengués* 176r2, 196v2, *convengren* 196v1, *endevengren* 183r2.

VEURE, llavors *veer*. Pf. 3 *vi* 6v1, 10v1, 27r2; *viu* 7r1; *vesé* 19r2, 50v1; *vec* 50v2, 230r1 o *vesec* 94r2; *vic* 169r1. Pf. 1 *vi* 221v1, *viu* 94r1. Pf. 2 *vist* 80v1 (P, *vesest* B). Pf. 6 *viren* 10r2. Subj. impf. 1 i 3 *vis* 158r2, 230v2. L'ús d'aquest subjuntiu es mantingué encara tot el segle següent però no en el XV: el manuscrit bàsic del *Ll. de les Dones* d'Eiximenis (c. 1400, copiat el 1427) porta *vissen* (6ª pers.) però l'ed. incunable el reemplaça per *vaessen* (fi del cap. 43 etc.). Com a pf. 3 l'original de les *Vides* probablement usava sempre la forma *vid;* car *vesec*, encara que freqüent en P degué resultà generalment (o sempre) d'una interpolació del copista d'aquest manuscrit, que atrapem *in flagranti* en el f° 138v2 (nota 56*a*), on l'escriba ha canviat absurdament el mot *vida* (= ll. *vita*) en *vesec*, perquè l'autograf el duia amb elisió davant la conjunció copulativa: *vid'e*.

VIURE. Pf. 3 *visc* 22r2, 172v2, amb *revisc* 164r2, 76r2. Pf. 1 *visquí* 174r2. Pf. 6 *viscren* 9v1, 125r2. Subj. impf. *visqués* 258v1; impf. 6 *visquessen* 224r1. Per a l'explicació històrica Cor. § 53*c*.

VOLER. Pf. 3. La forma *volc* 29r1, 158v1 i passim, és la comuna i conegudíssima en les *Vides* com en tot el periode medieval: ja *volg* repetidament en les *Hom. d'Org.* (6v12 etc.). És molt dubtós que un *vol* pf. 3, semblant al pf. del francès antic hagi estat mai català; és veritat que sembla haver-n'hi dos o tres casos en les *Vides*, tots en el manuscrit P (no B); i tanmateix es pot tractar d'aparences enganyoses: *vol fugir* P (*volch fugir* B) 72 n. 98, i de nou el mateix en el f° 124 n. 114 (creiem recordar que un cas de tal *vol* ja surt abans); però suposem que es tracta de la reducció rossellonesa de *-c* a zero,

per fonètica sintàctica, davant consonant. Pf. 1 *volguí* 232v2; pf. 2 *volguest* 254v1; pf. 6 *volgren* 4r1 i 104v2. *Volgra* pqpf.3, 26r2, 53r1.

§ 67. Hem intercalat, doncs, entre les formes de pretèrit d'indicatiu, les del Subj. impf., que tenen el mateix tema d'aquelles; i així mateix, i per la mateixa raó, les del plusquamperfet: en particular les de *beure, creure, deure, dir, ésser, fer, haver, jaure, poder* i *voler*, que ensenyen les característiques de la formació d'aquest temps. No cal dir, però, que el plusquamperfet de tipus feble té tanta o més extensió en la 2ª conjugació (p. ex. *perdera* 101r1, *vencera* 201r2) i és l'únic en la 3ª (*-ira* p. ej. *perira* 10r1) i en la 1ª conjugació, on el nostre llibre li dóna la terminació *-era*, p. ex. *pequera*, més sovint que *-ara:* heus ací tots els que hem trobat en un centenar de folis (els del principi; una altra meitat, entorn del fº 220, i alguns pocs d'una altra part): *atorguera* 188v1, *pequera* 217r1, i 101r1, però *profitara* 2r2, *tastara* 258r1, tots ells de la 3ª persona.

PARTICIPI PASSIU

§ 68. No parlarem ja dels participis regulars, febles, en *-at, -ut* i *-it*, que no presenten gaires detalls notables en el llenguatge del nostre text. Ens limitem als participis forts, i també parlarem dels febles en *-ut* que presentin característiques irregulars, o que substitueixin i es combinin amb participis forts. Donem per sabuts en general els punts ja tractats per Cor., i passem a donar una llista alfabètica.

ATÈNYER. Atent, 179v1 («lo seguí entrò l'ac *atent*»). Es tracta doncs del sentit 'assolir, abastar, atrapar, aconseguir', del verb ll. ATTINGERE. La forma femenina era *atenta,* i la pronúncia degué ser *atènt* (o *atênt* amb *ê* neutra baleàrica) i no *atènt*, com l'adj. modern i participi del verb *atendre*.

BENEIR. Sovint *beneset, -seta* (o graf. *benezet*), 23r2, 43v2, no tant *beneet* 254r2 n. 17, amb el conegut tractament evanescent de la -D- del ll. BENEDICTUS, que igual que DICTUS, tenia I breu: Unes vegades conserva encara de ple el valor verbal i participial (*beneset sia lo pare* 254r2; 166v2), altres cops té més aviat sentit d'adjectiu (*quatre crous d'aygua beneseta* 269v2); per a d'altres testimonis d'aquesta evolució de -DICTUS (que després va a parar, en part a *Benet*, en part a *benèit*), veg. Cor. § 55, p. 326, i infra, a propòsit de *maleir* i *dir*.

CAURE, llavors *caer(-ser).* És *caüt, caüta,* veg. el gloss., amb hiatus i *u* tònica, caràcter marcat clarament per la grafia *cahut* i

la variant *casut* 181r1, 95r2. El femení sempre terminava en *-üta* i no pas en *-uda: caütes* 258v2, *cahuta* 15v2 (P, que en B és *casuta*). Per a la curiosa explicació històrica d'aquesta forma en *-ta* i del masculí corresponent, en relació amb el fr. ant. *cheoit, -oite* (més tard tornat *chute*, per compromís amb els participis febles en -UTUS, igual que en català), veg. Cor. 326, § 55. És veritat que més tard, en català, es produí una combinació d'aquesta forma amb el radical del perfet *caec, caeguist, caegren*, i en resultà la forma tardana *caegut* (d'ón el modern *caigut, -uda*), que ja apareix un cop com a *casegut* en el 263r2. Sigui com vulgui, no caiguem en l'error de suposar per a aquestes formes prototipus bo i formats en llatí vulgar (per cobrir amb la galdosa bandera de l'asterisc llur mercaderia, com fan els mals filòlegs que en lloc del llatí vulgar ens volen vendre llatí de cuina), car són disforjos productes analògics per més que ja vinguin de temps un poc antic. Hi havia també el verb *decaer*, d'on *vell decahut* 221r1.

CENYIR. Cint (graf. *sint*), 45r2 (d'on el freqüentatiu *cintar* per 'cenyir' en el Rosselló); era participi veritable: «la cinta ab què era *cint* lo cors» 174v1; *sint* i *desint* 89r2. Cf. el gloss.

CLOURE. Claus, clausa: «és *claus* enaviron per la mar» 210r2, «él tenia la sua bíblia *clausa*» 214v1. I el verb derivat *enclourc*, d'on *enclaus* verament usat amb valor verbal: «e aquí fo *enclausa*» 221v1.

COBRIR. Cubert 10v1, i el femení *cuberta*, de sentit bastant verbal encara en «tota la terra *cuberta* de neu» 225r1. És ben sabut que en català occidental i mallorquí, com en català antic, apareix amb *u* i no *o:* cap a aquella es «descarrilava» analògicament la *u* fonètica de *cubrí, cubria, cubrirà, cubriment* i anàlegs (cf. infra *sufert*, i en altres textos *ubert*).

COLDRE. Colt 201r1 i femení *colta 201r1;* tenia realment força verbal (no era, doncs, pas, adjectiu com el ll. mod. *cultus, -ta*, cat. *culte, -ta*): «ara són *colts* devotament», «con él volgués ésser *colt* ayxí con a déus» 189r2, 201r1.

COLLIR. El modern *collita* resulta d'un compromís entre el participi feble modern *collit, -ida*, i l'antic *collet, colleta*, provinent per via fonètica regular de COLLECTUS, -ECTA, igual que el fr. ant. *coilloit, -illoite* (avui només substantiu *cueillette*): cas paral·lel al de fr. ant. *cheoite*, i el nostre *cahuta, -hut*, explicats en la nota relativa a *caure*. Ací, com hem explicat més detalladament en la nota 87 al f° 112, això explica que el participi sigui *cullet, culleta*, en B, forma que reapareix en el 124 n. 142. No disposem del ms. P en aquell passatge; en el 134 n. 65, on correspon al passiu *collegi*

del text llatí, hi ha de nou *cullets* en el ms. B, per bé que P el reemplaci per l'analògic *culyts* (graf. de *culyits* = *collits*). Però de vegades és P el que conserva la forma antiga i no analògica: *culet, -eta*, substituït per *culits* en B. Formació que encara funciona més o menys viva en manta comarca, car a l'Ebre s'ha creat el derivat *cullitor, cullitoret*, per a una espècie de covenet usat pels treballadors per posar-hi els fruits de le collita mentre van fent-la.

CRÉIXER. L'antiga forma fou *cregut, -guda* (que, contra les aparences, era participi de *créixer* i no pas de *creure*) 9v1, 156v2, 67v2, 236r2 n. 8, on B, però no P, el reemplaça ja pel modern *crescut*. Correspon normalment a l'evolució fonètica del perfet *crec (creg)*, de *créixer*, que si bé no apareix en les *Vides*, era la forma normal en el català arcaic, igual que en l'occità antic, provinent del ll. CREVIT 'cresqué'.

CREURE. Era ja *cregut* 266v1, *creguda* 236r2; de tota manera sembla clar que el hiatus (o bé *-d-* antiga) que indica la variant *creseguda* 70 n. 37 (P B) 209v1 devia ser real i no ultracorrecció merament gràfica ni fruit d'una refecció posterior força tardana. Sigui com vulgui, es tracta d'una forma «mig-forta» creada sota la influència del perfet mig-fort *cre(s)ec*.

DECEBRE 'enganyar'. *Deceubut* 179r2, 3v2, *deceubuda* 200r2. Altre cas de perfet mig-fort, per al qual veg. Cor §§ 54c, 55a, i el que hem dit sobre els perfets de *concebre* i *decebre*.

DEPÈNYER. veg. *pènyer*.

DESPENDRE. *Despès, -esa:* «con agués *despès* tot quant avia en metges» 209r1.

DIR. No hi ha altra forma que *dit* 5r2, 266v1, de vocalisme analògic (en desacord amb el del llatí DĬCTUS i amb el de *beneset, malaset*, de BENE i MALE-DICERE), a diferència de la forma *det* o *deg*, que és més aviat predominant en occità antic (i avui en gascó i altres parlars meridionals).

DUR. El participi d'ús general devia ser *duyt, duyta*, que ha predominat en català fins a data molt recent, però no tenim testimonis ni d'aquest ni del recent *dut* (*Dut* en el 190r2 és el nom propi d'un sant sense cap relació amb això). Del compost *adur* el participi era *aduyt, -ta*, del qual hi ha incomptables exemples en les *Vides* (214r1, 209r2, 202r1, quatre més en el 190r2 etc.); hi ha un sol cas de *adut*, que trobem en el 198v2, però és poc probable que es relacioni amb el cat. mod. *dut*, analògic, car en les *Vides* el grup *uyt* es redueix a *ut* sovint, però per via fonètica.

ELEGIR. *Elegut, -guda*, 94v2, 267v2, 266v2, 218r1, 229r2, 94v2, 150 n. 127*a* (en aquest, B el reemplaça pel modern *elegit*). Forma

que correspon correctament a l'antiga forma de l'infinitiu, *eléger* ELIGERE; però no és aquesta la forma més antiga del participi d'aquest verb, que era *elet, eleta,* de ELECTUS: encara la veiem usada com a participi en diversos escrits eclesiàstics medievals (*fon elet bisbe,* etc.), i segueix usant-se com a adjectiu familiar en català central, amb el sentit de 'eixerit, espavilat' *(aquell! és un elet!).*

EMPÈNYER o *espènyer* (vulgar avui aquest). Participi *espent* (del qual és substantivació *empenta,* vulgarment *espenta,* 'impulsió brusca o grossera', 'angl. *push*'): ací figura com un veritable participi passiu, en nominatiu *(espens)* 21v2.

ENCENDRE. Encès: «aquel lum per lo qual él és *encès*» 170v1, «candeles *enceses*» 179v1.

ENTENDRE. Entès; pl. *entesi* 182v2.

ESCRIURE. Escrit, escrita, 178r2, 194v2.

ESTRÈNYER. El participi era indubtablement *estret,* però l'exemple que en trobem no és del participi sinó de l'adjectiu del mateix origen («aquel loc era *estret* per les gens» 225r1). De tota manera té realment valor verbal el participi *costret* del verb derivat *costrènyer* 'subjectar', 'violentar': «és *costret* ab cadenes de foc», «con fos mot *costreta* en la càrcer» 181r1, 251r1.

FENDRE. Encara que amb valor més adjectiu que participial, era *fes, fesa,* del qual ignorem si servava la -SS- del llatí FISSUS, -SSA, o si l'havia sonoritzada per analogia, com en català modern: «és bèstia tardiva e à la ungla *fesa*», «bou qui ha la ungla *fessa*» 226v1, 227r2.

FONDRE. Fos (68r2), *fosa:* «la sinestra mà de l'aur fo *fossa*» 224r1. Del derivat *confondre: confós.* «Lo diable *confós* se n'anà» 193r1; *confosi* pl. 218v2. També es troba en aquest cas la *ú* etimològica: «axí *confús* él anà a l'autre» 260r1, 252r1, 20r1 n. 10 (PB). Ja hem vist (64) que en el verb coexisteixen la forma amb *o* i amb *u,* i que es tracta d'una lluita entre la forma tradicional i l'analògica.

FRÀNYER. Part. *frant, franta,* amb valor ben clarament verbal: «la pau que li avien *franta*» 266r1.

FUGIR, llavors generalment *fúger.* D'acord amb això generalment servava el participi ll. FUGITUS, com a participi fort *fuit,* per mes que algun cop aparegui simplificat en *ú,* segons passa normalment al diftong *ui:* «que fos *fuyt* al martiri» 198v1; 50v1; «mes eu... qui són *fut* e vengut al metge» 205v2; 205v2.

LLEGIR. Com en general en català antic, el participi generalment és *lest* —que per cert sembla ser la font del modern adjectiu *llest* 'eixerit', veg. DCEC s. v., i Cor. n. 1 a la p. 325—: però que en aquesta època conserva el sentit de 'llegit': «ya sia que aja eu *lests*

sis-mília volums» 189r1, 189r1, 254r1, 167r1, 9v1 i passim. Un cop, però, surt *ligit* 88r2 (PB: *legitur* V 234. 28).

MALEIR. Part. *malezet, -azet:* «en aquell pecat fo mot *malazet*» 265r2, 15v2. Cf. Cor. § 55b.

METRE, Part. *mès, messa:* «fo *messa* en una càrcer» 203r2, 171v2; «fo *mès* en càrcera» 196v2. I de *trametre: tramès, -essa:* 9r1; «eu los he *tramesi*» 161v1. En 2 dels 3 exs. en què no és final de mot el ms. escriu *ss*, però no podem estar segurs de si conservava aquesta consonant com a sorda o si l'havia simplificada, vista la irregularitat dels nostres mss. en l'ús d'aquesta grafia.

MOURE. Participi feble però de radical fort: *mogut* i *maugut* (ultracorrecte); però no manca algun ex. amb el radical primitiu *moüt*[30] 160r1. D'ací el compost *escomogut* 6v2. També el de *remoure: remugut* 73v2, *remaugut* 78v2.

OBRIR. Part. *obert* 5v2. Cf. el que hem dit de *COBRIR*.

OFENDRE. El català popular del Rosselló mostra tendència llavors a eixamplar l'extensió dels participis febles, si bé combinant-los amb l'arrel forta: *offendut* 4v2 (bis).

OF(E)RIR, veg. *sofrir*.

PÉIXER. Part.: *pascut*. B escriu *t'é pascut* on P posa *te pasquí* 84r1.

PENDRE. Participi *pres* 5r1, 196v2. Dels verbs derivats: *apendre, après:* «mal li era *après*» 183v1. *Escomprès* 'abrandat, abraçat per les flames': «fos *escomprès* tot per foc» 180v2.

PÈNYER 'pintar'. Arcaisme, ja llavors substituït en general per *depènyer:* el part. p. *depent, depenta; depens* m. sing. cas recte, 228r1, *depenta* f. 103r2, 141v1 (i vegeu-ne més err el gloss.); *depintz m. p. 5r2*. Funcionava verament com a participi: «la passió que és a nós depen*ta*» 268r2; 236r1; en cas recte: «es *depens* en forma de quatre faysós» 226r1.

PONDRE. Del seu derivat *espondre* és participi *espost* 'interpretat, explicat': «la Santa Escriptura li *aparec* tota *esposta*» 178r2; 211r2.

PRÉMER. De *aprémer*, forma semi-popular assumida pel cultisme *oprimir: apremut* 5r1 (cf. l'antic *prems, premsa*).

PUNYIR. El seu participi *punt* (PUNCTUS,-TA, de PUNGERE) funciona encara com una veritable forma verbal: «lo cap és d'espines coronat e ab la cana *fo punt*». (B ho canvia en... fo *puntat*) f° 85 n. 36.

---

[30] Val a dir que en aquest passatge el text de B és preferible, i en aquest *lausà mout* s'entén com a LAUDAVIT MULTUM. Però P hi entengué *moüt* com a participi passiu de *moure*, puix que ho canvia en *l'avia moüt;* encara que sigui un malentès de P, això demostra que *moüt* estava en ús com a participi de *moure*.

QUERER. El participi més antic fou *quest* 26r1, però també es troba *queregut* (cap al f° 54 i passim); del verb compost *requerer* sortí el part. analògic *requeregut; requeregudes* 45 n. 14 (*enqueregudes* B). Per altra banda *conquerer*, d'on el part. *conquest, conquesta* («en la terra *conquesta*» 181v1).

REBRE. Participi *reebut* 54v1.

REEMBRE 'redimir, rescatar'. Feia ja el part. p. *reemut* 114r1; *resemut* 2r2.

ROMANDRE (remaner). Ja no li quedaven més que rastres de l'antic participi fort, abandonat aviat per la llengua en el Rosselló. *Remaüda* 216v2, que B canvia en *romasa*, forma fins avui del català comú; d'altra banda *romaüt* 221v2 (P) però *romangut* 30r1 i *romasut* 178v1, *-asuda* 72 n. 26 (P: *romasa* B).

ROMPRE. En canvi en aquest verb és el català central el que ha innovat tornant-lo feble (segurament a causa de la molesta homonímia amb *rot* ERUCTUS), però la forma primitiva es conservà llarg temps: «fo *rot* e solt lo seu calcer» 99 n. 77.

ROURE 'rosegar': «era ya prop que l'avien tot *ros*» 259v2, 270v2.

SABER. Participi anàleg al de l'occità, *saubuts* 206v1, *subuda* 200r2; en el 90 n. 83 *saubut* en P, *sabut* B; i, més avall, *sabut, sabuda*, dos o tres cops, en tots dos. Potser, doncs, els copistes canviaven la forma *saubut* de l'original, o tenien instruccions de fer-ho, però de vegades se n'oblidaven i després se'n cansaren.

SOFRIR. *Sufert:* 170v1, 7r1, 169r2. Paral·lelament, de *oferir: ufert, -ta* 86r1, al costat de *oferta* 62v2, un i altre repetidament.

SÒLVER. *Solt* era encara verament participi amb força verbal: «fo rot e *solt* lo seu calcer» 99 n. 77; «lo diable, *solt*, se n'anà» 181v2. I el compost *absòlver: absolt* 2v1.

TEIXIR. El participi era *test*, graf. etimològicament *text:* «à·m vestida ab sisclaton *text* ab aur e ab mot beles noscletes d'or» 45r2.

TENDRE, verb per al qual veg. el glossari. Del participi *tès* hi ha allí diversos derivats. I d'ací es derivaren *entendre* i *estendre*, amb llurs participis respectius: «los libres... é eu *entesi* ses tot masestre» 182v2, «co·l sant baró ac *estès* lo col» 190r2.

TENYIR. Com a part. esperaríem *tint*, que hem heretat, en efecte, com a substantiu abstracte («el *tint* d'aquell poble fabrica...») i en femení com a nom de la substància d'escriure; com a participis igual ho trobem amb *i* («una senyera *tinta* de color de sanc» 64v1) que amb *e* «home... de sanc *tent*» 215v2, i cf. el glossari.

TOLDRE, part. p. *tolt:* «a tu que no és *tolta* vida» 180v2.

TRAURE o *trer*. Part. p. *treit:* «els foren *treyts* del bou» 235v1. De *contraure: contre(i)t:* «él tornà *contreyt*» 203v1, amb el mateix sentit 'esguerrat' que el cast. *contrahecho,* abans *contrecho* (cf. l'article del *DCEC*). De *retreure* (llavors *retrer*): «que no t'era *retreyta* justament» 195v1.

VÈNCER. L'antiga forma de participi, conforme amb la fonètica històrica, i equiparada al fr. *vaincu,* fou *vencut* 167r2, 178v1 (pron. segurament amb *k*), però també es troba ja l'analògic i modern *vensut:* 40r1 (PB), 47r1, 47r2, 47v1, 47v2, 57v1. S'observa, però, que les dues formes es troben en zones diferents de la llarga obra, com si fossin cosa de traductors o copistes diferents. No sembla pas que una forma d'infinitiu con la fr. *vaincre* (anlògica del participi, cf. fr. ant. *veintre* < **veinçtre;* occit. ant. *venser*) vagi existir en català: les *Vides* porten *vèncer* 253r1; en el S. XIV es troba *vençre,* si bé no sempre els escribes es recorden de posar-hi el diacrític de *ç* trencada (p. ex. en Eiximenis, *Ll. de les Dones*, primer § del cap. 378, on l'incunable torna a la forma antiga *vènçer*).

VENDRE. Participi *venut* 23v2.

VENIR, part. *vengut* passim; part. p. d'un compost: *endevengut* 6v1.

VEURE, part. p. *vist* 179r2.

VIURE. El participi era ja *viscut,* format analògicament sobre el perfet *visc* 'visqué' 6r1.

PARTICULES

§ 69. La forma normal és *no*. En certes condicions apareix alguna vegada *non,* p. ex. 55 n. 2 i 208 n. 10; és quan la partícula negativa funcionava com a element proclític davant el mot modificat, però com sigui que el català i l'oc. tendien llavors a reduir *nf, nv, ns, nr,* i altres grups amb fricativa, deixant-los reduïts a aquesta, l'ús de la variant *non* tot seguit va escassejar en aquestes llengües.

En comptes de *com* s'usa més sovint *con* o bé *co* (passim), aquest últim en molt diverses combinacions; però bastant generalment, quan va seguit de l'article masculí trobem *co lo* (i no pas *co·l,* que esperaríem fos constant), ço que prova que en realitat es pronunciava *col·lo,* car ja se sap que els nostres mss. no han après encara a distingir gràficament les consonants dobles de les senzilles: «*co lo* comte de Lombardia...» 96v1.

Sí de vegades apareix encara amb el valor de 'així': «e·s torsia en fil. — ¿qual cosa *sí*·s torsia: aquelò que és rial color o aquelò...?» 30v2 n. 50.

Ana, forma vulgar de la preposició *a*, usada davant *qui, tu, mi:* ja apareix en el ms. P *ana qui* 78 n. 61; «*ena mi* à feyt beure...» 262v1 (cas, és veritat, un poc complicat en la transmissió textual, veg. la nota). La forma *an* tenia, és clar, ús molt més ample, si bé sovint apareix grafiada *en*, i no sempre hi ha acord entre els dos mss.: «liurà *en* un seu espaser los seus vestimens» P79r1 («liurà *ad* un seu espaser...» B: «cuidam suo spatario tradidit» V); «aquela nuyt... él aparec *an* aquel monge... en somnis» P79r2 («*en* aquel mo.» B).

Sembla important la distinció que fa P (f° 98, n. 38 i 39) entre les preposicions (contigües en el text) *enfre* (*enfre un mes*, temporal) i *entre* (*entre molts turments* 'enmig de' , si bé aquesta substituïda per *enfre* en B); és veritat que ací la trad. segueix de prop l'original llatí *infra unum mensem, inter tot tormentorum general.* Altrament el cas de *entre* es repeteix en el 99 n. 165*a: entre aytals turmens él morí; e entre aquestes paraules él s'adormí* 99v2; i d'altra banda *enfre un mes auciren ·xvii· milia crestians* 100r1. Convindrà estudiar-ho millor, però no sembla que això sigui mera imitació artificial d'una distinció llatina.

NOTES SINTÀCTIQUES

§ 70. En el passat indefinit el participi concorda normalment encara amb l'objecte directe. I això amb caràcter general quan l'objecte precedeix el verb principal. Quan el que precedeix és el verb, també predomina molt la concordança, però ja trobem algun cas escadusser de la uniformitat moderna. En un espai d'una vintena de folis, si bé sense haver fet un recompte complet, hem anotat 6 casos de concordança contra un de verb invariable: «com li agués *escrit* paraules de blasfèmia» 178r2, però «agen *sufferts* mayors turmens» 170r1, «ja sia que aja *lests* sis mil volums» 186r1, «ac *lesta* la letra» 188r1, i dos casos més de «*ac lestes...*» en el 161v1 i 182v27. En la primera meitat de l'obra la concordança sembla ser encara més general («per so car tu as *(a)trobada* gràcia» 82r1 PB etc.). Amb el caràcter de verbs auxiliars del passat apareixen en català antic, i també ací, tant *ésser* com *haver*, segons una distinció ben coneguda. Les llengües i dialectes romànics distribueixen aquest ús en termes semblants, no sense algunes diferències en els detalls; el català del nostre monument, que segueix també aquestes normes («parlave balbament, per les dents que li eren cautes» 258v2), sol usar *haver* com a auxiliar del participi *estat* («*e* eu *estat*» f° 94 n. 4 i passim).

Ja llavors, com en general en el català parlat de totes les èpoques, es posava en singular el substantiu que seguia als numerals del tipus *vint-i-un, trenta-un, cent-un* etc.; p. ex. «·xxxi· home» (7v1: «·xxi· *home*» B).

§ 71. El ms. B presenta una curiosa tendència a reemplaçar pel perfet simple les formes del passat indefinit que usa P, p. ex. *ausich* B = *he ausit* P207v2.

El temps verbal en *-ara, -era, -ira,* té més sovint el valor d'un condicional perfet (p. ex. *atorguera -gara,* 189 n. 12) que el de pqpf., denominació que hom prefereix sobretot perque és el valor que té en llatí.

Sobre l'ús del present passiu amb el valor d'un passat passiu, que potser era d'ús popular i no pas llatinisme, ja va escriure Cor. § 61. Això es troba igualment a la part central de l'obra, que a la inicial i la final: *és escomoguts* 'fou agitat' *(commotus est)* f° 74 n. 127, *est dedicada* 'vas ser dedicada' (7v1), si bé també *fuïst ornada* 7v2.

§ 72. «Adverbis declinats». Es tracta d'un fenomen de gran extensió en gallego-portuguès i en el castellà dialectal del Regne de Lleó i d'Amèrica, per al qual veg. Cor. *RFH* VI, 230, i les cites que hi afegeix ell mateix en el *DCEC* s. v. *medio* (III, 320b22 ss.). En les *Vides* es tracta sobretot d'una propensió del ms. B, amb exemples molt freqüents en aquest, almenys en el cas de *mija, molts* i anàlegs: *mija morta* B (= P *mig morta*); «con fossen *molts* dolents» 22v1 (B: *molt* dolents P) i passim. És veritat que també hi ha casos de P. Per altra banda en P aquest ús de *mots* es repeteix molt, si bé en aquest pot haver-ho afavorit la ultracorrecció de la tendència a eliminar la *-s* final en certes condicions de fonètica sintàctica; veg. ara sobre això, supra, el § 13*c*, i la n. 111 al f° 104. Així tenim: «e·ls cavalers foren *mots* irats de la sua pèrdoa» 234v1, «e·ls *mots* clars engins dels mot savis» 237v1, «gran abundància de fruyts *molts* plasens» 261v1, «no's mester... que *mots* siats fadiguat» 216v1. Algunes altres vegades passa això amb *tants*: «con podia sofrir *tans* grans perils» 136v2, «ela vesec *tans* graos trons e tan gran pluya» 78v2.

Hi ha bastants casos de partitius: «*dels* frares som tots nós» PB 119 n. 48.

§ 73. És estranya la tendència que ofereix el llenguatge de la nostra traducció a construir amb article definit, precedit de la prep. *de,* els noms dels metalls i altres coses comparables, quan indiquen el material de què un objecte està fet: «e la sidestra mà de *l'aur* d'En Jovis fo fo[s]sa» 224r1 (= et sinistra manus Jovis *aurea,* liquefacta V686), «e·ls clergues pauseren· les coreges de *l'aur*» 265r2 (clerici cingula *auro* texta deposuerunt V837), «fe escalfar lo bou

de l'aram» 235v1 (bovem aeneum incendi fecit V718), «anaps *d'aur* e *d'argent:* ab aquels *de l'aur* daran leyt, e ab aquels *de l'argent* daran vi» 264r1, «l'estàtua *de l'or* d'En Jovis» 128 n. 83, «tancaran les portes de *l'aram* ab los forrellats *del ferre*» 92r1, «en Infern... totes les cerralles e les presons *del ferre* foren trencades» 91v1 n. 97 (PB: *ferrei vectes* V), «tancaren les portes *de l'aram* ab los forrelats *del ferre*» 92r1. Queda una romanalla d'aquest ús en la denominació toponimica *Font del Ferro,* general en el Principat però no en altres països catalans (on diuen *Font de Ferro*). D'altra banda hi ha, però, «avia escrit Ave Maria ab letres *d'aur*» 83r2 i «clartat del Sol, de color *d'aur*» 91v2. Veg. encara la n. 17 al f° 200.

§ 74. *Oc él* = fr. *oïl* f° 134, veg. la nota 50. «*Oqu*'e *nós* som cavalers d'aquel Rey» 134 n. 57*a* P (traduint *nam et nos* de Voràgine; B ho substitueix per *que nos*...). *Oc eu* 'sí que jo...' 49r1 (P = *hoc volenters* en B). Com mostren aquestes frases, el rossellonès antic tenia, com el francès de l'època (i també, més o menys, la llengua d'oc), la coostrucció consistent a acompanyar, amb el pronom personal subjecte, els adverbis *oc* i *no(n)*.

La construcció *dir de no* 'dir que no' és la que trobem en les *Vides* (26v2 PB).

De la qüestió del límit entre l'enclisi i la proclisi dels pronoms personals àtons, tractada per Cor., *Lleures* 274-5, hi ha molts i eloqüents testimonis en les *Vides,* p. ex. «qual que cosa... que fasses a mi, per turmens tu *o* fé» (imperatiu) 7v1; «e encara *te·n* pensa més» 7v1; «co·*t* vules *la·m* pinta e *li·m* dóna tots béns» 188r1; «sacrifica als déus o *t*'aparela de soferir turment» 252r2; «no·*m* leys perir ans *me* mostra...» 68r2; «vétz-*vos-en* e posatz-*li* aysò sobre lo seu pitz e aprés vosautres *lo* soterratz» 19v2. S'observa que darrere *e* copulativa el pronom és sempre enclític: *e dix-li, e féu-li* 94r2.

10-X-1975

GLOSSARI

Glossari

AAYGUAR, veg. *aiguar*.

ABASTAR, intr., bastar; to suffice

dels quals abasta que·n comtem assi dos P218v2.

ABRIGAR-SE, refl., posar-se, vestir-se (un vestit); to put on

Sent Martí li donà ab la spasa la meytat del mantel que portava, e l'autra él s'abrigà B258v1; om P. Veg. AlcM s. v. *abrigar*.

ACABAR, tr., obtenir; to obtain, to achieve

Sàpies, pare, que... m'à acabat... que són resucitat P164r2.

ACÍ [*acsi, ayci, ayxi*], adv., ací, ara; here, now

Eu són aquela, que he *ayxí* estat per ·xxx· ayns P141r2: aysí B; ·x· desenes e ·vi· mília jaen acsí P267v1; no·ns cové que *ayxí* estiam més... e on vols anar? te amèn *acsí* 191r2; e entrò *ayxí* ha profitat lo poder del diable 171r1 (= ad hoc V499. 31).

ACOMPANYAR-SE, refl., ajuntar-se; to join

se n'anà a les verges e s'acompayà ab eles P230r1: se sociavit V. «No t'acompanys ab mals», Jahuda, AlcM.

ACORDAR-SE, refl., tornar en si; to come to, to get back to it.

E què? T'acordes? Leva sus e toca los bous P56r2; no B. No coincideix bé amb el sentit que té en castellà antic, si bé hi està relacionat, car allí és 'despertar-se' 'to awake', p. ex.: «el onbre suenna que corre et otrosy le paresce que cae, et acuerda con miedo de tal suenno», trad. del L. de Falcoaria de P. Menino, Tilander RFE XXIII 273.35.

ACOSTUMAT [*acu-*], ésser ben—: tenir bons costums; to be well bred

era mot ben acustumat, ayxí con si fos hom antic P180v1: tanta morum gravitate pollebat V539.17.

ADÉS, adv., ara mateix, tot seguit; right now.

E‹n› nom de Jhesucrist... home, veyes adés P223r2 (= in nomine Jhesuchristi... vide V683).

ADOBAR, tr., compondre, reparar; to repair

en aquel él liurà lo seu causer per adobar P99r 2 i B; e ayxí co l'adobava, él se nafrà la mà B118r2 (dobava P) Cf. *dobar*.

ADONC [*adons*], veg. *doncs*.

ADUR, tr., dur, induir; to lead, to bring to

E aduys-los en aytal sentència B89v2: dus-lor P; 185n2 Cf. *dur*.

AFOLLAMENT [*afola-*], m., espatllament, acte d'esguerrar; detriment

él sostenc afolament del cors P170r1: detrimentum V497.15.

AFREVOLIR [*afreo-*], tr., debilitar; to weaken

afreolin cobeesa P212v1: debilitando V650. 17; per so que la natura d'ome no sia afreolida P58v1: debilitaretur V. *Cau la -v- com en* gohernés P197r1; boer P172v1; noembre P235v1.

AGOST [*aho-*], m., agost; August

e vuyt dies en les kalendas d'agost P144v1: d'ahost B.

AGRAIR [*grasir*], agrair, correspondre amb gratitud; to appreciate, to be pleased with.

E sàpies que Él t'o grasirà mot 147r1 (PB).

AGÜAR [*aguzar*], tr. aguditzar, agusar, fer tornar punxegut o agut; to sharpen.

los romans... vengren contre él [Neró], e l'encauseren entrò l'agren gitat fora la ciutat, e quant él vesec que no podia escapar, él aguà lo fust que tenia, ab les dens, e·naprés él lo·s mès tot per lo ventre, e en aytal mort él morí 133r2P:... agusà... B... fustem dentium morsibus exacuit... V377. 24. En el f° 92r1 és P el manuscrit que diu *agusar* («és la lansa ya *aguzada*»), i la família de B, la que transmetia la variant sense *-s-*, car *aguda* és evident corrupció del copista últim en lloc d'*aguada*.

AHURAIRE [*augurayre*], m., augurador, el qui fa averanys; soothsayer.

Sabia él per l'ahurayre que aprés ·v· dies devia morir P156r1: l'augurayre B: auguris V.

AIBRE, m., arbre; tree

aquest aybre demostra victòria P167r2. Cf. 86v1, 146r2, 182v2, 185v2, 190v1. Cf., però, *arbre* 167r2, 206v1. Cf. *aybre* Cor. 351.

AIGUA, f., riu; river

con él volc pasar una aygua P175v2: fluvium V516. 30.

AIGUANOSAT [*ayga-*], adj. hidròpic; dropsied.

Fo una femna ayganosada, qui fo aduyta al loc de la sua passio 103r1 (PB): hydropica V. Veg. la nota 7 a aquest foli.

AIGUAR [*aay-*], tr., diluir amb aigua, amarar; to water down, to dilute

per vi aayguat... la humilitat de Crist P272v1: enaygat B: lym-

phatum V856. 12; per vi aayguat... la paraula humanal P272v1. PB. lymphatum V856. 13. Veg. *REW* 138. Cf. occit. ant. *azagar*.

AIMADOR, m., amador; lover

e·ls seus aymadors per gelosia... se nafraven P221v2. amatores V677. 29. Cf. 67r2 i 105v2; i Sent Aymador P193r2.

AÏNA, veg. *eina*.

AÏRÓS, adj., odiós; hateful

la mort, que era terible e ayrosa, preguava ab lausor P220r1.

AITAL METEX, pron.neut. el mateix; the very same thing

e quant se'n tornava fasia aytal metex P176r1: similiter V516. 37.

AJUSTAR, tr., ajuntar; to join (together).

Bafumet la·s mès al sé e·n fé does parts, e aprés él la ajustà P264r1 (PB): conjunxit V831. 33; ajustec mots discípols P214v1 (BP): coadunans V655. 23.

ALBAT, m., home vestit d'una alba; man dressed in an alb.

Enaprés albatz onpliren tota la casa 100r1 (PB): albati V.

ALEBESAR, tr., lapidar, matar apedregant; to stone.

E quant l'agren gitat daval, éls lo alebesaren 107r2 (PB); e que fossen alebesats ab péres P198r2; alebesà P151r2; l'alebeseren P154r2. Cf. Cor. 350.

ALEGOREJAR, tr., alegrar; to make happy, merry.

tant leugerament l'alegoreyà la vista, mas molt la torbà lo seu ausiment: tant leugerament la coreyà, mas per molta vista torbà lo s.a. P 82r1: quam leviter, laetificavit, nimium turbat auditus V219.21; cf. oc. ant. *s'alegorar* «Se réjouir»; *alegorat* «joyeux» PDPF. El mot devia haver sortit de l'ús, car tant en aquest passatge com en l'altre en què apareix en les *Vides* el corromp el ms. P. Cf. *alegror* «alegria» PDPF, del qual deu ser derivat (amb dissimilació).

ALEGRE, adj., ultra el significat modern, vol dir: sa, no malalt; whole, unharmed, healthy.

E quant fo ixit de la nau, él atrobà l'emfant alegre P140v2: viu e alegre B; axí con meyns d'aquestes coses negun malaute no pot guerir... enaxí les ànimes trebelades no poden esser *alegres* si la paraula de Déu no receben P15v2 (: no poden esser *garides ni curades* si... B: sic nec animas languenti verbum Dei prodest nisi... V37. 28). En cat. antic, i avui encara en els Alts Pirineus (zona Aran-Pallars) *alegre* vol dir 'sa, no malalt'. Amb el sentit modern: De la qual cosa Na Migdonia fo molt alegre 15v1 (PB), Sent Feliu anava mot alegre per la riba de la mar P155r2.

ALEGRE, m., alegria; rejoicing

car él ac... alegre del perdurable guaug P230v1: jubilum V705.

ALEGREÏT [*alegreyt*], adj. alegre; happy
e tot lo pòbol del regne ne fo mot alegreït P70v1: alegre B. Cf. occit. ant. *alegre(z)ir*.

ALEGRETAT, f., alegria; joy
per so que... pusqués del meu intrament aver alegretat P232v1; enaixí ac gran alegretat del seu convertiment P52v2 (PB). «No dejunam en los dimenges per alegretat e per reverència», fragm. de *Flos Sanctorum* del segle XV (*RLR*, XIX, 58) AlcM.

ALENIR = alenar. Mot dubtós, per al qual vegeu la nota a 215v2. 11.

ALLARGAR [*ala-*], tr., deixar anar, amollar (o llançar); let lose.
E aprés vós li alargatz dos leons per so que tot lo mengen 61r2 PB. Evolució semàntica semblant a la que ha sofert *(a)largar* en moltes varietats castellanes (asturià etc., cf. Vigón, *Vocab. de Colunga*).

ALLOGAR [*aloguar*], tr., col·locar; to place
l'alocs en la tua dreta part P174v1; en la cadira de glòria és aloguada P173v2; nos aloguen en lo cel P213r2; no fo maravela si·l cors de Senta Maria aloguà sobre terra P175r1. Cf. Cor. 350.

ALLONGAMENT [*elo-*], m. ajornament; delay
e demanà a·N Volusià 14 dies d'elongament P87v2: espay B: indutias V; veg. nota 110.

ALLONRE, adv., enaltre lloc; elsewhere (< *allondre* < *ALIUNDE*).
e·l menyar no pot passar alonre si no là on per forsa à a passár P184v1: transitus non est alius quo transeatur V556. 4. «Fa calor aquí y allonre» Senterada, AlcM.

ALMOINA [*aymoyna?*], f., almoina; alms.
On con queregués l'aymoyna a una femna P105v1: l'almoyna B: elemosinam V. Veg. f° 105, n. 44. També *aymoyna* P 219v2 n. 23 (:almoyna B). Cf. *asmosna* en les *Hom. Org.* 2r8; d'altra banda gc i aran. *amòina* i fins gall.- port. *esmol(n)a*.

ALRE, pron., altra cosa; something else, anything else
e que gequissen l'alre B: geq. l'autruy P213r1; la gonela ab lo mantel e res no vul alre B: àls P130v1: nihil aliud V. Aquest passatge (que no és pas únic, se'n coneixen d'altres de semblants) aporta una nova prova de la tesi de Cor., en el seu article de 1934 (*BDC* XXII, 246 § 3), sobre l'explicació etimològica d'*alre*, això és, que *alre* no pot ser un compost de *als* + *re(s)* sinó una variant formal del seu sinònim *als*, car seria absurd que s'hagués dit *res al(s) re(s)* i això ja en textos tan antics com aquest.

ALS QUE NO, SI - , loc. conjuntiva; si més no, almenys; at least.
Pregan los nautuners, que *si als que no*, acorreguessen per cent muytz de blat a la fam dels famejans 10r1.

ALTRUI [*autruy, altruys*], pron., d'altri; of another, of others
no és legut, fil, que hom tola l'autruy P219v1; e quant seria morta fos envolpada en altruys draps P54v2; e·ls manà que reebessen lo lur e que gequissen l'autruy P215r1: l'alre B.

AMAR, adj. amarg; bitter.
Fo amars per raso de pena mot cruel P99r1: amar B; la passió de Jesuchrist fo per la dolor amara 83v2 (PB).

AMARGÓS, adj., amargant; bitterish, slightly bitter.
O Francès, tu pren amargosses causes per doces P215r1.

AMENAR, tr., conduir; to lead
que él amenés un asa que tenien P214v2: duceret V656. 5.

AMENAR-SE, refl.. esmenar-se, corregir-se; to reform, to improve oneself. En aquest sentit ve de EMENDARE
ayxí con si agués falit e que·s fos amenat P215r1: esmenat B: veniam postulabat V657. 2.

AMOLLEGAR [*amole-, emolo-*], tr., amollir, ablanir; to make soft
és lans Sent Esperit as amolegar P117r1: emologar B: demulcendum V. Cf. occit. ant. *amolegar*.

AMOR DE, PER-, prep., 'a causa de'; o, davant un infinitiu, 'per tal de, a fi de'; for the sake of, because of
ela·l conjurà fortment... per què él o pres per amor d'ela P209r1: sed et devotioni satisfaciens offerentis V637. 13; Primerament fo per amor de l'orde a demostrar P96r2: rasó B: ratione V. Variant *emperaimor de:* emperaymor d'aysò Sent Laurens... no sentí lo cremament de les flames 170v1: hoc igitur igne beatus Laurentius accensus, flammarum non sensit incendium V 500. 23; enperamor 99v2.

AMORTAMENT, m., apagament; quenching.
De l'amortament del segon foc P170v2: exstinctione V499.11.

AMOSTRAR, tr. fer veure; to show
t'é lo libre amostrat P187r2: ostendi V563. 32.

AMVIDES, veg. *envides*.

ANAR, intr., caminar; to walk
conec que Déus no o volia que él anés P141r1. Veg. f° 141, n. 20; tota la nuyt anaren P193v1: euntes V581. 35; con éls no poguessen anar P198v2: ambulare V599. 23.

ANCA, f., anca; buttock
li tolgren la carn... entrò a les anques P254v2: femur V802. 17.

ANCESSORS, m. pl., passats, avis, antecessors; ancestors.
E aysò faien per les ànimes dels lurs ancessors P63v1 = antecessors B: antecessorum V. Veg. f° 63, n. 95.

ANCLUYA, veg. *enclutge*.

ANQUADES ¿escates, scales? Significat improbable. Potser és *anqunades* 'sollades, pervertides'; veg. nota a 53r1.

ANUYT, adv., anit ('la nit vinent'), també 'anit passada'; 'tonight', also 'last night'

tu iràs éls culer anuyt P182r2, nocte V544. 23; E eu vi que En Deci entrava anuyt en aquesta ciutat 149r2 (PB); sàpies que a mi aparec Nostre Seyor anuyt, dién... 123v1.

AOMBRAR [*asombrar*], tr., posar a la penombra; to (over)shadow.

vec-vos que una lud luent los asombrà P116r2: adombrà B: obumbravit; però el nostre mot ve de ADUMBRARE, com l'occit. ant. *azombrar*. L'article *assombrar* d'AlcM no té res a veure amb aquest mot.

APAGAR, tr., satisfer; to satisfy.

Primerament fo, doncques, molt reebedor a apagar e reconsiliar Déu P86r1 (PB): placandum V. «Los apòstols... molt los apagava la presència corporal de Jesuchrist, que no disigaven paraís ni les gràcies spirituals» St. Vicent Ferrer I. 29. 13. Veg. l'estudi de Jud sobre *apagar* RLiR, I, 192-236.

APENDRE'N, veg. *pendre*.

APODERAR, tr., subjugar; to overcome

con él no·ls pogués apoderar per ses al·legaciós P200r1. 17: cum vim argumentorum ferre non posset V603. 5; que ayxí vos apoder una femna P208r1: vincatur V634. 2.

APREMIAR, tr., obligar, compel·lir; to obligate, to compel

que·l poder que hom demana apremia hom P186r2: premit V558. 12.

APRÉS, prep., darrera; behind.

E adonces Sara se ris aprés la porta, P126v1: detràs B: post V.

APROPRIAR-SE, refl., acostar-se, atansar-se; to approach.

Veus que la ora s'apropria en la qual lo Fil de l'home serà liurat e flagellat e crucificat 7r1 (PB) ll. vg. AD-PROP-IARE, derivat de PROPE, REW 557 i Cor. 350. És una ultracorrecció d'*apropiar* 'aproximar' (Muntaner, *Cròn.* 275, AlcM).

APROVAR, tr., confirmar, refermar; to confirm

la sua fe és per totes causes aprovada P201v2: comprobatur V608. 21.

APRUSMAR-SE, refl., aproximar-se; to come near, to approach

s'aprusmà al talament P259v2: incisioni appropinquat V816. 29; s'aprusmava P219v2; s'aprusmés P221r1; s'apruymava P55r1. Cf. *apruymar-se* Cor 350. També figura en les *Vides* la variant primitiva *apru(i)xmar*.

AQUELLÍ, adv., allí; there

e no cresegués que aquelí fos lo cap de Sent Johan P189v2: aquí B: no s'i poc bonament alogar aquellí ni en negun altre loc P109r1: aquí B. Contret en *aclí* en els Diàlegs de Sant Gregori, ed. Amadeu J. Soberanes (ENC 97, p. 132, n. 40. 17).

AQUELLÒ [*aquelò*], pron., allò; that (matter)
cantaven aquelò metex P173r1. prosequuntur V508. 13; si devien aquelò manifestar P174v2. utrum hoc V510. 33. Veg. *aclò* Cor 349. Tant *aclò* com *aque(l)lò* són molt freqüents en la nostra obra si bé quasi desconeguts en la resta dels textos catalans —antics o moderns—, mentre que *aquestò* i *aque(l)lí* són raríssims fins en les *Vides*, i a penes se'n troba més que un cas.

AQUÈN, adv., per aquí; through here
per aventura passeren aquèn P197r1: casu inde transeuntes V592. 15; també en AlcM.

AQUESTÒ, pron., açò; this (matter).
E adones ela dix als seus compayós... aquestò que aquests dien... P200r1.

ARA, cf. ERA i ARES.

ARAPAR, veg. arrapar.

ARAR, tr., llaurar, destruir (una ciutat) convertint-la en terreny llaurat; to till, to plow under
eu destroyré aquela ciutat e puys la araré P57r2; feris lo pòbol malvat e la ciutat arada P108r1. Veg. f° 108, n. 16. *Ara* 228v2 i *harrar* 172v1 és més dubtós que continguin el mateix mot.

ARAYRE, m., arada; plow
negun qui paus la mà a l'arayre e guart a enrere P254v1: mittens manum suam ad aratrum V801. 24.

ARCEVESQUE, m., arquebisbe; archbishop
arcevesque P256v2; arcevesche P178v2; però l'*archabispe* P256v2 i *archabisbat* arxidiòcesi; archbishopric 153v2. Veg. Cor. 350; Cf. Llull, en AlcM.

AREMENAR(-SE), tr. guardar-se, quedar-se; to keep
donà los diners a un prevere, no·ls gausà aremenar ab si per paor dels parens P217r2; arremenar B: cum pecuniam cuidam presbitero daret et ille timore parentum recipere recusaret V663. 32. Con tots los autres pausesen les vergues a l'autar, él sol s'aremenà la sua vergua P196r2: solus ipse virgam suam subtraxit V589. 27; on con éls no aguessen de què paguar lo poguessen, él s'aremenà la moler de N'Eustaxi P234v1; jussit pro anulo detineri uxorem V714. 22; con él fos malaute, així que res no podia aremenar al cors P267r2: nullum cibum retinere posset V843. 4; la terra aremenà lo seu cors P78v1: retinuit V211. 19; él aremenava de les

almoynes P138r2: retinebat V404. 4; e l'autre gant aremenà lo sacristà per testimoni del feyt P152r1, n. 4.
Aquest verb en general tradueix *retinere*, però amb les lleus variants semàntiques que han mostrat els exemples. És mot molt poc corrent, del qual no coneixem testimonis fora de les *Vides*. El primer problema que presenta és si *are-* expressa ací el so de *are-* o el de *arre-*. Encara que els passatges reunits a penes en donen proves, i tot i que la grafia amb *rr* és rara en tots dos manuscrits, sembla més versemblant que es tracti d'això últim. En el *DCEC*, s. v. *menear* i *menar*, veiem resultats de significat relacionable. Però ací potser hi ha un encreuament de *menar ab si* amb *remaner* REMANERE.

ARENAL, m., l'arena d'un circ; arena
fé él e·ls seus fils e sa muler pausar en un arenal P235v1. in arena statuit et leonem ferocem ad eos dimitti fecit V718. 7.

ARES, adv. ara; now. 53v1, *aras* 58v2.

ARET m. [*eret*], marrà, mascle de l'ovella; ram
ayxí co él cuyà degolar En Simon, él degolà un *aret;* per què En Simon... escapà a mort sens mal, e pres lo *eret* e amagà-lo... e romàs la sanc de l'*aret* presa en aquel loc on fo degolat P131r2 n. 30: cum putaret se decollare Simonem decollavit arietem V371. 34. No registrat com a mot català, però el ll. ARIES, -ETIS, realment sobrevisqué en l'occit. ant. *aret* (PDPF).

ÀRLET: Arles (Gard, França).
En la ciutat d'Àrlet cantava missa Sent Ragulos 224r9: cum apud Arelatium sanctus Regulus missarum... celebraret V685. 33.

ARMA, f., ànima; soul
entrò que la arma se partí del cors P55v1. *om.* B; e aquí él garní lo cors e l'arma ab lo cors e ab la sanc de Jhesuchrist P80r1 (PB).

ARMÓS, adj. apte per a les armes; powerful, proficient in arms.
Era home mot armós e savi P167v1. hermós B. in armis bellicis multum strenuus et famosus V489. 13. Sembla derivat d'*arma*, però no és impossible que derivi més aviat del ll. ARMUS 'braç, flanc, espatlla'.

ARPA, f., grapa de ferro, mena d'arpó; claw
él los fé greument turmentar ab arpes de ferre P199v1. ungulis V602. 3.

ARRABADAMENT [*arab-*], adv., apassionadament, exaltadament; with strong emotion.
Aquestes paraules los desia arabadament cridan P (= altament B: cum clamore V).

ARRAMIR, tr., provocar a combatre; to challenge to combat

per la gran vertut qu'él avia de coratge, arremia los demonis de batala 41r2 (PB).

ARRAPAR [*ara-*], tr., pendre violentament o furtivament; to seize
la rason li arapa P212r2; rationem seducit per astutias V649. 25.

ARREL, veg. REL.

ART (m.? i) f. exercici d'enginy per fer o obtenir qualque cosa; arts, trick(s)
los crestians ab los lurs artz... si eu no sobri les sues artz... desemparada tota la sua art 98r2 (PB); adoncs N'Ermogènes, hirat, féu per sa art... 114r1. Els tres exemples primers es troben quasi immediats l'un a l'altre; la lectura del femení en el 2n. i el 3r. és perfectament clara, mentre que en el primer es llegeix *los* (*o* i *s* en lligatura P, no B).

ASEGUAMENT, m., adaptació, conformació; adjustment, conformation, adaptation
aseguament de màs a la lengua... aseguament de sentència a la causa... aseguament de causa a entenement P227r2 (PB): manus ad linguam... sententiae ad causam... rei ad intellectum V696. 18-20. Mistral dóna *asega* ADAEQUARE: «asigo-me ma vèsto»; *asegado* — ce qu'on arrange en une fois; *asegaduro* — arrangement; *asegare* — action d'ajuster; *asegaire* — celui qui arrange.

ASEMPLIR, tr., complir, omplir; to round out, to fill out
lo sonador deu ésser dur per so que pusca contrastar a les ordes... e deu ésser ample per so que mils asemplesca lo son 180v1 (PB): durum ad resistendum... latum ad implendum V339. 14; per so que asemplís totes causes P114r1 n. 166. ademplís B. adimpleret V. Cf. occit. ant. *azemplir, ade- PSW*. del 11. ADIMPLERE. També es troba ací *emplir*.

ASINA, veg. *eina*.

ASOMBRAR, veg. *aombrar*.

ASSEEMENT, m., assentament; placing, position, site
él recomtà moltes causes... de les terres e de l'aseement de les aygues P186r2 (PB): terrarumque situs et aquarum circulum V560. 23; lud és del món lo solel, la qual lud à en son asseement gran autessa P225v2. PB. in situ V692. 6.

ASSETEÏR, tr., assetjar; besiege
la qual ciutat fo aseteïda per un rey P152v2: acitiada B: obsideret V. Mot no registrat fins ara.

ASSETJAR [*assitjar, eseyar*]. tr., atacar; to attack, besiege
dién qui era aquel qui ayxí los eseyava ses rason P152v2: assitjava B. Parlant de l'atac d'Àtila a una ciutat francesa.

ASSOT [*asot*]. m., fuet, assot; whip (or whipping)

deu ésser batuts ab asots ·lxxx· colps P263v2: octoginta verberibus plectitur V830. 34. Cf. «tenia en la ma un açot plen de nuus», Eximplis (AlcM).

ASTA, f., perxa, pal; pole
o dolsa asta portant dolces cargues 201v1 (PB): dulcis hasta ferens... V607. 23. Referint-se figuradament a la Creu de la crucifixió.

ASTRUC, adj., sortós; fortunate
lo qual fo en motes coses mot astruc P26r2: struch B: fortunatissimus V66.

ATALENTAMENT, m., desig vehement; longing, desire
si·l nostre atalentament encén la passió de Jesucrist P268r2: PB: affectum nostrum accendit passio Christi V845. 26; ja fos so que Sent Pol agés atalentament senes forma per so cor amava iniquitat 53r1 (PB).

ATÀNYER, veg. *tànyer*.

ATENRIR o ATERIR, tr., debilitar, aflaquir; to weaken, cause to waste away, to deteriorate
visc Sent Bernat ab tanta d'abstin*e*ncia e de trebal que vetlan atenria son cors P178v2: labore et vigiliis corpus suum attrivit V533. 12. Derivat de TERRA o de TENER 'tendre'? o prové del ll. ATTERERE (cf. cast. *aterir DCEC*).

ATROBAR, tr., trobar; to find
e quant él se levà de terra él atrobà que (88v1B): trobà P; él atrobà aquí dos omes paubres 67r2 (PB); éls atrobaren Elimam, encantador, lo qual avia asorbat Sent Paul 123v2 (PB); los corses dels quals atrobaràs sebelits en aqueix loc on estàs 125v1 (PB); lo qual ela los enseyaria e aquí l'atrobarien P18v1 (trobarien B). I vegeu, encara, 78v1.

AU-, veg. *o-*.

AUC-, veg. *oc-*.

AUCA, f., oca; goose
ho ·i·ª auca en un menyar P265r2: anserem V837. 6.

AUCELA, veg. *ocella*.

AUJUTORI, m., ajuda, adjutori; help
per gràcia e per l'aujutori de Déu P180v2. Veg. Cor. 350; Anàlogament 101v1, 105v2, 131r2.

AUL, veg. *àvol*.

AÜLTRE, m. -tra f. adúlter -a. Judit per so que plagués a l'aültre, ela·s vestí molt ben... no la jutjava aültra 100v2. 137; *aültre* P205v2 i *aütre* P221v2; aültra f.

AÜLTERI, m., adulteri; adultery

féu pecat d'aulteri P205v2: PB: adulterium V626. 24; mots aulteris s'i fasien P171v1: PB: adulteria V500. 37.

AÜR o AVUIR, m., auguri, averany; omen
un dels autres caytius qui eren ab él preses, qui sabia d'aürs P155v2: d'aus B: auguriis V. Reducció fonètica (AUGURIUM >) *aüir* > *aur*. D'altra banda *aüir* es pogué convertir en *avuir:* eren alcuns dels gentils que enaxi guardaven avuyrs P34v2. Veg. Cor. 350.

AURANIA, veg. *orania*.

AURANONA o *aurenona*, veg. *hora nona*.

AURÈNDOLA, veg. *orèndola*.

AUSAR, veg. *osar*.

AUTOMNE [*-ompne, ato-*], m., tardor; autumn
dejunam en autompne per so que castigem la sequetat en nós P60r1: dejunam en automne 60r2; ver és caut e umit, e estiu caut e sec; atomne (?) fret e sec 59v2. En aquell primer passatge, escrit amb totes les lletres; en el de 60r2 abreviat *autōne*, i en l'altre sembla llegir-se *atomū*, lectura indubtable quant al començament, però pel que fa a la fi del mot és més versemblant llegir *atomne* que *atonmu*.

AVALLAR, intr., baixar; to descend
e ayxi con él avalà de Mont Olivet P201v1; per què lo·n fé avalar ab una esquala P208r2; so és que tu sies Déus qui sies avalat del cel P230v2. Cf. 69r1.

AVARESA, f., avarícia; avarice
tres linatges són de pecats... e d'avaresa P205v2; 60r1.

AVENTAR, veg. *enantar*.

AVENTURA, PER - , adv., per una casualitat, per un atzar; també: potser; by chance, perhaps
fo un fant qui per aventura fo molt estret P103r1: ventura B: ex casu V; o per aventura no li n'aportaren en cantitat P62v2: ventura B: forte V; *per aventura* 'possiblement' 100v2.

AVIRÓ, EN - , adv., al volt de, cap a; about, around (time)
en aviró de miya nuyt P187v1: PB: circa V564. Cf. Cor. 350.

ÀVOL [*aul*], adj., dolent, mal; bad
e disia entre si quals eren bos almoyners ni àuls; per què lausaven los bons e blasmaven los àuls P50r2: *om.* 2ª B; per què tot hom qui·s pot fer de mal bos, no·s fassa de milor plus àul P183v2. Cf. *(h)aul* Set Savis v. 2792. Veg. *DCEC* s. v. *àvol* I 342 i IV 929. Però observem que llavors devia ser encara adjectiu d'una sola terminació, d'acord amb la probable etimologia HABILIS

'manyós' (> 'enganyós') car en les *Vides* el trobem també com a femení: «la carn aul poyrida partirà de mi» 204r2.

AVONCLE, m., oncle; uncle.
Bafumet. estec en cura d'un seu avoncle P263r2: PB: patrui V829.

AVUIR, veg. *aür*.

BADES, EN - , loc. adv., debades, en va; in vain
aquestes paraules en bades les me comtes P12v2: debades B: frustra V30. Cf. Cor. 351.

BALBAMENT, adv., balbucejant, barbotejant; with a lisp or stutter
parlava balbament, per les dens qui li eren caütes P258v2 (PB): balbutiendo loquentem V813. 23. Cf. occit. ant. *balb*, 'persona que balbuceja' Brunel 461. 7.

BALLES f. pl., 'ballades' 'dancing feasts', veg. f° 85 n. 72.

BANA, f., banya; horn
él vesé entre les banes del cervi la forma de la Santa Creu B: entre·ls corns P 234r1: inter cornua V713.

BARBRE, m., bàrbar; barbarian
co·ls barbres presesen aquela terra P186v1: cum barbara gens terram illam occupasset V561.17; e dels barbres qui eren en la terra ac gran paor P145r1; 109r2.

BARLET [*barrelet*], m., barrilet; little barrel
un baró tramès dos barletz de vi per un enfant a Sent Beneset P79r1: barrelets B: flascones V; no beges del vi d'aquel barlet... mas enclina lo barlet sàviament P79r2: barrelet... barral B. Cf. occit. ant. *barlet*, i cat. *barril, barral* (per al qual, veg. infra).

BARONILMENT, adv., baronívolment; manfully, valiantly
dretament est tu apelada baró, con tu sies femna e fasses tos feits baronilment 200r1 PB: viriliter V603. 10; 64v1. Cf. *baronil* Cor. 351.

BARRA, f., mandíbula; lower jaw, mandible
car si Déus fé ixir aygua de roca e de péra ferma e de la bara de l'asse P236v2: barre B: maxilla V722.

BARRAL, m., barril; barrel
quant fo là vengut on amagà lo baral de vi P79r2: barrelet B. Cf. supra s. v. barlet.

BAS, adj., baix; low(ly), contemptible
e avia bassa vida 270v1 (PB): infimam V851.15; e que sia son estament bas 270v1 (PB): status infimus V851.16; e caec-li en un loc molt bas P105v1; 54v2; 270v2. De vegades usat també com a adverbi: éls ausiren nomenar molt bas P96r1. Forma excepcional en cat. però normal en els parlars d'Itàlia i de França,

en occità antic i en els parlars d'oc moderns llevat del gascó. El radical del verb *baixar* BASSIARE va contagiar-se a l'adjectiu en les tres llengües hispano-romàniques. Avui *bas* ja no se sent ni en el Rosselló; *baix* es diu pertot i és ja el que escriviren Llull, Muntaner, Eiximenis i els medievals (salvant el traductor Andreu Febrer, que usà *bas* com a italianisme). *Bas* és la forma que usa el ms. P i àdhuc el B, si bé aquest la reemplaça per *bays* en alguns dels passatges citats (part dels del f° 270 en particular).

BASME [*bla-*], m., bàlsam; balm

es feyta d'oli e de blasme P270r2: balsamo V850. 38; los arbres d'Engadi, los quals leven lo basme, floriren e fruyt feseren e la licor donaren del basme 18v2 (PB). Cf. Cor. 351; occit. ant. *balme, basme, baime* (PDPF).

BASTA, f., bastó; stick

e·l ferien ab bastes B170v1: bastons P: fustibus V. Hubschmid Pyr. -W. Vorrom. Urspr § 7-58, parla d'un *basta* però si verament significa «ajonc épineux» és clar que no té aplicació al present context.

BASTIR, tr., ¿revestir, edificar; to build? Però el text llatí precisa que és en el sentit de 'disposar una edificació (moral)' o 'cobrir un edifici'.

Segon vol aytant dir con «si bastén», so és que, per honestat de bones costumes se componia e·s bastic 92v1 (n. 105*a*) (PB): se condens, id est, se honestate morum componens V245. 9; «se couvrant» Roze I, 281. 44.

BATALLER [*bataler*], m., batallador; fighter

fo bataler de veritat P186r1: propugnaculum veritatis V560. 5; ni ennans que vesseses lo bataler P198v1: antequam repugnantem videres V599. 2; o verge mancipa, batalera, Eufèmia P203v2: triumphatrix V622. Cf. cat. ant. Anfós lo Bataller = arag. (o cast.) Alfonso el Batallador.

BAUSIA, f., traïció; treachery

no és en nós bausia ni paor P207r1: non est in nobis perditio, non formido V630. Cf. Cor., *Mots d'origen germànic* (s. v. *bare*), en el seu llibre *Entre dos llenguatges*.

BECEROLES (grafiat *besceroles*), f. pl., primer llibre de lectura, on aprenen de llegir l'alfabet; the alphabet, the abc's

en aquel temple espiritual són escrites les besceroles P272v2: berceroles (?) B: spiritualis aphabetum, id est, spiritualis scriptura V856. 20. Cf. «baceroletes, fluxes lliçons» *Spill* 13594; i *beceroles*, document de 1439, en Butll. Bibliot. Cat. IV, 134.

BELL SÉNYER, terme de cortesia: distingit senyor; Sir.

Segons que eu veg, *bel séyer*, de gran coratge est tu P97v2: bel seyor B: bone juvenis V; veg. la nota 160. Per a la qüestió de si la grafia *y* en lloc de *ny*, tan copiosa en tota mena de mots en els mss. catalans medievals, obeeix a una reducció fonètica dialectal en la llengua antiga, possibilitat que hom ha acollit amb un merescut escepticisme, cal tenir en compte que, en canvi, és ben versemblant que vagi existir excepcionalment, en aquest mot almenys, com a resultat d'una pronúncia incompleta o descuidada en un terme de cortesia desgastadíssim, com ens ho demostra el fr. *sire*, *sieur* (angl. *sir*, *sire*), cast. argòtic *s(e)or*, etc., i també la pronúncia vulgar catalana *seyors* que, de tan freqüent, com ens manifesta en el seu *Romancerillo*, p. xvi, Milà i Fontanals no cregué útil de reproduir en les seves cançons.

BELUGA, espurna; spark

e casec-li una beluga de la fala sobre lo vestiment 77r1 (PB): scintilla V. Cf. occit. ant. *beluga*, fr. ant. *belue*, *berlue*, avui *bluette*, als quals el *REW* 1127 assigna un ètimon *BISLUCA. [En català el Dicc. Aguiló recollí dos exemples de *beluga* 'espurna' en dos textos que semblen del segle XV i que AlcM. posa com a variants gràfiques d'un **belluga*, que aquest lèxic confon amb derivats del verb *bellugar* (abans *bullegar*), d'origen inconnex amb el del present substantiu. En realitat ignorem si el mot per a 'espurna' tenia *-ll-* o *-l-* no palatal, i donades les formes franceses i la data més aviat tardana dels dos textos catalans recollits per Aguiló amb la grafia *beluga*, és versemblant que no fos palatal. J. C.].

BENEIR [*benesir*], beneir; to bless.

És notable la forma de subjuntiu que trobem en les *Vides:* benesiga·t Déus, qui és Resemedor de les nostres ànimes 93v1 (PB). Veg. la n. 76, f° 93.

BIGA, f., post o biga; board, beam

dix que sabia biges e taules pintar P68v2 (PB): ligna (et tabulas se scire sculpere, tentoria pingere... dixit) V179. 14.

BISBALIA [*bisp-*], f., bisbat; bishopric

empetrà... que él pogués renunciar a la bisbalia d'Ipona P184r1: episcopatus V554; En Feramendus fon gitat de la bispalia P204r1; 53v1. Cf. AlcM. Per extensió: 'pontificat; papacy': Per so car él gequia la bispalia... no pausés en son loc en la bispalia a regir P229v2: Papa Cyriacus... relicta *pontificatus* gloria... loco suo in *pontificem* ordinavit V703. 14 i 17.

BISBE [*bispe*], m., bisbe, papa; bishop, pope. Ni l'original de Voragine ni les *Vides* no distingeixen amb mots diferents les dues jerarquies:

lo papa donà dret de elegir bisbe a Roma e d'aordonar la seila romana P265r1: papa jus eligendi *pontificem* Romanorum et ordinandi apostolicam sedem Carolo dedit V835. 4. Però també és 'bisbe': Leodeguari... feyt *bisbe* de la gleysa d'Endusa 216r1: Eduensi ecclesiae... in *pontificem* promoveri V660. 32. La variant *bispe* 48r1, 67v1, Cor. 351.

BLAN, adj., bla, suau; bland, soft

sembla que es va usar un cert temps com a adjectiu d'una sola terminació, segons el model del sinònim MOLLIS.—E per què no·m parlest ab *blans* paraules 98v1 P n. 105; per so que ab *blans* paraules lo tornés a la fe 224r2. *Blandus (-a, -um)* hauria hagut de donar *blana* com a forma femenina, i així es troba normalment; almenys quan l'adjectiu segueix el substantiu, i fins i tot, en el passatge citat, deu ratlles més amunt («per paraules *blanes*» P98v1); però no és gens versemblant que *blans* no sigui més que una errada puix que apareix en dos passatges separats, i també en l'adverbi *blanment* 86 n. 122. Tanmateix sembla que era forma peculiar de P car B llegeix *blanament* i *blanes paraules* 98v1 (lectura clara en B, difícil en P).

BLASMAR, tr., parlar desfavorablement contra algú o quelcom; to curse

e anà a él Frare Guillem de Vertzel e comensà los demonis a blasmar P105r1.

BLASME, veg. *basme*.

BLASTEMAR, tr., blasfemar, maleir; to blaspheme

que la saviesa crestiana ço blastema molt 46v1 (PB). Occit. ant. *blastemar* «blasphémer; blâmer», cat. ant. *blastomar*, mod. *flastomar* 'blasfemar'.

BLEGAR, tr. (i refl.), doblegar, flexionar; to bend, cause to yield

No pot esser enganat per paraules ni's *blega* per dons P4v1: ni s'obliga B (corruptament): nec flectetur V10.

BLESE, m., ble; wick

he pres un blese ab què volia fer una candela P164v1; ·iii· causes són significades en la candela, so és: cera e·l blese e·l foc... e·l blese qui... e·l blese... 63v2 (PB): lychnus V164. 33. Occit. ant. *bleze* (PDPF), mod. *blese* (Mistral, *TdF*). La variant cat. antiga *blése* fou ja documentada en *BDC* IV 55-56. Etimologia preromana segons Cor. *Topica Hesperica* II, 163, 209, 227; cf. *DCEC* s. v. *melena* i *lleco*.

BLÍBLIA, f., biblioteca; library

él tenia la sua blíblia [sic] clausa, la qual avia él feyta ab mot

gran trebal P214v1: bibliothecam autem suam quam summo studio condiderat V655. 21.

BOER, m., vaquer; cow-herder

e alcuns boers encauceren lo lop P234v1 (PB): aratores post lupum inclamantes V715. 3.

BORG, m., població, burg; town

e adoncs él vesec del borc mots demonis P218r2: de burgo V666. 4.

BORRA, f., teixit groller; coarse cloth (?)

qui és aquest qui és vengut de Edonf ab tentes vestidures de borra?...; qui és aquest qui vé de Edom ab vestimens de borra? 113v2 (PB). Aplicat a les vestidures sagnants de Crist crucificat. Encara que en el text de Voragine l'edició Graesse (321. 35) entengui el mot *Bosra* com un nom propi, sembla que el traductor català l'identifiqui amb el cat. *borra*, teixit groller; ço que potser no manca d'interès per al problema de l'obscura etimologia d'aquest mot, veg. les notes 123 i 141 del f° 113 i cf. *DCEC* I, 493 (i la nova edició en preparació).

BOT, m., bot, odre; wine skin

e avia les cames unflades en manera que semblaven botz P105v1: bot B: utrium V.

BRAC, m., fang; mud

e menyspreu les tues dignitats així com brac P251r1: lutum V; e féu brac ab la saliva de terra P99v1; e tu... faràs brac de la mia sanc 148r1; lo rey pres de la sanc de Sent Cristau, e fé-ne brac 148r1 (PB).

BRAÇA, f., braços; arms

ayxí que·l portà sa mare en la falda o en la brassa 124v1 (PB); e se n'anà a la brasa del seu Fill P173v2: in ulnas V507; adoncs lo recebé, él, Jhesuchrist, Sen Symeon en la sua brassa 63r1 (PB); s'és vuy lexat dur en la brassa de l'ome veyl P63r1 (PB), P266r1. Veg. Cor. § 35 i nota 120 al f° 124.

BRAVÍUM, m., premi; award

cor al trebalant serà dat lo diner e al corrent bravium e al combatent corona P58r2; loguer B: bravium V148. 3. [Mot savi usat en baix llatí, pres del grec βραβεῖον J. C.].

BRES, m., bressol; cradle

e con él dormís en lo seu bres en lo palau del pretor P94v1: bressol B: cunabulis V. Per a l'etimologia veg. *DCEC* s. v. *bricio* i *combleza*.

BROCA, f., espècie de pua; sharp instrument, a punch

e jaquitz-lo aquí estar sens tot solàs d'ome que i aja, sobre les broques e testes 47r1 (PB): testas V. Cf. AlcM.; arag. ant. *broca*

'punta', Tilander F. Aragón 1350 en *RFE* XXII. En el Rosselló avui és 'agulla de fer mitja': «les velles, amb ajuda de les ulleres, encerten al punt just de les *broques*» Josep Seb. Pons, *Set Sivelles* 143; 106.

BRUELAR [*brualar, bruhular*], intr., braolar, bruelar, mugir; to low, moo

no brualarà lo bou davant la gripia quant serà plen P117v2: bruhularà B: mugit V. Veg. Cor. 351. [Avui el substantiu *bruèl* s'usa sobretot a l'Empordà i altres comarques del Nord-est i resulta d'una transposició vocàlica en el verb etimològic *braolar* (Jac. Verdaguer etc.). Cap a 1600 ja ocorria així, car Jeroni Pujades, que solia usar el vocabulari d'aquella terra, al reportar un fet local de la rodalia de Besalú, conta la història d'un monstre «braulant com un toro... ans de veure'l havian sentit lo *bruel*» (*Dietari de 1608*, II, f° 118) JC.].

BUADA, f., volta, cúpula, o pas superior a un carrer, d'una casa a l'altra; vault, cupola, archway

él no avia vist si la casa avia buada 178r1 (PB): testudinem V530. Cor. ha sentit aquest mot en el Nordest del Rosselló (Pià, Bompàs, Clairà i altres pobles) i es proposa dedicar-li un estudi especial: sembla ser d'origen germànic. Cf. Sant Feliu de *Buada*, uns 20 km. a l'est de Girona, amb una església molt coneguda entre els arqueòlegs per aquest detall arquitectònic: una antiga volta en arc de ferradura. El mot —tractat molt defectuosament en AlcM. (s. v. *boada*)— avui està antiquat en el català central i llengua literària però segueix ben viu en el Rosselló.

BÚRGARES, m. pl., búlgars; Bulgarians

Del rey dels búrguares 254v2: rex Bulgarorum V832. 9. Com a heretges, els búlgars tenien mala fama a Occident, cf. it. *buggerone, buggerare*, cast. *bujarrón*, cat. ant. *bujarró* 'sodomita' (*DCEC* s. v.). [D'una forma masculina en *-a* com la que sembla documentar el nostre text, podria venir el barceloní *bútgera* o *bútxara* 'home egoista, que va a la seva', tant usat i finament definit per escriptors com Pere Coromines (O.C. passim), Feliu Elias i Amadeu Vives. J. C.].

ÇA [*sà, say*], adv., ací, fins ací; here(to)

e per què ests sà venguts? P176r1: ad quid huc advenistis? V516. 32; sol l'esperit entre sà P177v1: soli spiritus ingrediantur V532; autre seyor t'à sà tramès P179v2; que sà no vengua P181r2; pau és sà entrada ab nós P231r2. Eu són Enoch qui soy say adut 92r2 (P: sa B). Cf. Cor. 360. P227v1, 99v1.

CABAL, m., capital, béns; property, money

si eu te met cabal, vols tu... partesques ab mi lo gasayn? P179r1 ['els interessos o guanys']: capitale V534. 20.

CABAL, PER - , adv., solament; only, altogether, alone

e adoncs ela gequí tots los jueus e tenc En Judes per cabal P110r1 (PB); per què·l rey l'enclausí ab eles per cabal, e l'encantador tramès-li sobtament un esperit qui·l temtà fortment, mes él se comanà a Déu P261v1: puellas decoras ei sociavit, quae eum semper ad libidinem provocabant V821. 33. Apareix també en les Llegendes Rimades de Sevilla (Cor., *Lleures,* 220 ss.), en Blanquerna (vol. I) i en molts textos antics; també en alguns d'occitans: «e foron amduy *per cabal* / que luns hom no·ls auzís parlar» Guilhem de la Barra *(PSW)*. Veg. Cor. 351.

ÇABENRERE [= *ça ab enrere*], adv., temps ha; a long time ago

exempli fo sabenrere la circumcisió dura de la carn P34v1: olim V. Veg. f° 53, n. 69. *(saenrere)*. Més corrent era *ça-enrere:* ampla e nobla casa tenia, e saenrere era mot rica, mas totes les riqueses avia donades a paubres 54r1:... nobilis domus et quondam opulentissimae V136. 15; però no corta de concebre una combinació *apud in-retro* (o *ab in-retro?*) al costat de IN RETRO.

CABÈS, m., capçalera (d'un llit); head of a bed

ayxí co Sent Jerònim se levà a les matines, axí con avia acostumat, él se vestí una gonela de femna que li avien pausada al cabès los seus enemics, per so cor se pensà que fos sua e, ab aquela vestit se n'anà a la gleysa P214r2: vestem mulieris, quam aemuli juxta lectum posuerant V654. 31. Cf. *DCEC* s. v. *cabeza*. CAPITIA, forma de llatí vulgar (que en castellà arribà fins a suplantar CAPUT 'testa'), que en les llengües de França prengué el sentit que ací registrem (fr. ant. *chevez,* mod. *chevet.* occit. *cabetz*) i també el de:

CABETZ, m., coixí (del llit); head pillow

él se pausà sots un aybre a dormir... e quant fo despertat él atrobà sots lo cabetz pa P146r2. Veg. f° 146, n. 53.

CAITIU [*caytiu*]. m., captiu; captive

un dels autres caytius qui eren ab él preses... dix a Herodes 155v2 (PB).

Però el mot prengué també el significat de 'desgraciat', que trobem (més o menys evolucionat cap a 'dolent' 'minso' etc.) en les altres llengües romàniques d'Occident, com veiem pels dos exemples següents, masculí i femení:

O caytiu!, quans paubres són que vuy no an què mengar P53v2; eu me!, caytiva!, eu he perduda la mia ànima 136r1 (PB).

CAL, CALA, pron., veg. QUAL.

CALBA [*calva*]. f., la part superior del cap mancada de cabells, ací 'els cranis calbs dels morts, les calaveres'; skulls
era dit aquel loc «Calvària», o «de les calves» 85r1 (PB): calvarum V.

CALCADOR, m., persona que trepitja raïms; person who crushes grapes with his feet during the vintage. Derivat del ll. CALCARE 'calcigar', veg. la nota 25 al f° 114.
e·ls teus vestimens són així con a calcadors en lo truyl P114: calquedós B: calcantium V. Cf. *calcar* f° 114, n. 25.

CALCER [*causer*], m., calçat, sabata; footgear, shoe
sobtament li fo rot e solt lo seu calcer P99r2 n. 78; en aquel él liurà lo seu causer P99r2; los vestimens d'él e·ls causers P184r2: vestimenta eius et calceamenta V554. 39. És una forma viva encara en diversos parlars catalans (País Valencià etc., cf. AlcM.).

CALOMIADOR, m., calumniador; false accuser
la qual avien jutyada los calomiadors per aütre P221v2: calumniatores V677. 21.

CANADA, f., recipient de líquids, sovint usat per beure a galet; type of drinking vessel
Sent Jacme demanà al degolador una canada d'ayga plena 144r1 (PB): lagenam V. AlcM. sols en dóna exemples de Pallars. Cf. occit. ant. *canada* 'bouteille du contenu de la mesure appelée *cana*' (PDPF); encara viu en català, sobretot el diminutiu *canadelles* com a atuell litúrgic.

CANUT, adj., de cabells blancs, canut; grey — or white— haired
és un poc canut 181r1 (PB): habens paucos canos V541. 12; són eu vostra mare, que vos he aleytat, e ara són canuda 255r1 PB: jam canis... sum V803. 12; 92v2 i vegeu nota 142.

CANVIAR [*camjar*], to exchange
són ases, que *camjaven* per oveles P62v2 n. 109; forma corrent en occità, molt rara en català fins en el llenguatge mixt dels nostres poetes arcaics.

CAPDALER [- *de ·c· cavalers*], m., centurió; centurion
Longí era cavalers, capdaler de ·c· cavalers 77r1 (PB): centurio V.

CAPERÓ [*capayró*], m., caputxa o part (superior) d'ella; cowl, hood
volc... que·ls sarasís portessen àbit de monge, so és cugula senes capayró P263v1: caperó B: monachali habitu uterentur, scilicet cucula sine capucio V829. 38. «Richart anet premiers, vestit son capairó», Roman de Fierabras (Raynouard, *Lex. Roman*).

CAR, conj. Encara que més que res té el conegut significat causal,

que no cal exemplificar, també apareix algunes vegades amb d'altres, com és ara: com, quan; as, when, since
enaxí car la nuyt sobrevenc P194r1: nocte igitur superveniente V583. 15. ¿Potser no són més que confusions d'escriba? O combinació de *car* i *can* < QUANDO?

CARAMELLA, f., espècie de flauta o flabiol de pastor: shepherd's flute
e pregonea de saviesa, e caramela sonant 135v1 (PB): fistulam V. Veg. AlcM.

CÀRCER, f. o m., CÀRCERA f., presó; jail
lo qual l'enclausí en una càrcer P168r1: in carcerem reclusit V490. 39; 65r1; la fé metre en una càrcera mot escura P220v2: carcerem V604. 38.

CARGA, f., càrrega; cargo, burden
o dolsa asta portant dolces cargues P201v1 (PB): pondera V607. 24. Cf. *carga* en AlcM. s. v. *càrrega*.

CARGAR, tr., carregar; to load
él li comanà... que amenés un asa... a la pastura e aquí que·l cargués P214v2; cargat 72v1. Cf. AlcM.

CARRE o CARRO, m., carro, carreta; cart
no ges ayxí co Elies, que se'n puyà en lo carre del foc a la sobirana regió P114v2: carro B: curru V. Cf. occit. ant. *carre* 'carro'.

CARRERA, f., carrer; street
e·ls boers estaven en ·i·ª carera P234v2 (PB): de uno vico fuerunt V715. 5. «Gitaven los rams per les carreres hon éll devia passar», Llull (AlcM).

CARTANA, f., quartana; ague
trebalada de febre cartana... en nom de Jhesucrist ela fo guarida P200r2 (PB): quartana V603. 21; sofer passió per so car contínuament a cartona P226v1 (PB): passibile, quia quartanum patitur V693. 35. La forma que cal esperar és *cortana* (QUA- > *co-*, normal), no pas *cartona*, però com sigui que una metàtesi entre vocal tònica i pretònica és contrària a les normes fonètiques, cal sospitar una errada de copista o un simple lapsus.

CASCAR, tr., capolar, mig rebentar, deixar en mal estat; severely shake, batter, to leave in bad shape
o fo cascat per alscunes dolors e trebalat per dolor de ventrel P75r2: conquassatus V197. 28; era una nau en miga mar que soferia mot gran tempesta, en tant que fo cascada per les undes de la mar P103v1: cassada B: quassata V.

CASSA, f. casc; helmet (?)
Sen Cristau fo amenat al rey, e·l rey manà-lo batre ab vergues

de ferre, e fé-li pausar una *cassa* de ferre cremant sus al cap 148r1: virgis ferreis caedi et *cassidem* ferream et igneam in ejus caput poni V434. 8. Pròpiament 'un cassó, una cassola'; potser és un malentès dels cuixanencs però no és segur i convindrà no perdre de vista aquest ús dada l'obscuritat en què està embolcat el problema de l'etimologia de *cassa* = *cassó*.

CAUCER, CAUSER, veg. *calcer*.

CAURE, veg. *caüt*.

CAUSSELA, f., arca o cofre on es conserven relíquies; chest where relics are kept

doncs, la causela gran del savi baron deu ésser a nós instrucció P186r2. Veg. f° 186, nota 11. Cf. occit. ant. *caussela* < *capsella*.

CAUSSOL [*causol*], m., excavació en què es construeixen els fonaments d'un edifici; basement, foundation

e·l causol él primerament obrí P29r2 (PB): veg. Cor. 351, però ultra la parentela allí indicada, cf. infra *consoldar*, 2n. article.

CAÜT, CAÜTA, 'caigut, -uda', participi de *caer* 'caure' 'to fall'

e es caüta en bayxea de desperacion P58r2; e que parlava balbament, per les dens que li eren caütes P258v2; cahuta P (= casuta B) en el 15v2. Cor. 326.

CAVALLEREJAR [*cavalereyar*], intr., fer de cavaller o soldat; d'on, després, obeir com a bon subordinat, servir com a soldat; to serve as a soldier

Sent Ypòlit li dix que él cavalereyaria a Jhesucrist P171v2 (PB): cum diceret se Christo militare V501. 32; avia cavalereyat en lo torneig P196v2: cavallereyat B: strenuissime militasse V591. 3. Cf. ex. de Mascó en AlcM.

CEMENTIRI [*cimitiri*], m., cementiri; cemetery

enaysí con un hom passava per un sementiri P241r1: cimitiri B.

CENCER, veg. *sencer*.

CENYIR, tr., cenyir; to gird; i DESCENYIR; participis *cint*, *desint*.

se maravelà de la sua sentura, de la qual era sint, car se'n trobà desint (89r2B): sint P: insoluto V; aprés aysó En Judes se sincs ben estret P110r2: sinch B: praecingens V; e·l cins ab una cinta d'aur P203v2: sinch B; e·s sins él una corda per correya P217v1: sinch B. Veg. n. 34, f° 110.

CEP, m., cep o costell per subjectar i castigar un reu o víctima; stocks (for punishment).

e féu metre Sen Pere en un cep mot estret P122r1: sep B: carcere V.

CER, m., cervo; stag, deer

e per so que no li esdevengués aquelò que avia ausit dir al ser, él desparà tota sa companya P56r2.

CERA(L)LA, veg. *serralla.*

CERCAR, tr., fer un tomb per; to go about, make rounds of

co Sent Lop, cercava les gleses de la ciutat P193r1: dum more solito civitatis ecclesias circumiisset V680. 9.

CERVESA [*cervea*], f., cervesa; beer. Usat per traduir aproximadament el nom d'una altra beguda, *sicera,* d'on, en castellà i francès *sidra, sidre.*

lo qual no beuria vi ni cervea 126r2 (PB): vinum nec siceram V. Ultracorrecció de *cervesa* CEREVISIA, a causa dels nombrosos abstractes en -ITIA > *-e(s)a.*

CERVI [*se-*], m., cervo; stag, deer

un dia cassàs e encausàs un servi que avia trobat... sobtament lo servi se girà ves él e dix-li P56r2 (*om.* B); los autres cavalers seguien los autres cervis... entre·ls corns del cervi... él s'atrobec ab mots servis entre·ls quals ne vesec un maior... per què lo servi... adoncs lo servi li dix P234r1. També occit. ant. *servi* (rar). Forma extreta analògicament del femení *cérvia* (és enterament infundat per a aquest substantiu un ètimon *cervinus,* que mai no ha estat substantiu sinó un adjectiu *cervi, -ína,* mentre que aquest mot s'accentuava en la *e).*

CÉRVIA, f., cerva; doe

trobà una balma... e una cérvia, per volentat de Déu aparelades ayxí que certes hores la cérvia li donava prou leyt P194r1: cervam praeparatam ibidem habuit in nutricem V583. 6. Del llatí tardà i arcaic CERVIA, que, segons el vell sistema indoeuropeu (ll. *avus: avia;* gr. -πότης:πότνια;αναξ:ανακία>ανασσα; scr. *patah: patnī* etc.) funcionava com a femení normal de CERVUS (cf. Ernout-Meillet).

CILIA [*cila, sila*], f., cella; eyebrow

avia lonc nas, e grans siles, e bels uls, e longa barba P99v2: celes B: supercilio V; hac él bones ciles 231r1 (PB): fuit... bene superciliatus V707. Veg. f° 99, n. 138. Segons AlcM. aquesta forma s'usa en el Rosselló, cf. fr. *cil,* occit. ant. *cilha, cilh.*

CÍNDRIA, veg. encéndria.

CÍNET, veg. *sínet.*

CIRCUMCÍS, adj. (p. p.), circumcidat; circumcised

lur manà que fossen tots circumcís, axí con jueus P263r1 (PB): secundum ritum Judaeorum circumciduntur V828.19.

CLAUFICAR [*cloficar*], tr., clavar, crucificar; to fasten with nails, to crucify

e fé clauficar Sént Cosme e Sent Damià P209r2: clouficar B: fecit... crucifigi V638. 5; Jhesucrist que clofiquaren los juseus

P181v1: crucifixerunt V542; en nom de Jhesucrist... qui fo cloficat he mort P223r2. Cf. Cor. *Llegendes Rimades* 917, 1276, 1220, 1245: «Potser la forma etimològica, dissimilació de crozficar > clouf-», si bé també existí ll. *clavifigere* en baix llatí (no ens consta amb quina antiguitat). Figuren ací també la forma més sàvia *crucifig(u)ar* P231r1 (V542. 25, 707. 35); i el nom d'agent *clauficador* 269v1 (V848. 30).

CLAUSIR, tr., tancar; to close

e adoncs Senta Anestàsia en una càrcer, fo per él clausida P20r2: enclusida B; quant alcun ventre clausex, fa-o per so que El maravelosament l'òbria de novel P195v1: cum alicujus uterum claudit ad hoc facit ut... denuo aperiat V588. 3. Tenim almenys anotats altres 8 passatges en què apareix *clausir*. I vegeu encara *enclausir*.

CLAUSTRA, f., claustre, convent; cloister

no pots tu viure e ésser perfeyt en la tua claustra P178v1: non posse te in tuo claustro esse perfectum V532; e la enclausí en una claustra P222r1: in cellulam parvam reclusit V678.

CLAVEGUERA, [*clava-*], f., claveguera; sewer

fo gitat en ·i·ª clavaguera P172r1: in cloacam projectum V502. 19. Cf. 67r2, 171r1.

CLAVELL [*clavel*], m., clau (de clavar); nail

o fust dols, o dolces clavels P201v1: dulce lignum, dulces clavi! V607. 23; rodes de ferre clavades ab clavels (h)aguts P252r2: clavis acutissimis V793. 30. Veg. Cor. 352 s. v.

CLERCIA, f., clericat, clerecia; clergy

él desemparà la seyla apostolical malgrat de la clercia P229v2: invito clero reliquit V703. 17.

CLI, adj., enclinat; inclined, bent over

per què ela, ab cap cli, pregà Déus P79v2: encli B. I també *encli* (vegeu) apareix en P i en AlcM.

CLUQUER, m., cloquer, campanar; belfry, bell tower

se'o puyà per la corda a una esquela, al cluquer P162v2: per cordam campanae in campanile conscendens V475; ayxi con él dormia costa·l cluquer de l'esquela P164r1: in campanili V479. Cf. AlcM.

CO, conj., com; as

co en aital honor sia pausat P47v2: que B: cum V.

COBESESA, f., cobejança; covetousness

lo ters [foc] fo carnal cobesesa P170v2: concupiscentiae P499. Cf. *cobesa* Cor. 352; una altra variant fonètica freqüent és *cobeesa*, 60r1 (cf. 60r2, 63v2), totes tres, resultat normal (en diferents estats de llengua) de CUPIDITIA, cf. el mot següent.

CÓBEU, adj., cobdiciós; covetous, greedy

home cóbeu d'aver P171r1: homo cupidus pecuniae V499. 24; aquel qui cóbeu de leygs guasayns... P205v2: lucris inhiantem et cupidum V626. 34. Cf. 60r2.

COC, m., cuiner, mestre-coc; cook, chef

fon príncep dels cocs e signifiquen aquels qui són... glotres P271v2: princeps coquorum V854. 19.

CODENA, f., la pell del cos; skin

per so que per les nafres de la codena se curasen les nafres del cor P77v2: per les nafres de la carn se sanassen B: cutis V. Occit. ant. i dial. i ross. *codena*, id. i més sovint 'pell del porc' = cat. central *cotna* 'pell o crosta de la cansalada'. Un i altre són derivats o afins del ll. CUTIS i del germ. *hud(i)* (angl. *hide*, alem. *haut*) i en aparença representen un derivat llatí (arcaic?, vulgar?) CŬTĬNA, que en els parlars fronterers catalano-occitants avançaria la posició de l'accent de *códena* a *codéna* (cf. aranès *codena* paralel a *padéna* 'paella' PATINA) és veritat que l'it. *cotenna* més aviat sembla postular un *CUTENNA que també convindria al rossellonès i al gascó, ço que, donada la seguretat que CUTIS era indoeuropeu i l'existència d'una terminació pre-romana -ENNA, -ENNOS, -INNOS, en noms del substrat europeu occidental (ARDUENNA, CLAVENNA, etc.), ens fa pensar també en un ètimon indoeuropeu preromà. Recordo que Jud el 1929 ja es manifestava escèptic enfront del suposat ll. *CUTINA, J. C.].

CODERCOL, m., pedra; stone

o és dit petit codèrcol P133v1: cadèrcol B; la un (frare) dix a l'autre: —Fassam nos paleya així con fan los homes del món—. E l'autre respòs: —No·m sé co·s fassa barala—. E·l frare dix: —Tu pausa un codèrcol entre mi e tu e digues que teu és, e eu diré que ans és meu... per què pauseren lo codèrcol entr' amdós P257v1: laterculum V810. 20.

La primera part de *codercol* demostra la seva connexió amb el cat. *còdol;* la última part té una similitud remarcable amb la fi de LATERCULUM. Possiblement *codercol* és una invenció rossellonesa que resulta de la unió de *còdol* i d'un descendent de LATERCULUM. L'altre exemple de *codercol* en les *Vides* no aclareix el seu significat: en ell sembla com si el traductor vagi traduir 'latine' com si fos LATERCULUS, potser perquè ell o el seu manuscrit llatí varen llegir-ho erròniament. No es veu quina relació pugui haver-hi entre el nostre mot i l'occità ant. *coderc* 'espècie de prat', mot potser pre-romà que tanta feina ha donat als etimologistes. (Cor. resumeix la bibliografia i l'estat

de la qüestió en *Topica Hesperica* II 267). Cf., encara n. 89 f° 133. Substanciació del significat 'pedra' per a *codercol* apareix en la citació següent que descriu els límits dels districtes centrals de l'illa d'Eivissa, segons el Repartiment fet entre els conqueridors entre 1235 i 1242: «Transit ad montes... et tendit usque *cadercol*, qui est supra duas primas vias, et deinde usque ad aliud cadercol et ab inde usque ad mare», *Historia de Ibiza*, II, p. 63. 70-71, publicada per I. Macabich, Palma de Mallorca, 1935. En efecte, per establir límits són molt més adequades les roques que els prats. El Prof. Coromines, en un estudi complet del manuscrit original, va verificar la lectura i l'exactitud d'aquest passatge.

CÓDEU, m., colzada; cubit, forearm's length

mantenent él e·l seu compayó foren deliures de la pluya que no·ls tocà, ni s'acostà as éls per espasi de ·iii· códeus P162r2: nec una gutta ad spatium trium cubitorum eos contingeret V474; él vesec ela levar sobre terra en altesa d'u códeu P93v1: coude B: cubiti V; estec ela dos códeus levada sobre terra enmig dels àngels P141r2: coudes B: cubitorum V. Cf. 146v1. Variant no registrada en els diccionaris. *CUTĬBUM per CUBĬTUM? del qual ve cat. ant. *coude* 'colze' 'elbow' i, per al consonantisme transposat, cf. port. *cotovelo* i *DCEC* s. v. *cotobelo*.

COENT, veg. *convent*.

COFÍ, m., cove, cistella; basket, coffer

e aquí éls auciseren tants romans que ·iii· cofís n'ac d'anels de dets P267v1: milia sunt occisa... ut tres cophinos anulorum... V843. 29. Veg. *DCEC* s. v. *cuébano* i *cofre*. En català ja apareix en el S. XIII (Desclot), en francès en el segle abans (Chrétien), en llengua d'oc, cap a 1200 (Presa de Damiata, *PSW*). L'aplicació a morts, en el nostre text, sembla ja preludiar a l'accepció de 'taüt' en l'anglès *coffin*.

COGOT, m., clatell; nape of the neck

En Judes ferí ab una péra En Rubén, sus en lo cogot, tal colp que mort lo mès 70v2 (PB). Cf. Dicc. Aguiló. És un rossellonisme que Cor. ha sentit a gent molt rústica en el Conflent (cf. oc. merid. *cogot*, cast. *cogote*, mot sense representants en el català comú).

COLGADOR, m., cambrer; servant

Nereus e Axil·leus foren homes casts naturalment e colgadors d'una donzela 120r1 (PB) Veg. f° 120, n. 15. Formació paral·lela a la ll. *cubicularius*, partint dels sinònims *cubare* i cat. *colgar-se* = fr. *se coucher*.

COLGAR-SE, refl., ficar-se al llit, gitar-se; to go to bed, to lie down

una femna se colgà ab él P177v1: puella in lectum dormientis

se injecit V529. 9. Cf. (en AlcM) Llull etc. D'ací el derivat *sol-colgant* 'ponent': e·ls confessors per aquiló e les verges per sol colguant 234r2: per occidentem virgines V722. 35.

COLLIR, [*cul-*], tr., collir; gather, collect

aquesta lausor, e auctoritat, del cant de quatre causes és culit P112v1: és culet B: colligitur V; mes per l'àngel foren culets e sebelits per crestians P124v2. Veg. f° 112, n. 87. Resultat fonètic regular de COLLECTUS, -A, després sols conservat en part en el substantiu *collita;* però com a adj.: *collit* en un altre passatge: culet B: culit P. Cf. l'Estudi gramatical, §68. És clar que aquest significat de *collir*, molt més ampli que l'actual, no era gens exclusiu del participi, per exemple també: e *culec* la sua sanc pròpria en lo vel e ligà-lo, él envolopan P134v2. Quan B. C. Aribau escriví «ni *cull* del mur sagrat la lira dels seus avis» li ho solen retreure com una impropietat o castellanisme, sembla que amb raó, però textos arcaics com aquest donen a pensar, vist que l'autor de l'*Oda a la Pàtria* era més erudit, en català antic, del que afectava ser.

COLLÓ -ONS, m., testicle

e l'ayga en los colós... e e·ls colons volentat 59v1 (PB), notes 60a i 65: genitalibus V152; si doncques no·s tolia los colons... él se tolc los colons ab lo coltel P145v1; seran tots homes crebats en los colós P216r1.

COLOBRA, f., serp, serpent; snake

la borsa, que era plena d'una gran colobra P219v1: bursam... quae jam colubrum... continebat V670. 36; él atrobà ·i·ª gran colobra P67r2. Veg. Llull en AlcM.

COLOMA, f., femella del colom; dove, pigeon

él vec ·iii· colomes que estaven sobre la crou P224r1: tres oolumbae... super crucem V686. 1.

COLOYN, m., coll; neck

fé liguar los peus de Sent Ypòlit als coloyns de dos cavals braus P172r1: fecit ligari Hippolyti vero pedes ad colla indomitorum equorum V502. 15. Cf. la nota a aquest passatge. Formació sorprenent, no exempta de motius de sospita (cf. *colló*).

COLRE, tr., venerar, adorar; to venerate, worship

si devien aquelò manifestar ni colre P174v2: manifestare vel celare V510. 33; on con él volgés ésser colt ayxí con a Déus P201r1: ab omnibus coli ut Deus V606. 5 Cf. AlcM; 97r2 i uns vint casos més en les *Vides;* del participi *colta* cita AlcM un exemple en Llull.

COLTELLERA, f., beina d'un ganivet; sheath

met lo teu coltel en la coltelera P207r1: vaginam V630; lo coltel tot sagnent... que tornava en la coltelera P73r1: foyre B: vaginam V.

COLTELLEJAR, tr., apunyalar, passar a coltell; to stab (or kill) with a knife

con éls lo volguessen colteleyar P197r2: gladio ipsum jugulare V592. 17.

COMENEGAR intr., combregar; to take communion

en aquest dia són los rasims benesets e·l pòbol comenegua P165v2: et populus inde communicat V484. 3. Cf. 212r1 i 177r1 (bis). Cf. *escomenjar*.

COMPANYA, f., família; family

la ·i·... enseya con deu hom governar les compayes, per què pertayn als pares de les compayes... 253r1 (PB): familiam... patresfamilias... V796; 95v2.

COMPANYIA [*compayia*] f., exèrcit, host; army

eren adoncs en la compayia de Carles, Amic e Amelis P265r1: Amicus... Amelius... in exercitu Caroli V834. 38.

COMPARAR, tr., comprar; to buy

aquest enguent... qu'és preciosa causa molt per so car no·s pot comparar per negun preu P165r2: nullo pretio emi potest V482. 4. La variant normal *comprar* també s'usa en el text (184r1).

COMPENDRE, tr., abrandar, inflamar; to set fire, engulf in flames

molt gran foc en la mar se comprès 10v1 (PB): succenditur V; tota la vila e la casa del bisbe fo compressa de foc P240v1. També *escompendre*, veg.

COMPLIR, tr., reblir, omplir; to fill up (with)

mays enayxí com nos às complitz de la tua leyt P65r2: ademplits B: replesti V; fo complens per so car l'Espirit Sant complex totes causes: ompleix B: replevit V. Veg. f° 117, notes 55 i 117 als dits folis. Accepció antiga, avui encara viva a Ribagorça, Pallars i comarques veïnes. Cf. *omplir* infra.

CONC [*con*], adj. còncau; concave

e entrò al cel con d'En Saturni... e entrò al cel con ·vii· mília e ·vii· sens ayns P113v1: ...al cel terç B: ad caelum concavum V. Mot incert, vegeu notes 89 i 92, f° 113. Cf. «en lo conch de Vingrau, riba lo camí ral», any 1306 en Alart Inv., i el mossàrab val. *Reconco* (p. ex. a la Vall de Guadalest).

Potser alteració del substantiu *conc* 'petita conca' influït per l'adjectiu *concavus*.

CONFRUIT, fruit, profit, resultat; fruit, profit, result

¿on és de tan grans injúries mies lo confruyt? P4r2: fruyt B:

fructus V10. Manca en AlcM. i PDPF [però encara que un *confruere, -uctus,* no és conegut en llatí, és versemblant que hi fos popular des de l'Antiguitat car és una formació d'«aspecte determinat» paral·lela a moltes com *confulcire, confutare, congelare, congratulari, conquiescere, conscendere, collocare,* etc.].

CONLLOGAR [*conloguar*], tr., col·locar; to place

e·l conloguà en la gleysa de Sent Martí P190r1: colgà B: et in ecclesia sancti Martini collocavit V574; lo conloguà ab les sues reliquies P191v2: collocavit V579. Cf. el terme pastoral pirinenc «posar el bestiar a *conlloc*».

CONREU, m., companatge; any food that goes with bread, completes bread

e ab lo conreu él menyava cenra ab pa d'ordi P152v1: correi B: refectionem V. Veg. f° 152, nota 94.

CONSOLAT [*cosso-*], m., consolat; consulate

e per aquel aur enaprés él acabà que ac lo cossolat de Roma P57r1: *om.* B.

CONSOLDAR [*consal-, consau-*], tr., soldar; to make sound, whole, to repair

e à vertut de consoldar per la sua calitat P270r2: conseudar B: habet virtutem consolidandi V850. 25; mirra, ab la qual consoldàs los membres de l'enfant P37v1: conseldar B; consalda les mols coses per fortessa P118r2; e consauda l'ànima quant a la colpa trespasa P270r2: animam consolidat quantum ad culpam praeteritam V850. 27. Veg. f° 117, n. 98. Cf. Cor. 352, *PSW,* AlcM.

CONSOLDAR [*consau-* i *consolar?*], tr., assentar, fundar sobre; to be founded on

sapiatz que la mia pensa és consolada sobre péra P65v2: consaubuda e consaudada de B; mens mea super petram solidata est V171. 24 [*Consolàda* sembla ésser evolució fonètica de *consoldada* 'ajuntada'; cf., però, d'altra banda, rossell. *cossols* o *caussols* 'fonaments' Cor. 351. Tanmateix, almenys provisionalment, hem d'inclinar-nos per *consoldada, consaudada* o una altra variant fonètica de CONSOLIDATA, i potser suplir aquesta *-d-* en la lliçó manuscrita; en B *consaubut* habitualment està per *conce(u)but* i sembla com si el corrector d'aquesta família provés d'explicar-nos una variant * *consoudada* del seu model, que no acabava d'entendre bé. Si doncs no suposem una traducció sinonímica *consoldada e caussolada* 'assentada i fundada sobre', potser amb homeotelèuton J. C.].

CONSTRÈNYER, tr., constrenyir, obligar, allunyar forçadament; to force, oblige, kidnap, remove by force

e costrès-se tant fort en sa vida que e·molt gran malautia ne casec 72r1; costret per l'Esperit Sant, eu dixí ...91v2; él los costrès, e·ls enclausí, departits en diverses càrcers P121v2; e nós costrea quïant nos aordenava al babtisme P127r2: contraïa B. Veg. f° 121, n. 130 i f° 127, n. 63. D'ací *costredors*, potser grafia incompleta de *costrenyedors: es* - 'ha de ser forçat, constret' 54v1.

CONTENÇÓ [*contessó*], f., contesa, disputa; quarrel, argument
adoncs fo, entre los sants, de respondre, longua contessó P219r1: contentio V668. 22; on con sobre aysò fos gran contessó entre·l papa e·ls autres clergues P157r1: contesa B: litigium V.

CONTREIT, adj., contrafet, esguerrat, baldat; paralytic, deformed
era un contreyt que avia nom Acerbus, lo qual estec contreyt per espasi de ·v· ayns 102r1 (PB); e a un contreyt rendé l'anar P194v1: cuidam contracto... gressum restituit V584. 21; la sua osta, que era contreyta B (262v1 B).

CONVENT [*coent*], m., convent; convent
per què apelà ·xii· frares del coent de Boluya P163v2. conventus V478. Cf. AlcM. Cf. *noembre* 235v1, *frèol* 251v2, *gohernés* 197r2, *coÿt* 262r1.

CONVERSACIÓ, f., conversió; conversion
la conversatió de Sent Pol Apòstol fo feyta P52v2; per la tersa raó fo maravelosa la conversió de Sent Pol P53r2; lo ·iii· fo la sua conversació maravelosa P133v1; mes aprés la conversacion és apelat Paul P133v2. Cf. *Diàlegs* de Sant Gregori (ENC, I, 96 i II, 126). Ultracorrecció d'una suposada haplologia.

CONVIDAR [*coïdar, cuïdar*], tr., invitar; to invite
enayxí co en la cena de Déu, él donà a cascú un bocí de pa he coïdava totes les criatures a lausor de Déu P218r1 benedixit V672; adoncs una femna honrada coïdà los pretors a dinar P222r1 invitavit V685. Veg. DCEC s. v. *invitar*. Cf. AlcM. Veg. també f° 96, notes 37ª, 38 i 40.

CONVIT [*coït, cuït*], m., banquet; banquet
e aquí él fé grans coïts e bec ab ·i· copa que avia feyta fer del cap del rey P262v1: convivium V826; e així co Hoto aparelava sos coïts en la festa de Pasca P265v2: convivium V838. Cf. *convits* P255v2.

COR, conj. sinó; except, but
e no n'i trobà cor ·xii· tant solament P74r1; que no menyà cor de una almoyna P125r1; que no fé àls cor traslatar les Santes Scriptures P214v1; sàpies, frare, que diners no són als als sers de Déu cor diables e colobres veninosses P219v1; sapiats que eu

no cug aver dormit cor un dia P250v2; 52v1; 232v2; 255v1; i, en construcció redundant: no poc apenre plus *cor* aquest tres vocables 83r2. Veg. Cor. 352 (i nota en la seva ponència a les *Actas de los Coloquios de E. y Ling. Prerromana* Salamanca 1974).

CORN, m., banya, i angle, racó; horn, corner, extremity
e altra vegada, ab los corns, e ab les dens, e ab les ungles, mout cruelment lo nafraren P41r2: lo cors B; pus lonc que un caval... e avia corns de cada part P151r1: corres B: acutos ut cornua V; per les quals virtutz són ornats los ·iiii· corns de la crou P85v1; se'n fugí en lo tabernacle e pres lo corn de l'autar P268v2: cornu V847; en ·iiii· corns de l'autar P269v2: cornibus V849; entre·ls corns del cervi P 234r1 (veg. BANA). Cf. *corn de l'altar* en Llull (AlcM).

CORRENTES, DE, adv., immediatament; immediately, quickly
estava tot nud e de corentes él anà derera él qui li fugia P256v1: nudum, currebat V807. Cf. Cor. 352 i AlcM.

CORRETJADA [*correyada*], f., assot; whip
l'emperador lo fé batre ab coreyades enplomades P202v2: jussit eum Decius plumbatis caedi V595. 27. Cf. AlcM.

COSSOLAT, veg. *consolat*.

COSTA, prep., vora, prop de; next to, beside, near
anà costa lo lac de Lesona P178v2: juxta lacum lausannensem V333. 31; la ýdola costa·l palau del rey P181v1: juxta V542; fo feyt costa la festa de Pascha P188: circa V568. Cf. 55v1, 56v1, 67v1 i passim. Cf. Cor. 352.

COSTA, DE—, adv., vora, prop de; next to, beside, near
disia an aquels qui li estaven de costa P197v1: circumstantibus V593; tota la compaya sua qui li estava de costa P202r2: adstantem V610; dix an aquels qui de costa li estaven P200r2: assistentibus V610. Cf. AlcM. Cf. 55v2, 57r2, 73v2, 74r1 i passim.

COURE, tr., coure, cuinar; to cook
qui avia un emfant, que aucís, e cuys-lo, per fam P108v1: om. B: coxit V. De cŏxĭt.

COVENIR, intr., reunir-se; to come together
éls se covengren a l'emperador P235r1: vengren B: devenerunt V716.

COY- veg. *cui-*.

COVINABLE, adj., convenient; useful, pleasant, agreeable
aquest aybre demostra victòria contínua covinable per sa verdor P167r2: haec autem arbor est victoria ostensiva continua viriditate amoena V488.11. Llull en AlcM etc.

CRANC [*granc*], m., tumor (potser maligne o cancerós); tumor

e que l'avia pausada sobre granc P105v1 (PB): cancri V. Cf. avia [mal de] cranch en descubert «Llegendes Rim. de Sevilla» v.757.

CREBAR, intr., trencar-se, herniar-se, rebentar-se; to break open, to burst

e quant se fo penyat, él crebec per mig del cors P71r1: crebà B; saltant él se fé gran mal, en tant que crebà P105v1. PB. est ruptus V; seran tots, homes crebats en los colós P216r1; e Senta Justina o conec e ac temor que si s'enderoquava que crebés P206r2: creparet V635. Avui és rossellonisme (*crebar* tr. 'rebentar, rompre').

CREIRE [*creyre*], tr., obeir; to obey

mas él no·ls ne volc creyre, per la cal causa l'auciren P55v2; e donà-li seyal que ela degués tota ora creyre si él li manava res P209v1: annuere V638. Significat general avui, i sempre usat en cat. i occit.

CRÉIXER, intr., créixer, augmentar de dimensions; to grow, mature

·iii· ayns d'esduy per so que cresqués e que confermés la sua virginitat P229r2: dedicationem V702. Cf. AlcM.

CRÉIXER, tr., fer més gran o més intens; to increase

car él avia en tant cregut l'emperi P156v2: crescut B; e la causa pública serà creguda P67v2; un seu fil qui cresc mot lo nombre dels crestians P205r2: ampliavit V625; creix-me los turmens, si pots P190v2: adauge V576; eu no volria que alcun cresqués lo meu gaug ab la sua lengua P184v2. Cf. AlcM.

CRESMA [*crisma*], f., crisma; chrism

Crestina vol aytan dir con unta ab crisma P142v1: untada ab cresma B: uncta chrismate V. Veg. Cor. 352.

CRIDA, m., persona que té ofici de fer les crides o pregons; crier

dient que él era crida de Déu P217v1: praeconem V664; ni que crida sia mut P270r1: praeco V850; rústic crida de Déu P217v1: praeco V664. Cf. AlcM.

CRISTAU Cristòfol; Christopher

costa l'esgleya de Sent Cristau 216r1. En el Rosselló hi ha diversos santuaris i ermites (p. ex. a Castellnou) que s'anomenen avui encara amb aquesta forma del nom.

CUGULLA [*cugula*], f., caputxa, cogulla; hood

e no vestia re d'ivern ni d'estiu sinó un cilici e una gonela ab la cugula P: cogula B: cucullum V; volc... que·ls sarasís portessen àbit de monge, so és cugula senes capayró P263v1: cogula B: cucula V829.

CUIDAR [*cujar*], tr., pensar; to think

quant passava per lo loc on lo cuyderen aucir, él passà ses temor

P160r1; eu no·t cug aver per serventa, ans te vul aver per regina P252r2. Per a la variant *cujar* (passim, p. ex. 131r2), veg. Cor. p. 301. Per a l'homònim que vol dir 'convidar' veg. aquest article.

CUR, m., cuiro; hide, skin

fé ajustar tots los osses del vedel sobre·l cur P153r1: pèl B. Forma freqüent en rossellonès antic, veg. Alart Dicc. i *RLR* IV 250, 373.

CURAR, tr., guarir; to cure

e aquí foren ·iiii· homes paralítics curats P201v1: paralytici quatuor curantur V607. 27.

DAR, tr., donar; give. Imperatiu *da:*

da-nos poder que nós puscam venyar les tues injúries P144r1: dé B: da V. [Formes com aquestes sobrevisqueren llarg temps en poesia medieval i en la popular moderna. Les Cobles de «*Da-li* Miquel, porta'm a casa» foren imitades per Joan Timoneda (imprimint-les en un plec solter de c.1555); l'imperatiu *dé*, que figura en B (= oc. ant. *dai*), el tenim en un romanç popular recollit per Milà i Fontanals: «—Teresa, dé'm l'anell d'or d'aquelles set pedres verdes» *Romancerillo* 370.23— i *dé'm*, pertanyent al llenguatge barceloní, se sentia encara en els anys 1920 en boca de barcelonins tan diferents com Pere Coromines i F. Valls i Taberner; el Rei Cerimoniós retreia a Joan I en un sirventès «Fill meu! Com lexats tal matrimoni/en què'us *dan* un bon regnat!» i en un romanç dels SS. XVI-XVII la història de la fi d'una enamorada acaba «ja toquen les onze: l'extremuncià(r); / ja toquen les dotze: l'ànima a Déu *da*» *Romancerillo* 294.16. J. C.].

DARRERÀ, adj., darrer; last

e per perdurabletat no-dererana P115r1: no-dereyrana B: non posteriori V.

DÀTIL [*dàctil*], m., dàtil; date

él la trobà al matí florida e fulada con a palma, e ac dàctils en los rams P147r2: dàtils B. Veg. la nota al passatge.

DAU, m., dau; die

eu sé jugar als daus e ab els poyré viure P179r1: ad taxillos ludere V534. 19; Cf. DCEC s. v. *dado.*

DÈBIL, adj., mancat de força física; weak, ineffective

verament és dèbil lo teu Déus P215v2 vere debilis est deus tuus V659. 21; dèbils P244v2. Mot savi a penes o no gens usat llavors encara. Cf. *frè*[*v*]*ol.*

DECLINAR, intr., decaure; to sink, deteriorate

per so que no declín lo meu cor P234v2: ne declinet cor meum V715. 16.

DECÓRRER, intr., rajar cap avall; to flow, trickle, seep
un poc de mel que decoria dels rams P259v2: de ramis stillans V816. 22; decórer 118r1. Ex. del *Tirant* en AlcM.

DEFAEMENT, veg. *desfaïment*.

DEFORAR veg. *devorar*.

DEGALLER [*degaler*], m., malgastador, pròdig; prodigal
la qual cosa fo notada en lo fil degaler, qui dix 34r1 (PB): notatur in filio prodigo V85.20. AlcM registra aquest mot com a rossellonisme. Grandó porta el verb *degallar*, 'fer malbé, malbaratar'. Cf. *desgallar*, 'malgastar' Saisset *Perpiny*. 53; *desgall* 'malgastament' J. P. Cerdà, *Cont. Cerd.* 93. Cor. creu recordar una forma com *gallar* o *gall* per 'dallar' en una variant rossellonesa del *Rom.* de Milà i F. [hi hagué, en efecte, contactes lèxics entre les famílies del cast. *guadañar* i del cat. *dallar* J. C.].

DEGASTAR [*deguastar*], tr., fer malbé, destruir; to destroy (by fire)
per so cor Déus nostre és foc degastant P64r1; tot sols, deguastat per la calor del sol P214r2: in illa vasta solitudine... solis ardoribus V655. 3.

DEGASTADOR, m., destructor; destroyer
e eu són Lop, deguastador del grey de Déu 152v2 (PB).

DEGLOTIR, tr., engolir; to swallow (up)
e mantenent lo degloti la terra P215v2: deglutivit V660. 4; e obri-sse la terra, qui degloti totes les lurs relíquies P98v1. I també escrit *deglutir*.

DEÏCACIÓ, f., dedicació; dedication, consecration
de la deïcació de la gleysa P268r1 dedicatione ecclesiae V854. 1.

DEÏCAR [*desicar*], tr., dedicar; to dedicate
en l'esglesa que Sent Germà los avia feyta e desicada P207v1. 22 S. Germanus eisdem... dedicaverat V632. 10; per qual rasó desiques tu la mia gleysa? P271v2: ecclesiam meam consecras V. 854. 13. Cf. *deïcar* 10r2. Cor. 352.

DEJÓS, adv., dessota, la sota; underneath
e fé metre dejós foc P168v2; e fé hom foc dejós P223v2; 109v1, 200r1, 189v2. En lloc de la forma *dejús*, normal en català antic; aquesta és menys freqüent però ja coneguda, i més en occità veg. *PSW* i AlcM.

DELIR, tr., esborrar, destruir; to erase, delete, destroy
lo teu pecat às delit P187r2; enayxí delí les peades de tota mondanal afectió P224v1. Cf. AlcM. (Auziàs Marc etc.). En l'exemple «con tu nos ages gequits delir» P182r2, la sintaxi catalana no permet

decidir si es tracta d'un ús transitiu o intransitiu (cosa rara, però no sense exemples antics, com el de Llull en AlcM).

DELLIURE [*deli-*], adj., llibert, alliberat; free(d)

e ayxí ab un tros de cadena, deliure, él se n'anà 146r2 (PB).

DEMANA, f., demanda, prec; request

lo baró de Déu resebec alegrament la demana de Sent Domènec P160r2: petitionem viri Dei hilariter acceptavit V468. 39. Un sol exemple (segle XVII) en AlcM. *Demanda* apareix en 192r2 i 241v1.

DEMANAR DE, preguntar per, demanar per; to ask about

per què·l corregren baysar e·l demaneren de la sua moler e dels fils P235r1: de filiis ejus sciscitati sunt V716. 9.

DEMEST, prep., enmig, entremig; amidst

mes eu lo amagué demest la leya P232v2; él lur demanà con podien menyar *demest* tans homes morts B: entre P 207r2. Cf. *REW* 5621, AlcM; «demest nos» Ramon Vidal, Abrils issia, v837. Compost de *mest* (infra) (MIXTUM) + *de-*. Rossellonisme conegut. Mistral: *Demest, demés* 'd'entre', 'du milieu de', 'parmi'. «Demest las estellas» P. Goudelin. «Lous leouns qu'estan au demest / deu desert ou de l'ahourèst» G. d'Astròs (Mistral). Cf. Grandó i l'article *demet* en AlcM: «Lo gat s'enfornyiga dins lo fogó demet de la cendra» Alm. Ross. Cat. «Hom diria dos escarbats que demet del fang arpategen» Saisset *Bersous*.

DENEJAR, tr., purificar, netejar; to clear, clean

e de trebal de tristesa la pensa deneya B (141vB): nedeya P: veg. la nota; per so car enaxí con medicina purga e deneja lo cors d'om enaxí la paraula de Déu purga e deneja lo nostre enteniment P15v1. Veg. *nedejar*, s. v. *netejar*.

DEPÈNYER [*depinyer; pènyer*], tr., pintar, representar la figura; to paint, depict

és depens en forma de quatre faysós P226r1; per so cor aquí són depentes les crous P27v1; encén la passió de Jesucrist, que és a nós depenta P268r2; volgí a mi fer depinyer la seua ymage P87v2: pènyer B (104v1); present serà aquel dia en lo qual nostres feytz, enquax en ·i·ª taula depintz, seran demostratz 5r1 (PB). Cf. Cor. 352, AlcM. i *PSW*, i veg. encara, en l'*Estudi Gram.*, més casos en participi.

DEPÚS, adv., després; after(wards)

e depús que l'ome vel l'ac esprovat longuament P260v1: postquam autem senex... V818. 19.

DESAR, tr., *amagar;* to hide away ('to save, to keep in a safe', en català modern)

mes lo diable ne desà una part P166r2 (PB): absconsa fuit V485. DENSARE (Cf. REW 2557 i 151). També es troba *adesar*.

DESFAÏMENT [*defaement*], m., acte de desfer o esborrar; obliteration

enaprés lo leó ha saviesa... en defaement de les peades quant fug 224v1: habet sagacitatem... in directione vestigiorum cum fugit V688. 4. Cf. nota al passatge. El mot català no correspon al de l'original llatí perquè aquell modifica el sentit de la història posant-lo d'acord amb els passatges següents:

Sent Leonart... delí les peades de tota mondanal afectió 222va21: Leonardus... in se delevit vestigia mundanae totius affectionis V688. 8; car él desfà les pesades sues, quant fug, ab la coa 226va12: quia vestigia cauda delet, cum fugit V693. 36.

DESFIAR-SE, refl., desconfiar; to doubt, be apprehensive

negun convers no·s deu desfiar de salut P205v1: de salute diffidere V626. 10.

DESIRER, m., desig; desire

lausava mot aquels qui avien desirer de morir P185r1: moriendi desiderium V557. 23; aquels qui desigen los carnals desirers P250v1: corporales delectationes desiderant V816. 11; ab los lurs carnals desirers P239v2: carnali tenentur affectu V730. 2; qui per desirer de martiri se liurà e·s mostrava als perseguidors P55v2.

DESLLOGAR [*deslo-*], tr., deslloriga; to dislocate

e féu-lo tant tortorar entrò los brasses li foren totz deslogatz 93r2 (PB). Segons AlcM, encara viu a Ribagorça i Empordà.

DESMEMBRAR intr. oblidar-se (de), to be forgetful

les paraules del sant baró *li desmembraren* 79r1.

DESPENSAR, tr., administrar; to administer

e despensà mot bé les causes eclesiàstiques P197v1: prudenter sub episcopo res ecclesiasticas dispensabat V593. 25.

DESPIT, m., menyspreu; scorn, contempt, spite

tot hom los avia en despit 22v1 (PB).

DESPITÓS, adj., plena d'escarn i menyspreu; scornful, contemptuous

la passió de Jhesuchrist fo per la dolor amara, e per l'escarniment despitosa 83v2 (PB): despecta V.

DESPULLAR, tr., despullar, saquejar, robar; to despoil, plunder

e en aquela ora despulà infern P269r2: infernum spoliavit V848.4.

DESSOBRE, adv., damunt; on top of

li pauseren de la leya desobre, ayxí con si fos ase P214v2: ligna caedentes leoni imponunt V656. 24.

DESTEMPRAT, adj., intemperant, destrempat; irritating, harsh

quines paraules mas destemprades P66r2: destrempades B. Veg. f° 66, n. 38.

DESTERMENAR, tr., extirpar, exterminar; to exterminate
per so que totz aquels qui peccaven per aquel pecat fossen destermenatz P19r2: determenats B: eradicaret V45. 37. Cf. occit. ant. *destermenar* «mettre fin à, exterminer» (PDPF).

DESTRUIR, tr., destruir; to destroy
que destrua la nostra fe P101r2 (PB); que deval foc del cel e que destrua aquels P143v1: destroyga B; ni no destru‹i›s l'àer, ans lo féu P116r2: destroix B: infecit V. Veg. f° 116, n. 34.

DESVEDAR tr. excomunicar; excommunicate
avia 3 masmondines e no les volia retra a l'abat, per què Sen Gregori lo *desvedà* 75v1.

DET [*dit*], m., dit; finger, toe
pausà-li lo det en lo costat P177v2; e fé lo senyal... ab lo det P181v2; li tolgren lo det major de la mà dreta P254r2; 96r1, 99r1. Hi ha una gran fluctuació en les *Vides* entre la forma *dit* (p. ex. en «lo justicier li tolc l'autre dit» P254r2), avui general en tot el domini català, i *det*, que avui només s'usa, i no pertot, en els parlars occitans, i que llavors es devia usar també en alguna part del territori rossellonès. N'hem comptat 10 exemples contra 18 de *dit*, en la 2ª meitat de l'obra. De fet en el f° 91v2 (n. 152) un error dels dos copistes ens revela que un i altre o no entenien o bé rebutjaven aqueixa forma. Sembla que aquells es troben més abundosos cap al centre de l'obra, diferència que pot ser deguda en gran part als copistes, en part als diferents monjos que col·laboraren a l'edició i en part a instruccions dels superiors o correctors.

DEUESSA [*deuesa o devesa:*], f., deessa; goddess
ab les autres verges fasses sacrificis a la nostra deuessa P45v1: Na Venus, so és la deuesa de belesa P222r2: dea pulchritudinis V680. 71, si un home honra la terra con a deuesa... més darà la terra al payès que a l'autre qui la honrarà con a deuesa P228v2: deam V700. 27; él correc per la ciutat tant dient que Na Daria era deuesa P229r1: deam V701. 6. Cf. Cor. s. v. i *divessa PSW*, i *devesa* (PDPF).

DEVOLANTES part. act. (o loc. adv.?) 'envolant-se' 'fleeing away' veg. nota 82 al f° 94.

DEVORAR [*deforar*], tr., devorar; to devour
semblans a un home qui fugia davant la bèstia que ha nom unicorn per so que no·l deforés P259v2. Forma deguda a una etimologia popular (FORARE) ajudada potser per la consciència

que en formes com *rave* o *preron* 'pregon' la -v- provenia d'una -F-. *Devorar* apareix també 259v2.

DIABLENC, adj., diabòlic; diabolic
les arts diablenques P180v1: dyabolicis artibus V539. 27.

DICMENGE o *diumenge*, veg. *diumenge*.

DICTAT, m., text que es dicta o compon; story or poem
e·l dictat de la resurectió P228r2: carmen resurrectionis V698. 36.

DIMECRES [*dimercres*], m., Wednesday
manà que·l dia de dimercres s'ajustés tot lo pòbol P224r2: die Mercurii V687. 8; 58v1.

DINAR-SE [*ditnar-se*], refl., dinar; to dine
cuÿderen-lo que·s ditnés ab els P207r2: dinàs B: ad secum comedendum invitavit V630. 33; se dinnaven P189r1, con ensems se dinnessen P78v2 i P207r2, dinnem-nos P78v2; se dinnaven 224r1; dinnar 184r; ditnar 169r. Altra variant fonètica, i no reflexiva, tenim en «con fos ora de dignar» 38r1. Cf. *disnar PSW*. Veg. Cor. 353.

DINAR [*ditnar*], m., dinar; dinner
un molt bel pa... que no abastés a ·iii· pressones a un ditnar P169r1; cuÿdà él a dinnar alseuns seus amics P184r2; coïdà los pretors a dinar P224r1. En 78v2 i 79r1 i en els dos anteriors el mot és encara tant o més verbal que nominal.

DINS, adv., dins; inside, within
els eren plens d'ins de bones odors e de bones virtuts P259r2: intus V815. 16; deu lavar d'ins e de fora la gleysa P270v1: interius et exterius aqua benedicta ecclesia irrigatur V851. 21. Com ho ensenya el context, en aquest dos casos es tracta, en realitat, de l'arcaic *ins* (veg.) precedit de la preposició *de* (cf. encara 272v1, 228r2), mentre que en el següent la combinació ja està aglutinada: aygua beneseta dins e defora la glesa P271r1: interius et exterius aqua benedicta aspergitur V852. 13.

DIUMENGE [digmenge 57v2, dicmenge, dimenge Cor. 353 i § 19], Sunday.

DO, m., do, regal; gift
volentats oferén e dos P213v1: vota offerens, referens dona V652. 15.

DOBAR, tr., compondre, reparar; to repair
e ayxí co·l dobava, él se nafrà en la mà sinestra P99r2, veg. nota 87: adobava B. Cf. *adobar*. Forma desusada, segurament falta per *adobava*.

DOLENT, adj., afligit, amb dolor; grieving, lamenting

los autres dolens, él sol s'alegrava P217r1: dolentibus aliis, hic solus exsultat V663.12. Cf. AlcM i *PSW*.

DOLER, intr., doldre; to hurt, to pain

mes que per tu sia eu sobrat, mot me·n dul 137v2 (PB): doleo V; per semblant que eu no·ls me consir, ni·m dul per éls 256r2 (PB); ni de causa perduda que no·s pot recobrar nuls temps no·t dules P259v1. *Dul, dules,* grafia per *dull, dulles,* prolongació fonètica normal de DŎLEO, DŎLEAS.

DOMDAR, tr., dominar, domar; to tame, subdue

aucisia tots focs forans e ab refrigeri los domdava P171r2: ignes exteriores superavit P499. 37; e l'à domdat com a àngel B (261v1 B) (no en P). Cf. *domdest* P203v2, *domdava* P214v1, *domdà* P229r2, *domdat* 53r2.

DOMDE, -A, adj., mans, domesticat; tame

lo drac la seguí ayxí con un ca *domde* 98r1; e aquí lo laon fo curat diligentment, per què lo laó estec aquí ab éls axí com bèstia domda P214v2: quasi domesticum animal V656. 1; una bèstia mot domda e suau P208v2: humilis est et mansueta V636. 29; les feren domdes com a fedes 232r1: velut oves mansuetas V710. 16; 203v2, 223v2. Cf. *FEW* s. v. *domitus,* fr. ant. *donte,* «apprivoisé», occit. ant. *donde*.

DONA, f., mestressa, dama, senyora; lady, mistress

adoncs les donceles li respoyren: —Tu est nostra dona e sàpies que nós farem tot so que tu volràs P232v1; seràs apelada per tot lo regne dona mia P252r1: per reginam in palatio meo secunda vocaberis V792. 30; En Sisinn... tornat cec e sort... dix als seus fills... e·ls enfans li dixeren (a Senta Theodora): —Sapiats, dona, que nostre pare és cec e sort 250r1: Sisinnius caecus et surdus... pueris suis dixit... Pueri... dixerunt: dominus noster caecus et surdus factus est 784. 28; es tracta d'una situació complexa i en què la traducció s'aparta un poc del llatí, perfi en aquella el seotit és 'senyora'.

DONCS [*doncques, donques, adonc(s), adons*], conj., doncs; then. També en el sentit de 'llavors', si bé això és menys freqüent en les variants sense *a-*.

vine, doncques, ab mi, muler mia P136v1 (PB); és, doncques, notador que P175r1; és, donques, manifest que P9r1; cuya't doncques que tots e totes les vésties, per so cor moren de fret P218v1; anem, doncques, en loc solitari P257r1. Veg. Cor. 353. Adonc 12r2, adoncs 54v1, adons 93r1.

DOS [*does* f., *¿doa* n.?] num., dos; two

d'aquestes does rasons diu Sent Bernat P118r1; e en aquestes

does maneres aparec vuy lo Sent Esperit P116v1; mes per què aparec en aquestes does maneres, enaprés o direm P117r1.
e cascú miler fossen de doa mília passes P113v1 (B ho posa en nombres): duorum V.; passatge, del qual sembla deduir-se que en el cas de *doa milia* es conservà una vella forma neutra (car si bé la *-s* es pot perdre fonèticament davant *m*, no és versemblant que es vagi dir *doas milia*, i davant *p-* la *-s* no s'havia de perdre; cf. nota 98 al f° 113).

DÓS, adj., dolç; sweet
aquest enguent és preciós e dós e mot greu per fer P165r1: unctio valde pretiosa, dulcis et difficilis V482. 1; 136v2. Es podria esperar *dous* (de fet *dousament* 83r2) però no és estrany que darrera una *o* tancada la *u* pogués desaparèixer, com sovint passa ja en occità antic (vegeu *PSW*).

DÒS, m., esquena; back
un cadel blanc, en lo dòs rog, qui layrava P177r1: in dorso subrussum V528. 18; 68r2. Encara en el S. XV l'usa Jaume Roig en el seu *Spill* (AlcM).

DUC, m., general, cap militar; captain, general, military chief
En Baradar, qui era duc del rey de Babilònia P231r2: dux regis Babiloniae V708. 5. Apareix també en altres sentits, 129r1.

DUCAT [*dugat*], m., ducat; dukedom
enaprés lo duc renuncià al dugat P129r1 (PB): ducatu V. Variant rara, però documentada algun cop en Llull (AlcM).

DUR, tr., adduir, citar; to lead, hand down
e dus-lor aytal sentència P76r1: aduys B: adduxit V. *Duix* DUXIT, perfet de *dur*, és conegut 185v2.

EÏNA [*a(s)ina*], f., atuell, eina; asines pl. efectes o pertinences d'una persona, bagatge; tool, baggage
mays los fils d'Irahel trebalyaren mot en aparelar de tornar e en portar lurs asynes P58r1: lur arnés B: sarcinulas V; en una casa les féu enclausir en la qual estegren les asines de la cosina P20r1: asiynes B. Veg. Cor. 350 s. v. *asina*.

EIX-, veg. *ex-*.

EIXIR, intr., eixir, sortir; to leave, go out
lo ferre li ysch del mànech B (92v1B): ixí P: prosiliens V.

ELEGIR [*eléger*], tr., elegir, escollir; to elect, select
los crestians l'alegren per bisbe P64v2: elegerunt V167; per so cor lo seu jutye era elegut en bisbe P94v2: elegit B; la un elec aytal obra a fer P256v1: elegí B; tots los clergues de Roma elegren en papa En Feliu P150v2; lo pòbol tot elec per pastor e per parc

esperital Sen Gregori P72v1; per so car t'eleguí en la mia vinya P84r1. Cf. Cor. § 48 i 353.

ELLEIX [*enleys*] demostr., mateix; itself

per lo divinal poder moltes vegades per si enleys B122v1: matexes P. Veg. f° 102, n. 140.

ELLENEGANT veg. *esllenegar*.

ELME, m., elm; helmet

e de les autres causes él ornà lo seu elme P110v1: elm B: galeam V. Cf. occit. ant. *elme*.

EMBANS, adv., abans; before

tu auràs mayors riqueses que embans no avies P176r2: antea V513: sàpias que embans auries roques amolegades P66r1. Encreuament de *enant* i *abans?* Encara viu en català central, si bé propi del llenguatge vulgar.

EMBOLESIT, participi o adj., fervent, ardorós (o cremant); fervent (or burning).

Es dit d'aquels los quals omplex l'Esperit Sant, en la Epístola dels Romans, cap. 12, dién: «per Esperit enbolesits» P118v1: per l'Esperit envalesits B: unde dicitur de illis quos replet Spiritus Sanctus, Rom. xii: Spiritu ferventes etc. V334.15.

Cf. occit. ant. «*embolezimen* (ou *-emen*) s. m. chaleur», «*embolhezir* v. n., se courroucer» (PDPF), que semblen ser derivats de *bolir* - *bolhir* «bouillir, faire bouillir; *bolen*, bouillant; brûlant, incandescent» (d'on potser, translaticiament, «se courroucer»). La variant de B amb *a* sembla deguda a una contaminació d'*esbalaït* 'estranyat, astorat'i les seves variants, (en occità *esbalauzit*); de fet en aquesta llengua hi ha variants amb *em-* (*embalauzit*, *emblauzit*, PDPF, contaminació facilitada pel fet que en llengua d'oc el mot pren de vegades el sentit secundari «hors de soi-même»). Que aquesta contaminació no era estranya al rossellonès antic es veu perquè també en l'accepció 'estranyat' apareix un cop amb la inicial *emb-* en les *Vides:* «e quant él la vesé, él ne fo mot *enbaleít*, per què li demanà ela qui era; e ela li respós: —eu són Misericòrdia—» 50r1: «quam ille videns, nimium stupefactus, quae esset inquisivit» V126.10f.[1]

EMBRÍGOL, m., llombrígol; navel

[1] No sembla, en canvi, que tingui res a veure amb això l'ús d'*esbaleïen-se* en el 2v2, encara que tradueixi *studebant*, car el traductor degué llegir, en lloc d'això, *stupebant*. Diu així: «*esbaleïen-se* totz los ergulosos engenratz de la liyada de Adam de cobeyar les prosperitats de la present vida e d'esquivar les coses contrarioses: studebant omnes superbi de Adam stirpe geniti prospera vitae praesentis appetere V5. 29. Veg. infra l'article *esbalair*.

e avia lengua nova e ampla e sagnenta e longua que li tocava entrò a l'embrígol P162v2: l'ombrígol B umbilicum V475. 15. Cf. AlcM. La forma normal i moderna *lombrígol* P *(lombígol* B*)* es troba també en el 34v1.

EMBRIVAMENT, m., furor, impetuositat; violence, impetuosity
venc aquí ab gran embrivament P176r2: abrivament B: cum impetu nimio V514. 10; lo leó... se n'anà ab gran enbrivament a l'ase P215r1: recognito asino leo cum ingenti rugitu super eos irruit V656. 31; l'embrivament del flum P119v1 nota 79: impetus V: 224r2 Occit. ant. *embrivamen* «Ungestüm, Gewalt» Miracles de Maria PSW.

EMPAITAMENT, m., impediment; obstacle, hinderance
e per negú empaytament qui li endevingués P83v1 n. 88; aquelò que hom no ha feyt en les autres festes dels sants per negligència e per alcun empaytament, sia feyt e complit P237r1: (per negligentiam seu per) praeoccupationem V722. 27; 93v1 Cf. Cor. 354.

EMPAITAR, tr., impedir; to hinder, impede, obstruct
qui·ls pregà que no l[e]' enpaytessen la sua passion P132r2; per qual rason m'enpaytats? P178v2: quid tenetis miserum hominem?... sinite me abire V533. 17; l'an tengut fort enpaytat P185v2: tenacius me implicaverunt V556. 22; pensà-se co la poyria enpaytar en la sua aministració P221v1: studuit qualiter prosperum cursum impediret V677. 1. Veg. Cor. 354. [Quant a l'etimologia que allí vaig admetre, els dubtes que ja manifesto en el *DCEC* s. v. *empachar* (II 235 a 57 ss.) no s'han pas dissipat: caldrà estudiar de nou la qüestió en el meu *Dicc. Etim. Cat.*, tenint més en compte el significat modern i el fet que *empatxar* apareix també en les *Vides*, infra. Encara un ex. de sentit ben palès: escrisc una letra... a la gleya de Roma... e pregà-los que no *enpaytassen* lo martiri P 61r1: rogans ne suum martirium *impediat* V156.8. J. C.].

EMPATXAR, tr., impedir, entrebancar; to hinder, impede, trouble
aytals causes enpatxen hom 184v2; 185v2: impediri V559. 15; empaxament 76r2.

EMPENDRE, tr., convenir (amb algú), fixar, decidir; agree upon, arrange with
quant fo prop del dia que avia enprès ab lo diable P176r2: die statuta V513. 37.

EMPENYEMENT [*enpeyament*], m., acte d'empènyer; forward push or thrust
per gran enpeyament de paguans, lo diache casec e trencà lo sant

calis P166r2: paganorum impulsu V485. 17. Cf. *empenyiment* AlcM.

EMPERAIMOR, veg. *amor*.

EMPLIR, veg. *asemplir*.

EMPRÉMER, tr., imprimir, gravar; to imprint, impress, engrave
la ·iii·ª es memòria de la passió de Déu que enprem en les penses P211v1: imprimendo V647. 33. Cf. AlcM.

EMPRENYAR[-SE], refl. o tr., concebre, fer prenys; to make or become pregnant
con... pequés ab un home e s'enpreyés P221v1; fo dit que... Senta Pelàgia la avia enpreyada P221v1; si no·m fets enpreyar d'un enfant e enfantar, eu vos faré morir a mala mort 132v2: passatge on no tenim prova d'una construcció intransitiva, car en el gir causatiu era de llei l'eliminació del pronom reflexiu. Cf. AlcM. i *PSW*.

EMPRESSAR, tr., imprimir, estrènyer; to imprint, to press
e aquí éls trobarien peades d'ome enpresades en marbre 212r1 (PB): vestigia impressa marmori V648. 33; li empressà los seus seyals del crucificament P218v2: impressit V667. 21; enaprés li enpressà l'escorredor P206r1.

ENAGAR [*enegar*], tr., incitar; to incite
per so que·ls bons enegés a bé a fer P128r2: avessàs B: alliceret V; eles la anegàvon de mudar tot lo seu bon prepausament P65v2: l'assayaven B: promittendo... sperabant eam a bono proposito revocare V170. 25. Veg. fº 128, n. 40. Cf. l'abat sforçava e *enagava* aytant com pudie lo monge, Llull, *Blanquerna* 2. 33. 7.

ENANTAR [*anantar*]
e sobtament la casa mot fortment percudida, l'enfant ab l'anap fo anantat P12r2: aventat B: rapitur V29. 15. ¿Seria 'llançat endavant', d'on 'transmès' o 'llançat lluny? (cf. anglès *to forward*). Però la sinonímia amb *rapitur* i *aventar* (B) fa suspecte aquest sentit, car per més que la *n* i la *u* es distingeixin molt millor en la lletra de P que en la de B podria tractar-se d'una errada feta ja pel model de P.

ENCAIX, -AIS veg. *enquaix*.

ENCARA MÉS, adv., també, de més; still, furthermore
encara més la Nativitat de Jhesucrist fo enseyada e manifestada per creatura P18v2 (PB). Cf. «encar' evânch més» Reixac, Questa del St. Graal 99. 30. Locució que manca en AlcM.

ENCAVALLERIT [*encavalerit*], pp. animat, engrescat; encouraged, made eager

per qué En Policarpi e Sent Sebastian, encavalerits, trencaren pus de ·cc· ýdoles P44r1 PB.

ENCÈNDRIA [*exéndria*], f., cintra, cíndria; arch, buttress

mes car no pogren fer la volta ab encéndries per la sua granesa P235v2: exéndries B: quia latitudo testudinis insustentabilis videbatur V719. 13. Cf. *encendriar* AlcM. Per a l'etimologia veg. DCEC s. v. *cíndria*.

ENCENIMENT, m., acte i afecte d'encendre; to inflame

verament donan enceniment, per so cor verament donà a si encenement P67r2: ensenament B: aestus V.

ENCLAUSIR, tr., recloure; to inclose

l'enclausí en una càrcer P168r1; los romàs enclausiren los cardenals P196v1; 93r2 Cf. *enclausiré* P220r2, *enclausides* P251r1, *enclausiren* P91r1. La forma participial *enclaus* 99v1 correspon més aviat a un infinitiu *enclaure*. Cf. occit. ant. *encluzir*. Veg. Cor 353. Cf. *clausir*.

ENCLÍ, adj., inclinat; inclined, bent forward

ab la cara tenén enclina P187v1: inclinata V564. 6; e fo enclí per seíla de maduresa P231r1: acclivis V707. 16; e enclí 260r1. Cf. *enclini* P202r2, *enclinar-se* P64r1. Cf. també *cli*.

ENCLUSIR, veg. *enclausir*.

ENCLUTGE [*ancluya, enclutya, anclutge, encluya*], f., enclusa; anvil

lo rey fé adur denant si ·i·ª enclutya per so que sobre l'anclutge fesés trencar les cames als sants P199r1; e fa sòn quant fér en l'ancluya P99r1: la encluya B. Cf. Alart Dicc. s. v. Mot molt discutit, veg. U. T. Holmes Mod. Phil. XX, 746, AlcM IV, 879, i Cor BDC XXIII, 286-287. La forma en *-tge* és la que s'usa avui en diverses comarques pirinenques (en el Pallars, a tot el Nordest almenys, ja no a la Vall de Boí).

ENCOLORAR, tr., dissimular, disfressar, donar una bona aparença; to hide, cover up

enaprés En Julià, enduyt per cobesesa mala, encolorava la sua ànima ab testimoni de l'avengeli P129r2 (PB): colorabat V.

ENCRÈOL, veg. *enrèol*.

ENDRET, adv. o prep., enfront, davant per davant; opposite, in front

per co cor la luna no era endret del solel P222v1; car adones se fa escurtat del sol cant la luna li és endret P222v2: in synodo solis et lunae V681. 21. Cf. AlcM.

ENDUEMENT, m., llargada; length

es una bèstia qui ha... de la part de rere la faysó de l'àguila,

que aparia sobre les ales per l'enduement del col, que ha lonc P226r1: endusament B: quia vero facies aquilae super alias [sic Graesse, leg. *alas*] eminebat propter colli productionem, quod in ea longum est V692. 30. Mot que manca en els diccionaris catalans i occitans. Derivat d'*endur* < INDUCERE? Seria paral·lel a *productio* (del qual és traducció), derivat de *pro-ducere*, Cf. *productus, -ta, -tum*, allargat, lengthened.

ENFANTESA, f., infància, infantesa; infancy

fo enseyat a letres en sa enfantesa P204r1 i 235r2.

ENFERM, adj., malalt; sick, ill

avia carns per los ostes e per los enferms P184r2: propter infirmos et hospites V555. 5; disia que sanava los enferms P181r1. Cf. 186r1, 187v2, 206r1 i passim.

ENFERMETAT, f., malaltia; illness

sanà motes enfermetats P169r1, 185r2. AlcM dóna un ex. de Llull.

ENFISTOLAT, tr., infectat; infected

qui avía lo det de la mà enfistolat e foradat 103r1 (PB).

ENFREMUNAR [*enfra-*], tr., polvoritzar, destruir, esmicolar; to crumble to pieces

en spirit mot fort enframuneràs les naus de Tarsa P26r1: enfremuneràs B: conteres V; enaprés Sent Prot e Sent Jacint foren amenats al temple per què aoressen la ýdola, e quant agren oració feyta, la ýdola fo tota enfremunada P200v2: oratione simulacrum comminuerunt V605. 8; fèu enfremunar totes les ýdoles P77r2 omnia ydola comminuit V202. 33; e tot lo farà enfremunar B (16r1 B) (no en P). Veg. l'article de Cor. 353-354, que cita diverses formes provençals, ultra les quals Mistral registra *enfreminà, enframinà*. També pot haver-hi hagut influència del sinònim *engrunar*.

ENGAL, veg. *engual*.

ENGIR, adv., prep., al voltant de; around

·iii· veguades engir la glesa P270v1: ecclesiam ter circuit V851. 19.

ENGREXAR intr. engreixar-se; fatten, to grow fat

si us voletz *engrayxar* de molt delicat menyar 73v2; e eu engreys per aquestes paraules de que vosaltres me turmentats 66r1 (PB).

ENGRUNAR-SE, refl., desfer reduint a trossets molt petits; to break into pieces

quant éll davant la ýdola s'aginolaria, que mantenent la ýdola s'engrunàs B (16r1 B): no P: comminueret V38. Cf. *engrunar* 'destrossar' anotat per J. Cor. el 1960 a Conat (Conflent); St. Vicent Ferrer *Quar*. 118.

ENGRUXAR, intr., engruixir-se; to become prominent or fuller on con lo seu ventre li engruxés P136v1.

ENGRUT, m., matèria pastosa o quasi líquida, composta especialment de farina i aigua, que serveix per unir i aferrar dues coses (AlcM); paste

manà l'enfant metre en ·i· sach untat ab pegunta e ab engrut 6v1 (PB). Per a l'etimologia veg. Jud *ASNSL*, CXXVI, 137-137, 140-141, i *DCEC* s. v. *engrudo*. Cf. cast. ant. *englud*. A distingir de *grut* (infra).

ENGUAL [*engal*], adj., igual; equal

la penitència... o és major o engual o menor P239v2: engal B: ... aut aequalis aut minor V729. 28; engal 59r1 i 115r1; i engaltat 'igualtat' 115r1. Veg. Cor. 354.

ENGUANY [*-an, onguan*] adv. aquest any; in this year.

o Andrea, o Andrea, o *enguan* peresques!... Andrea en aquel moment casec en molt greu malaltia... ayxí que él se morí P76v1: o Andreu, *ungan* peresques... B (90r2): o Andrea *hoc anno* pereas... V200.1f. [l'autògraf evidentment portava *onguan*, a penes alterat per B, i errònianment entès com *o ·nguan* per P; encara que en B potser està escrit *unxan*, de lliçó no enterament clara, però *g* i *x* són quasi iguals en aquest manuscrit. *HOQUE ANNO* donà *o(n)guan, -any*, després *enguany*. J. C.].

ENLLOC, adv., a qualsevol lloc, a cap lloc; anywhere, to any place

El cas següent deu ser la més antiga documentació d'aquest mot important i típic del català: Eu sé que enans que él anés en loc me saludava 176r1 P: scio enim, quod aliquo pergens me primum salutabat V516. 36 [B inaccessible].

ENORREIR [*enorresar*], tr., embrutar, sollar; to sully, soil, stain

e la cara molt bela fo enoreïda per l'escopiment dels jueus P85r2: enoresada B: deturpatur V. Veg. f° 85, n. 37. Cf. *PDPF orre*, «hideux, sale, impur, horrible» i veg. infra l'adj. *òrre(c)*. Cf. també cat. ant. *orresa*, occit. ant. *orrezeza*, arag. ant. *orredeça* 'brutícia, sutzura', (en el *Liber Regum*, publ. per Louis Cooper).

ENQUAIX [*encax, enquays, encays*], adv. quasi; nearly, almost

enquax vent de ros bufan P213v2: quasi ventum roris flantem V653. 6; En Luc és ab mi encax ajudador e defenedor P226v2: tamquam scilicet adjutor... V694. 31. Cf. quax 53v2, quays 58v2; enquays 94r2, encays 97r2, encax 84r2, 96v1, enquax 124r1. De vegades en la combinació *enquaix que si:* auzí un so enquax que si una balesta trasqués un cayrel 219r1: ...quasi spiculum prosiliens de ballista... V667. 31. Veg. *encaix* Cor. 353.

ENREGEAR [*enregesar*], tr., enravenar, fer posar rígid; to stiffen

lo príncep, enregesat, se gità en terra P179v2: dux totus irriguit... V536. 38; lo bras del degolador fo enregeat P190r2: irriguit V575. 6. Cf. *Flos Medic.* en AlcM.

ENRÈOL [o *enreol* o *encrèol?*]. Per a la interpretació d'aquesta forma dubtosa veg. f° 173, n. 9

no és disedor a homes carnals ni en‹c›reols P174v2: en erans B: incredulis V510.

ENREVIRONAR, tr., envoltar; to surround

éls enrevironeren aquel loc tot en aviró P194r2: locum in girum circumdederunt V583.19; fé enrevironar la sua casa ab foc P205r2: ejus domum igne copioso vallavit V625.2; gran lud li enrevironà lo cap P216v1: circumdedit V661.36. Canals en AlcM. Cf., infra, *environar*.

ENSANGONAT, veg. *sagnent*.

ENTAMENAT [*ente-*], adj., contaminat; contaminated

e és miral pur e clar, no-entemenat P114v1 (veg. nota 96). Hem introduït, demés, aquest mot (en lloc de *recomtat*), guiats per una conjectura indefugible, en el f° 72, veg. nota 75*a*. Es deu usar encara a Mallorca, car Alcover solia emprar-lo en les seves definicions: almenys en *BDLC* XIII, 1924, p. 297, «sargall: dolent, *entemenat*» (glossa, és veritat, referent a Bonansa, Alta Ribagorça).

ENTENCIÓ, veg. *intenció*.

ENTIR, adj., sencer, enter; entire, whole

visquí eu un ayn entir P174v2; mes con la tengués un ayn entir P230r2; trobà lo cap de Sent Julià... tot entir e senser P55v2. Cf. Cor. 354-355 i Grandé, s. v.

ENTRALLES [*entralyes*], f. pl., entranyes; entrails, insides

trebalyaven-se les sues entralyes així co si partissen dels lurs membres P54r1; les entralyes del pare P55r1; entrales P171r2; 199r1, 220v1, 228r2, 255r2; e pausà-li hom deyós fales enceses qui li cremaven les entrales 98r2: viscerum; en aquest i en altres passatges, B usa una variant *ventrales*, (s'entén *-alles*) creada per la contaminació de *ventrell* i *ventre*. Avui *entralles* és rossellonisme, però també l'usà Llull, AlcM. Cf. l'article següent.

ENTRÀMENES, f. pl., entranyes; entrails, insides

per què aquel seu nebot li trencà les antramenes ab lo coltel e l'aucís B: entrales P220v1: viscera V673. 15.

ENTRAR, veg. *intrar*.

ENTREBUCAMENT, m., torbació, trasbals, capgirament, pròpiament ensopegada, relliscada, caiguda; slip, stumble, fall

ans o fé per restaurament de l'entrebucament a restaurar dels

àngels P81r2. Veg. f° 81, n. 65, i en aquest glossari s. v. *trabucament*.

ENTREFORC, m., lloc on s'uneixen dos o més camins; crossroads
él s'adormí en un entreforc de carreres P11r2. Cf. AlcM i *BDLC*, XI, 46.

ENTRETALLAMENT [*entretala-*], m., obra tornejada, obra de talla o esculpida; engraving, carving
e moutes d'autres maestries de entretalament P68v2 i nota 92: entretalaments B: ligna et tabulas se scire sculpere, tentoria pingere et multa alia industrie operari V179.

ENTRIBUCAR, veg. *trabucar*.

ENTRÒ [*estrò*], prep., fins a; until, up to
en lo qual loch estrò al dia de vuy P75v2: entrò B. [Cf.: «Contaré lo tems del terme de la Passió de N. S. astrò ara», Reixac, *Questa* 4. 12. Aquest exemple pot fer pensar que aquest *estrò* sigui resultat d'un EXTRA, 'llevat, salvant', 'si doncs no', influït per *entrò* (potser ja un EXTRO degut al parel·lelisme amb INTRO — INTRA). Però el cas és que l'original francès de la *Questa* diu, aquí, *devant qu'il soit*... J. C.]. A penes cal dir, però, que la variant *entrò* (p. ex. P75v1, tres o més vegades) és molt més freqüent, tant en P com en B i com en tots els textos medievals.

ENUALEYAR, tr., igualar; to make equal
qui·l beneset Sent Maletxies as enualeyat al mèrit dels teus sants P180r1 i cf. la nota al text: qui beatum M. sanctorum tuorum meritis coaequasti V537. 29. Veg. *engalar-se* en Cor. 354. Cf. Corsuno en AlcM i *PSW* s. v. *engalar*.

ENVERS, -SA, adj., invertit, capgirat, posat en posició contrària; upside down, reversed
anats a les capces en què són pausats los caps dels màrtirs e trobar-l'ets enversa P162v1: eatis ad capsam, in qua sunt recondita capita martyrum et eam invenietis inversam V475. 4. En P potser s'hauria d'esmenar *les capses* en *la capsa*. *PSW* registra la forma *enversa*. Cf. *DCEC* s. v. *envés* i *reverso*.

ENVIDES [*amvides*], adv., a penes, gairebé no; hardly, with difficulty
éls li gitessen la péra desús, que amvides podien moure ·l·xx· omes P120r2: ad envides B: vix V.

ENVIRONAR, tr., envoltar; to surround
e soptosament en aviró l'environà de totes partz 53r1 (PB). Cf., supra, *enrevironar*.

ENVOLOPAR [*envolpar*], tr., embolcar, embolicar; to wrap (up)
un det d'ome mort envolopat P187r1: involutum V562. 29; e

culec la sua sanc pròpria en lo vel e ligà-lo, él envolopan P134v2; éls pauseren ela e l'enfan, envolopats en un mantel, en aquel mont P140v1; *s'envolopà* 77v2; él manà que fos emvolpada en carbós cremans P66v2; e aquí éls atroberen lo cap de Sent Johan envolopat de silici (envolpat B) 189v1. Cf. Cor. 355.

ENYÓS [*enjós*], adv., avall; below, downward

lo tiraven alcuns barons terrenals a enyós P241r2: deorsum... coepit trahi V734. 11. Cf. *enjós* en Jaume I, AlcM i supra, s. v. *dejós*.

ERA, adv., ara; now

Diable ergulós, *era* est gitat sots los meus peus P137v2: ara B; veg. f° 137, n. 117; qui *era*·s dit tiel·la 229v1 P n. 20: ara B; qui *er*'a nom Damiate 220v2 n. 161 qual nunc Damiete vocatur V; es *era* dedicat P 236 n. 6: ara B: nunc V720.

ERGULLESIR-SE, refl., ensuperbir-se; to become arrogant

quant mals homes reseben honor s'ergulesexen P167v1; la forma que correspondria a aquesta en el català antic normal és *ergullieir-se*, que es podia reduir a *ergullir-se* (Yahuda en AlcM), fonèticament o per formació diferent; avui *enorgullir-se*.

ERMITATGE, m., ermita, santuari; hermitage

Sta. Maria Magdalena... tornà-sse·n a l'ermitatge 94r1: enemi solitadinem petivit V249. 17 se n'anà a un hermitatge 194r1P. Avui a penes s'usa fora de Rosselló i Cerdanya, i per més que l'emprà Verdaguer s'observa que és parlant del Canigó.

ESBAÏT, part. p., estranyat, esbalaït; astonished, amazed.

Esbaït per les paraules de la bagassa, remembrà mi que... 6r4P: esbalasit B.

ESBALAIR [*esbalasir, esbalausir*], tr., esbalair; to amaze, astonish

maraveloses causes, de les quals són eu esbasalit sol per l'uir P60v1: mira dictu et stupefactus sum ex auditu V155. 9; ne fo esbalausida e per gran gaug que ac... P173r2; pes què·n foren tots esbalausits P225v1. Cf. *esbalayt* P217v2, P187r2; quant ausí la carta, torbat per dolor, s'esbalausí, en tant que s'esmortí 138v2: nimio dolore conturbatus obstupuit V405. 26; quant o ausí molt fortment ne fo esbalausit 83v2: audiens vehementer obstupuit V222. 17. Cf. supra, *embolesit;* Cor. 355 i *REW* 2943.

ESBALDIR-SE [*esbaudir-se*], refl., alegrar-se, esbargir-se; to besome happy, merry

del qual axí s'esbaudia e s'alegrava tan fort P45r2: s'ebaudía B. Cf. esbaldir-se 'alegrar-se' Llull, *Contempl.*, 39. 17, en AlcM. Provinent del germ. BALD 'ardit' 'alegre', que ha deixat molta descendència a França i Itàlia (*REW* 900) i també en català

antic (molta menys en castellà, tanmateix potser *esbaldir* en l'aragonès de *Sta. María Egipciaca*, Rivad. LVII, 307b). En català no convé confondre-hi *esbandir* 'to rinse', com fan alguns, encara que a Mallorca diguin *esbaldir*.

ESBRANDIR, tr., brandar; brandish

tenia ·i·ª espasa... e esbrandia-la entrò a él P74v1; el degolador esbrandí l'espasa P190r2; 132v1. Cf. Cor. 355.

ESCALER, m., escala; stairs

gità l'emfant per un escaler en aval P124v2. Cf. en AlcM un doc. de 1495.

ESCALVAT, part. p., ardorós, escalfat; warmed up, heated, made eager

m'às tocat, per què eu són escalvat en la tua pau P183v1: tetigisti me et exarsi in pacem tuam V552. 17.

Pot tractar-se d'una mera síncope fonètica d'*escalivar* (cat. mod.) puix que l'actual subst. *caliu* és ja antic en català i en llengua d'oc («cendre chaude, braise qui se conserve sous la cendre»), i en aquesta trobem «*calivar* v. a. brûler» i un «*escaliu* (?) chaleur», que pressuposa *escalivar*. Tanmateix és possible que hi vagi haver contaminació d'*escalfar*.

ESCARN [*esquern*]. m., escarni; mockery, ridicule, derision, taunt

e li liguaven pales en lo dòs per esquern P160r1: a tergo pro derisu V467. 36; lo li cremaren per esquern P215v2: deridentes V660. 6; li dix que aquí s'avia ajustat gran pòbol, per esquern, qui calaven P264v1: derisionis causa V833. 21.

ESCAUN, m., escon; bench

e fé-lo seser en un escaun de ferre cremant P148r1: banch B: scamnum V. Cf. occit. ant. *escaun*. cast. *escaño;* Alart *Dicc.* s. v. *escaunes;* i veg. el següent.

ESCAUNET, m., escambell, tamboret, petit banc; small bench

e·ls peus, dels cals om adora lur escaunet, per so car és sant P85r2: il·legible en B: scabellum V. Veg. fº 85, n. 43. Cf. cat. *escon*. occit. *escaun*. cast. *escaño*.

ESCOLLAR [*escolar*], tr., castrar; to castrate

En Justí menor, qui avia un príncep escolat qui avia nom Narces, lo qual era mot noble baron P262r2: qui quendam... eunuchum principem habebat V825. 19. Derivat de *colla* (arcaic i balear). Cf. fr. *couille*, occit. ant. *colh, colha, colhon* < ll. COLEUM. Cf. *escolhar* v. *PSW*.

ESCOMAURE, veg. *escomoure*.

ESCOMENJAR [*escomenyar, -gar*], tr., excomunicar; to excommunicate

Sent Bernat l'escomenyà P179r2; lo fé ixir de la glesa ayxí con escomenyat P179v1; escomenyaré P79v1: scomnegaré B; escomenyatz P79v1: scomergats B; escomenegà P79v1: scomergà B; Cf., encara, 267v2, 100r1, i supra *comenegar*, i *DCEC* s. v. *comulgar*.

ESCOMOURE, tr., commoure, agitar, suscitar; to arouse, agitate, stir up, spur

e·s volgren escomoure contre él 134v1 (nota 80); se pensà que Sent Matheu escomaugués la verge P205r1: quod Epiphaniae vellet conjugium suadere V624. 16; e escomogren tota Babilònia contre éls P231v1; escomoc gran paleya entre·l pòbol 24r2; comensà a anar en aviró del pa e escomavia-lo [PB] ab lo bec 78v1. Cf. *escomau* 2 imper. 183v1, escomaugut 207v2, escomugut 77v2, escomoc 223v1. Cf. Cor. 355 i ex. de Llull en AlcM.

ESCOMPENDRE [*escomprès* part. p.], tr., abraçar, compendre, compondre (en el part p.); to comprehend, consist of

segons Sent Ambrosi les lausors de Sent Joan só escompreses de cinc causes P126v2, nota 148: compreses B: comprehenditur V.; plena lausor, la qual linatye en costumes, e costumes en egaltat, ofici en prevere, feyt en manament e jusesi en dretures escompendrà P127r1. Veg. f° 126, n. 148. Cf. occit. ant. *comprendre* «embracer» *(PDPF)*.

ESCOMPENDRE [*escomprès* part. p.], tr., abrandar, inflamar; to engulf (in flames)

e·l castel fo escomprès tot per foc P180v2: incendium consumsisset V540. 8; mas Sent Nicholau, escomprès d'amor... P10v1: comprès B. Cf. occit. ant. *comprendemen de foc* 'incendie', i *compendre* «enflammer» *PDPF*.

ESCON, veg. *escaun*.

ESCONDIR, tr., excusar, disculpar, defensar contra una acusació; to defend oneself againt accusation, to prove one's innocence.

—Sel qui demana, prova per testimonis e l'autre s'escondex, qui defen, per sagrament P263v2: s'escondexs B: reus juramento se comprobet innocentem V830. 32; ans que morís preguà la sua muler que l'escondís en jusesi ab ferre caut P266r1.

ESCORPÍ [*escorpic, escurpion*], m., escorpí; scorpion

que no era segura causa d'abitar ab escurpions P101r2, n. 60: los escurpions B; que·l meu lit era acompayat d'escorpics P214r2. Cf. *escorpió, Spill* 8467 i Canals *Scipió*. Avui en el Nordest del Principat se sent *escorpit*, que pot sortir d'*escòrpit* o d'*escorpic*, car *-c* i *-t* en síl·laba postònica són intercanviables i sovint afegits: *(tàvec: tàvet, ràvec: ràvet)*. Per al canvi de *-i* en *-it*, cf. *prèmit*

i anàlegs; per al trasllat de l'accent, cf. els topònims en *-rubí* RUBEUS — *Font-rubí, Querrubí, (Rir)rubí.*

ESCORXAR, tr., llevar la pell; to skin (alive)
lo rey... Tomàs e·l batle féu metre en una càrcer mot vilment per so que, vius escorxatz, los fesés cremar P14v1. Veg. Cor. 355. Cf. *escortxa* P26r1.

ESCRIDAR, tr., escridassar; to scold loudly at (first 'to shout')
on con tots l'escridessen e màgerment los cardenals, qui·s pensaven que él falís P229v2.

ESCRIVIDOR, m., autor, escriba, escriptor; writer, author, scribe
la verge l'avia conservat en son coratye e diligenment lo dix als escrividors P228r2. En AlcM amb un altre sentit.

ESCURCIMENT, m., enlluernament, més aviat que (la) fosca, obscuritat; darkening, darkness
àguila veu fort sobtilment, axí que esguarda lo sol ses tot escurçiment P226r2.

ESCURCIR-SE [o *-zir-se*], refl., enfosquir-se; to become dark
e·l cel s'escurçi, per què lo pòbol de Roma fugí P224r1; escursir 85r2. Cf. Cor. 355 i *escursir* en *PSW* (Pet. Thal. Montp.).

ESCURTAT, f., (la) fosca, foscor, obscuritat; darkness
la mia nuyt no ha escurtat P167r2; P211r2.

ESDUI, m., termini, temps per fer una cosa; delay, respite, extension (of time)
demanaren ·iii· dies d'esdui per lo consel del bispe P211r1: d'espasi B: triduo inducias petierunt V646. 31; conselà al pare que consentís... sots aytal condició... que·ls donés ·iii· ayns d'esduy per so que cresqués e que conformés la sua virginitat P229r2; inducias trienni sibi daret V702. 1. Variant postverbal de l'occit. ant. *esduire* «écarter», segons *PSW:* «Amors, de vos ai fag estug / longamén verai e fizel, / c'anc no fis guanda ni *esdug* / d'amar, ans m'era bon e bel», Arnau Daniel; «esduch, -ui: fuite» *PDPF.* Cf. *espasi* en el mateix sentit en les *Vides:* prec que hom me do tres dies d'espasi 199r2: trium dierum mihi dentur induciae V600. 39. Resten les qüestions de si en tot això es tracta d' accepcions diferents però sempre del mateix mot, de si en el darrer cas hi ha influència d'*espa(s)i* o bé de *indutias,* i de si ací tenim el resultat fonètic de -UTIU (o -UCIU), conforme a la fonètica catalana, o bé d' -UCTU conformement a la fonètica llemosina, amb *-uit* > *-ui* reducció rossellonesa: impossible de donar a aquesta una resposta negativa (o netament afirmativa) puix que en els dos exemples el mot va seguit de consonant.

ESGLÉSIA [*esgleya, gleysa, yglesa, glesa*], f., església; church

e mès-lo dins la yglesa P105v1: glesa B; trobà la porta de la yglesa tancada P105v1: glesa B; en l'ofici de les matines en l'esglesa P177v1. Veg. *esglea* en Cor. 355. Cf. gleysa P176r2, esgleya 52v2 i 193v2, sgleysa P187v2. [Tenint en compte que *isglésia* és molt usat per autors acurats en el període decadent (passim en Jeroni Pujades, c. 1600, *Dietari* I i II) i que és possible l'evolució fonètica *església* > *eiglésia* > *iglésia* no podem gens assegurar que la vulgar pronúncia moderna *igglésia* sigui «un castellanisme» com sovint es diu; si fos això no es concebria que en les innúmeres aparicions del mot en el *Romancerillo* de Milà sigui *iglésia* i mai *església;* i aci ja tenim *la yglesa* en un ms. de 1300. J. C.].

ESGUARDAMENT [*esga-*], m., mirada; look, sight
ab entir esguardament... se n'anà en Nostre Seyor P186r1: integro adspectu atque auditu V559. 38; aquesta ànima presentem en l'esgardament de Déu P99r1. Cf. AlcM. Cf. també *esgardar* 64r2 i 85r2.

ESLLENEGAR-SE [*all-, el-*], refl., anar-se'n relliscant; to slip away. El trobem també en participi actiu amb el sentit de 'relliscós, slippery': «e era enayxí polit com a glas, e molt elenegant» 81r1 (anelegant B).
la vida can hom la cuyda aver, ela fug d'om e s'alenega P15v1: ... s'*analega* B: effugiat labefacta V37. Cf. Llull *Cont.* 23. 5.

ESLLONGAMENT [*el-*], m. ajornament, termini; delay
demanà a·N Volusià ·xiv· dies d'elongament 87 n. 110: (espay B: indutias V).

ESMENAR-SE, veg. *amenar-se.*

ESMERÇAMENT [*esmersa-, esmerce-*], m., inversió de diners, recompensa, retribució, també mercaderia; asset?, merchandise? Jhesuchrist li aparec... pren assò, car amic meu, car ab mi és lo teu gran esmersament P223v2: quia mecum est maxima merces tua V685. 9; per què él puyà en una nau, en què avia mots esmersamens, que anava en Espaya P154r2. Cf. Cor. 355.

ESMILLORAR [*esmilorar, esmelorar*], intr. i tr., millorar; to better, grow better
él se sentí esmilorar P178v2: aliquantulum convaluisset se sensit V533. Cf. tot se pot *millorar* P108r2 n. 41.

ESPAORDIR, tr. (i refl.) espantar; to frighten
con... agués temor que... s'espaordis P199r1. Cf. *espaordit* P197v1, 224r2.

ESPAU, AD —, loc. adv. a poc a poc, pausadament; slowly (< SPATIO, cf. cast. *despacio*)
anava en manera d'ome qui va per son camí; no anava gens per

aytal moviment con les altres esteles, qui van per lo fermament, per lo lur sercle, ans anava en manera de cors qui à ànima, per l'àer *ad espau* 36v2: quasi motu animali et processivo V91.22. [Se sent encara algunes vegades *espau* o *a 'spau* en Valencià, i força sovint el diminutiu *a 'spaet*; una sola vegada a la vida, ja fa 40 anys, vaig sentir *espáu (treballen — per arruïnar-me)* a Barcelona a un vell menestral, d'extracció i de parlar absolutament populars i, almenys aparentment, barceloní J. C.].

ESPECEJAR [*especeyar*], tr., trossejar, destrossar; to cut to pieces
Passim en les *Vides* i en les *Lleg. Rim. de S.* 926, 979 (Cor., *Lleures*, p. 243), ço que fou causa de la corruptela dels manuscrits en *espesegat* infra (però el mot present és derivat de *peça*).

ESPÈNYER [*espent, -ens* part. p.], tr., empènyer; to push, shove
e per altres barons eren en la fornal espens 89v2 n. 109: impingebantur V. Avui és forma vulgar en el dialecte central.

ESPERDRE'S, refl., perdre el bon seny, alarmar-se, pertorbar-se; to be alarmed, perturbed, lose one's judgement
fo-li dit que·l rey lo volia fer aucir... mes él per tot so no fo esperdut P216r2: at ille, nihil trepidans V661. 14; 66v2. Cf. Desclot en AlcM.

ESPERT, adj., viu, eixerit, ràpid; quick, brave, vigorous, swift
Con él fos baro mot espert P188v2: cum esset vir strenuus V568. 30. També l'adverbi: li venc davant una femna nobla molt espertament 215v2: mulier quaedam nobilis concito gradu accurrit V664. 6. Exemples en *PSW* i AlcM. No del cultisme *expert* sinó vell participi d'EXPERGISCI, occit. *espereisser*, cat. *(d)espert*.

ESPESEGAT, adj., expedit (camí) fressat; loose, free, expedite
verament molt *espesegat* fé Nostre Seyor lo meu camí (especeyat 99r2, vegeu la nota 79: espesseyat B): expeditum V; se despularen que mils e pus espesegadament lo poguessen alebesar P21v2 (cf. Cor. 355 s. v.). De EXPED-ICARE.

ESPESSESA [*espesesa, espessea*], f., qualitat d'espès; density, thickness
per l'espesesa del boscatye P194r1: densitate V583. 14. Cf. Jaume I en AlcM.

ESPÍCIA o ESPISSA, f., insídia, intriga, pretext; trap, insidious trap in discussions. Per al sentit d'aquest mot veg. f° 85, n. 124. E de les espines en parlan P85v2, esmenat en *espícies* o *espisses;* atrobà moltes espècies de la emperadriu 95r1 n. 14: innumeras insidias V251. 33.

ESPIRAR, tr., inspirar; to inspire

per què ela, espirada per Sent Esperit, conselà al pare P229r2. Cf. *espirament* P62r1 i *espirador* P116r1.

ESPONDRE, tr., exposar; to expound, explain

Enaprés él fe un libre a onor de la Verge en lo qual espòs aquela lisó de l'Avangeli 177v1; espon-se aytal letra P113v2: esposen B: ponit V; la Santa Escriptura li aparec tota esposta P178r2: expositam sibi apparuisse scripturam V531; de què·s espost aquelò que·s lig P211r2: exponitur V647. 4. Cf. *espòs* 177v1. Enaprés él li espòs tot aquelò dient: Aquels són sels qui porten... 257r2. *Esponedor* P62v2.

ESPRESSAR, manifestar, expressar; to express, make known

lo ·iii· seyal de 1ª passió és en sagrament, en lo qual és verament la passió espressada P268r2; espressà P227r2. Avui *expressar* en ortografia culta.

ESPRO(V)AR [*esprasar*], tr., retreure, reprotxar, reprovar, blasmar; to reproach, blame

en lo qual esprosa... B (99v2 B): proha P; per so que esproàs la no-creensa d'éls P91r1; él esproà los vicis dels fariseus P109v2: sprovà B: exprobrabat V; Nostre Seyor lur aparec, e esprovà la lur encredulitat P112v2: sprohà B: exprobravit V; també usat sense complement directe: on St. Augustí *esprova*, dient... 86r1, n. 36a. *Espro(v)ar* en aquest sentit no prové de PROBARE (ni de PROSA, és clar) sinó de EXPROBRARE i és mot ben conegut en català i occità arcaics, que surt sovint en les *Vides*. Cf. repr(o)uament 'retret' f° 85 n. 129, alterat pel manuscrit.

ESQUELLA [*esquela*], f., campana; bell

e sonam les esqueles per so que·ls demonis, espaorditz, fusquen 112r1 (PB); gità una péra e trencà la squela 77v1 (PB): tintinnabulum V; se'n puyà per la corda a una esquela al cluquer P162v2; 164r1, 191v2.

ESQUERN, veg. *escarn*.

ESQUERRE, adj. esquerre; left

tolgren-li lo bras esquerre P254v2; esquera P189v1.

ESTAR-LI *a algú* intr. estar, trobar-se; to fare, to get along

Un monge que li demanà con li estava, e aquel li respòs... 241v1: quomodo es? cui ille respondit... V734. 29.

ESTASSAMENT, m., estança, habitació; room

que per penitència són perdonats tots pecats e·s hom desliurat de servitut de dimonis e èm tornats a les possessiós del christians estassament B (66v2 B): casamens P: mansionum V. [Deu significar 'estança' i és probable que fos *esta(n)samens*. Hi ha un

mot semblant en el principi dels *Proverbis* de Guillem de Cervera. J. Cor.].

ESTAT, f., estadi, 185 metres; greco-roman measure of length
fo un prevere qui estec en ermitatye prop d'ela dotze stats B: ayns 141r1 P: stadia V.

ESTENDRE, tr., estendre; to extend
per què los sants cavalers esteyren lo col 207r1 (PB): extendentes V; e adoncs lo corp... ab les ales estesses 78v1 (PB).

ESTÈNYER, tr. Per a un cas de supervivència de EXTINGUERE 'extingir, destruir', veg. n. 32 al f° 110r2.

ESTÈRIL. La deformació fònica i sintàctica soferta per aquest mot en el 82v2 demostra que encara no era gaire o gens usual en la llengua, veg. la nota 117.

ESTIRS [*esters*], prep. i adv., llevat de, fora de; with the exception of, except(ing)
esters los apòstols P22r1: estirs B; esters aquestz miracles P22r2: estiç B; él aordonà les pístoles e·ls evangelis... estirs lo cant P215r2: epistolas et evangelia... per anni circulum decantandas... post cantum rationabiliter ordinavit V657. 21; éls preyren Milà e tota Lombardia... estirs Roma e Romeniola P262v1: praeter Romam et Romaniolam V826. 17; li respoyren que res no·n sabien... esters avem ausit dir... P250v2. Cf. estirs 36v2, 45r2, 56v2, 74r1, 103r1. Exemple de les Hom. Org. en AlcM.

ESTOIG [*estuig, estuyt*], m., sarró, talec; kind of pouch for shepherds to carry provisions in
qui amagà un anap d'argent en son estuyt de pa P145r2.

ESTOJAR, tr., reservar; to reserve
se maravelava a cuy estoyava hom aytal nobla cadira P218v2 servaretur V667. 13; enaprés ela estuyà... lo ciri... e per grans reliquies ela lo estuyà P64v1. Cf. estuyar 64v1 'amagar' 'to hide, conceal'.

ESTRANGULAR [*estrangolar*], tr., ofegar per compressió del coll; to strangle
promès a dos homesiers ·xxx· solidos si li estrangolaven lo seu genre P197v2 strangulare V594. 22; estrangolés P82v1.

ESTREMER, adj., situat a l'extrem, darrer; last, extreme (unction)
són los dos avangelis qui parlen de vista pausats estremers en lo libre P228v1: ponuntur extrema V699. 28; e en aquels que·s moren la estremera unció P269v2: exeuntes... extrema unctio V849. 10. Molt conservat fins avui com a terme topogràfic i com a topònim.

ESTRÈNYER, tr., estrènyer, constrènyer; to constrain

e preseren-lo per lo col, e él tam fort estreyren que no poc parlar P105r1: respoyren B: stringentes V: e les dens contra Sent Esteve estreynhien 21v1 (PB); cf. el seu derivat *restrènyer*: quant lo seu coratge restrencs de tota material amor P253r1: restench B: restrinxit V 795.

ESTROLOGIÀ, m., astròleg; astrologer
aquelò que·m dixeren los estrologians en la tua nexensa P260v2: astrologi V819. 18. Cf. Corsuno en AlcM.

ESTRÒ, veg. *entrò*.

ESTRÓS [*stroç, ab* —], adv., avall, ben avall; way down?
per ignorància él fé un sonet ab stroç daval P204r1, 204, n. 5. Cf. fr. ant. *a estros* (*FEW* s. v. extrorsus): connexió dubtosa. Entre altres raons perquè és estranya la combinació amb la preposició *ab:* potser cal analitzar, més aviat, *a bestró*. Veg. allí la nota 5.

ESTRUÇ [*estrucs*], m., estruç; ostrich
ocela que à mota carn e poques plomes no pot bé volar, segons que és manifest en l'estrús P112r1; una péra preciossa mayor que un ou d'estrucs P259v1: d'estrus B. Ací la grafia *-cs* està per *-ç* com en *vencs* 246v1, *endrecs* 208v2 de les *Vides*, i en *terçs*, *esforçs* del còdex A48r1 (Ch. 64).

ESTRUIR [*istroïr*], tr., instruir, ensenyar; to teach, instruct
e fo istroït en la fe per Sent Paul 223r2: a Paulo instructus V683. 20; estruyt 101r1.

ESTUDI, m., cambra, habitació; study, room
a Porticula, costa lo seu studi P219r2: juxta ejus cellam V668. 29. Avui encara *estudi* designa una estança d'habitar o menjar, en la barraca valenciana, com explicaven Blasco Ibàñez en la novel·la famosa i Max Thede en la seva monografia sobre l'Albufera.

ESVAIR [*esvasir, esbair*], desbaratar, assaltar, envair, esbalair; to attack, invade, stun
per so cor la vertut e la santetat d'ela esvasia totz aquels qui la gardaven P63v2; e esbaït per les paraules de la bagassa P6r1. Cf. Cor. 355 i AlcM. Cf. occit. ant. *esvazir* 'attaquer, entamer, entrer de force dans' *(PDPF)*, i d'altra banda el fr. *ébahi*.

ESVANEIR(SE) intr., refl., esvanir-se, desaparèixer; to disappear
e mantenent ela esvanehí 10r2; mes la santa dona orà, per què s'esvaneÿren P136v2; enaprés aquel home esvaneý P56v2; lo diable s'esvanesí P187r2: evanuit V563. 34. Cf. AlcM.

EU [*eu-mé*], interj., oh!, ah!, ei!; oh, woe! En sentit no planyívol (més aviat dèictic) segueix usant-se en la Muntanya (comarques

del Principat) i així l'emprava Marian Vayreda (*Sang Nova* V, vii, 30; *La Punyalada* I, 4 — V 104 (84) etc.).

EXAMINAR [*iximinar*], tr., examinar; to examine, investigate

e·ls iximina per so que nos servesca 238r1: illos examinat V724, 31.

EXANSAR, tr., exalçar; to extol, praise, elevate

él s'exansà, ayxí con caretes, a córer la via P113v1: s'exaltà B; exsultavit V; de l'exansament de la Santa Crou P200v2; la Santa Crou fo molt exansada P200v2; 201r1, 215v1. Aquest verb i els seus derivats presenten una mescla de dos verbs diferents però de sentit semblant: EXALTIARE > occit. ant. *eissaussar* 'elevar, lloar'; *eisausamen*. «El essalsamens dels fols non es mas blasmes», Beda, *PSW*. Cat. *exalçar* i *exauçar* 'lloar' o 'posar en alt lloc': «... qui en la crou enclinàs lo cap envés la terra per so que·ls peccadors exausàssets en glòria», Llull (AlcM); i d'altra banda INANTIARE > occit. ant. *enansar* 'atènyer, avançar, transcendir': «E car lo reis sobr'autres reis s'enansa, ad aital rei coven aitals regina...», P. Vidal, *PSW;* cat. *enantar* 'avançar en mèrit, rang': «... e en aqueles e en totes altres coses a nós honroses vos enantarem en tal manera que·n porets ésser raonablement content», doc. de 1405, AlcM.

EXARMENT, veg. *sarment*.

EXAUSIR [*exaudir*], exaudir, escoltar favorablement; to listen to, grant

les sues pregueres eren exausides P211r2: exauditas V646; exausex-me, Séyer, e salva-me P246v2: exaudi me V802; sien exausides les oracions P269r1; exausit P240v2. Cf. AlcM.

EXECAR [*-quar*], tr. (i refl.): assecar(-se), eixugar-se; to dry (up)

La mar s'execa en aquel loc 250v1P: se secha B: recedit V786; e així cuydava omplir la cisterna e·l lac exequar P257r2. Cf. Cor., *BDC* XXIII, 286.

EXEMPLAR [*examplar*], tr., explicar, treure'n exemple; to explain, expound

Sent Augustí... molt savi en examplar de les escriptures canoniches P186v1: in explanandis (*exemplandis* en l'ed. Prínceps) V561; David rey volc examplar la onor de Déu e·l seu cultivament, per què establí vint e quatre preveres P126r1. Sentit no gaire diàfan: en tot cas no és derivat de *ample* (per tant no equivalent de l'actual *eixamplar*), sinó d'*exemplum*, almenys en el primer cas.

EXÉNDRIA, veg. *encéndria*.

EXERMEN, veg. *sarment*.

EXIL [*ixil*], m., exili; exile

mes ela volc acompayar so marit en exil P189r1: exsilium V569. 16; la desviació e l'ixil... de tot lo umà linatge P57v2.

EXILAR, tr., exiliar; to exile

fo punit mot Herodes ayxí que·n fo exilat P188v2: exsilio damnatus fuit V568. 28. Cf. Cor. 355.

EXIMENT [*eiximent*], m., acte d' eixir, mort; departure, death

ennans del ·x· dia del seu eximent P185v2: exitus V559. 14. Cf. Llull en AlcM.

EXORBAR, tr., eixorbar; to blind, to put out someone's eyes

ferí lo rey en l'uyl tant fort que l'exorbà P19v2: excaecavit V577. 7; e pres son fil e l'exorbà P265v1: effossisque oculis V838. 13; 148r1. EX-ORB-ARE. També es troba *adorbar (asorbar)* de AD-ORB-ARE: éls atrobaren Elimam, encantador, lo qual avia asorbat Sent Paul P123v2: adorbat B.

EXORC, adj., estèril; sterile, barren

estec exorqua entrò que fo en etat de ·xc· ayns P195v1: sterilitatis opprobrium pertulit V588. 6; 126v1, 127r1; també l'abstracte *exorquia* 125r2.

EXPRESSAR, veg. *espressar*.

EXTREMER, veg. *estremer*.

FABRE, m., obrer, home d' ofici, esp. fuster; worker, carpenter

què·t cuydes que fasa lo fil del fabra? P57r2 (no en B); e no és ayxí lo fil del fabre 84v1 (PB). Es tracta de St. Josep i de Jesús almenys en un dels dos casos; però també apareix en les *Vides* aplicat a un que obrava un sepulcre. Força conservat en antropònims (és insegur que sigui el mateix mot en el vers del *Spill* de JRoig «ab fabres pardos...»).

FADEJAR, intr., ésser fat, beneit (d'on l'accepció mancat de sal); to be silly, foolish

nuls temps no·s ris en guisa que·n fadegés P178r2: ... ad ridendum... V531. 26. Cf. l'exemple de les *Sentències Morals* en AlcM.

FADESA, f., qualitat de fat, mancat de sal, fatuïtat; silly action, something in bad taste

disia que fadesa o negligència demostrava sel qui menyspresava sos vestimens V178v2: negligentis aut inaniter apud se gloriantis V531. 21.

FADIGAR, veg. *fatigar*.

FADRINA, f., noia; girl

on co·ls parens de la fadrina volguessen aucir lo diaque B: de la femna 232r1 (PB): parentes puellae V710. 11

FAJA, f., fruit del faig; beech-nut

éls menyaven de la faya P178r1: pulmenta saepius ex foliis fagi

conficiebat V530. Cf. «el faig es fa millor de *faja* que de rebrot» *Costumari Català;* AlcM., etc.

FALDA [*fauda, faula*], f., falda; lap

una fembra verge que tenia ·i· enfant en la fauda P18r2: faula B: in gremio V43. 24; estirs una gata, la qual tenia en sa fauda ayxí con companyó 74r2 (PB): ...refovebat... V. Per al canvi fonètic de LD en *ul*, veg. Cor., *Lleures,* 214-216, 213. La mateixa forma de B apareix algun cop en Ramon Llull: «se met en la *faula* de sa mare» *Contempl.* 280. 27 (però també: «legir a un libre que tenia en sa *fauda*», *Cavall.* 5).

FALLA [*falya, fala*], f., falla, atxa, antorxa; torch

Sen Gregori pres una *falya* que tenia a la mà En Pere... e ab les *fales* él li cremava la boca e la sua cara... e casec-li una beluga de la *fala* sobre lo vestiment P77r1, veg. notes 8, 9 i 13 d'aquest foli, *fales, falyes* 63v1.

FALLIR i DEFALLIR, tots dos intr. i usuals ací amb els sentits de 'mancar, estar absent' (to be lacking, absent) i semblants, semblen presentar algun lleu matís distintiu, atès el passatge següent, on els dos manuscrits coincideixen: no etz totz vosautres aysí ans ne *fal* alcun... sercatz diligentment e trobaretz que un *defal*... cridà dient que tant solament ne *falia* lo cambrer: per què, él dix: verament aquel tant solament ne *defal* 83v1.

FANT, m., infant; infant, child

fo un fant qui per aventura fo molt estret P103r1: enfant B: puer V; mal m'és vengut, con eu sia vençut per un fant P: per un enfant B: uno puero V. Veg. f° 103, n. 15. Cf. it. *fante* 'soldat d'infanteria', i abans 'nen, noi'. P usa també *enfant* 185v1 (bis) i veg. *enfantesa* i *fantívol.*

FANTAUMA, f., fantasma; phantom

disien que Crist fo fantauma P182v2. *PSW* en dóna dos exemples occitans de c. l'any 1300 *(Leys d'Amors, Deux Mss.),* occit. mod. *fantaumo* Mistral, fr. *fantôme,* angl. *phantom* < ll. vg. PHANTAGMA (*REW* s. v. *phantasma*).

FANTÍVOL, adj., infantil; childish, child-like

cor assò seria fantívol causa de dir B (3r2B): enfantil P: puerile V. No en AlcM.

FASUG, veg. *feixuc.*

FAT, adj., mancat de seny (també toix, neci); silly, inane, dull, frivolous

les tues paraules són fades e vanes e solen l'àer P66v2: fades B: fatua V; per so car gequia la bispalia e seguia aqueles femnes

fades P229v2: mulierculas fatuas V703. 14; e·t conec per fat P259v1: te fatuum esse V816. 2; 75r2; fad P54v2.

FATIGAR [*fadiguar*], tr., cansar; to tire, vex, annoy
lo diable cridà per la boca d'ela dién: —¿Fadiguat t'est, Ciriac? P167r1: fatigatus es, Cyriace? V487. 23; 214v1; i cf. fadigamens 85v2 n. 123: fatigationum V228. 6.

FEDA, f., ovella; sheep
estaven mots bous e motes fedes P209v2: ovium et boum V642. 39; ayxí con lop fa fedes P230r1; tonen les fedes P246r2. Avui és rossellonisme, veg. Massó i Torrents en AlcM.

FEIXUC [*fasug*], adj., feixuc, pesat; ponderous, heavy (laden)
fo él arena en so que fo mot fasug per bones costumes P97r2: (B corromp en *faent* veg. la nota 73). Sembla tractar-se d'un encreuament de *feixuc* amb el seu sinònim rossellonès *pesuc* (AlcM), que també apareix en el nostre text: ponderosus V; e l'emfant era ayxí pesuch com a plom B176r1: pessant P: ponderabat V.

FEMORÀS, m., femer; dung heap
enaprés Sent Gregori lo fé sebelir als frares en un femoràs 241r2 (PB): sterquilinio V734. 25. Manca en AlcM però cf. *femoral*.

FENDA, f., femta, excrements; dung, excrement
bèstia... que ha aytal natura que a aquels qui·l volen enseguir, per espai d'una versana geta la sua *fenda* ayxí con cayrel, e tota res que toca crema ayxí con a foc 151r2; stercus suum velut spiculum dirigit V444. 28.

FENYEMENT [*fey(e)mens*, pl], m., ficció, simulació; simulation
cità ses nombre de gens per sos feymens 263vb: sua simulatione innumerabiles ad se attraxit V827. 37; no lausets neguex en mi feyemens de diable 217v1: dyabolica figmenta V664. 23.

FÈNYER, tr., fingir; to feign
se feyerà mort e estarà amaguat per tres dies 211v2; fèger (grafia g = y = ny) 54 vl (nota 31).

FERLA, f., espècie de bastó o canya; reed, cane
e soferia-se en una ferla que tenia en la mà P80r2: ferula V. Veg. AlcM i cf. cat. mod. *canyaferla*.

FERMAR, tr. S'hi noten almenys tres grups semàntics:
a) estacar, clavar; stick in the ground
tu ferma lo teu bastó costa la tua casa P147r2.
b) fixar, donar fermesa, orientar cap a un bon sentit; to give steadiness, to fix or give fixity
e a tota bèstia fa fermar lo seu anament P224v1: omnem bestiam figere facit gradum V688. 10; mots qui vivien bestialment

fermà en bones obres P224v1: in operibus bonis fixit V688. 12.

c) intervenir garantint, donant fermança de dret; to intercede, vouch for

eu iré ab tu denant lo rey e fermaré e preguntaré per tu P260r1: apud regem interveniam pro te V817. 12; aqueles nos seguexen davant Déu e fermen contre los diables P260r1: et pro nobis apud Deum intervenire V817. 20.

FERRAMENT, m., eina de ferro; an iron tool or implement

axi co·ls cavalers agren aquí feyta carera ab feramens P194r2: milites semitam ferro aperientes V583. 23. Avui només valencià i Ebre, però AlcM en cita un exemple en un text dels segles XIII-XIV.

FESEL, veg. *fiel*.

FIBLAR, tr., picar, clavar un insecte el seu agulló; to bite (an insect)

Con un moscaló *fiblàs* en la sua cara, Sent Macari l'aucis, del qual *flip* li exí molta sanc 40v1. El derivat postverbal *flip* és possible que suposi l'existència d'una variant *flibar* (cf. *blincar* < *vinclar, tremp* derivat de *trempar* < *temprar*).

FICAR, tr., clavar; to stick, thrust

ficà en terra lo bastó que portava e preguà Déus P190v2.

FIEL [*fisel, fesel*], adj., fidel; faithful, loyal

era son cavaler mot fiel P205v2: fidelissimum V626. 25; e fo feyt fiel P223r2: fidelis V683. 29; fisel P61v1; fesel P61v1 i 88v1.

FILAT, m., teixit, filat, teranynia; net (spider) web

les arayes... prenien les mosques ab lurs filats P184v2: suis retibus V556. 26.

FLEUMA, f., flema; phlegm

una enfermetat que à nom fleuma salsa P186v2: phlegma salsum V562. 6; 69r2. D'ací l'adjectiu: cor om flaumàtic és durs en enteniment 60r2.

FLIP, veg. *fiblar*.

FLIXAR, tr., perdonar, tenir mirament amb; to pardon, overlook

la quarta cosa del jusesi serà la cruseltat del Jutge, cor no flixarà negun per temor 4v1 (PB). Veg. Cor. 355. Cf. AlcM., i el substantiu *flix* FLEXU.

FLORAT, part. p., consumit?, cobert?; covered?, consumed?

de sots era florada de flames de foc P240v1: folrada B: et intus flamma ignis tota confecta V731. 30. Relacionat amb prov. *floura* Mistral i *flos FEW*, però notem que *sots* no tradueix literalment *intus*, ço que ens fa pensar si el *folrada* de B no podria ser la versió originària; cf. *foire* infra.

FLUVI, m., riu; river

e adoncs éls se n'anaren costa un gran fluvi d'ayga... e tots aquels qui volrien passar lo fluvi que pascessen ses tot cessament P56v1.

FOGAIRÓ, m., foguera; (bon) fire

e porta hom fales ardens e fa hom fogayrós P128v2: fogarós B. Veg. f° 128, n. 97.

FOGUIENC, -CA, adj., fogós, inflamat; fiery

la primera fo per so que parlassen peraules de foch e foguienques B (140r1 B); *om.* P: res en V.

FOIRE, m., beina; sheath

qui lo coltell tot sangonent tenia treyt e que·l tornava en lo foyre B: coltelera P73r1: in vaginam V; met lo teu coltel en la coltelera P270, n. 1: en lo foyra B: in vaginam V630. 5. Cf. *REW* 3405: germ. *foðr* 'beina' 'funda' > fr. *fourreau* 'beina', i cat. mod. *folro* de sentit diferent.

FOLC, m., ramat; flock, drove, herd

deven vetlar diligentment sobre lur folc P27r1: flonch o flouch B: solliciti vigilare super gregem suam V849. 36; *grex,* que és folc P71v2; e al seu folc, so és al seu pòbol P71v2; oferí a Déu ofersó... Abel, de les bèsties del folc 62r2.

FOLDRE, m., llamp; lightening flash, thunder bolt

foldres vengren del cel P232r2: lamps e trons B: fulgura extiterunt V710. 37. Cita del *Sidrach* en el Dicc. Aguiló. Ll. vg. FULGERES > *folhres* > *fol(h)dres.*

FOLL [*fol*], f. adj., foll, esbojarrat; foolish

per so cor l'ornament d'una fol femna... aquel hornament d'aquela fol femna me confondrà P220v2 (línies 6 i 9), passatge de la Vida de Sta. Pelàgia: *om.* B: meretricis ornatus V676. 23 i 24. La lectura és clara en totes dues línies. En occità antic es troba sempre *fol, fola,* com a adjectiu de dues terminacions; en català antic, també, i àdhuc en altres passatges de les *Vides* trobem igualment la forma *fola;* també l'adverbi *fo(l)lament* s'hi troba, un poc més enllà. [Però com que en italià és *folle* (igual en femení i masculí) i en les *Homilies d'Organyà* hi ha un cas de *fol* aplicat a un femení, si bé de lectura insegura (veg. nota de Cor. en la seva ed.) restem en dubte encara sobre si un femení *foll* va existir en català arcaic: sembla, però, que sí. J. C.]

FOLRAR, tr., cobrir; to cover as a dress

vestit d'una capa de pergamí... de sots era folrada de flames de foc B: florada 240 n. 11 P: flammis ignis tota confecta. V. supra s. v. *florat.*

FORÇA [*forsa*], f., castell; castle

éls fugiren per los mons e per les forses P98r1.

FORES, adv., prep., fora; outside
d'aquels qui fores són P208v1: foris V636. Cf. *PSW* i AlcM.
FORMENT [*froment*], m., forment, blat; wheat
que no menyà pa de froment P152v1, nota 92.
FORN, m., forn; oven
En Julian, qui fé calfar un forn, e fé gitar layns Santa Crestina P143r2: ·viii· forns B: fornacem V. Veg. f° 143, n. 71.
FO(R)RE(L)LAT, m., bolt (lock)
tancaren les portes de l'aram a los forelats del ferre 92r1.
FORNAL, f., furnace
cotidiana fornal és nostra lengua humanal P185v2 quotidiana fornax est humana lingua V556. 34; *fornal* reapareix en els f° 169v2, 203v2, 89v1, n. 97 i 89v2; en canvi en el f° 143r2 el ll. *fornacem* està traduït per *forn(s)* (P i B), veg. nota 71. *Fornal* és evolució fonètica de *fornau* < FORNACEM. Cf. fr. *fournaise*, occit. *fornatz* f.
FORSOR [*fòrtser*], adj., fort; strong
e cultivador de la fe e bataler molt forsor P101v1 (nota 96); fòrtser B ardens V. Originàriament fou un comparatiu sintètic, ll. FORTIOR, -ORIS, occit. *fòrser, forsor*.
FRAIRESCA, f., fraternitat, conjunt de germans; brotherhood
o cant benuyrada frayresca P126ra: frayres B: germanitas V. Veg. f° 126, n. 3. En AlcM sols té el sentit de 'porció viril en l'herència paterna'.
FRANCAMENT, adv., lliurement, liberalment; freely, unconditionally
e·l vot feyt, lo rey n'aportà lo cors sant, francament P186v2: statim sine difficultate V561. 29; 56r1.
FRANCESC, m., senyal; standard, sign
dien alcuns que francescs són apelats alcuns seyals que són feyts en manera de destral, e porta·ls hom a Roma devant los cònsels per teror e per honor P216v2 franciscas V663. 3.
FRANCESC, m., francès; French
sabé parlar en lengua francesca P216v2: francesa B: linguam gallicam V662. 3; parlava... en lenguatye francesc P216v2, n. 8: gallice loquebatur V662. 26. L'adjectiu *francesc, francesca* és un arcaisme extraordinari. Més avall, des de la fi del f° 216, P usa ja, en canvi, 6 o 7 vegades, el masculí *Francès* per al nom propi. Ja en els trobadors occitans clàssics es troba normalment *franceza*, però de vegades hi ha tanmateix *francesca*, p. ex. *fivella d'obra francescha* en *Flamenca*, rimant amb *fresca* (PSW).
FRANGOR, m., fragor; roaring noise

on alguns se pensen que la mar ab gran frangor ses trencament perirà 3r1 (PB): fragore V6. Manca en AlcM.

FRÀNYER, tr., rompre, trencar, violar; to break, violate

Él pausà quereles de la pau que li avien franta 266r1: violata pace querimoniam movens V238. 37.

FRARE [*feyre, frase*], m., germà; brother. La forma normal en les *Vides* és *frare*, però una vegada apareix, juntament amb ella, una variant *feire*, resultant d'una dissimilació de l'occit. ant. *fraire:* e recomtaren al frare del rey... per què·l feyre del rey ne reprès mot lo rey P259r1: frater V814. En l'accepció 'monjo' 'monk' trobem una altra forma *frase*, que sembla també el producte d'una dissimilació, però potser és més aviat una ultracorrecció de la tendència del català pirinenc al rotacisme (cf. Cor., Est. de Top. Cat., I, 35); una vegada los frases volien levar ·i· péra qui yasia en terra P78v2; co·ls frases li volgren acórer, anc no veseren lo drac P78v2; 80r1. Cf. DCEC s. v. *fraile*.

FREMENT, adj., tímid; fearful

per so car en lo front de la cara se pausà él estec trop frement om 123v1: frotment P forment B trepidus V. Veg. f° 123, n. 60.

FRÈVOL [*frèol*], adj., flac, sense vigor; frail, weak

tu qui est femna frèol P251v2: frèvol B: fragilis V791; frèul 126v1: frèvol B.

FREVOLESA [*freulesa*], debilitat, feblesa; weakness

alcunes de vegades dupta hom per la sua freulesa P 126v1: frevolesa B: fragilitatis V; *freolesa* 55r1.

FROMENT, veg. *forment*.

FURÓNCOL [*florenche*], m., boil. En el català col·loquial s'usa avui *floronco*

ha un home vel nasc un floronche mot gran entre les espal·les P187v2: florenche B: saevum ulcus V564. 36. Cf. Rohlfs, *Le Gascon* § 266.

FUSA f. Designava alguna mena de beguda delicada, potser preparada amb sagí de porc fos, per a aliment de malalts, com avui encara en el Maestrat (AlcM 1, § 3): Aparela *fuses* a aquestz frares, per so cor mout son delicats P42v2: succos praepara fratribus istis, quia nimis delicati sunt V107.5f. Derivat de FUNDERE, com el llatinisme *infusió*, i igual al topònim *Fuses*, que en els nostres Pirineus centrals designa altes valls relativament càlides, on les neus es fonen (*Coma de Fuses* a Cabdella etc.).

GABAR-SE, refl., vantar-se; to boast, brag

e adoncs En Simon se gabà que poyria resucitar morts 131v1 (PB). «Cascú de aquelles officials se gabà de ço que havia millorat

lo monestir de renda», Llull, Meravelles, IV, 189. Cf. M. L. Wagner RFE, XXXIV, 59, Benolicl BRAE XV, 191, que el creu d'origen hebreu.

GALTA [*gauta*], galta; cheek

ferí·l en la gauta gran colp P178v1 maxillam V532. 13; quanl douces són a les mies gautes les tues paraules 93r2, cas en el quat el sentit sembla ser més aviat part interna de la mandíbula o barra, part lateral del paladar: tradueix *faucibus meis* V247. 11; ni per les gautes, car no és pausat ni pans P116r2, n. 136; les gautes li ruaren, e perdec lo parlar P128v1, n. 75. D'on el derivat *gauiada* 'bufetada' 85r2, 134r2.

GANYAMENT [*gayamen*], m., escarni; mockery

e dels gayamens P85v2 scarniments B, no en V. Cf. Occit. ant. *ganhar* «se moquer» i veg. la nota 127 al f° 85.

GARAR, tr., guardar; to guard

e si no·t leyxa entrar l'àngel qui gara paradís P92v1; garda B; custos V; guara't que no sies torbada per assò P243r1; garda't B vide V788. Cf. occit. ant. *garar*, 'guardar' i REW 9508 (germ. WARON).

GENTS, f. pl., pagans; pagans

provà que·ls déus de les gens són falses P252v2 deos omnes falsos esse convicit V795. 29; tots los déus de les gens an feyts los diables P199v2: omnes dii gentium daemonia V602. 27.

GEQUIR, veg. *jaquir*.

GERMENAR, intr., desenvolupar-se el germen; to bud, germinate

aquel del qual la sua verga germenarà P201r1; és talat lo brot de la serment per so que més germén·254r2 (PB): germinet V800. 23.

GET-, veg. *git-*.

GINY [*gin*], m., habilitat, recurs, enginy; contrivance, cleverness

avia enguanats per alcun gin los enfants a joc P184v1: fraudulentas victorias exercebat V55. 35; 186r1. *Enginy* es troba també a 186r1 i en algun altre passatge diverses vegades (grafiat *engiyn, engyn*).

GIT [*get*], m., tret, distància de tirar (una pedra); cast of a stone

no·s pogren a él acostar per un get de péra P194r1: infra lapidis jactum V583. «B. d'Estrada entrà bé un git de pera en lo vayl» Jaume I (AlcM).

GITAR [*getar*], tr., llançar, foragitar; to throw (out or down), to expel

aquesta província que hic get tots los déus P181r1: omnes deos Indiae evacuet V541. 9; eu prec Déus que·t get de mon coratge

P256v2: deleat memoriam tuam de corde meo V808.15. També hi ha *gitar,* 169v2.

GLASI, m., espasa, glavi, gladi; sword

sel qui mor a glasi, mor breument P169v2; eu te ferré ab lo meu glasi P201r2; e·n la fi ab glasi trencada fust P203v2; aucir a glasi P206v2; vuy caya lo meu cors per glasi P220v1; 43r2, 108v2, 128r1, 148r2, 152r2, 155v2.

GLEISA, veg. *església.*

GLEVA, f., massa compacta de neu; snowball, clod

e pres la neu en manera de pilota e ·vii· gleves él n'ajustà, que·s pausà sobre si P218v1: accipiensque nivem in modum pilae septem glebas compingit V666.

GLOSA, f., explicació d'un text; gloss, commentary

on diu la Glosa P228r2: ut dicit Glossa V699. 2.

GLOTIR, tr., engolir; swallow

pausà la sua boca sobre·l seu cap, ayxí que la glotí P137v1, nota 103: deglutí B: deglutivit V. Cf. «les devorables serpents qui·ns *glotien*» Desclot 81, i algun altre ex. en l'Invent. d'Alart i en AlcM.

GLOTRE, m., golafre, golut, golós; glutton, i com a adj.: gluttonous

e signifiquen aquels qui són... glotres, los quals fan déus de lurs ventres 271v2 (PB) B illos qui gulae... dediti sunt V854. 19. Manca en AlcM; ex. del trobador Castelnou en el PSW.

GOTORNÓS, adj., gollut; goitrous

les femnes seran gotornoses, que auran guiterns P216r1: feminae gutturosae erunt V660. 10. Veg. *guitern,* infra, i *gotornons* AlcM.

GOVERNAR [*gohernar*]. tr., dirigir, administrar; to direct, administer, take care of

fo forsat... que presés muler per so que gobernés la sua heretat P197r2 uxorem acciperet et hereditatem propriam gubernaret V592. 26.

GRAN, m., grandària; dimensions, stature, size

e és de bon gran P181r1: statura aequalis V541. 12.

GRANC, veg. *cranc.*

GRASA, f., graó, esglaó; step (of stairway)

eren en aviró del temple ·xv· grases P195v2: ·xv· graduum V588. 32; no podien anar si no per grasses P196r1: adiri nisi per gradus non poterat V588. 34; 107r1. Cf. Cor 356 i E.N.C. XCVII, p. 134.

GRASIR, veg. *agrair.*

GRAVILLA, f., graella; gridiron, grate, grill

él fo torat sobre una gravila de fere P170r1: igne torreri ut per

cratem ferream V497. 4; él los fé torrar en una gravila P199v1: in craticula assantur V602. 5; Sent Dionís fo estès sobre una *gravila* de ferre cremant 223v1-2: super cratem ferream V684. 35. Avui és forma típicament rossellonesa. Veg. Cor. 355-356, que no solament l'ha sentit en el Rosselló sinó a Cerdanya i al Ripollès.

GREI, m., ramat; flock

e eu són Lop, deguastador del grey de Déu P152v2; per so car al seu grey donà a menyar per paraula P123r1; tradueix en tots dos passatges el ll. grex, però en aquell B (no P) corromp el mot en *rey*, i en l'altre ho fan tots dos mss., cf. les respectives notes 130 i 23. Mot que no apareix en cap altre text català, poc freqüent també en llengua d'oc, si bé allí n'hi ha algun cas en textos arcaics o del Sudoest, p. ex. *Grey de porcx* en el Cartulari d'Ossau, any 1410, 117.

GREU, A--, adv., dificilment; with difficulty, hardly

e per so cor a greu trobarà hom que tam bo sia al seu ofici P95v1. Locució que manca en AlcM. També es digué *greu* com a adv. veg. Reixac, *Questa* 19. 30.

GRUT, m., segó; bran

e al vespre él los fasia dar a menyar grut 120r2 (PB) nota 56: furfurem V; e sapiatz que·ls autres vos seran viyares que sien grut... eu vul que no·ls queregatz lo nostre grut P73v2; e a comparació d'aquel no demanets lo nostre grut 186r2 (PB). És un rossellonisme (Grandó 193), que no s'ha de confondre amb *engrut* (supra).

GUARDAR, intr., tr., mirar; to look at or upon

negun qui paus la mà a l'arayre e guart a enrere no és covinent al regne de Déu P254v1.

GUISCAR intr., xisclar; to scream.

vengren les lurs mulers per éls a veser, e mostraven-los lurs fils, *guiscan* e cridan P43r2: ejulando clamantes V109.27.

GUITERN, m., goll; goiter

les femnes seran gotornoses que auran guiterns P216r1; eu he una fila que ha guiterns P156v1: giters B: habeo filiam gutturosam V457. 15. Cf. *gotornons*, supra. En Jaume Roig, *Spill* 1858 (AlcM), on sembla que *gotirlons* significa 'golluts' i no 'golls'. Cf. occit. ant. *goitron*, avui *gouitroun;* en fr. ant. *goitron* «gorge, gosier» i fr. mitjà *goitroneux* 'gollut'. La base GUTTURIONEM 'gola, gargamella' del *FEW* no explica suficientment les diverses formes [millor GUTTURNIONE, d'on amb dissimilació vocàlica *goternione* > *gotirnon*, dissimilat d'una banda en *gotirlons*, de l'altra en *guiternon*, i d'ací el derivat regressiu *guiterns;* per a les

formes de França també és fàcil el canvi dissimilatori de **gotorñone* en **gotoryone* etc., i *goitroneux* s'explica millor, puix que *goitre* en tot cas ha de ser derivat retrògrad J. C.].

HERETER, m., hereu; heir, inheritor

e lexà En Panmaci ereter P53v2: *om.* B; quant los seus parens foren morts él fé hereter Jhesucrist del seu patremoni P193v2: heredem V582; éls e lur hereters P215r1: heredibus V657. Aquest mot no s'usa en el Principat, però sí que és ben viu en el Rosselló i en el País Valencià (J. C.).

HERETGE [*iretge, eregge*], m., heretge; heretic

e altres iretges donatistes P184r1: haereticos V554. 20; qui eren defenedors d'eregges 39r2; iretga 104v1; (h)iretye 95r1, 152v2. Cf. *iretgia* 'heresy' P101r1.

HIC [*ig, yg, hig, ic*], adv., en, d'ací, cap ací, per ací; here, there

que·l primer nat no yg agués mort P26r1; eu no yc ixiré per En Ciri P179r2; ya no yc venrà neguna P256v2; partex t'ic doncques P97r1; per so que tost nos ic pasem P56r2; ix-t'ic P79v2; per a la forma *ig* amb sonora, davant vocal, veg. Cor. 356; més exemples d'aquesta combinació de fonètica sintàctica: ixir m'igu·é P166v1; en la sua ñ si ñigu'ix, segur, no·n són cert P239v2; obri'm tost que m'igu·é a partir P198v2; adés seré eu pregat que m'ig esca P71v1; rarament escrit amb *g* davant sorda: gitats m'ig tost P250r1. Més casos encara en 75r2, 79v2, 89v2, 91v1, 91v2, 92r2, etc.

HIRETGE, veg. *heretge*.

HISOP, m., hisop, i també salpasser; hyssop (plant and utensil used in blessing ceremonies)

enaprés hom revirona l'autar, e aprés hom li geta desús aygua beneseta ab l'isop P258v2: aqua benedicta cum ysopo adspergitur V849. 20; l'isop d'umilitat e de no estimadora caritat... isop és erba humil e cauda P270r2.

HISTORIAIRE [*estoriayre*], m., historiador; historian

la ystòria de l'istoriayre qui ment P205r2: hystorici mentientis V625. 21; la compilà En Paul ystoriayre, qui era longobart P262r1: longobardorum hystoriographus V824. 10; estoriayre 70v2.

HOMESIER, m., homicida; murderer

promès a dos homesiers ·xxx· solidos P197v2; los homesiers l'estrangoleren P198r1; omesier P56r2; 203v2. Derivat d'una forma provinent del ll. *homicidium* 'homicidi', semblant a omesici P201v2, omesii 97r1, omesí 74r2, i a la més corrent *homei*, de la qual és derivada *homeier*, que tingué llarga vida en català. Cf. Cor. § 18.

HONGRE, m., hun, hongarès; Hun, Hungarian
enaprès tots se n'aneren en Coloya e aquí éls foren asetyats per los ongres P230v1: Hunnis V704. 15. Cf. AlcM.

HONORAR [*enorar*], tr., honrar; to honor
L'arquetipus dels dos mss. devia dur la variant *enorar* en el 83r1 (n. 34), conservada per P: «enoran son criador»(: *en onran* son criador B).

HORA NONA [*aure nona*], f., a les tres de la tarda; at the ninth hour, early evening
en lo migdia, l'aure nona e en les vespres P269r1: nona V847. 37. Cf. *oronona* Cor. 358.

HOSTAL [*osdal*], m., hostal; inn
ela se n'anà a altre qui yasia en aquel metex osdal P136v1: hostal B: in quodam loco hospitata fuisse... ivit ad alterum qui in eodem loco jacebat V398. 25; ans que en alcun ostal... quant seria en l'osdal P161v1. Cf. occit. ant. *osdal* i *ostal*, que significa 'casa', més aviat que 'fonda, hostal'; però el context mostra que ací no tenim aquesta accepció sinó la catalana. També apareix ací la forma comuna amb *-st-*: ostal P54v2 [fóra ben concebible que de l'altra resulti el nom del poblet d'*Ordal* —ara també se sent *l'Ordal*— al capdamunt de la carretera a l'O. de Barcelona, en el canvi d'aiguavessos, lloc de repòs obligat en tots els temps. Per a aquesta *d* vegeu també els articles següents J. C.].

HOSTALERA [*osdalera*], f., hostalera; inn-keeper
fo, aquela, osdalera... aquesta osdalera fo ajustada per muler a·N Constantí lo veyl... e fo bona osdalera aquela P109v2: hostalera B: stabularia V. Veg. la nota 120.

HOSTE [*osde*], m., hoste, visitant; guest
anà él resebre con si fos *osde* 214v1: oste B: hospiti V655.

HUYAR, veg. *ujar*.

IBRI, adj., begut, embriac, borratxo; drunk, intoxicated
Sent Laurens... per so cor bé avia menjat e ben begut, de menyar de turmens tot ybri, no sentí los turmens P170v1: illo calice ebrius factus, tormenta non sensit V498. 20. Aprofitem aquest lloc per suggerir que un manuscrit antecessor dugués *de menyars e būres tot ybri* (= *beures*, on la titlla de *e* fou presa per una que indiqués les dues nasals *m n*); no es veu clar si el ms. actual, de lectura tèrbola ací, porta *menyars* amb *-s* o sense.

IGLÉS(I)A, veg. *església*.

INFLAR, veg. *unflar*.

INS, adv., dins; inside, within
Veg. casos de l'adverbi *ins* (combinat en la forma *d'ins*) s. v. *dins*.

En el següent tenim una combinació més complexa, *en ins en:* a ·xii· peus d'autesa de la terra en ins en una arca P125v1: dins en u. a. B: coopertam V. Veg. f° 125, n. 102. *Ins* es troba encara en Eiximenis.

INTENCIÓ [*entenció*], intenció; purpose, intention

e que la sua entenció no·s pogués enpatxar per negun P185v2: et ejus intentio a nullo impediri posset V559. 15. Cf. AlcM.

INTRANT, començament; beginning

en intrant de uytubri P221r2. Avui es diu *la setmana entrant, el mes entrant,* però ja no vol dir 'el començ de la setmana (que ve)' sinó tot el mes o setmana vinents. És el participi actiu del verb *entrar,* que en les *Vides* té sovint la forma *intrar.*

INTRAR, intr., tant aquesta forma com *entrar* són freqüents i més en el ms. P; mentre que B prefereix la forma moderna, en P predomina l'altra si bé alternant d'una manera confusa amb aquella. En diversos passatges s'oposa el radical *entr-* de formes rizotòniques a *intr-* de formes accentuades a la desinència; p. ex. *intrar* inf. i subjuntiu *entre,* un al costat de l'altre en la mateixa col. 177v1, *entre* 257v2 (graf. *entra*), 97r1, *intrant,* part. act. 221r2. És versemblant que aquest factor tingués alguna influència però l'analogia tendia a anivellar en un sentit o altre, i altres factors fonètics potser contrarrestaven aquell (cf. *pogui entrar* f° 93 n. 113a; *la entrada* > *lāntráda* o *la intráda*) i n'hi intervenien encara de caràcter més semàntic (cf. l'oposició d'*entre* amb *(d)intre, ins, dins*). En conjunt resulta un quadro confús; el contrast que apareix en altres passatges ens ensenya que les dues variants s'usaven en constant barreja: *pogués intrar* al costat de *poyràs intrar* 95v1 n. 71, *intra* imp. 2, *autres intraven, pusqués intrar, eu entré, pogui entrar* f° 93 notes 2, 116, 124, 129, 113a.

IRETGE, IRETGIA, veg. *heretge.*

IRÉXER-SE, refl., irar-se, enfellonir-se; to grow angry, become annoyed

qui s'irex contra son frare senes causa P255v1: qui irascitur fratri suo V804. 27; te pots iréxer contra él P255v1: irascaris adversus eos V804; no t'irasques contra él P255v1; fóran dos frares... que anc no s'irascren P257v1: irasquen B: ad iracundiam provocari V810. 19; irasca 46v1.

Conformement a la sintaxi catalana, quan hi ha construcció factitiva, hom calla el pronom reflexiu: e adonc Sent Ignaci féu yréxer los leons per so que·l devorassen B: irréxer P61r2: provocare V. L'usaven encara els jueus catalans a la fi de l'Edat Mitjana (*hiréxer-s'a la furor d'Adonay* en l'himnari de Riera i Sans, Anu.

de Fil. Fac. Filol. Bna. 1975, 355). Formes, totes, resultants de l'evolució fonètica del ll. IRASCI, -CERE, amb ASCE > *eix* (cf. *feix* FASCIS) però amb la A conservada quan el grup -SC-, davant d'una altra vocal, no s'havia de palatalitzar.

ISTROIR, veg. *estruir*.

IVACERAMENT [*ivase-, ivasce-*], adv. ràpidament, llestament; quickly

en la ·iiii·ª manera: se'n puyà ivaserament P113v1: yversosament B: velociter V; que anés mot yvascerament en oltra mal P87v1: yversosament B; *ivaserament* de P correspon també a *yversosament* de B (104r2 B), i hi ha, encara, *yversosament* un altre cop en B (260v2), on no tenim text de P. De (v)IVACIUS, Cor. 356. Amb addició dels sufixos d'adjectiu *-er* o bé *-ós* + el sufix adverbial.

IVERSOSAMENT, veg. *ivaceramen*t.

IXIL, veg. *exil*.

IXIMINAR, veg. *examinar*.

JAER [*jaire*], intr., jeure; to lie

e si no fos una mia serventa que estava ab mi, él jagra ab mi carnalment P200r2.

JAIR [o *ja ir*], adv., ahir; yesterday

aquel qui·t saludà jair matí era la tua muler P136r2. Sembla sortir de JAM HERI. Tanmateix l'aranès *jassé* (o *gessé*) 'ahir', més aviat sembla venir de HERI SERO 'ahir al vespre', cf. fr. *hier soir*, it. *ersera*. No és fàcil de conciliar les dues formes. La forma general en català antic, que és *(h)ir* es troba també en les *Vides*, i en el cas següent notem que és parlant del vespre: eu vos dixí *ir* a vespre 148v2.

JAMÉS, adv., jamai, mai; never, ever

jamés no dirà negú P135v1; exemples en Eiximenis, en Llull, etc. És la forma més corrent a l'Edat Mitjana.

JAQUIR [*gequir*], tr., deixar; to allow, leave

nos géquies yaser en terra entrò que Déus nos fassa autra veguada levar P149v1; e no·m gequits anar P178v2: sinite V533; gecs P140r2; gequi 179r1; géquies 75 n. 147 i 142 n. 86; gaquir P55v1; yaquir 53r1; gequiats P132r1. De vegades es construeix reflexivament: *gequir-se*, amb el sentit de deixar de (fer); to leave off, desist: en assò que·l nom del seu compayó En Cleofàs espressà e·l seu calà, car per humilitat se'n gequí P227r2: nomen socii sui repressit [lleg. expressit] et suum tacuit V695. 34; d'assò no's gequen d'enunciar als frares 213r1.

JARRA [*garra, gerra*], f., gerra, gerro, urna; jar, urn

él mès en la jarra la mà P189v2: hydriam V573; per què mantenent li secà e·s tenc a la jarra P189v2: hydriae V573; e atrobà una garra en què era lo cap P189v1 (4 vegades) (gerra B): urnam ...hydriam V573. Cf. DCEC s. v. *jarra*. Tant *jarra* com *gerra* apareixen sovint en català antic, des del S. XIII; aquell en la Reva de Perpinyà, d'aquest hi ha molts exs. en el Consolat de Mar i en els Costums de Tortosa.

JOGAR [*jugar*], tr., intr., jugar; to play

En Vinart, qui joguava en la plassa P178r1; jogava P184v1; juguava P184v1; juguava P220r2; jugar P179r1. Veg. Cor. 356; i cf. *yoguador* 179r1 i *juglar* 66v1.

JOS [*yos*], adv., avall; below, down (here)

on d'aquí és dit Bertolomeu... per so que les aygues d'enseyamens escamp sà yos P180v2 aquas inferius fundant V540. 15. Cf. *yos* P98r1 i *sa-jus* en Llull. veg. AlcM.

JOSÀ, adj., inferior; lower

hypopaya, que vol dir josana aparició P210v1: inferior apparitio V644. 25.

JOVENCELL [*jovencel*], m., home jovenet; young maa

on con un jovencel aportés hom mort per la ciutat P110r2.

JOVENCELLA [*juvencela*], f., joveneta; young girl

ausín que la cosina seua, que era vela e preyn, se pens la juvencela de l'aujutori P82v2, n. 136.

JUESI [*jusesi, juessi*], m., juí, judici; judgment

no és aytal lo juesi de Déu P257v2; e que no punís al jorn del jusesi P74v1; 169r2; 143v1; 152r1; *juessi* 118r2. Per al tractament de la -D- i la -C-, veg. Cor 356 i *Lleures* 253-259.

JUNYIR [*juncsés*], tr., junyir; to yoke

e manà-li que juncsés los bous P136r2: junsés B: jungeret V. Forma del subj. impf. que va amb el perfet *juns* < JUNXIT.

JUSTIA, f., justícia; justice

e per aysò la sua justia està en lo segle dels segles 167r2 (PB): justitia V; Sent Maximi dix en qual manera durarà en per totstemps aquela justia P167r2. Var. que manca en AlcM. Cf. *justia* en el sentit de 'mesura d'oli' en *Spill del Vescomtat de Castellbò* (Alt Urgell), any 1518; pròpiament 'la mesura justa', 'cabal, exacta' (despullat per Cor. en el ms. a la Seu d'Urgell). Resulta de l'evolució de -ITIA conforme a la fonètica catalana (com, p. ex., *pobrea* per *pobresa*, però amb conservació cultista de la *i*) també es troba en *justeya* i *justèsia*, de forma menys erudita: e què·t profitarà a tu si altre lo-m fa justèsia P74v2: justícia B;

e no seria melor a tu que tu·m donasses justeya? P74v2. Cf. *justecia* PDPF. Veg. f° 74, n. 124.

JUSTIER, m., botxí; executioner

lo justier venc qui volc venyar la onta de son seyor P203v2: carnifex V22. Cf. AlcM. Trobem encara en les *Vides* un cas de la forma *justesiers* i 10 de *justicier*.

LL- s'escriu *l-*.

LADRÓ [*lairó, layres, layre, ladrons*], m., lladre, bandit; thief, robber

e mantinent él se fé príncep de ladrós P83v2: layrons B; 11v1; 80r2; 84 n. 11. Cf. alguerès *lladró* (BDLC, XIII, 260); «Ha ladró d'omes! Ara conech verament que tu me vols enganar», A. Capellà, *De amore*, p. CXIX.

LADRONICI [*layronisi*], m., lladronici, latrocini, robatori; robbery, thievery

e de layronisi fo reprovat P28r1: fur B: furti V. *Lladrocini* apareix en la *Quaresma* de St. Vicent Ferrer, 23; etc.

LAMPAR, veg. *lampejar*.

LAMPEJAR, intr., llampegar; to lighten

sobtament l'ayre se torbà e casec péra e tronà e lampeyà P99v1, n. 134: tronà e lampà B: fulguraque coruscant V. Cf. *lampeg(u)à* P267v1. Aquesta és la forma de Barcelona i català central, més dialectals les altres: *llampar*, Costa de Llevant; *llampejar* a l'Ebre i molts parlars de Migjorn. *Lampar*, Reixac, *Questa* 179. 22. Cf. *DCEC* s. v. *relámpago*.

LÀMPESA, f., una (gran) llàntia, un llum; a lamp

veeren la via ab palis cuberta, e enlumenada ab làmpeses resplandens P80r1: lànteres B: lampadibus V; aprés la mort d'él les làmpeses... són enceses P102v2: lànteres B; encès una candela a la làmpesa e guardà-lo en la cara P163v1: lampadem (accendit) V477. 26. Cf. occit. ant. *lampeza* 'llàntia' *(PSW)*. Cf. *làntesa* infra.

LANCON, adv., quan; when

e foren atrobats los lurs corses en temps de Contastí lancon fos retuda la pau a l'esgleya P124v2. Veg. allí la nota 145. És l'equivalent d'occit. ant. *lancan* «lorsque, quand», molt comú en els trobadors, i resultant de gramaticalitzar *l'an can* 'l'any quan, l'any en què'.

LANGUIR, intr., llanguir; to languish, suffer

vec-te que eu langesc per tu P136v1. Cf. *langueix*, *Blanquerna* III 173. 22; no·us serà neguna honor / que vós hajats mi fet *lan-*

guir sots vostra amor / ni per vós prenga mort, Andreu el Capellà, *De Amore*, p. LXIII.

LANS, adj., suau, clement, que fàcilment cedeix; lenient, clement, bland

Sent Simforian... fo lans als autres per auctoritat P180v1: aliis per mansuetudinem fuit lenis V539. 16; en la ·iiii·ª manera és mostrat l'Esperit en manera de bufament, és lans e calents, es lans e·n respirar és necessari, enayxí l'Esperit Sant és lans P116v2: lans... lans... lans B: mobilis... lenis... mobilis V. Aquest mot o *lenis* devien aparèixer també en el f° 101, on el text està corromput, veg. nota 92*a*. *Lans* pot ser error de copista per *laus*, com suggerim a la nota 131 del f° 116: occit. ant. *laus* «abandonné, vacant» *PSW* (LAPSUS, -A, -UM). És clar que també fóra possible un encreuament d'adjectius paònims i més o menys sinònims: *laus* amb *pans* i *mans*, o bé *lens* (LENIS) amb *blans* o *pans* etc.

LÀNTESA [*lantea*], f., llàntia; lamp

per què ladoncs lo bisbe se posà a oració e totes les lànteas de la esgleya él trencà P9r2; aportà oli per so que·l pausés en la làntesa davant Sent Bertolomeu P182r2: in lampadem beati Bartholomei V544. 29; perdonà a luernes e a lànteses e a candeles P219r2: parcit lucernis, lampadibus et candelis V688. 39. Cf. *làmpesa*, Evang. de St. Mateu en *PSW*; i en les *vides* supra (notem allí la forma de B, *lànterа*, forma rotacitzada de *làntesa*), i Cor. 356.

LATS, m., sing. costat; side

car ·iiii· lats de les péres espirituals són P272r1: lats B: quatuor latera lapidis spiritualis sunt V855. 8; e tu às lo latz ubert e·l pitz en seyal de vanaglòria... e lo meu latz traucat per tu P85v1 (n. 84). S'usà bastant, i en aquesta forma, fins a la de l'Edat Mitjana: encara l'usaven, els jueus en les seves oracions de llavors amb aplicació no bíblica: «cauran al teu *llats* mil... e a tu no tocaran», en un *oracional* o himnari jueu del S. XV o XIV, que cita Riera i Sans, Anu. de Fil. de la Fac. de Filol. de Barcelona, 1975, p. 354b; no obstant B el substitueix ja per *costat*, en el f° 85.

LAUNA, f., làmina, fulla de metall; metal sheet

turment e càrcer, ungles de ferre, flames crexens, e launes cremans, e moltes penes B57v2: lanses P: stridens flammis lamina V120. 20; e adonchs lo rey manà que hom li portàs launes de ferre cremans 15v2 (PB); font d'ayga que les launes reffredà B15v2. Cf. DCEC s. v. laia (i *lámina*).

LEER, veg. *leure*.

LEGIR, veg. *ligir*; i les formes conjugades en *l'Estudi Gramatical.*

LEGISTRE, m., crònica, història; chronicle, history

lig-se en los legistres dels lombarts P44v2: histories B: gestis V113. Veg. Cor. 356.

LEIG [*leg*], adj. lleig, (ací) brut; ugly (dirty)

los sarasins se laven, quant deven orar, les causes que poden ésser leges en lurs corses e les màs e·ls brasses e la cara e tots los membres del cors, per so que nèdesament, pusquen orar P263v1. Cf. *letgesa*, infra.

LEOD(EGU)ER. Sent Leoder fo aduyt a son frare 216v1; que pogués aucir Sent Leodeguer 216r2; Sent Leode guari 216r2. La forma més usual és *Llogari*, gens rara com a nom de lloc, però *Lle(t)ger* també existeix com a cognom i com a nom de lloc; germ. i b. ll. LEODEGARI(US).

LESER, veg. *lleure*.

LESTA, f., tria, possibilitat d'escollir o seleccionar; choice, selection.

de ·ii· causes t'és donada lesta, so és... 75r1 (PB): optio V; *llesta*, «choix» doc. de 1324 en l'Invent. d'Alart; e·l sant Pare Apostoli mès en *lesta* a un sant hom que de dos bisbats la un, qual que vulla li plagués..., Llull, *Meravelles* I, 117. Cf. aran. alistà 'escollir' i molts altres derivats en llengua d'oc; d'un participi passiu de LEGERE 'triar', ll. vg. * LEXITUS o *LESTUS J. C.

LETENC [*leytenc*], adj. de mames; suckling

un enfant leytenc cridà P151r1, veg. nota 1; ab la boca dels enfans laytenchs tu, Déus, acabest la lausor B (259v1 B): *om.* P.

LETGESA [*legesa*], f., lletjor, (ací) brutícia; ugliness (dirtiness)

molt li plasia paubresa... mes legesa no la y podia sofrir P178r2: paupertas placuit, sordes numquam V531. 19; legea P66v2; leytgesa P65v2. Cf. *leig*,supra.

LETUGA [*laytuga*], f., lletuga, enciam; lettuce

e menyaven laytuges salvatges e amargoses P59v2.

LEUDER, m., lleuder, cobrador de lleudes i altres tributs; tax-collector

él fo leuder seyaladament P205v2: telonearius V626. 27. Derivat de *lleuda* LICITA, mot que des del català es propagà molt, pels Pirineus francesos, ja a l'E. Mitjana, i àdhuc més al Nord.

LEURE, intr., lleure; to be permitted

era legut als crestians que esteguessen costa Alexandria P199v2: permissum erat V602. 25; e con éls vessesen que no·ls lesia fer res no-legut P77v2, veg. nota 138. L'infinitiu (sovint, ja més o menys substantiu) era en aquesta època *leer (leser, laser)*: mes Sent Francès no li·n donà leer, dient... 219v1: leser B: nullatenus

permisit V670. 34; fo de tan gran humilitat Sen Gregori que no donava leser que om lo lausés en neguna manera 73r1: laser B: permitteret V.

LEVAR [*llivar*], tr., llevar, collir, especialment parlant del nen collit per la llevadora en l'acte del part; to take away, to pick or lift up

és la mare del Seyor qui·l levà de terra P126v2: livà B: levavit V358. 29. Veg. la n. 126. La forma *livar*, típica de la varietat dialectal rossellonesa representada pel nostre B, és freqüentíssima en aquest manuscrit, [i és interessant fonèticament perquè demostra que ja llavors la grafia *l-* sonava *ll-* J. C.].

LEVAT, m., llevat, lleute, ferment, orgullosa inflor; leaven, ferment, swelling

guardats-vos del levat dels fariseus, so és del lur umflament P227v2: attendite a fermento Pharisaeorum V697. 24.

LIALMENT, adv., lleialment, sincerament; faithfully, truthfully

e·t prec que tu·m diges lialment qual deig eu elegir P252r2: veridica sanctione decerne V793. 21.

LIAM, m., lligam; bounds, rope, binding

e aprés él se penyà ab un liam P71r1; que fos estreta ab lo ligam ab què·s penyà P71r1; són desliurats de liam de la servitut P117r2: jou B: jugo V. Cf. «sens cadenes e altres liams», *Costums Tortosa* 190.

LIGIR [o *legir?*], tr., extraure, escollir? (pròpiament collir); to pick, choose?

e diu Sent Jerònim a Estaxi: —Eu lau les núpcies per so car verges engenrà a mi, mes *ligi* d'espines la rosa e l'aur de la terra e la péra preciosa del muscle P238v2 i veg. nota allí: lego... de concha margaritam V726. 32. Donada la freqüencia de la desinència *-i* del Pres.I i de l'alternança *e - i* en els verbs (*ix - eixir* etc.), cap dificultat a admetre que això correspongui a un infinitiu *lligir*, forma popular avui encara des de Barcelona fins al límit occità: és sabut que el sentit bàsic i corrent del llatí clàssic *legere* era 'collir, agafar' i 'triar'. Altrament el verb *legir (lesc, lisquessen)* figura ací també en el sentit de fer lectura (149r2) i en aquest o en el de donar lliçó (149r2), i cf. Cor. § 53*c*.

LIMS, pl. [*limbre, limbe, límbol*], m., llimbs; limbo

él aportà preciós misatye a aquels qui eren en lo limbre d'infern P128r1: límbol B: limbo V; l'iximent de tots aquels qui devalaren en lo limbe d'infern P128r1: límbol B.

LINYADA [*liyada*]. f., llinatge; lineage

Gregori fo engenrat de la liyada dels senadors de Roma P71v2; e tota la sua liyada de la sua terra exilà P27r2.

LL-, veg. *l-*.

LOC, m., caixa de morts; coffin, bier

la caxa plena de les roses vermeles és lo loc de Sent Esteve... los autres dos, qui són ples de roses blanques, són los locs de... P158r2: calathus plenus... est loculus Sancti Stephani... alii... mei et Nicodemi sunt loculi V462. 37. Altres exemples anàlegs en el 169v1 i cinc més en el 158 recto i verso, en cada un dels quals *loc* tradueix *loculus*, que significava 'taüt' però és derivat de *locus* 'lloc'.

LOMBARDIA: Itàlia; Italy

Els preyren Milà e tota Lombardia... estirs Roma e Romeniola 262v1:... totam paene Italiam... praeter Romam et Romaniolam V826. 17; 222v1, 262r2, 265v2, 264v2.

LOMBRÍGOL, veg. *embrígol*.

LUD, f., claror, llum f.; light

lo primer casec a la baxesa, él, ergulós de la gran lud P196v2: luce V591. 19; mes ara·t serà mostrada lud que no pot morir P232v2. Cf. 212r2, 226r2 i passim. < LUCEM; per a la grafia o pronúncia *-d* en lloc de *-u*, veg. Cor., *Lleures*, pp. 254, 211, 283, 284, 300. *Lutz* només apareix en el P53r1 (la Lutz celestial): luu B. Es veu que entre els jueus mallorquins *llu(u)* es degué usar fins a data molt tardana, com revela la rima en aquest parenostre confessat per una hebrea l'any 1678: «mostra'ns, Senyor, lo teu llum / no la·m tengas amagada; / si la nostra gent passada...» (p. p. Riera i Sans, *Anu. de F.*, Fac. Filol. Bna. 1975, 362). Rim i concordança revelen que l'original deia *la teu' lluu* però que els xuetes de la fi del S. XVII, havent perdut ja l'ús viu d'aquest mot, però evidentment no feia gaire, el substituïen pel masculí *llum*.

LUERNA [*luserna*], f., llàntia, fanalet o llanterna; small lamp, oil lamp; i secundàriament llumenera, persona que il·lumina amb la seva intel·ligència

aquelò que dietz ésser luserna 73r1: quod vos me... lucernam dicitis, quod loquendo multis prodesse multisque posse lucere perhibetis V192. 33; St. Francesc... perdonà a luernes e a lànteses e a candeles ayxí que no volc solar ab la sua mà la resplandor 219r2: parsit lucernis, lampadibus et candelis nolens sua manu deturpare fulgorem V668. 39; o Joan... luerna del món! 189 n. 16. No trobem encara a les *Vides* l'accepció 'cuca de llum, glow-

worm' que avui és viva en el Rosselló (Grandó) i altres comarques, sinó l'etimològica.

LUM, m., 'llum m., llumenera'; 'light'

qui t'an il·luminada ab lo lum de la fe P232r2; reeb en tu lo lum de la fe P232v1. Del ll. LUMEN id., mentre que *lud (lluu)* ve de LUCEM. En temps d'Eiximenis encara es mantenia la distinció: *luu* i *lum* coexisteixen en el *Llibre de les Dones*, 239r1, 245r1, manuscrit A, i 239r1 manuscrit B; val a dir que en aquests passatges estan usats figuradament. En el segon passatge de les *Vides* es mostren ja els pròdroms de la confusió de les formes (no, però, dels gèneres) que s'ha produït en català modern, amb substitució de *lluu* per *llum*.

LUNASÓ(S), f., MALA ~ malalta de llunació; lunatic

mantenent tramès per él per so que li guarís una fila que·l rey avia mala lunasós P181r2: mala luneós B: lunaticam V541. La definició que donem és almenys tan etimològica com semàntica: el que trobem ací en realitat és MALA LUNATIONIS 'malalta, de l'acció de la lluna, per la lluna'; i és probable que el sentit real no fos tan greu com el de l'angl. *lunacy* 'insània' ni tan lleu com el del cat. *de mala lluna* 'de mal humor' sinó quelcom d'intermedi si bé greu; veg. la nota a aquell passatge.

LUTZ, f., veg. *lud*.

LUXÚRIA, f., luxe; luxury, extravagance, sumptuous fare

dels menyars eu no·t vul dir, jasia que·ls enferms usen d'aygua freda e que sia luxúria resebre alcuna causa cuyta P214r2: coctum aliquid accepisse luxuria sit V655. 9.

MACAR, tr., colpir, copejar; to strike

e que hom li macàs la sua boca ab péres B: ferís 171v2 P: ut... os ejus lapidibus tunderetur V501.29. També amb derivats: Macari es ditz de «maca», que vol dir *macamentz* fets per colps P39v2: a «macha» quod est percussio V100.14. Cf. *DCEC* s. v. *macarse*. Cf. també *REW* 5196.

MACIP, m., xicot, jove; youth, young man

e mantenent lo macip resuscità 110r2 (PB): defunctus V; la sua dona preguà Sent Domènec... prometén... que ela daria franquesa al macip P164r2: promisit se... resuscitatum mancipium libertati daturam V480. 9; doneren-la per muler a un macip jove P197v2: cuidam juveni nuptui tradiderunt V594. 14. Veg. f° 110, nota 42. Del ll. MANCIPIUM 'esclau' 'jove criat'; l'accepció etimològica es conserva encara en el 2n. exemple. Cf. infra el femení, en la variant més antiga *mancipa*.

MAELLER [*maseler*], m., botxí, carnisser, matador d'animals; murderer, executioner, butcher
ho ome cruel, maseler 98v2 nota 150 (PB); si tu no fas lo meu cors turmentar als teus maselers P66r2, nota 60; car él luytà ab lo drach e ab lo maseler P97r2: mesaler B: carnifice V. < MACELLARIUS.

MAIMUDINA [*masmondina*], certa moneda d'or; a gold coin
e est sobretot escalfat per aquest cobertor qui costa ·xxx·vi· masmondines P51v2. Veg. maymondines B: maymondina P75v1. Cf. infra *rasna* > *raina*. R. Dozy, *Glossaire des mots espagnols et portugais derivés de l'arabe*, pp. 311-313.

MAJORAL, m. cap, director, prior (o abat); chief, prior, abbot
Se n'anà al monestir d'on era mayoral Sent Elen 200r1: cui Helenus praerat V603. 3.

MAJORMENT [*magerment*], adv., principalment; especially, mainly
ni·l li vul aver dit ni màgerment al príncep del pòbol meu P178r2 praesertim principi V531. 36; no nosen res a hom altruys paraules màgerment an aquels qui an cencer conciència 191v2; e magerment contre los crestians P206v2: et maxime contra *christianos* V629. 25. De *màger*, antic cas subjecte de *major*, cf. menre *infra*.

MAL DE CASER, m., epilèpsia; epilepsy
comensà a caser moltes veguades per mal de caser P263r2: in epileptica passione V829. 2.

MALEIR [*mald-*], tr., maleir; to curse
si tu no maldius lo nom de Christ.

MALVADESA, f., maldat; evil, evilness
mas eu són plus enseyat per la lur malvadesa P61r1. Manca en AlcM.

MANCIPA, f., dona verge; maiden, virgin
o verge mancipa batalera Eufèmia P203v2: virgo alma triumphatrix V622. 10. Cf. l'accepció 'criada, minyona, serventa' en «Ara desonra la massipa, ara lo missatge, ara lo dyable, qui jamés - - -», Eiximenis, *Llibre de les dones*, Ms. A f° 27vb. Cf. macip supra.

MANTENENT, adv., tot seguit; forthwith, immediately
Al costat d'aquesta forma simple, es troben també algun cop les formes compostes *e(n)·mantenent, per mantenent* i, força sovint, *de mantenent*. (79r2 PB i passim), que s'expliquen partint de IN MANU TENENDO, DE MANU TENENDO. És possible que hi hagués alguna diferència en l'ús *mantenent com...*, enfront de l'ús purament adverbial: «*mantenent con* tu seràs aordonat... *mantenent* te penran diables... per què *de mantenent* lo diable... lo pres»

79r1. Força més rara és l'acc. 'constantment, sense interrupció (tota la vida)' que veiem en el 97r2 («mantenent fo de tan gran noblesa de saviesa Sent Ambrosi»).

MANVES, adv. tot seguit, immediatament; right away, immediately.
omplí·l la ·iii·ª veguada e fo manves versat P257v1: tertio implevit et versatus est V810.13; mantenent se'n venien a él e eren manbes garits P64v2; Sen Pere comensà manbes a preicar P117r1 < MANIBUS. Cf. angl. *off-hand*, alem. *vorderhand*, i més en les *Llegendes Rinades de Sevilla* 184, 992; veg. C. Brunel, *Romania* LI; AlcM en dóna una útil llista d'exemples 99v1 però amb l'accentuació errònia manvès.

LA MAR MAJOR: l'Atlàntic
venguda de la riba de la Mar Major 262r1: de litoribus Oceani parte septentrionali egressa V824.13.

MARF, adj., marcit; faded, withered
si la comfessió és marfa en la boca... la fe del cor[s] és secada P238r2 n. 9: confessio marcida fuerit oris V725. 18. Veg. Cor. 357.

MARFAR, refl., intr., marcir-se, pansir-se; to wither, grow feeble, fade (away)
l'àngel li tocà lo nervi a Jacop, on mantenent li marfà P211v1: tetigit nervum Jacob et statim emarcuit V647. 33; no·s marferan ni perdran lur odor B261v1 (B); e fem-o per so que marfen los nostres vicis P60r1. Veg. *marf* Cor. 357.

MARRIT, adj., abatut per la tristesa; saddened
En Liberi ne fos mot enuyat e marrit de l'exil P150v2. Cf. occit. ant. *marrit* i Cor. *Llegendes Rim. de S.* 244.

MARTIRE, m., martiri; martyrdom
e·l meu seyor à ya comensat lo martire P198v2: martirium V599. 32; e fo él clar per la glòria del seu martire P170r2: gloria martir praeclarus V497. 27; que ela vengés a la glòria de martire P66r1. Exemple de Llull en AlcM. Aquest mot apareix una vegada amb el sentit de 'màrtir': o perseguidor, tu fust cruel contre lo martire e donest-li palma quant li donest pena, car él ac glòria per los teus turmens P170r1: saeviisti persecutor in martirem V497. 11.

MARTURIAR, tr., martiritzar; to martyrize
ayxí con hom adusia Sent Simphorià al loc per marturiar P180v2: ut Simph. occideretur V539. 30; Adrian fo marturiat P198r1: martirium passus est V597. 21; él marturià la santa verge P203v2: martirem fecit V622. 2. *Marturi* per patiment, martiri, tortura és avui ben viu a la Ribera d'Ebre, Tortosa i País Valencià, cf. Spitzer, *BDC* XI, 133, cf. ibid. III, 102; IX, 7. Un gran massís

penyalós i inaccessible duu el nom *Lo Marturi* en els Ports de Beseit.

MASELER, veg. *maeller*.

MASMONDINA, veg. *maimondina*.

MATÍ, adv., d'hora, dejorn; early in the morning
matí lo bispe e tot lo pòbol se'n vengren P212r1: mane... veniunt V648. 36.

MENA, f., mineral, mena; mineral
Co un home cavava *mena* d'argent sots una roca 240v1: in quadam rupe argentum foderent V734. 33.

MENÇÓNEGA [*mesonegua, mesonya*], f., mentida; lie
eu són la tua mesonegua, per la qual pequest P156v1; per so que veritat sobre mesonya P198v1: mendacium V602. 20. Per a una forma *mo(n)serga*, de la qual potser és manllevat el cast. *monserga* (?), veg. *DCEC* s. v.; és neguada per folia saviesa e per iniquitat justícia e per mosenegua veritat P238r2: mossenega B: mendacium V725. 35; has mudada veritat en mesonya P254r1: marsónegua B: mendacium V799.

MENÇONEGUER [*mesoneger, mosserger*], m., mentider; liar
vec-vos con dien els que fo mesoneger P85r2: mosserger B: mendacem V. Cf. monsoneguer Cor. 357.

MENESTIR, veg. *mester*.

MENJAR [*menucs*], tr., menjar; to eat
lo princep te diu que te'n ports aysò, e que·u menucs P136v2; garda't que no menucs de mi, car eu he en mi verí P264r1: menys B sumas V831. Forma irregular provinent (igual que jo *menuc*) de MANDUCO, veg. les Notes Gramaticals.

MENOR [*menre*], m., més petit, menor; one of lower degree
ela redec... als menres de si disciplina P207v1 reddidit inferiori V632. 25. Encara que *men(d)re* és un mot ben conegut en occità antic, en català és virtualment desconegut. Només apareix, un cop, en el diccionari de rims de Jacme March, sense traducció ni context; és, doncs, pràcticament un *hapax*. Cor. ens informa, però, que apareix en algun nom de lloc del Nord, p. ex. a l'alta vall de Llessui (Pallars) hi ha una petita vall dita *Coma-menre* situada al costat d'una de més gran que es diu *Coma-maire*. Cf. *màger*, supra, s. v. *majorment*.

MENTÓ, m., barba, chin
lo pres per lo mentó de la barba P189v2: mentum V572. 33.

MERAVELLAR [*maravelar*], meravellar, colpir d'admiració; to marvel (at)

ben pots maravelar mils del cel e de la terra P251v1: mirare V790. 18.

MERCENEJAR, intr., fer mercè; to have mercy

e, merseneyan, tu regira los catius P91v1: miserandi V243. 30. Cf. occit. ant. *merceneyar*, 'fer mercè'. Manca en AlcM.

MEREGAT, m., adult

... davant anar als *meregats* a la contrictió B (221r1): P196v1, (n. 11) omet aquest mot desconegut, que sembla traduir *adultis* en la frase «nativitatem baptismi in adultis oporteat praecedere contritionem» V590. No recollit en cap lèxic català ni occità antic. [Possiblement està per *mairegat* d'un ll. vg. *MAJORICARE 'fer-se fort' d'on ve el judeoespanyol *mayorgar* 'prevaler, dominar', molt documentat ja en el segle XVI, veg. DCEC s. v. *mayor* (III, 302b6-10) J. C.].

MERIR, tr., merèixer; to deserve, merit

als quals éls resposeren que no eren encantadors ni no avien merida sentència de mort P11r1: merescuda B; gràcies fas a tu, Séyer, per so cor eu he merit que sia intrat dins les tues portes P168v2: ingredi merui V492. 35; merí per gràcia del seu martiri P170r2; merís per sa cortesia de ses pregueres que él fos exausit P185r2: mereretur V558. 13; él merí que fo feyt bisbe P214r1; e qui me'n mer mal si no eu, qui t'é feyta gran honor totstemps, mayor que pare no fé anc a fil P260v2: et quis horum mihi auctor est malorum nisi ego P819. 14. Cf. l'arcaica forma de present, 6 pers., en Eiximenis: «los marits són que s'ho *miren*», *Dones*, cap. 54.

MÉS, adv., demés, ultra això; moreover

e dix més Sent Pastor: —Si són ·iii· homes en un loc e que la un... P255v2 dixit iterum quod... V804. 38.

MESCLALLA [*mesclala*], f., barreja; mixing (up)

o és dit de cipro que és mesclala o eretat 202v2 (PB) i veg. la nota 15 V mixtura... moestitia V595. L'una venint darrera de l'altra, han estat confosos pel traductor o pel seu model. Veg. f° 202, n. 4.

MESEX, pron., adj., mateix; same

un sac d'arena ple derere... un poc d'aquela mesexa davant P256r2: de eadem arena V805. 31. Cf. 90v1 i 99v2. Freqüent si bé també apareix *metex* 52v1, 72r1.

MESINER, veg. *metziner*.

MESQUÍ, m., captaire, mendicant; beggar

car los temples són ubertz als sers, e als mesquins, mays eu no pusc intrar P97r1. Aquest és el significat etimològic (ar. miskín).

MESSES, f. pl., sembrats de plantes a punt de segar, collita de cereals; crops

él mès foc en les messes d'un seu tutor P146v1: unes meçes B: segetes V; per què, Caym oferí a Déu ofersó dels fruytz de les meses P62r2 (B): dels meses P frugibus V. Cf. occit. ant. *mes*, f., 'moisson'. Cf. AlcM. Los hòmens defaliran e les messes profitaran 19r1 (PB). «Que ja és lo temps de les *messes*», St. Vicent, Quaresma 163.156. Molt viu a Mallorca, veg. el Gloss. de M.ª Ant. Salvà a la traducció de *Mireia*, i Rokseth, *La Culture des Céréales à Majorque*.

MESINER, veg. *metziner*.

MEST, prep. entremig, enmig; among, amidst, between

Con fos entre... es catòlics gran discòrdia d'elegir bisbe, Sent Ambrosi se·n venc *mest* els 94v1 n. 101a; més él lur demanà con podien menyar entre tans homes morts P207r2: demest B: d'aquels qui estan mest los homes P256v1: in medio V 807.26; Bafumet qui estava mest l'autre gent P263r1 22. 1: demest B: qui cum aliis adstabat V828. 7. És rossellonisme. Cf. REW 5621. Cf. *demest*, supra (avui no s'usa sinó aquest).

MESTER [*menestir*], misteri, menester; ministry, service, mystery.

a él és donat poder sobre les greus causes que portayen al menestir divinal P210v2: ministerium V645. 19; per so que... la opinió del mester d'él pus tost fos conegut a tot lo segle P216v2: mysterii V662. 28; no pot saber lo mester de la Trinitat P228r1: mysterium V697. 29; la ·ii·ª rason fo per raysó del mester P205v1: mysterii V625. 35. *Menestir*, 'servei' 99 n. 172. Veg. Cor. 357 s. v. *mester*. Cf. 81v2, 97r2 i 155v1.

MESTURA, f., barreja; mixture

seguons que él diu, vuy fé Déus tres mestures e tres obres ayxí maravelosament cascunes 17v2 (PB): mixturas V42. 22. Manca en AlcM. Cf. V. A. Zamora Vicente «Sobre lex. dial.» RFE, XXVI, 317. Veg. DCEC s. v. mecer.

METJAMENT [*metgament, metya-*], m., mitjà o tractament medical, medicament; medicine

él no volc resebre negun metgament P194r2 medicinam V583. 31; e enava-li davant ·i· emfant qui portava lum e metyamens P66v1 (PB).

METZINA, f., medicament; medicine

sé donar metzina a tothom qui sia nafrat per paraules P258r2: medelam V812. 25. Cf. AlcM < MEDICINA.

METZINER [*mes-, mez-*], m., adj., emmetzinador(a) (potser secundàriament) 'bruixot'; witch, poisoner

per consel d'un jueu que era mesiner P197v2: judaei malefici V593. 30; que·s tolgués de la sua folia per so que no fos punit ayxí con a mesiner P208v1: tamquam maleficus puniretur V635. 14; enaprés él li tramès una femna mesinera que li fesés per què ela agés mercè d'él... on, con la femna mezinera li dixés motes paraules... P136r1.

MEXÓ [*maxó*], f., collita (de cereals), messes; crop, harvest
e destruý los aybres e les viyes e les maxós P267v1: messes B: segetes V844. 4. Cf. dos exemples de documents rossellonesos de 1289 i 1309 en AlcM, i occit. ant. *meisson PSW*, fr. *moisson*. Del ll. MESSIO, -ONIS.

MEXONAR, tr., segar, collir; to reap, gather in the crop
és mayor habundància de viandes que en autres temps, per so cor hom ha venimiat e maxonat P236r1: messibus et vindemiis celebratis fieri instituit V719. 36.

MICA, f., petita porció, engruna; small bit, crumb
e fé'm noyrir de les tues miques de la tua taula P138v1.

MILLER [*miler*], m., milla; mile
qui és luyn ·iii· milers de Papia P187v2: millibus V565. 12; enayxí que cascun dia anés ·xl· milers e cascú miler fos de doa mília passes P113v1. Cf. AlcM. A l'E. Mitjana era bàsicament 'miler', 'milenar'.

MIRAR, intr., tr., mirar; to look at
escarnidora causa és, e mot perilossa, que l'ome qui·s vol mirar sia séc P270r1: periculosa res est speculator caecus V849. 38.

MIRMAR, intr., tr., minvar, disminuir; to diminish
los tresaurs perdurables qui nuls temps no·s mirmen P168r2: minuuntur V491. 22; ni à mirmament de pena B258r1; e fo tan gran persecusion de crestians, que enfre totz foren mirmatz XVII mília per martire f° 98 n. 38 (interpolació del copista de P en lloc de *coronats* BV). AlcM registra dos casos de l'adjectiu *mirme, -ma* en documents del Rosselló (de 1285 i de 1308).

MIRVAR, tr., minvar, disminuir; to diminish
la lur compaya mirvam quant los vencem P211v1: minuuntur V647. 22. Documentat, en AlcM, en un document del segle XIII. Alteració fonètica de *minvar;* l'anterior ve també d'ací, si bé contaminat per *mermar* MINIMARE.

MISSATGE [*misatye*], m., missatger; messenger
tramet los seus misatyes per totes parts P181v1: nuntios V542. 11. Cf. P159r2 *baró misatyer* = vir apostolicus, calc del gr. αποστολικός'de l'enviat'. *Missatge* s'usa encara a Mallorca, com a personal i no abstracte, amb el sentit secundari de 'criat'.

MOLL [*mol*], adj., moll; soft

consalda les mols coses per fortessa P118r2 (PB): mollia V. *Moll* per *molla* 'blana'; era adjectiu d'una sola terminació en temps dels traductors però ja no ho degué ser en el dels copistes, que alteren *la pera pus moll*, veg. notes 64 i 66 al f° 84.

MÓLLER [*mollér, mullér*], f., esposa; wife

él lo portà a la sua molér e féu-lo noyrir P266v1; e no sies irat si la tua móler dorm P140v2 [Accentuat probablement en aquesta forma; del nominatiu de *muller*, ll. MULIER, occit. ant. *mólher*, forma poc coneguda en català, però que s'ha usat en el parlar familiar: 'són marit i mòlle'. El cas recte MULIER, accentuat a la U, només podia donar *móller - mólher*, però en el cas oblic MULIÉREM el resultat fonètic de la U pretònica davant palatal, que era també *o* normalment en llengua d'oc, en català podia ser *u* o bé *o* com en la llengua veïna. Un recompte molt complet dels casos que es troben a les *Vides* dóna per al recte un 66% de les formes en *o* i un 20% de les en *u* i per a l'oblic 34% de les formes en *o* i un 80% de les en *u*. Com que les obliqües en *o* es devien accentuar *mollér* aquest 34% no és contrari a la gramàtica i totes les altres hi coincideixen evidentment salvant el 20% de *u* com a cas recte: residu que deu ser degut a còpia infidel del copista de P i segurament no era així en el llenguatge del traductor doscentista. També en el plural hi ha alguna vacil·lació vocàlica: predomina molt *mullérs* però algun cop apareix *mollérs* («degut és als crestians que prenguen *molers*» P: mullés B, veg. n. 9 al f° 261; id. en el 263v2) i hem de judicar-ho de la mateixa manera. Cf. *Gram.* § 19.

MONDAR, veg. *mundar*.

MONER, m., moliner; miller

e fo fila d'un moner qui avia nom Atus 87v1 (PB): molendinarii V; fo un moner qui ac devoció en Sent Augustí P186v2: molendinarius V562. 5; lo moner quant vesé anar Sent Remigi costa·l molí P215v2: molendinarius V659. 32. Veg. doc. de 1308 en AlcM. [Síncope normal de MOL(I)NARIUS. Forma molt conservada en antropònims i topònims. *Bonner* dissimilat, llogaret de Gósol; diversos *Monars*, del col·lectiu MOLINARES, en els Pirineus. J. C.].

MORIR-SE, refl. apagar-se; to go out, extinguish itself

e quant fo miya nuyt lo lum se morí... lum qui·s pusca morir P232v2. Cf. *amoriar* 'apagar' en moltes varietats cat. i occit., i cast. *amatar;* i veg. *occir* infra.

MOS [*mors*], f., mossegada; bite

que ab los morses los tiràvon P89v2; e un lop qui volia tocar ab sos morses e ab sos critz lo fé fúger 47r2 (PB).

MOSCALÓ [*moscaló*], m., mosquit; mosquito

entré en él en manera de moscaló, e·m bec P161r2: bibionis V471. 7; on con ·i· moscaló lo fiblàs en la sua cara P40v1. Cita dels *Eximplis e Miracles* en AlcM.

MOSOLL, m., moll dels ossos; bone marrow

en tal manera que totz los osses eren trencatz, axí que n'exien totz los mossols P68r2. Resultat fonètic normal de < *MEDULLU en rossell. ant., pron. *mozólls*.

MOSTASSA [*mostàsia*], f., mostassa; mustard

Sent Laurens pot hom comparar a gra de mostàsia P170r2: grano sinapis V497. 19; lo gra de mostàcia P170v2: granum sinapis V498. 32. Cf. 101v2.

MOVABLE, adj., movible; movable

donques, si él fo dit ésser «pare de Jhesuchrist», movable, donques, fo él P30v1: movible B; e adoncs no movable en oració él estec P78r1; car pus movable és que nula causa movabla P116v2. Variant documentada en Llull, segons AlcM.

MOVEMENT [*movament*], impuls, inspiració; impulsion, inspiration

per movement de diables él sedeyà P193r1: instinctu V580. 5; per movament de Sent Esperit P228r2: inspiratum V698. 20.

MOVEMENT, m., moment; moment

car Aquel qui la propheta de Judea portà per un pel en Babilònia, Él sobtament ses dupte poyrà adur los apòstols a tu en un movement P173r1: momento V505. 28. Calc del ll. *momentum* 'moviment' i després 'moment'.

MOXONIA, astúcia; cunning, underhanded craftiness

que él agués aquesta moxonia és vist per so que·s lig en les ystòries escolàstiques P188v1: smaginació B: quod enim hanc versutiam et simulationem V562.22; ya res no·t valrà ta moxonia P250r1. Documentat, en AlcM, en els Usatges. Cf. l'exemple de *moissonia* en Flamenca, PSW.

MUDAR-SE, refl., traslladar-se; to be transferred or moved, migrate

alcunes (ciutats) se muderen bé per espasi de ·vi· milers P 264v2: transmigrarunt V834. 19.

MULLER, veg. *móller*.

MULLERAT, part. p. com a adj. o m., persona casada; married person

dels mulerats e·ls religioses P213v1: conjugatorum V654. 29.

MUNDAR [*mondar*], tr., netejar, purificar; to cleanse, purify

vosautres tots a mondats de la enfermetat P181v2: mundavi

V542. 36: e ·x· lebroses mondats P201v1: mundantur V607. 27. Cf. 61v1.

MURMUR, m., remor, murmuri, murmuració; rumor

adoncs lo món no serà senes gran murmur quant la mar se levarà P3r2; volgren aquel murmur entre éls tolre e cessar P20v2. Cf. Cor. 357.

MUSCLE, m., musclo, mol·lusc; mussel, shell

entre núpcies e virginitat... diu Sent Jerònim... e la péra preciossa del muscle P238v1; laudo nuptias, sed... lego de spinis rosam, de terra aurum, de concha margaritam V726. 28. Ací es tractaria de la mareperla, però és el mateix mot que ha donat *musclo*. Cf. DCEC s. v. *mejillón*.

MUSCLE, m., muscle; shoulder

li sotspausava los seus muscles e sostenia tota la Glesa que no casia P160r2; per què tota ora que vesia Bafumet, se pausava als seus muscles e li metia lo bec en les aureles P263r1; que s'anà pausar en lo muscle de Bafumet P263r1: humeros Magume th V828.7.

MUSSOL [*mossol*], m., mussol: owl

con él fos costa un arbre en lo qual era un *musol*, un... qui sabia d'aürs, dix... quant tu veyràs autre aytal aucel... 155v2: cujus frondibus insidebat bubo... V455.26; esguardan sobre si vesec un mosol, per què conec que prop li era la mort P156r1. Cf. DCEC s. v. *mochuelo*.

MUTITUT, f., multitud; multitude

en aquela festa venien gran mutitut de gens P236r1: multitudo V719. Lectura clara en P però algunes ratlles més avall escriu *multitut* 236r1, *moltitut* 57r1. Potser un mer lapsus.

NAFRAR, tr., ferir produint nafra; to wound

mes les péres... tornaven envés éls e·ls nafraven P209r2: vulnerabant V638. 6; per gelosia que avien los uns dels autres se nafraven P221v2. sanguine juvenum replebant V677. 29. Cf. AlcM.

NANA, f., dida; wet-nurse

per què preguà Déus que li servés la sua nana P194r1: noyrissa B: nutricem V583. Cf. DCEC III 538b10, s. v. *ñoño*.

NARIUS, f. pl., nas, o més aviat els seus badius o narius; nose or rather nostrils.

les vespes li caegren de les sues narius e fo soptament garit P108r1; gitaven foc pudent con a sofre per la boca e per les narius P204v1: naribus V623. 16; ni per les narius, car no·s mescla ab l'àer P116r2: lo nas B: nares V. Cf. *DCEC* s. v. *nariz*.

NARS, f. pl., nas; nose

e·ls uls grans he les nars engals e dretes P181r1: nares aequales et directas V541. 11. *Les nars* cita d'Arnau de Vilanova AlcM. Més aviat que d'un descendent del ll. clàssic NARES (la prole que en cita el *REW* 5826 és quasi tota molt dubtosa) potser es tracta d'una forma deguda a encreuament de NASUS amb NARICAE (> *narius* f. pl.).

NAUFRAIG [*-ag*], m., naufragi; shipwreck

él governà la Gleysa de peril de naufrag P215v1: ecclesiam gubernavit a periculo naufragii V659. 5. Descendent semi-popular del ll. *naufragium;* accentuat en la sil·laba final. A distingir de l'adj. -subst. *nàufrag,* cultisme pur.

NAUTONER [*nautu-*], m., marí, navegant; sailor

él vesec nautoners perilar P194r1. Cf. 93v2, 103v1. Veg. Cor. 357 s. v. *nautuner.*

NEBOT, m., nét; grandson

los lurs nebots són vedels P271v2: nepotuli V854. 6. En Marculus, bispe de Grècia, ab una sua *naboda* qui avia nom Constància, fila d'En Doroteu, rey de Constan‹tin›ople, per amonestamens de Déu, se n'anà a les santes verges acompayar P230r1. 18-23; nabot... nebot P220v1 (el context més aviat suggereix un nebot que un nét); nabot P267v1. Veg. *néta,* infra.

NECIESA, f., qualitat de neci, niciesa; stupidity

fo aduyt en aytal neciessa que él disia que l'aybre del Seyor se plorava cant hom culia les figues P182v2: ad has... nugas adductus est, ut... diceret... V 550.2.

NEDEESA [*nedea, nedesesa, nedesea*], f., netedat; cleanliness, purity.

ac él verdor en nedesea e en puritat de coratye 167r2: viriditatem habuit in cordis munditia et puritate V488. 14; nedesa 61v2. No significa *neteja* —que és creació postverbal del català modern, treta de *netejar*— sinó 'netedat' i és abstracte en *-e(s)a* derivat de *nèdeu* (veg.) NITIDUS.

NÈDEU, NÈDESA, adj., net, pur; clean, pure

era molt nèdeu de son cors e savi de coratye P71v1; e·ls fas aver cogitacions no-nèdeses P163v1: immundas V477. 34; per lur nèdesa vida són apelats Déus entre homes 211r1. Veg. Cor. § 18 i 357.

NEGRE [*nere*], adj., negre; black

era embans aquel loc apelat Nerluc, que volia dir nere loc, per so que avia grans boscatyes e negres P151r2: nere lach B: niger lacus V455. Veg. *DCEC* s. v. *negro.*

NEGUEIX, adv., ni tan sols, mal sigui; not even

Sent Francès dix... no lausats neguex en mi feyemens de diable

P217v1: nec V664. 23. Occit. ant. *negueis* id. (cf. el passatge èpic citat per Appel i Levy). Significat etimològic, del qual el AlcM dóna un parell d'exemples [al costat d'altres, on s'ha convertit en el sign. secundari 'fins i tot', confonent-los en una sola definició. Però l'etimologia NEQUE IPSUM solament conduïa, per via directa, a l'altre. J. C.].

NELET, m., culpa; sin, fault

eu no·m remembri que li aya vegun nelet que... eu no l'aya lavat P218v1: ego offensam non recolo... V666. 37. Cf. ex. de Llull en AlcM.

NÉTA, F., néta; granddaughter

e pres per muler la néta de Sent Enric P266r2: qui neptem sancti Heinrici duxit uxorem V839. Cf. *nebot* 'nét', supra. És ben possible que les *Vides* reflecteixin encara un estat de coses semblant al del llatí, en què NEPOS, la única forma masculina, corresponia a la única femenina NEPTIS (NEPTA), i totes dues significaven 'nebot-neboda' i 'nét-néta'. Veg. DCEC, III, 512.

En el masculí, nét, grandson:

molt ric e molts sers e molta compaya e mots fils e mots nets P95v2. Nota 108.

NETEJAMENT [*nedej-*], m., neteja; cleaning, cleansing

et ayga de nedeyament P32v2: deneyament B.

NETEJAR [*nedejar, nedegar, nedeyar, denejar*], tr., netejar; to clean, cleanse

en lo temple d'En Serapis, nedegat de tota legessa P189r2: t. Serapis a sordibus purgato V570. 4; nedeya d'aysò que és pudent P206r2: emunda omne quod fetidum est V672. 34; 147v2, 60v2. Fou derivat de l'antic *nèdeu, nèdea*, i per conseqüent començà per ser *nedeejar* > *nedejar*, avui convertit en *netejar* per la influència de la forma moderna de l'adjectiu, o sigui *net, neta*. Notem la variant metatètica *denejar:* medicina purga e *deneje* lo cors d'om 15v1.

NIVOL, veg. *núvol*.

NOABLE, adj., nociu; noxious

per so que la noable luxúria temprem en los nostres corses P60r1. Més tard substituït per la formació més regular *noïble*.

NOCEJAT, adj. *no-nossejada:* no casada; unwed

tu sola, Mare no-nosseyada P175v2: tu sola Mater innupta V513. 9. Cf. PSW s. v. *nonnossejat* 'sense casar'.

NÒLIT, m., nòlit, noli; fare, freight of a ship

lo seyor de la nau lur demanà que paguessen lo nòlit P234v1 naulum ab eo exigebat V714. 21; e enayxí éls me reseberen lo

cors per nòlit... e aquel resebetz per nòlit... e con éls me'n queregessen nòlit P93v2. Veg. Cor. EUC, XXII, 22-23.

NOLRE, veg. *noure*.

NON, adv., no; (did) not. Forma arcaica amb conservació de la -N llatina

mas ela quant era malauta non volia menyar P55r1, veg. nota 2; 52v2. En una combinació fonètica igual la trobem així mateix en Llull, *Blanq*. 111. 26: aquella vinya non valia mas mil morabatins.

NOSA [*nausa*], f., destorb; nuisance

ayxí que li fassa nausa cant menya P226r2 < NAUSEA, fr. *noise* 'enrenou, raons', angl. *noise* 'soroll' etc. Cf. Jud *Rom.*, LII, 406, s. v. *noise*. *Fer nosa* es troba també en Eiximenis, *Doctr. Comp.* 55, en un doc. de Solsona any 1434 (BABL XI, 332), etc.

NOSÉN(T), adj., culpable; guilty

que sia salvada la vida dels enfantz no-nosé‹n›s P28v2; que sia escampada la sanc dels enfantz no-nozens P29r1. AlcM sols registra la forma *nocent*. Cf. occit. ant. *nozen*.

NOURE [*nolre*], tr., danyar; to harm

dién que aquelò que éls fayen no noÿa a la memòria P76r1: nosia B; diable malvat que gaus nolre a la mia devota P176v1: devotae meae nocere praesumisti V514. 20; no li pogren noure P197r2: nil nocere poterant V592. 18; e vé-te'n en tal loc que no pusques noure a negun home P83v2: nolre B: nocere V; nolre 75v2. La forma *nolre* és resultat d'ultracorrecció de *u* en *l*.

NOVEL, m., novici; novice

quant negú volia entrar en l'orde de novel, él li disia... P178v1: novitiis autem intrare volentibus dicere... V532. 17.

NUU [*nul*], f., núvol; cloud

Del ll. NUBES. *Nuu* f. es troba en alguns passatges de les *Vides*, com en Llull etc. Sovint, però, apareix la forma ultracorrecta *nul* (per a la qual veg. Cor. 283, 302), a la propagació de la qual pogué ajudar la influència de l'adj. *núvol* NUBILUS, -A, -UM, que acabà per confondre-s'hi, emprant-se *núvol* en forma única com a adj. i substantiu alhora.

Una nul resplandent... e una nul resplandent raubí... per les nuls 173v2: nivol B: nubem splendidam V562. 17; en la nul 186v2; 82v1; e que veyam la paraula en carn e·l sol en la nul e·l lum en la testa P: la nivol B (98r1B): nube V; *la nul* P101v2 n. 141 = *la nivol* B.

NÚVOL [*nivol*], núvol; cloud

La forma *nivol* és peculiar del dialecte de B (98r1 etc.), veg. *nuu*, supra. *Nivol* és avui rossellonisme, coincident amb el mall. *ni-*

gúl, occit. *nigou(l)*. No estan resolts els problemes que presenten el desplaçament de l'accent i la dissimilació *u-o* > *i-u* en català. Occitanisme? El gènere femení de *la nuu* es contaminà a *núvol* en B.

OBSORBIR, tr., engolir; to swallow up, engulf

que·m fasses obsorbir a la terra P98v2: sorbí B; ayxí que la terra la obsorbí P190r1: terra ipsam vivam deglutivit V573. 39.

De *absorbere* per via mig-sàvia; per a tals canvis de prefix, cf. la nota sobre *amtenir* - *abstenir* en el text. En Auziàs Marc i d'altres es troba *orrupte* per *abrupte*.

OC o HOC, adv., sí; yes

lo jutge... parlà a part ab Senta Felicitat dient: —Tu às marit? E ela li respòs: —Oc, mas no·l preu res P253v2; 134r2, 61r2, 147r1; hoc e eu —dix Sent Paul— o portaré ab vosautres P173r1.

OCCIR [*aucir*], tr., apagar; to extinguish

Sent Laurens... ac ·v· focs defora, los quals tots sobrà fortment e·ls aucís P170v2: exstinxit V499. 5; mes sobtament venc gran pluya que aucís lo foc P199r2: exstinguens V600. 29. Cf. 170v2, 171r2, 205r2. Fora de *Les Vides* no coneixem dades de l'ús de *aucir* amb el sentit d''exstinguere', però les de les *Vides* semblen indicar que es tractava d'un ús corrent; i l'ús d'*amortar, matar, amatar* i *morir* (supra) amb el mateix valor demostra la lògica d'usar *aucir* amb aquesta aplicació.

OCELLA [*aucela, auceleta*], f., ocell; bird

una auceleta que à nom rossinyol (-llol) 259v1: aviculam parvulam V815. 25; ocela que à mota carn e poques plomes no pot bé volar P112r1: aucela B: avis V; un sagitari pres una auceleta P259v1: aviculam V; per què l'aucela li dix P259v1. Cf. AlcM. Potser no encloïa precisament la noció de femella, cf. els ll. *avis, avicella, aucella*, d'on *ocell* s'extragué secundàriament.

ODI [*osi*], m., odi; hate

eu aguí en osi lo meu linatge P206r1: odi genus meum V627. 19; ama hom sel qui ha hom en osi P237v1: odientem diligere V724. 5; does causes à en osi tot monge P255r2; aya en osi repaus de carn P255r2; e tota la cort romana agren en gran osi totes les verges P229v2 n. 26: ohit B; on con tots los homes l'aguessen en osi naturalment... P217r2. Cat. ant. *oi* < ODIUM; canviat en *osi* segons la fonètica fronterera catalano-occitana. Veg. n. 26 al f° 229; avui sobreviu el plural *oits* (< *ois*) en l'accepció 'nàusees'; la forma moderna *òhit* la trobem ja en B en el 229v2.

OFEGAR, tr., escanyar; to strangle

aquel gità en terra l'emperador e·l volc ofeguar P265v2: ofegar B: suffocare V838. 3.

OFERÇÓ, f., oferta; offering

e oferia l'emfant ab ofersons P61v2: offertes B: muneribus V; per què Caym oferí a Déu ofersó dels fruytz de les meses P62r2: ofertes B. Poc corrent; ultra la cita d'AlcM, cf. «comprí hun siri per l'*ofersó*» en dos documents de 1480 i 1484, provinents del bisbat de Vic (Serra i Vilaró, *Pinós i M.* III, 319).

OI, interj., ai, ui, expressió de dolor; oh!, ay!, woe!

oy Déus meus!... lo qual condamnà Pilat a mort (87v2 = *heu* dominus meus V); oy què faràs fila meua dolsa! P97v1 (= heu V); oy e què soferim ni què ausim P183v1; oy, mercè aya de vós Déus P267r2: miscreatur V843. 8; El més freqüent és que vagi seguida d'un complement personal, en especial el pronom *me:* oy fil meu car e nebot P51v1; oy séyer bo, fugi tost P97v2; oy-me! fil P138v2; oy-me, séyer, leva e ve a les matines P219r1; oy-me eu, déus vostre, mur 156r1; oy-me! mesquí P68v1; oy-me! mesquina 198v1. Al 97 n. 143 oy-me fila meua! B reemplaça e fila meua de P, cf. *eu* supra.

OÏDA [*ausida*], f., acció d'oir; hearing

en does maneres se fassa testimoni, so és de vista e d'ausida P228v1. Cf. tres vegades més en el mateix f°.

OLTRA, veg. *ultra.*

OMBRA [*umbra*], f., ombra; shade, shadow

e quant ve lo sol se departex de nós la umbra 62v1 (PB). Cf. *unda* per *on(d)a* i *unta* per *onta.*

OMESIER, veg. *homesier.*

OMFLAR, veg. *unflar.*

OMPLIR, tr., omplir; to fill (up)

mare... enayxí com nos as complitz de la tua leyt així nos omplex del regne celestial P65r2: ademplitz... ademplexs... B: replesti... reple dulcedine... V. El fet que fins avui *omple* es conserva amb l'antiga flexió no incoativa, junt amb la seqüència *complir - omplir,* podria fer pensar que el segon sigui errada de copia per *complir* (que més sovint és incoatiu). Tanmateix cal tenir en compte que en el f° 117 a *complex* de P respon *ompleix* en B.

ON, adv., d'on; from where, whence

e on est tu sà vengut? P166v1: unde huc venisti V485. 36; cf. 144r2; veg. ex. de Llull en AlcM i en general en els textos del S. XIII.

ONCLE [*avoncle, uncle*], m., germà del pare o la mare; uncle

En Maurici, bispe de Lanican e avoncle de Na Babila P229v2:

uncle B: avunculus V703. La forma mig-sàvia *avoncle* és freqüent a l'Edat Mitjana [i sobreviu en el balear *blonco;* la variant de B amb *ú* és pròpia avui dels parlars del Nordest: *unclo* a l'Empordà, *uncle* a Girona. J. C.].

ONDA [*unda*], f., onada, ona; wave
en tant que fo cascada per les undes de la mar P103v1; per les undes de la mar 72v1 (PB). Veg. f° 103, n. 86.

ONFLAR, veg. *unflar*.

ONGRE, veg. *hongre*.

ONTA [*aunta, unta?*], f., vergonya; shame
ausen les auntes dels pecadors: hontes B: untes 85r2 P; podridura e verms és aunta d'umanal condició P175r1: humanae est opprobrium conditionis V511. 22; 69v2, 114r2.

OPINIÓ, f., reputació; reputation, renown
per so que... per no acustumat nom la opinió del mester d'él pus tost fos conegut a tot lo segle P216v2: ut ex... insueto nomine opinio mysterii ejus citius innotesceret orbi V662. 28.

ORANIA [*aurenia, aurania*], f., pertorbació d'enteniment, bogeria; madness, insanity
eu te prec que tu·t partesques d'aquesta orania P120v2: aurenia B: vesania V; lo quint [foc] fo furor d'aurania P170v2: quintus, furentis insaniae V499. 7; aurania (4 vegades) 171r1, n. 6. Cf. el cat. *orat*, occit. *aurat* 'foll', i veg. infra dos exemples d'*aurania* id. en poesies trobadoresques citats en el *PSW*.

ORAR, tr., pregar, fer oració; to pray
con longuament ploràs e orés, enquax esmortida estec P165r1:... cum lacrymis exoraret V481. 33.

ORAR, tr., venerar, adorar; to venerate, worship, kneel down before:
aprés aquest, autre venc qui l'orà dient: —Eu era en la mar... P202r2: secundus veniens adoravit eum, dicens: in mari eram... V610. 13.

ORAT, adj., epilèptic? (i generalment 'boig, foll'); epileptic?, crazy?
on co·ls grecs volguessen resebre lo cors de Sent Laurens, éls casegren con a orats P159r1: ut manus apponunt, ut Laurentium ferant, ad terram, velut exanimes, corruerunt V465. 1. Per a la possibilitat d'aquesta accepció, veg. *DCEC* s. v. *orate*.

ORÈNDOLA [*aurèndola*], f., oreneta, oronella; swallow
una veguada que él preycava, aurèndoles cantaven 219r2 (PB): hirundines V668. 33. Avui *orèndola, aur-*, s'usen encara en moltes localitats rosselloneses.

ÒRRE(C) [*orre, òrech*], adj., embardissat, silvestre, deshabitat (o 'boig'?); wild, uninhabited (or crazy?)

aquel mont òrech qui appareix là B (168v1B); aquel mont P140v1 (om. els altres mots, que tampoc tenen correspondència en V (411. 23); con totz lo tenguessen per leg e per orre B (20r2B): per leg e per aurat P20r1, però V diu només *cum se deformem ab aliis*... 48. 28. Pot ser una variant de *hòrreu*, amb els significats indicats primer (per més que la variant de P suggereixi l'altre) però el text de P pot ser una *lectio facilior* car no correspon al context del f° 20 i està en complet desacord amb el de V168. Segurament es tracta d'una variant de l'occit. ant. *orre* «horrible, hideux» (PDPF), cat. ant. *hòrreu* HORRIDUS. Veg. el verb derivat *enorreir* supra.

ORRI [*orí*], m., graner; granary

negun om no pot lo forment bé estuyar en los oris P66r2. Veg. el f° 66, n. 55. Cf. 62r2.

ORSOL, m., atuell o recipient per a tenir líquids, gerra; jug, vessel for liquids

e irat trencà l'orsol P257v1; ab un orsol d'aygua P168v2: urceum cum aqua V492. 16; oferia per él... un orsol de vi P241v1: urceum vini offerebat V734. 38. «Un pa e un orsol de vi», document del segle XIV en Aguiló.

OSAR [*ausar*], m., atreviment; audacious action, audacity, insolence: con às tu feyt tan gran ausar? P256v2: tantam navigationem facere praesumisti? V808. 10; tu, home malvat, qui tan gran ausar às feyt P98v2, nota 137. Un exemple semblant de 1306 en AlcM. Sembla substantivació del verb *gosar* (així 112v1 etc.), cat. arcaic *osar* AUSARE, occit. *ausar, gausar* (aquest també en les *Vides* 73v1) 'atrevirse', i en efecte amb aquest valor substantiu l'ús de *gosar* no és rar, i d'ací es deriva *agosarat*. D'altra banda també trobem *osar* o *ausar* com a adjectius: fo él pus *ausar* P26r1; tu és *osar* com a can 53r1, 97r1 n. 30; avia Sent Pol en si tres vicis, lo primer, era mot *osar* 53r1; 97r1; i hi ha també, d'acord amb això, l'adverbi *osarment* P65r2 (molt osarment correc), 95r1.

OSSA, f., esquelet, ossos; skeleton, bones

aquestes causes són en la fossa d'En Beda, la santa ossa... P264v1: ossa V833. 31; e enaprés éls preyren la sua ossa e meseren-la en un vas de plom P124r1 (PB): ossa V. Cf. AlcM. Veg. Cor. 35.

OSTA, interj., interjecció de sorpresa o protesta; go away!, be gone!, fi!, shocking!

Osta! són eu ayxí pecadora que mos frares no·m vulen veser P178v1 (nores en V); osta mal home! no t'abasten les ànimes que às deceubudes? P190v2 (res en V); osta! ¿per qual causa... as volgut...? 91v1 n. 85a. Cf. Cor. 358.

OSTE, veg. *hoste*.

OTRE, veg. *ultra*.

PADENA, f., patena (per a l'Eucaristia); paten

él pres lo cors de Déu sobre la padena del calis P179v2: super patenam ponit V 536. 31. Veg. PSW i Mistral.

PAELLA [*padela, padella*], paella; frying pan

lo rey los fé metre en una padela plena de pegunta e de grex cremant P208v2: panna B: in sartaginem plenam cera, pice V636. 12. Tant *panna* com *padella*, i sobretot aquell, s'usen avui a la Catalunya francesa. Cf. *panna*, infra.

PAÏBLE, adj., apacible, tranquil; peaceful, tranquil

era amador de la fe, cast e temprat, suau e païble P154v1. També en Sanelo (III 2). No és doncs, un mot enterament imaginari (com apunta AlcM) [¿s'hi relacionaria l'enigmàtic verb *pair?* (Cf. *peït*, infra). No es veu, però, com. J. C.].

PALEJA, PALEJAR, veg. *peleja(r)*.

PANAR, tr., robar, furtar (i pendre, despullar de); to rob, steal

los dos vostres panats mesclats ab docesa de mel P180v1: munera vestra fucata permixta mellis dulcedine V539. 25 (ací potser 'furtiu' > 'fingit, falsificat'?); e panà-lo comunió l'apostoli P75v1 (*panà-lo* ultracorrecció de *panà·l* = *panà-li* 'li privà'): emblà B; era un home qui panà una feda a son veý P80r2: emblà B 177v2: 184v1. 16 i 20, 197r1, 224r1. Occit. ant. i mod. *panar*, id.

PANNA, f., paella; pan

enaprés él lo féu metre en una panna plena de plom fos P98v1. Rossellonisme; veg. Cor. 280 i 358, que l'anotà fins als vessants de l'Albera; Grandó 198. Cf. *paella*, supra. En el f° 208 B respon amb *panna* al *padela* de P i *sartago* de V, veg. n. 12.

PANS, adj., mans, mansuet; tame, gentle, meek

el veé venir un leo *pans*... co anyel se n'anà pansament 94r2

és monge ver cel qui és humil totstemps e pans e ple de caritat P255v2: mansuetus V804. 35. Veg. Cor 358 i DCEC s. v. *manso*, que suggereix el trasllat de sentit 'arrugat, mústic, pansit' > 'dòcil', 'mans'.

PANSAMENT, adv., mansament, tímidament; timidly

él estec pansament davant lo jutge cruel e calà P270r1.

PANSAR-SE, refl., amansir-se; to become tame

li féu metre órses cruels, e mantenent éls se pansaren ab los laons 122r2 (PB): mansuescunt V. Veg. f° 122, n. 56.

PANSEA, f., mansuetud, dolcesa; tameness, meekness

per la qual cosa mantinent lo taur ressucità et ab molt gran pansea se n'anà 31v1 (PB). Cf. Cor. 358.

PANTESAR, intr., bufar, panteixar; to pant, gasp, breathe with difficulty

la cérvia... pantesava més que no solia P194r1: pentexava B: praeter Solitum mugiret V583. 8. < P(H)ANTASIARE, cf. fr. ant. *pantoisier*, angl. *to pant*. Aquest mot des del seu significat original 'somiar', va evolucionar cap a 'tenir un malson', 'patir en un malson' i finalment 'bleixar afanyosament com en un malson'. Per a la variant fonètica veg. ibid. n. 5.

PAORUC, fem. *paoruca;* poruc; fearful, timid.

La pucela... era molt paoruca 100, n. 114.

PAPALLÓ [*papaló*], m., tenda de campanya; tent, pavilion

con l'emperador jagués sots lo seu papaló...: papilione V489. 23; entrà amaguadament en lo papaló P167v2 papilione(m): V489. 22 i 24. Veg. cita del *Tirant* en AlcM i DCEC s. v. *pabellón*.

PARÇONER, m., que té o pren part en una cosa; participant

per so que de vida perdurable vosaltres siatz parsoners B (13r2 B): participans P.

PARD, m., lleopard; leopard

e podetz veser que·ls cadels royoses apelam partz o tigres P73r1 PDPF.

PARENCERIES, f., demostracions, semblant; outward show or appearances, semblance

la regina... revelà los seus secrets als cavalers, per què éls feren parenceries per celar la volontat de la regina P229v1; regina secreta revelat et in novam militiam omnes conjurant V702. 27.

PARENTOR, f. (i m.) parentela, conjunt dels parents; relatives, kin

crezens en Déu ab tota lur parentor P24v1: tot lur par. B. Veg. Cor 358; seria un antic genitiu plural del ll. vg. PARENTORUM segons M-Lübke R. Gramm. II § 7.

PARENTS, m. pl., pares; parents

los seus parens la avien uferta a Déu per Él a servir P196r1: parentes sui V589. 11; él fo consecrat per sos parens al diable P207v2: parentibus V633. 4. Cf. Cor. 358.

PARER, intr., semblar; to seem, appear. Notem la locució esteotipada *ço·m par,* usada en incís per dir 'em sembla i sóc de parer que', com avui en gascó *sòmpâ*, *sampâ*, i també en altres textos medievals catalans.

e valrà més, so·m par, que si·l férem morir a turmens P47r2; corromput en *se·m prar* per B: res corresponent en V (veg. la nota 25).

PARIA, f., companyia; company, companionship

nula res... no·m plau con sa paria P188r1; per él creegren motes persones nobles, en Jesucrist, que eren de la paria de l'emperador P250r2: multi nobiles et amici imperatoris domino crediderunt V785. 20; partiràs de ton fil tota la sua paria P261r2: a filio tuo cunctos remove V821. 13; no volia frayturar de la lur paria P265r2 contubernio non posse carere V835. 36.

PARLER, BEN ~, adj., que parla bé, eloqüent; eloquent
venguen davant nos aquels barons savis ben parlers P231v1: viri eloquentissimi V709. 2. Cf. *bell parler* en AlcM.

PART, prep., més enllà de; beyond
Calixto, ab los seus clergues, estava amaguat part Tibre 224r2 (PB): trans Tiberim V687. 4. Molt freqüent en Llull (*Meravelles* IV 218, *Blanquerna* II 191. 12 i passim).

PARTIDES, f. pl., contrada, regió; parts, area
los cals no foren puxes vistz en aqueles partides P67r1. Cf. «Lo feeren anar ab la donzella envés les partides del castell», Llull, Blanq. I, 250. 11.

PARTIR-SE, refl., anar-se'n; to go away, depart
e li diu que se'n parta P212v1: partescha B: recedat V650. 3. Veg. AlcM: també es deia molt *depertir-se*: «sí·s dapartâx de la ragina e ve an la cort», Reixac, Questa 19. 8.

PARTURIR, tr., parir; to give birth (to)
aquela partureys fils de dolors e aquesta fils de gaug P238v1: parturit V726. 21; 133r1.

PASSAR, intr., morir; to pass on, die
él enseyà... que nul hom no devia passar, per sans que fos, senes confessió P186r1: transire V539. 37. Cf. AlcM.

PÀSSER, m., ocell; bird
N'Acladi per la sua art se mudà en forma de pàsser e·s pausà a la finestra P208r2: mutatus in passerem V635. 9. Cf. *pàssera* (38v1) Cor. 358-359; però no descartem que es tracti més concretament del 'passerell; sparrow, linnet'.

PASSI, aplicat al sofriment i mort del Senyor, és encara femení (com el nominatiu ll. *passio*): la passi de Jhesuchrist 102, n. 98. Més tard s'han usat *el passi* i *la pàssia* com a normalitzacions d'aquest vell cultisme.

PAUSAR, tr., deposar, to lay aside; apaivagar, sufocar, put down
sacrifica als déus e pausa les tues arts P168v1: depone V491. 26; los bispes e·ls clergues pauseren les coreges de l'aur P265r2: cingula auro texta deposuerunt V837. 12; con N'Anric anés a Roma per pausar aquela bregua P266v2: pro sedando schismate V841. 10.

PEADA, veg. *petjada*.

PECEJAR [*peseyar, pecegar*], tr., trossejar, esquarterar; to cut to pieces, kill, quarter

per so que·ls pesegés eu P178v1: ut eos penitus lacerarem V532. 10; aucís l'avaresa d'aquels... e la peseyà P171r1: et frustrata est V499. 22; per les lurs mans foren tots peseyats P207r1: trucidantur V630. 23. Cf. *pesegar* P61r2. Més freqüent és encara *especejar*, Cf. Cor. *Lleg. Rim.*, 1007.

PEGUNTA, f., pega; pitch, tar

los fé metre en una padela plena de pegunta P208v2: plenam pice V636. 12; e les autres ·ii· él fé untar desús ab pegunta P259r2: pice liniri V815. 6; manà... pegunta e rasina e oli bulit sobre ela gitar P13v2; manà l'enfant metre en ·i· sach untat ab pegunta e ab engrut 6v1 (PB). Avui *pegunta* s'usa sobretot des de l'Ebre i boscos de Penyagolosa cap al Sud, i *pega* sobretot en el Nord [J. C.].

PEGUNTAR, tr., fabricar pega; to prepare tar, pitch

En Saprici féu peguntar e rasina fondre P93r2. Per al procés formatiu d'aquest verb i de *pegunta*, veg. la n. 42 al f° 93. No sembla tenir sentit ben igual al d'*empeguntar*, que ja es troba en Cor., *Lleg. Rim.* 38.

PEÏT, PEYDA. Per al significat i possible existència d'aquest mot veg. f° 171, n. 5. També podem pensar en una corruptela de *pe(s)eyada* o en una contaminació de *espeir* 'expedir'; així mateix caldrà examinar si té cap relació amb el problema etimològic de *pair* 'digerir' i de l'it. dial. *paidire* id. Cf. *paible* supra.

so és en qual manera la aurania dels perseguidors és peyda P171r1: és pesseyada B: frustrata est et annihilata V499.

PÈLAG [*pèlec, pèlich*], m., mar profund; (deep) sea

per so que·ls fesés perir en lo pèlec P199v1: pelagus V601. 13; per que giteren los cavalers... e·mig del pèlec de la mar 150r2: pelich B: pelagus V. La forma hereditària *pèlec (-lic)* amb *e* o *i* postònica té avui el sentit de 'gorg, estanyol pregon' i aquest sembla ser ja el sentit en el 39r2: una yla... la qual era plena de serpens... per què, en mig de la yla él fermà un pal... en la qual yla à molt gran pèlec. Parlant de la mar, *pèlag*.

PELEJA [*paleya, palega*], disputa, baralla; fight, dispute

fi aquí grans paleges en unes nosses P202v1: rixas in quibusdam nuptiis excitavi V610. 18; fassam nós paleya així con fan los homes del món P257v1: faciamus et nos litem V810. 20. Per què N'Aristo... escomoc gran paleya entre·l pòbol 24r2: palega B: seditionem V59. Cf. Cor. 358.

PELEJAR-SE [*paleyar-se*], refl., barallar-se; to fight

él ausí los clergues qui·s paleyaven P193r1: rixantes V580. 10; éls se palegeren molt cruelment P70v2: baralaren B; e axí co éls se palegeren P70v2: baralaven B. Veg. Cor. 358.

PÈLS, m. pl., cabells; hair

ela·s tolc los pèls e·s vestí con a home P199r1: se ipsam tonsuravit V600. 14. Cf. AlcM.

PENA, f., pinacle; pinnacle

per què éls lo pauseren sobre la pena del temple P107r1. Veg. f° 107, n. 24. Manca en AlcM.

PENA, f., ploma, ala; plume, feather

e que vas sobre les penes dels vens 114v2 (PB): pennas V; per so que enseyés a nós lo camí, e volà sobre les penes dels vents 112r1 (PB): pennas V; quascuns d'aquests avien ·iii· cares e penes P226r1;... de animalibus habebat quatuor facies et quatuor pennas V692. 23. Exemples, en AlcM.

PENDRE o, més sovint, PENDRE'N o APENDRE('N) intr., succeir, ocórrer, esdevenir-se; to happen (to)

e con a él recomtassen... co·ls era pres P11r1: après B; o fil mot car, co·ns és après! 11v2 (PB); mal nos és après que Sent Esteve hic passa P158v2; con t'és après que·N Porfiri... és deceubut? P252v1. Cf. «ans li aprèn axí com a la serpent Trigris: primerament devora los seus», Eiximenis, *Llibre de les Dones*, cap. 253 (A 177rb); «soptosament los vench desús la mort: semblantment ne après als abitadors de Sodoma e de Gomorra» ibid. cap. 168 (I), 118v1. *Pendre'n* amb aquest significat és molt corrent en català antic, i d'ací vénen també els cast. ant. *malapreso* 'infortunat' i *benapreso* 'sortós' usats per Juan Ruiz. Veg. Cor. *DCEC* s. v. *prender* i Cor. 359.

PENDRE, tr., prendre; to take

eles preyren los déus, e gitaren-los e·l mig de l'estayn P65r2.

PENSAR, tr., cuidar-se o curar d'algú o d'algun animal; to feed, to administer

e mantenent, garida, éla·s levà e pensà d'éls 121v1 PB: ministravit V. Veg. f° 121, n. 68. També en Cor. *Lleg. Rim. Sev.* 72, en el Curial III, 18; i freqüent des del castellà antic (Conq. de Ultramar, Rivad. XLIV, 113).

PÈNYER, veg. *depènyer*.

PÉRA, f., pedra; stone, kidney-stone, hail

trebalat de mal de péra... gità la péra pixan P186v2: vitio lapidis... lapidem V562. 14; caien péres... tant grans con un ou P267v1:

lapides V844. 3; les péres... los gitaven, tornaven envés éls e·ls nafraven P209r2. Cf. AlcM.

PERCUDIR, tr., copejar, sotragar; to strike, knock
e percodín tota la casa ixí d'aquí P166v1: domum concutiens exivit V486. 2; l'esperit maligne percudia les parets P265v1: pulsando V838. 1. Cf. percodí P210r2, percodir P66v2.

PERIR, intr., deixar d'existir; to perish
ans que nós tots periam P140v1; e que son pare era mort per tristor, o ere perit en la mar B (263r1B): *om* P.

PEROLIAR [*periolar*], tr., pernoliar; to annoint
él se fé periolar al seu abat P230r2: inungi V705. 19. Cf. AlcM.

PERPENSAR(-SE), intr., tr., refl., rumiar, meditar; to think over, meditate
tota hora l'atrobava hom ligén ho oran o escrivén o perpensan P179r1: meditans V534. 6; e perpens-me eu vosaltres qui etz e no·m albir que mentir podetz P73r2. Cf. Cor. *Lleg. Rim.* 244.

PERSERVIR, tr., merèixer; to merit, deserve
per so car aquels qui avien perservida glòria e honor envés Déu són liurats a mort P135v2; los amics de Sent Lambert los auciren ayxí con o avien perservit P204r1: sicut meruerant V597. 3; alegra't, doncques, Girona, per so car às perservit que aguesses aytals nobles doctors qui t'an il·luminada P232r2. Cf. AlcM. Amb aquest sentit també es troba, a les *Vides*, *servir*, menys sovint, i en altres textos *desservir* (= anglès).

PERTÀNYER, veg. *tànyer*.

PESADA, veg. *petjada*.

PESUC, veg. *feixuc*.

PETJADA [*pityada, petyada*], f., petjada; footprint. B usa en general aquest mot, que P substitueix més sovint per *peada (pesada)*, també emprat per Muntaner (AlcM): per so és savi car él desfà les pesades sues... ab la coa P226v1: petyades B: vestigia V693; en defaement de les peades quant fug... delí les peades de tota mondanal afectió P222v1: vestigia V688. 8; e aquí éls trobarien peades d'ome enpresades en marbre P212r1: pityades B: vestigia V648. 35. Tanmateix també *petjada* es troba de vegades en P: con eu no ye vega negunes petyades d'ome P41v1: pityades B.

PÉXER [*pasc-*], tr., alimentar; to fèed
per so car rialment te pasquí en lo desert P84r1: t'é pascut B: pavi te V; car aquel yes no creà vos, no vos pasc P87r1: pavit V; per so cor él nos pasc en ·iii· maneres P69v1: *pasc* 'va péixer o apaixar, dar pastura', perf. 3 de *péixer*. Se pausà sots un aybre a dormir, sots lo qual somià que Sent Jacme lo *paxia* 146r2 PB.

PEXÓ, m., peix (petit); small fish

e tu ab los tues dens grans devores los pochs pexons B (62v2B): los bos pexes P; *pex* col·lectiu P58v2. A Catalunya en general només es troba en vers (cites d'obres poètiques de Llull i de Turmeda en AlcM) però *peisson (poisson)* es generalitzà en francès des dels orígens i en bona part del domini occità.

PIETÓS [*piatós*], adj., piadós, pietós; compassionate

mes quascun o fé per piatosa entenció P123v1: piatansa B: pia V; que per no temprat soterament lo piatós coratge de la mare escampà P53v2: *om.* B; sinó tant solament del piatós esgardament de devoció P87v2 (PB).

PINYA [*piya*], f., massa de metall en forma de pinya?; metal ball of a pine cone shape? Però sembla tractar-se més aviat del ll. *pinna* en el sentit de 'pinacle del temple'.

los romans feren una piya d'aram sobraurada e pauseren-la sus al temple P236r1: pinya B: pinnam aeneam et deauratam fabricant et in summitate collocant (Graesse, vulg. pineam) V719. 19.

PIPERIT ¿o PIPENT?, m., mena de beguda delicada, mirada com a requisit; a kind of beverage?

aprés assò no begra pipent qui·l li donés P187v1, veg. nota 1. Encara que *pipar* pugui arribar a usar-se en un estil pintoresc i familiar en el sentit de 'tastar o assaborir un menjar' (AlcM) o en el de 'xuclar la sang' (Mistral) no és gens versemblant que aquesta expressió mig-argòtica, exclusivament col·loquial i recent vagi poder formar un derivat ja en el segle XIII, i menys amb unes terminacions com *-erit* o *-ent*, que no responen a un verb en *-ar*. Aquest *pipar* deriva de la idea de 'fumar tabac' i no pas de *pipa* 'barril', i ni en l'aspecte morfològic ni en el semàntic hi pot haver cap relació amb *pipa* com a nom d'un tipus especial de barril.

PÍSTOLA, f., epístola, carta; epistle, letter

segons que apar en la pístola que d'el és cantada P182v1: in epistola V549. 2; él aordonà les pístoles e·ls evangelis P215r2: epistolas V657. 21; e de les Pístoles de Sent Paul P267v1: epistolarum Pauli V843. 20.

PITJADA, veg. *petjada*.

PIXIM [*pexim*], m., pixats, pixum; urine

Cuydans... segons fenyamens d'alcuns, que per *pexim* fusquessen los demonis e·ls encantamens, per què la manà ab *pixim* baynar 13r2 (PB): lotio fugarentur V31. 38. Avui *pixim* es diu a Mallorca en lloc de *pixum*, despectiu-col·lectiu del català general. Veg. la nota 6 al foli 13.

PLAGA, f., ferida, nafra; wound

él se trobà les plagues en los costats P188v2: in dorso plagarum vestigia apparerent V568. 16.

PLORAR-SE, refl., plorar; to cry, weep

per gran gaug que ac se'n plorà fortment P173r2: lacrimas continere nequivit V506. 7; on con longuament ploràs P165r1: lacrymis exoraret V481. 33. Exemple de Llull en AlcM.

POBLE [*pàbol, pàbel*], m., poble; people

La forma *pòbol* i no *poble* és la que apareix generalment a les *Vides;* excepcionalment *pòbel* en B (150v2 B; però *pàbol* en P àdhuc allí). Per què, doncques, vosautres qui ets pòbol contrastats als seus manamens? P206v1: parva plebecula V629. 2 (ací més aviat que 'poble' és 'gentalla, genteta', 'plebs', 'rabble, populace'). Cf. Cor. 359 i cita de *pàbol* en Llull (AlcM).

POC A POC, A - , adv., lentament; slowly

e a poc a poc l'aygua del flum crexia P147r2. Veg. f° 147, n. 41*a*. Cf. AlcM.

POLL [*pol*], m., gall; rooster, cock

e quant canteren los pols P164r2: circa pullorum cantus V480. 14; lo qual, del primer cant del pol entrò a la ora que d'éls se partí, los presicà P25r1. Veg. Cor. 359; accepció avui estranya a quasi tot el domini català: salvant algun poble a la ratlla occitana en el Rosselló, i en el parlar de Benasc [J. C.]; apareix algun cop més al Sud a l'Edat Mitjana (document de 1370, a St. Celoni, *BABL* XII, 135).

POLS, m., avui, *la pols;* dust

aquel cors... no fo covinable causa que tant longament jagés sotz lo pols P89v2: sub pulvere él ac cobesesa purgada del pols de la mondanal atalentament P122v2: pulvere V. Veg. f° 122, n. 101*a*. Trobem el mot amb aquest gènere en els *Sermons* de St. Vicent Ferrer I, 203 i 170. La versió escrita dels quals sembla que és deguda a un secretari dels Ports o de l'Alt Maestrat; ara bé J. C. ho anotà així el 1962 a Xiva de Morella.

PÓLVORA [*pólvera*], f., pols i, en estil bíblic, restes mortuòries consumides; dust, powder, ashes

hixia aquela hodor dels seus osses e de la sua pólvora P164r1: solum ossibus aut pulveri V479. 27; ret a la terra la sua pólvera P94r2; mes mantenent la ýdola casec e tornà pólvera P143r2 (PB): pulverem V. De PULVERA, plural del neutre ll. veg. PULVIS; cf. Cor. Lleures 199 i 296.

POLZE [*poule, paule*], m., polze; thumb

car per molta humilitat se toch lo poule per so que no fos feyt

prevere B (117v2 B): det P99: pollicem V; e fo de tant gran humilitat que·l paule se tolch per so que no fos prevere feyt B118r2 B: det P pollicem V. Veg. f° 99, n. 27, i Cor. *Lleures*, p. 216, per al tractament *ul* del grup *-lz-*.

PORPRIENC, -CA, adj., purpuri de color; purple

e la porpriènca e la rial lud resplandí sobre nós P91v2 (corromput en *proprietat* B): purpureusque V.

PORRE [*pore*], adv., lluny; far (away)

trencaren lo seu sepulcre e·ls seus osses giteren porre P182r1: ossa ejus disperserunt V544. 10; geta-lo pore, que hom no lo trop P78v1; 98r1, n. 41, 104r1, 123v2.

PORTAR, tr., estar embarassada d'una criatura; to carry (an unborn child)

e quant la regina fo là, ela ac gran dolor del part que portava, per què·l rey lo preguà... que pregués Déus per la regina, per so que agués gaug de so que portava P224v2: et edita prole duplex gaudium obtineret V688. 34 689. 3. Cita d'Auziàs Marc en AlcM.

POSA, f., repòs, parada, pausa; pause, moment

a cada posa deya assò 25r1 (PB): pausam V61. Segons AlcM és rossellonisme en aquest sentit. Cf. Cor. Festschrift Jud, p. 560.

PREBOST, m., prior o paborde, cap d'una comunitat eclesiàstica; provost

quant lo prebost del monestir fo mort P200r1: mortuo praeposito V603. 19. Ex. de Llull en AlcM.

PRENY [*prenys*], adj., prenyada, embarassada; pregnant

e dix que de Sent Marí era preyn P125r1: prenys B: violasse V; ela fé noyrir l'enfant secretament, e dix a son marit que ela era preyn P70v1; era una femna qui era preyn P64v1: prenys B. Veg. Cor. § 33.

PRÉS, adv., després; afterward

e prés, él aportà les pomes a·N Pilat P70v2: aprés B: post V.

PRESSURA, f., agombolament de gent, multitud compacta; crowding of people

seran seyals en lo sol e·n la luna e en les esteles, e en les terres pressures de gens per la confusió del son de la mar e dels fluvis P3r1; del ·iiii· seyal, lo qual sera pressura de gens en terres P3r1 (PB). Cf. AlcM.

PRÉSTEC [*préstet*], m., préstec, acció de prestar; loan

quant no serà temps de prestar a renou, ni poyrà hom resebre res a préstet P198r2, 86v21 (bis): mutuo accipiendi V598. 14 B usa la forma moderna *préstech*, que també apareix en P en un dels tres passatges. Del ll. PRAESTĬTUS.

PRUÏJA [*pruyge*], f., desig fantasiós i irresistible, picor intensa; fanciful inclination, itch

atempra la set d'avaresa, e encaussa la pruyge de legea P32v2: pruyna B: prurigirem V; en mot greu malautia casec, so és que sofferí febra mot greu e pruyga del cors P26v1: pertussis B: prurigine V66. En lloc de -IGINEM > *-ige(n)* la forma de B suposa evolució a *-iy(e)ne* > *-iyna*.

PRUÏMENT, m., picor intensa; itching

hixiren-li dels seus uls ab gran pruyment molts verms P165r1: cum pruritu V481. 21. Cita d'Alcoatí en AlcM.

PRUMDÀ, adj., pròxim; near

mes Sent Joan portà la vou, en quant que la vou és prumdana de paraula P126v2: prusma B: propinquior V; ayxí Sent Joan fo prumdà de Jhesucrist P126v2. Cf. occit. ant. *promdan:* encreuament de *proisman* amb el seu sinònim *probdan* PROP-ITANUS.

PRUSME, m., veí; neighbor

leva, prusma mia, coloma mia P174v1: proxima V509. 19; que per exempli t'acorts al prusme P268v1: proximo V846. 27; pruyma 119r1, pruyme 83r2. Cf. *prumdà*. De *pruisme* < PROXIMUS. Es compten en la 2ª meitat de P nou casos més de *prusme*.

PUCELLA [*puscela, puncela, pusela, pudsela*], f., donzella; young girl

visc la puscela e·moltz grans does batales P100v2: puncela B: puella V; e aquí li venc una pusela qui li dix que yagés ab ela P136v1; enaprés l'abat tramès per lo pare de la pusela qui l'avia difamat P137r1; o pudsela, ayes mercè de la tua belesa P137r2; una pudsela li fo parlada per muler en la casa de l'emperador P138r1: *om.* B; que Jhesuchrist lo resebia en sos feyts quant resucità la pudsela P143v2.

PUNTURA [*puntidura*], f., punyidura, punxada; puncture

per què demantenent ixí d'aqueles puntures sanc P75v1: puntidures B: punctionibus V.

PUNYAR [*puyar*], intr. maldar o basquejar-se (per fer...), pròpiament: lluitar per; to labor, to struggle

E co·y as tant puyat? 202r2: quare hoc tanto tempore fecisti? V610. 12; as tu puyat en tant poca causa tant de temps? 202v1. 6: ita modicum tanto tempore laborasti? V610. 17; e as tu puyat en tant poc deu dies? 202v1. 15: nonne plura in tot diebus operatus es? V610. 21. Freqüent en la llengua antiga i p. ex. en Jaume I o en el *Graal* (AlcM).

PUNYIR, tr., arriar, punxar; to drive (cattle), to prick, sting

per què éls punseren los bous e passaren oltra P56r1, 75, n. 73.

De l'antic perf. fort *puns* < PUNXIT, al qual correspon *punseren* tal com *ris* a *riseren, dix* a *dixeren*.

PUR, adv., tanmateix; anyhow

eya, pur, frare, sembla'm que a vós s'esgarden totes nostres possesions P178r1; inquit V530. 16; en altres passatges (4r1) és 'així mateix, també'; mateixes acc. que les de l'it *pure*. En català avui es mot dialectal del NE (però no el Rosselló): Cerdanya, Berguedà i Osona.

PUTANA o PUTA, f., prostituta; prostitute

Na Daria fo mesa en un loc on estaven les putanes P230r1: Daria autem lupanari traditur V701. 1; la putana és donada as oblit P272r2: meretrix oblivioni tradita V855. 27. // Sent Narcís fugia; per què, se n'intrà... a la puta qui avia nom Affra(m) P232r2. La segona forma és ja antiga; la primera, que ja no s'usa, apareix sovint en català medieval, p. ex. «Tres coses enganen l'om jove: pluge menuda, vi dolset e làgremes de putana» en el *Llibre de Tres* (AlcM); cf. Cor. 359. [Avui es diu encara poc o molt *putaner;* i fins *putanejar,* especialment en el sentit de 'tenir aires de prostituta sense ser-ho], mentre que antigament el trobem en el sentit de 'tenir comerç amb elles; to whore', p. ex. en el 101r2.

PUTANATGE o PUTATGE, m., prostitució; prostitution

son vesí, tres files sues verges, per gran pobrea que avia, les volia liurar a putatge P9v1: putanatge B (8v2).

QUAERNAL, veg. *qüernal*.

QUAIX, veg. *enquaix*.

QUAL, QUALA [sovint *cal, cala*], pron., quin, quina; what, which

¿no avets vosaltres ausit oridar cala pena és patisada contre los crestians? 198r2 (PB): qualis poena V597. 27.

QUAL QUE QUAL, pron., adj., qualsevol que, qualsevol cosa que; who (what) ever

qual que qual es temens de l'esdevenidor jutge, la present consciència corregesca 5r1: *quisquis* futurum judicem timens V11. 26; qual que qual perderà la sua ànima per mi, atrobarà aquela P100v2, n. 149: cal que cal B: quicunque V; qual que quals volran mal dir d'aquels que no seran presens sàpia que no és digne que menye en aquesta taula P184r2: cal que cal volrà B; qual que cal P269r1: quicunque V847. 22: quisquis amat dictis absentum rodere vitam V555. 9. Pere III: qualquequals qui, no per bona intenció, ho destorbassen (AlcM).

QUANT QUE QUANT, adv., sempre que; as often as, whenever

e quant que quant nos èm vencuts per vicis o per pecats P238r2:

quotiescunque vincimur V725. 37. Veg. exemple del *Consolat* en AlcM.

QUE SI, veg. *enquaix*.

QUERELLA [*querela*], queixa, denúncia; complaint

él pausà quereles de la pau que li avien franta P266r1: violata pace querimoniam movens V838. 37.

QUERELLÓS [*querelós*], que es queixa o querella; complainer, complaining

sel qui és querelós no és monge P255v1: querulosus V804. 32.

QUERER, tr., cercar, demanar; to seek, look for

aquels dons són necessaris an aquels qui queren les causes terenals P181r2: requirunt V542. 1; sàpies que eu vul querer lo mayor príncep del món P147r1: vull sercar B; pf. 3 querec P168r1; impf. Subj. queregués P221r2. Cf. Cor. 360.

QÚERNAL [*quaernal*], adj., compost de quatre parts; composed of four parts

·iii· dies per so que aquel nombre quaernal sia atribuït al cors P60r1: caternal B: quaternarius V.

QUIN, QUINA, pron., adj., quin(a); what, which. Tant amb el sentit d'interrogatiu individualitzant com en el de l'interrogatiu qualitatiu

no la avia vista ni sabia quina era P178v2: qualis esset V533. 31; quina és la vostra vertut, mesquís P208v1: quae est V635. 18; quina és la vostra vertut poca que ayxí vos apoder una femna P208r1: quae V634. 2.

RAIG [*ray*], m., raig; ray (of light)

e un ray devinal sobre Macià tramès P71v1: radius V187. 7. Sembla que hi ha la grafia *ray* a la *Crònica* de Muntaner (cap. 272). Ací, en tot cas, és encara més fàcil que allí que es tracti d'un fet de fonètica sintàctica (sistemàtic en rossell. antic i fins modern).

RAÏL, veg. *rel*.

RAIRE, veg. *raure*.

RAJAR [*ratyar, rayar, reyar:* no confondre amb *re*[*n*]*yar* 'regnar'], intr., lluir, brillar; to be radiant, resplendent, shine

lo ters fo vera conoxensa, la cal lo fé rayar ayxí con a foc P171r2: Dei cognitio quae ipsum irradiavit tamquam ignis V500. 19; Sent Augustí: —Con eu te conegui primerament tu ferist la enfermetat de l'esguardament, on rayaos, eu fortment tremolé per amor e per eror, e trobé mi luyn ésser de tu P183r2: reverberasti infirmitatem adspectus mei radians in me vehementer, et contremui amore V551. 3; aquí *rajà* plus gràcia 86v1, n. 127 (irradiavit V); lo fe rayar 171r2: ratyar B (199v2); en el 171r1 per so que per

sos mals focs fesés reyar P: ratyar B: furor gentilis... indignationis suae flammas ignibus vindicaret V499. 34 (cf. la nota, on suggerírem si *reyar* podia ser ací errada per *venjar*, dada la proximitat de *vindicare* en el text llatí, però també pot ser realment *rajar* 'radiar foc').

RAMPALM, m., diumenge de Rams; Palm Sunday

aquels bels verses que hom canta a Rampalm P265v1: in die die palmarum V837. 16. Document de 1309 en AlcM. [Evolució fonètica de (DIES) RAMI PALMAE].

RANA [*rasna, rayna*], f., granota; frog

li deren un beuratye que li féu gitar la rana, tota solada de sanc e d'autres causes oribles 133r1 (nota 15): ad vomitum impotionaverunt et ranam visu terribilem... edidit V377. 8; el mot es repeteix cinc vegades, abans o després, en el mateix passatge, on es conta la història del «prenyatge» de Neró: (los metges) li deren en manera de medicina, una rayna a beure e ab beuratges els la li feren viure en lo ventre, per què lo ventre li umflà en tant qu'En Neró es pensà que fos preyn d'un enfant 133r1 (nota 5). Hi ha les variants següents: *raina* (o *rayna*) en el manuscrit B, notes 40, 43, 45 i en P n. 40 (mal llegit, allí, *njna* per *rajna*) i el seu diminutiu *reyneta* en B, n. 14; *rana* en P, notes 14, 43 i 45, i en B n. 11; *rasna* P n. 11. —Avui *raineta* es conserva com a nom de la 'rubècula', espècie de batrací més petit que la granota ordinària, també usual en occità i francès *(reinette)*; a això correspon la variant *rasna* d'un dels passatges de P (n. 11), i ja en la forma diminutiva moderna *reyneta* en un dels passatges de B (n. 14), amb l'evolució fonètica normal SN > *in* [És sabut que la *s* passa normalment a *i* davant consonant sonora, com en general en els parlars occitans (*almoina, vailet, Eina, rampoina, preiren, respoiren, traiga, broida*, etc.). Tant la *-s-* afegida de la forma *rasna*, com la *gr-* de *granota* i del fr. *grenouille* poden ser degudes a l'encreuament de RANA amb el seu quasi-sinònim cèltic CRAXANTOS 'gripau'. La contaminació de *reina* 'queen', *reineta* 'dolça persona', que hom admet generalment, no és necessària, encara que hi pot haver ajudat. També s'havia suposat que *reineta* era un manlleu del francès, on el tractament *-ain-* de -AN- és la norma fonètica. Però ara les formes *rasna* i *raina*, ja documentades en el S. XIII en les *Vides*, ens proven que són falses totes dues explicacions. Que el grup *gr-* de *granota* i del fr. *grenouille* sigui degut a una influència onomatopeica és el que s'ha suposat no sense alguna versemblança, però és preferible una explicació que doni compte alhora de la *s* de

rasna i del *gr-* de *granota*, i aquesta explicació conjunta es pot trobar en la contaminació del nom cèltic del gripau. Per a CRAXANTOS i els seus descendents toponímics i dialectals, veg. Antoine Thomas, *Bull. Du Cange* 1927, 1 i ss.; *REW* f 2304*b*: *FEW* II, 1495*b*; Terracini *AGI* XX, 126; Weisgerber, *Die Sprache der Festlandkelten*$_2$, p. 56; i la meva nota dels *Beiträge z.Namenforschung* 1973, 297-8. L'únic detall que no resta clar en l'etimologia del cat. *graixàndo(l)* 'espècie de gripau' és l'explicació de *nd* en lloc de *nt*, car per a la *-o* podríem admetre que es tracta de la reducció fonètica de *-ol* (com en *romesco, llamànto(l), llombrigo(l)*, etc.). Llavors en català partiríem d'un diminutiu cèltic CRAXANTŎ-LO-, i això mateix ens daria potser la clau de la *-d-* inesperada, car també podríem pensar en una explicació fonètica *-antlo* > *-andlo* > *-ando*. El cas no és ben comparable al de l'altre celtisme BRIGANTES > *brians* (singular analògic *brià*), que semblaria provinent d'un *BRIGANDES (variant preromana?), car en aquest almenys no tenim el problema embarassador de la conservació de -ND- (que en català ha de passar a *-n-*), J. C.].

RANCALLÓS [*rancalós, rancha-, ranqua-*], adj., ranc; lame

él atrobà aquí dos omes paubres, un séc e autre ranquelós P67r2; cor per mèritz d'él a ccs à retut lo veser e a sortz l'auzir e a rancalozes anar 27v1 (PB); e molts que eu é fetz orbs sanà e·ls rancaloses féu ben anar P92r1; ajustec los paubres rancaloses P168r2: pauperes claudos... collegit V491. 20; e que sel qui deu primer córer sia ranchalós P270r1: claudus V849. 39; un leon ranqualós P214v1: leo... claudicans V655. 33. Cf. AlcM. Veg. f° 92, n. 15 i també ja en Eiximenis (AlcM).

RANQUEJAR [*renguejar*], intr., ranquejar; to limp slightly

e gità'l daval, e d'aquí enant él renguejà molt B (126r2 B); però *ranqueyà* en P. *Renguejar* és en català variant molt rara del verb *ranquejar* (aquest emprat en el *Curial* II 79 etc.), però cf. hisp. -amer. *rengo, renguear* 'coixejar', cast. *derrengado* 'esllomat', i veg. en el *DCEC*.

RAPINA, f., rapinya, robatoris; rapine, plunder

con usurer bastís una esgleysa de rapines P271v2: cum quidam usurarius ecclesiam... rapinis... construxit V854. 9. Cf. AlcM.

RASEDOR [*raz-*], m., barber; barber

e·l razedor confessà aquelò per què·l li era estat promès si él dementre que li rauria la barba... P26v1. Cf. occit. ant. *razedor* 'barber'; derivat de *raire*, cat. *raure*, ll. RADERE. I veg., infra, RAURE.

RASIU, veg. *rel.*

RASURA, f., tonsura; tonsure

car en lo tonement del cap o en la rasura se'n segexen ·iii· causes P69v2. Cf. l'occit. ant. *razura* «raclure» PDPF.

RAUBIR, tr., posar en èxtasi, arravatar — emportar en rapte; to enrapture, — carry off

fo un home raubit en vesió P176v1: in visione rapitur V514. 31; una veguada raubida en esperit P174v2: in spiritu capta V510. 14; ela fo raubida en esperit P187v1: rapta in spiritu V562. 16; raubí P173r2; raubit P186v2; raubit en la compaya dels déus P204v2: raptus V623. 34. Cf. Cor. 360.

RAURE [*raire, ras-*], tr., raure, rasurar, passar ratlla, arrasar; to shave, erase, make level

adons lo jutye, irat, li féu rayre lo cap P143r2: raure B: radi V; e tu dius-me que eu rasa aquel loch B15v2 (no P): et dicis mihi ut obstruam illum V38. 20; e·l razedor confessà... era stat promès si él, dementre que li rauria la barba, lo degolava 26v1 (PB); per què ras subtilment aquela paraula e escrisc-li... P266v1: radens V840. En l'exemple penúltim notem *razedor* 'barber'.

REBEL·LAR, veg. *revelar-se.*

RECAPTAR tr. obtenir; to get, to obtain

al vas de Sant Thomàs se n'anà, e pregà·l que li donàs sanitat, la qual cosa mantinent recaptà 28r1: ad libitum impetravit V69.8f.

RECTÒRIC, veg. *retòric.*

REDRE, veg. *retre.*

REFETOR [*refretor*], m., refetor; dining hall, refectory

dos jovencels... entreren en lo refretor, qui portaven los mantels plens de pa P162r2: refectorium intraverunt V473; lo menà al refretor e dix-li de què temtava aquí P163v1: ad refectorium ipsum duxit V477. 35

REFRIGERI [*refi-*], m., alleujament d'una incomoditat o molèstia, aliment lleuger, reconfort; refreshment, consolation, comfort

Sent Laurens — sàpies, mesquí, que·l teu foc dóna refigeri [forma dissimilada] P168v2: refrigerium V492. 29; lo primer refrigeri P171r2: primum refrigerium V500. 2; per aquests ·iii· refrigeris P171r2: triplex refrigerium V500. 4; él poseÿa per los sens de Paradís lo refrigeri P171r2: in sensibus refrigerium Paradisi possidebat V500. 8.

REFUGIR, tr., defugir; to shun, avoid

mes si són presens, no les refugi P184v2 (no B): non respuo V556. N'hi ha també un cas en Eiximenis (Aguiló).

RÈGEU, adv., fortament; severely

él fo per febres tant *règeu* trebalat... que semblà que morís 76r2, nota 43: reyo B: a febribus adeo correptus ut... V200. 19.

REGIÓ, f., reialme, regió; kingdom, region

lo rey anà per alcunes causes fora la sua regió P252r1: regionis V792. 38. Exemple de Llull en AlcM.

REGIR, intr., ensenyar; to teach

co a Tholosa en theulogia regís un masestra mot savi 60v1: in theologia regeret V472. 9; un baró qui era maestre e deguà de Sent Aviyó [sic] d'Orlés, qui avia regit a París ·v· ayns 161v2: rexerat annis quinque V472. 22. A la Vall d'Aran i altres comarques s'anomenava *regent* el mestre de minyons encara fa pocs anys.

REGIRADOR, m., pertorbador; disturber

él escomou lo pòbol... regirador de la Lig 85r1. Correspon a l'accepció de *regirar* 'trabalsar, trastornar, pertorbar' (avui mall. *retgirar* molt viu amb aquest valor), que és una de les més freqüents en les *Vides*. En aquestes, d'altra banda, es troba la seguent.

REGIRAR, tr., remoure, remenar; to turn, rotate

e adoncs lo diable regirà la lengua e fé mot orible so 163v1: crebro revolvens linguam mirabilis confusionis sonum promebat... fratres tentare studeo ut confuse loquantur V478.5; Sent Leonart... regirà l'archa en què estaven 225r1: archam revolvit et tamquam mortuos in sepulcro, ita eos sub ipsa conclusit V690. 25.

REGISME, m., reialme; realm

En Leonart daria a él e al regisme de Fransa gran dapnatge 225v1: regnum V691. 21. Cf. AlcM.

REGISTRE, m., annals històrics; historical notebook

recomta Sent Gregori en lo registre que... 169v1: refert Gregorius in registro V495. 33; e diu St. Gregori en lo seu registre 186r2: in registro V560. 39.

REL [*raïl, rasiu*], f., arrel; root

eu són raïl e linatge de David P37r1; e trobaren que la rasiu del liri ixia de la sua boca P83r2 n. 80 (raÿl B); que rosien les rasius de l'aybre P259v2; per raÿl de totes les virtuts està humilitat 85v2 (PB). Veg. Cor. § 21.

REMANER, intr., romandre; to remain

lo pan que li era romaüt P219v2; la part que li era remaüda P214v2: romasa B: remansit V657; ayxí co volc aquí remaner... no podia aquí remaner P261v2; romàs en aquel boscatge P261v2: in eremo... mansit V823. 24; remaner 79v1, AlcM i PSW.

REMENAR, tr., remoure sotraquejant; to rotate, revolve

mantenent vene un àngel qui remenà aqueles rodes per tal vigor que P252v1: remanà B: ecce angelus domini molam illam cum tanto impetu divellendo concussit, quod... V793. 37.

RÈMIGE, m., remer, remitger; oarer
Remigi és dit de remige 215v1: a remige V659, veg. allí la nota 9.

RENDER, m., el qui cobra un tribut (o arrendador de contribucions); tax collector
fo él render que venia esmersamens P205v2: fuit enim telonearius V626. 27.

RENDERIA, f., ofici o organisme del render; tax-collector's business
él desemparà la renderia P205r2: tenderia B: Mattheus... continuo teloneum reliquit V625. 16. Veg. f° 203, n. 4.

RENGUEJAR, veg. *ranquejar*.

RENOU, prestar a ~ m., prestar amb interessos; to loan for interest
no serà temps de prestar a renou P198r2: non erit foenerandi tempus nec mutuo accipiendi V598. 14. Veg. AlcM.

RENYAR, intr., regir, regnar; to reign, rule
guarda a ensús e veges Sel qui reya en lo sel P180v2: sursum respice et regnantem in coelo intuere V539. 32; reyava lo rey Pipí P189v2; és venidor... e reyarà per totstemps P223r1; reynar 59v2.

RENYAR, tr., reptar, rependre; to scold
E aquels qui eren en dignitat posats reyava molt fortment P95v1: regnava B: ingemuit V.

REPROVAMENT, veg. *esprovar*.

RESCLÚS, adj., reclòs en una ermita; recluse — m., ermita, santuari; hermitage
en la cal columna vesec un ermità resclús àngels puyans e devalans del cel P72v2; e quant lo bover se despertà él s'atrobà sanat, per què n'intrà en un resclús P172v1: resclusatge B: reclusorium V504. Cf. Llull, Blanq. II, 161. 25; Doctr. Pueril, n. 176; Amic e Amat 124. 8; Meravelles iv. Cf. *La Clusa* NL cat., alem. *Klause*.

RESCRIURE, tr., intr., respondre a una carta; to reply, answer.
enaprés él li rescrisc enayxí P220v2: cui ille remisit V675.9. AlcM sols dóna el sentit de 'tornar a escriure', però l'exemple citat indica el sentit de 'respondre': «L'infant e lo comte... qui·ns han scrit diverses vegades, rescrivim a ells per letres de creença a vós comanada», Epist. Pere.

RESINA [*rasina, reïna*], f., resina; resin
manà... pegunta e rasina e oli bulit sobre ela gitar P13r2: reÿna B;

resinam V32; qui fé aparelar un vaxel de ferre cremant, ple d'oli e de resina e de pegunta P143r2: rasina B. Veg. f° 13, n. 10.

RESPONDRE, intr., respondre; to reply

e·ls sants barons li respoyren P129r2: dixeren B: responderunt V; e éls li respoyren P174v1; e con éls li respossesen que res no·n sabien P109r2: dixeren B: dicentibus V. Veg. Cor. *Top. Hesp.* 229 i DCEC s. v.

RESPOST, m., resposta; reply

e nul respost no pogessen aver de la ýdola P181r1: nullum ab idolo responsum V541. 2; trameyren los misatges senes tot respost P206v1: litteras suscipientes nuntios omnes vacuos dimiserunt V629. 6; te redrem respost P251v1: tibi responsa reddemus V790. 29. Cf. AlcM.

RESSEMBLAMENT, m., representació escrita, semblança de la vida i idees; description of life and ideas, representation

e faràs aquí resemblamens del bon Déus P223r2: et facies ibi boni Dei imitationes V684. 6.

RESTRÈNYER, veg. *estrènyer*.

RETÒRIC [*rect-*], m., orador; orator

él fo maravelós rectòric per ben parlar P222v1: rhetor V680. 25.

RETORNAR-SE'N, refl., tornar-se'n; to come back

Dix-li: —Retorna-te'n, pare Sant, per so car aquel és mort qui·t perseguia 78v1 P (retornats B). No és, doncs, gal·licisme, com s'ha dit sovint.

RETRE [*redre*], tr., donar, restituir, retornar, retre; to render, give, return, yield

Sent Laurens trencà cor dur e redé espiritual ausiment P167v1: Laurentius frangit cor durum, spiritualem reddit auditum V488.23; e redé-lo P197r1: reddidit filium V592. 6; nos te redrem respost P251v1: tibi responsa reddemus V790. 29; Carles redé a la Gleysa tot so que·N Desideri li avia tolt P265r1: Carolus... omnia jura ecclesiae... sibi restituit V834. 36; retra 75v1.

RETRE'S, refl., fer-se, retirar-se; to become, retire

mes Carles se redec al monestir de Cassí e·s reté monge P264r2: sed Carolus magnus relicta saeculi pompa Casinensis monachus est effectus V832. 4. «Amb el se son rendut mantenent hermitan», Vida de Sant Honorat, PSW, observem també el primer ús citat *se redec,* que recorda el fr. *se rendre à* 'traslladar-se a un lloc'.

REVELAR-SE, refl., rebel·lar-se; to rebel (against)

per què fas tu revelar tota Antioxia P61r1; on con en son temps se revelés Gal·lia P167v1: cum autem iisdem temporibus Gallia rebellaret V489. 15; quant alcuna província se revelava contra

Roma P235v2: si quando autem aliqua provincia rebellaret V718. 23.

REVULL, veg. *rull*.

RIBALD [*ribaut*], m., brètol, trapella; knave, rogue

un monge qui fo ribaut en lo segle e yoguador e maugut per maligne esperit P179r1: monachus quidam, qui in saeculo ribaldus fuerat V534. 16.

RIURE'S [*ris*], refl., riure; laugh (at)

e adones Sara se ris aprés la porta P126v1; 75r2.

ROEL, veg. *rovell*.

ROIG, adj., rogenc, roig (no vermell); reddish, (eventually:) auburn

un cadel blanc, en lo dòs, roig, qui layrava 177r2: in dorso subrussum V528. 18. És veritat que algunes vegades també apareix l'acc. 'vermell': és rog lo vestiment... so és lo seu cors, rog, so és per sanc ensangonat 114r1, n. 13.

ROMAIRIA, f., romiatge; pilgrimage

e que dixés... que la lur romayria no valia re P145r2. Forma que manca en els diccionaris, però no la variant i sinònim *romeria* i *romiatge*.

ROMPRE [*rot*], adj., romput; broken

sobtament li fo rot e solt lo seu calcer P99r2: squinsat B; ruptum V.

RONYÓS, adj., mangy

Si tu apeles símia leon... podetz veser que·ls cadels *royoses* apela partz o tigres 73r1 PB;... catulos scabiosos V192. 29.

ROS, m., rosada; dew

enquax vent de ròs bufar P213v2; quasi ventum roris flantem V653. 6; éls atrobaren aquí motes crous de ròs P108v2; mantenent me venrà ròs del cel saludables P66r2; per nom de ròs P117r1. Cf. Cor. 360 i *Lleg. rim.* 244.

ROSEL, veg. *rovell*.

ROSSEGAR, tr., matar arrossegant; to kill or execute by dragging

Pres Sent Georgi tal sentència que per tota la ciutat fos rosegat 99r1 n. 1*a* i 29*a*: traheretur V264. 15.

ROSSINYOL [*rossinol, rossilol*], m., rossinyol; nightingale

una auceleta que à nom rossilol P259v1: rossinyol B: aviculam parvam, nomine philomenam V815. 25; lo rossinol parlà P259v1: data est philomenae et ait V815. 26; per què·l rossinol volan per l'ayre dix P259v1: philomena... per aëra volitans dixit V815. 35;

ROURE [*royre, ros-*], tr., rosegar, escindir amb les dents tot menjant; to gnaw

does rates... que rosien les rasius de l'aybre, e era ya prop que

l'avien tot ros P259v2: radicem arbustulae corrodentes et jam prope erat, ut ipsam absciderent V816. 17; e·l ros tan cruelment en les cuixes que en tres dies lo duc morí P42v2: rossegà B; Cf. rosegar 97r10 roseguar 154r1. Cf. rourà tostemps la nostra consciència lo verm punyent, Eiximenis, *Ll. de les Dones*, cap. 385, últim § (així els mss., l'incunable ho canvia en *rosegarà*).

RO(V)ELL, m., rovell; rust

en manera de foc... fa clars los metals, tolén lo *roel* 118r2 P: rosel B: clarificat metalla tollendo *rubiginem* V333. 35.

RUAR, intr., arrugar-se; to wrinkle

les gautes li ruaren, e perdec lo parlar P128v1: riuaren B: raucae factae sunt V; una femna vela ruada, corba anan P258v2: rugosam habentem faciem et dorsum incurvatum V813. 31. Veg. f° 128, n. 75. Avui *ruar* s'usa a les Balears amb aquest sentit.

RULL [*revull*], adj., arrissat, cresp; curly

los pels d'él són negres e revuls P181r1: rull B: capilli ejus crispi V541. Cf. el cognom Revull, Rebull. ROTULU, potser influït pel tardà REBURRUS > fr. *rebours*.

SÀ, veg. *ça*.

SABENRERE, veg. *çabenrere*.

SABENTIA, f., astúcia; craftiness, wiliness

lo diable fa assò en home jove: la rason li arapa e li enguana per sabenties P212r2: dyabolus enim in homine adulto rationem seducit per astutias V649. 24; per ta sabentia nos cuydes enceguar P251v2: pestifera calliditate nos illaqueare disponis V791. 1. Manca en AlcM.

SABER [*saub*], tr., pendre coneixement de; to find out (about)

e quant lo sant baró saub la fe del rey P80r2.

SABLÓ, m., sorra; sand

crous de cenra e de sabló en través l'angle d'aurient P270v2: sabló B: crux de cinere et sabulo V851. 23.

SACUDIR [*secodir-se*], sacsejar-se, pegar estrebada; get rid of (shaking oneself away)

no li poguí tener En Làer per so car aquel se secodí, que com àguila leugerament ixí 92r1.

SAENRERE, veg. *çabenrere*.

SAGÍ [*segim*], m., sagí, greix d'animal; lard

que no menyà pa de froment, ni bec vi, ni segim ni sal per sabor P152v1; menyà sagí de porc per mantega P178r1: sanguinem crudum insuper per errorem sibi oblatum pro butyro V531. Veg. f° 178, n. 8. El manuscrit llatí potser duia *sāginem:* i al nostre traductor la titlla li passà per ull.

SAGNENT [*sac-*], adj., sangonent, sagnant; bloody
tot lo fil que filaven fo sagnent P103v2; e les màs ab què·l filaven foren sacnentas P103v2; sancnent 57v1. També el verb *ensangonar:* lo seu cors, rog, so és per sanc ensangonat 114r1 n. 14.

SAIG [*sayó*], m., algutzir, policia, esbirro; police agent
per què dix als saygs P155r2; los diables són sayons de Nostre Seyor P218v1: saigs B: daemones sunt castaldi domini nostri V666. 36. Veg. f° 218, n. 9.

SAL, veg. *sàul.*

SALA, f., la casa comunal, on es fan les sessions i hi ha els despatxos de l'administració municipal —pavelló de caça; meeting hall—hunting lodge
avia una sala del rey qui era aquí feyta per rasó de casa P224v2; ubi erat aula regia causa venationis constructa V688. 32.
Hi ha molts noms de masos dits *La Sala* a Catalunya i el Sud de França, però pot tractar-se d'una accepció lleument distinta.

SALDAR [*saudar, soldar*], tr., soldar, sanar, guarir; to make whole, well, stronger
e saudà-li la carn maravelosament P103r1; cant los lurs coratyes foren ayxí saldats que no tenien negú turment P117v1 (PB): solidata V. Segons AlcM és verb típicament rossellonès. En els nostres mss. s'arriba a produir una confusió total entre *saldar* i *sallar* (= *satlar*), variants de *sadollar*, en el sentit de 'curar, guarir' que veiem en el 68r2: l'àngel... trencà tota la roda e *sadolà* [!] la santa verge PB: ipsam momento sanavit V.

SALER [*seler*], m., salari, paga; salary, pay
que avia costat de seler a son pare plus de ·cc· pes de aur B53r2: *om.* P44r1. Cf. occit. ant. *salier* «salière».

SALLAR, veg. *satlar.*

SALPÀS, m., aigua beneita i sal usada per a l'aspersió amb salpasser; salt-water used for blessing
que l'autar sia ab salpàs escampat ·viii· vegades P270r1: vel ideo septies adspergitur V850. 21; la qual causa és significada per l'escampament del salpàs P270r2: quod significatur per aspersionem aquae V850. 14. Cf. 270r1. Cf. AlcM.

SANG, fem. i de vegades m., sang; blood
defenia les sues esermens ab son propri sanc P96v2 n. 110; lo sanc 97r1 n. 3... la sanc... ibid. notes 1 i 5; e·l diache los donec lo sanc de Jhesuchrist... e ayxí con la lur donava P166r2. Exemples aquests que proven que l'escriba de P vacil·lava entre els dos gèneres o hi discrepaven els seus models. En el nostre llibre més aviat predomina ja el femení (*la sua sanc* 57v1), però masculí el

trobem encara en Desclot (II, 106. 11) i, cosa més notable, en els *Sermons* de St. Vicent Ferrer (I, 82. 26; 167. 7; II, 233. 1) [ço que suggereix un focus d'aquest ús arcaic a Morella en el S. XV. Avui, fins en el Rosselló ha predominat el femení, i he sentit dir que el meu avi patern, que era del Nord de l'Empordà, solia usar-lo com a femení, però deia i repetia una oració on era masculí, J. C.].

SANT [*saint, sent*], m., sant; saint

car eu són peccadora, per so deman consel d'omes sains P178v1: consilium et colloquium bonorum requiro V532. 30 (parla una dona que demana acollida en un monestir de frares). Encara que no sovint, també n'hi ha algun cas no proclític: «en la ciutat senta de Jherusalem», *Hom. Org.* 6r10. *Seint* es documenta indirectament però en context enterament clar, si bé deturpat en *feyt* pel copista del manuscrit P f° 166, n. 80 en les *Vides*. La senta quarentena 7r2: sancta quadragesima V. No cal dir que la grafia *sanct, sancta* es troba centenars de vegades en les *Vides* i que *sen(t)* - *senta* són també freqüents (sobretot en ús proclític). J. Cor.

SARMENT [*exermens* pl.], f., sarment; grape vine twig; en plural *exermens* sembla haver pres el sentit de 'cep' o 'vinya'; vine, vineyard

e Sent Nabot defenia les sues exermens ab son propri sanc P96v1: sermens B: vineam V. Veg. f° 97, n. 110; qui és brot de la vera serment de Crist P254r2: xerment B; per lo cultivador... és talat lo brot de la serment P254r2: xerment B: sarmentum abscinditur vitis V800. 22; li refredà la lengua ab ·i·ª fula de xerment P187v1: cum folio vitis... ejus linguam refrigeravit V564. 25. Avui en el Rosselló *xirment* (Grandó) o *xarment* (Ribesaltes, AlcM).

SATLAR-SE [*sallar-se*], refl., sadollar-se; to satiate oneself

nós qui solíem ésser per lo nostre pare Sen Gregori sallatz pregam-te que no nos géquies morir de fam P75v2: solebat pascere... tua sanctitatis fame non sinat perire V199. 24; e tota la nuyt éls se satlaren e parlaren de Déu P80r1: se sallaren de parlar de Déu B: per sacra colloquia sese vicaria relatione satiarent V212. 15. Forma que manca en els diccionaris; cf. notes 146 i 1 d'aquests folis. Ha de ser el resultat d'una estranya síncope de SATULLARE o bé d'una còpia incompleta del cat. *sadollar* (cf. *sadolament* 77v) però la repetició del cas, la grafia *tl* de P80r1 i la subsegüent confusió amb *saldar* (veg. aquest) comproven allò.

SAUDAR, veg. *saldar*.

SÀUL [*sal*], adj., salvo, salvat; safe, saved

per so cor él farà sàul lo seu poble dels pecatz d'éls P82r2, n. 62. Amostra la tua cara e serem sals P230v2. Cf. AlcM. *Sa e saul*, Desclot 52, etc.

SAUMER, veg. *somer*.

SAYÓ, veg. *saig*.

SÈ, m., sina; bosom

foc en lo sè no·s pot bé amagar P118r1: sen B: sinu V; tot dia portava lo seu susari en lo sè P130v1: sinch B (veg. allí la nota): sinu V. Mot emprat exclusivament en el Rosselló; cf. Grandó 202. Cf. occit. ant. *se*.

SECAR, intr., assecar-se, esdevenir inert; to wither, shrivel up

e con l'ome aquel levàs lo coutel ab la mà dreta per so que·l ferís, e·mantenent li secà la mà P95r2; eil pretor perdec la mà, ayxí que lur secaren P124r1. I sovint en les *Vides*. El PDPF dóna diverses accepcions semblants com a intr. però no aquesta.

SECODIR-SE, refl., sacsejar-se; to rock, shake

per so car aquel se secodí, que con àguila laugerament ixí P92r1: secodí B: excutiens V. Veg. f° 92, n. 31. Cf. aran. *secodí*, Rohlfs, *Le Gascon*.

SEGAR, tr., tallar, extirpar, partir; to cut, cut out, off

segua en mi tot so que y trobaràs viciós P206r2: seca B: seca V627. Cf. AlcM fo per demonis seguada, e estava la una part sencera e l'autra part cremava 169 n. 2(:segudada P: mig partida B: secata V).

SEGUENT [*segent*], adj., següent; following

en la segent nuyt Nostre Seyor aparec P209r1: sequenti nocte dominus... apparuit V637.17. Cf. 56r2.

SEGUIAM, subjuntiu de *seguir;* to follow

les gonelas avem vermeles de sanc e seguiam-nos los uns los autres P207r1.

SEMENADOR, m., sembrador; sower

què vol assí dir semenadors de paraules? P223r1: quid seminator verborum hic vult dicere? V683. 2.

SEMENAL, adj., sementat, pertanyent a la sembra; seed-like

·iii· causes són trobades en la sement germenant: so és calor natural, e humor que noyrex, e rasó semenal P152r2.

SEMENAR, tr., sembrar; to sow

semenava discòrdies P265v1: discordias seminando V838. 2; pren la sement dels fruyts que semenest B (261v1 B): no P; e en les penses d'éls tu semena sement de vida 14r1 (PB). Cf. AlcM.

SEMENT, f., sement; seed, semen

nasc de la Verge Maria, per la vertut de Déu, senes alcuna sement

d'ome P263r1: natus ex Maria virgine Dei absque semine hominis V828. 27.

SEN, m., sentit; sense, meaning, thought
frares meus, qui offerits òstics de lausors a Déus, ajustem lo sen a les paraules P269v1: fratres mei, immolantes hostiam laudis jungamus verbis sensum V849. 3. Cf. *seny* 'significat' ex. d'Eiximenis en AlcM. Veg. Cor. §6 En res no usava de sos sens corporals 178r1: nullis sensibus corporis uteretur V530.21.

SENADOR [*seynador*], m., el senat romà; the Roman senate
ans o faïen per so car senes voluntat del senador disien que Jhesuchrist era Déus P111r1: sanador B: senatus V; e·l seynador e tot lo pòbol s'ajustaren P61r2: senador B: senatus V; on volc lo senador de Roma que l'emperador axí con déus colguessen les gens tan solament P18v1 (PB). Veg. f° 111, n. 45.

SENCER [*cencer*], adj. d'una sola terminació: enter, sencer, ferm moralment; morally firm
màgerment an aquels qui an cencer conciència P191v2. Igualment en l'adverbi: «alcunes se muderen bé per espasi de sis milers ab los abitadors *sencerment*» P264v2.
Potser forma analògica de *simple* - *simpla*, ll. *procerem* al costat de *procerum* i d'altres. O bé extret dels adverbis SINCERE, INTEGRE.

SENCERE(S)A, f., integritat, enteresa; integrity
per la mirra, que conserva la carn d'ome de tota corrupció, és significada la sua *senceresa* 37v2 (PB); Nostre Seyor enseya castetat e tota *cencerea* 200r2 (PB): castitatem docuit et integritatem V604. 10.

SENESCALC, m., senescal, majordom; majordomo, steward (here)
lo rey tramès altre senescalc a la ciutat de Senona P191v2: rex alium senescallum Senonum misisset V579. 20. Cf. 216r2 i 191v2.21.

SÉNYER, SENYOR, veg. *bell sényer*.

SENYERER, m., porta-estendard; standard bearer
lo seyerer pres la seyera e·s pausà entre los cavalers 207r1: signifer vexillum arripiens V630. 12. Occit. ant. senherier (exemple de la *Guerra de Navarra* en AlcM).

SER [*serf*], m., serf; serf, slave, servant
lo ser de Déu P163r2: servo Dei V476. 30; linatye d'omes sers P172r1: genus servorum V502. 6; si alcuns dels sers P205r1: si... aliquis servorum V624. 22.

SER(F), veg. *cer*.

SERRALLA [*cerala*], f. tanca o tancadura en general, o bé potser

barralleba o bernat que tanca una porta: some closing device (lock or bar)
en Infern aprés aquestes vous infernals, molt cruels al manament del Seyor, totes les *cerales* e les presons del ferre foren trencades P91v1 (nota 97): ferrei... vectes V242. 23: toutes les portes de fer, Roze I, 279. 5.

SERVESI, m., suborn, donatiu corruptor: bribe, gift, reward
un jutye... prenia servesis, per què donava mots mal jusesis P169r2: quidam judex... munera libenter accipiens multorum judicia pervertebat V494. 28. «Per corrupció de alguns majorals... que·n prengueren dons e serveys», Pere III, Cròn. (AlcM); «Juraran (sc. li senescalc)... que... tota la lur diligencia metran que lurs molhers ni las autras personas dessus nomnadas dons ni servesis no penran», Arch., Narbonne S., *PSW*.

SETI, m., lloc; place
e car fo anans e per son seti 114r2 (PB): situ et ambitu V. Cf. AlcM.

SEURE [*seser*], intr., asseure's; to sit (down)
e vesec gran multitut de demonis qui segren en la taula 152v2 (PB). Veg. f° 152, n. 111.

SEYOR [*séyer*], veg. *bell sényer*.

SI... SABIA..., encara que...; even though to have to
Él dix no faria si tota la vila sabia cremar 237v1: si tota villa cremari deberet V731. 21; exemple de Pere III en AlcM.

SIBLE, m., xiulet; whistle
aprés cible de foc aurà tion P117r1 (n. 21): sible B138v1: sibilus V. Veg. f° 117, n. 21.

SI(L)LA, veg. *cilla*.

SIMPLICIA, f., simplicitat, senzillesa; simplicity
Sen Francès fo hom simple e con a colom, on per la sua simplicia preguava totes les criatures que aguessen amor a lur Criator P219r2: igitur beatus Franciscus colombina simplicitate plenus omnes creaturas ad creatoris hortatur amorem V668. 30.

SÍNET, m., sínode; synod
per què·l papa ajustà son cínet ab molts bispes P265r1: sinet B: papa synodem CLIV episcoporum congregavit V835. 3; 73v1; 112v1.

SINISTRE [*sinestre*], adj., esquerre; left
a la part sinestra P199v1; la sinestra mà P222r1; la mà sinistra P254v1; del peu sinistre P254v2. Cf. 132v1, 84r1. Cf. Cor. 360.

SITJA [*sitya*], f., avenc o graner (subterrani), presó subterrània, calabós, tàvega; cave, large hole in ground, underground prison

un pelegrí ayxí con venia de Sent Leonart fo pres e mès en una sitya P225r2: cum a visitatione sancti Leonardi rediisset... captus in cavea inclusus esset V690. 32.

SOBINES, EN, adv., de sobines, ajagut de panxa enlaire; face up per què demantenent éls pausaren un ome en sobines P56r1; co él agués jagut molt de subines B (260r1 B). AlcM sols registra *de sobines*. Cf. «Con mon Fill fo al lloc on fo crucificat, e en subines mon Fill ells hagren enversat», Llull, Plant de Nostra Dona v. 194 (E.N.C., III, 62), ex. de Desclot en l' Inv. d'Alart.

SOBIRÀ, adj., el més alt, superior; the one above, higher, superior los sobiràs són trameses als miyans P212v1: superiores ad medios V650. 22.

SOBRAR, tr., guanyar, vèncer, sobrepujar; to overcome, vanquish ayxí que tots aquels qui tocaven les arpres sobrava P133r1; per so que veritat sobre mesonya, e que saviessa sobre malesa P200v1: ut mendacium veritas superet et sapientia malitiam vincat V604. 21; ab lo qual te sobraré eu viva e, mils, morta P135v2; ni co poyria sobrar lo fastig d'aquesta present vida P154v1. Cf. Cor 360 i Lleg. rim. 244, i ex. de Llull en AlcM.

SOBREDAURAR [*sobraurar, sobreaurar*], tr., daurar, sobredaurar; to gild

en ·i·ª careta sobraurada P259r1: sobredaurada B: in curru deaurato V814. 25; fé sobraurar les does de fora P259r2: duas auro undique operiri V815. 5; sobreurades valien més P259r2: deauratas magni esse pretii V815. 10; causes sobredaurades P157v2: caligis in superficie deauratis V461. 29.

SOBREDECÓRRER, intr., sobreeixir, vessar; to run over

lo ·iii· seyal és sobredecórer 118r1 (PB): superfluere V. Manca en els diccionaris.

SOBTAMENT, adv., sobtadament; suddenly, unexpectedly

sobtament los venc gran pluya desús P179r2: subito inopinatus imber erupit V535. 13; sobtament foren mudats P180r1: subito mutati V537. 37; soptament... l'estrangoleren P198r1: et mox... strangulatur V594. 25; seràs turmentat—, e soptament davant él aparec molt gran foc 80v2.

SOFERIR-SE v. recolzar, repenjar-se; to support oneself, lean on soferia-se en una ferla que tenia en la mà P80r2.

SOLELL [*sol, solel*], m., sol; sun

és dit que no apparegren tres solels en aquel dia... te en aquel metex dia en orient tres solels aparegren P18v1; lo solel ixent en lo món P225v2: sol oriens mundo V692. 5; en aqueles nuyts

éls vetlaven per honor del solell: sol P19v1; Cf. *sol* 232r1, 226r2 *sol* 226v1, 232v2 *solel* 234r1, cf. Cor. s. v.

SOLER, m., balconada, terrassa; balcony

ayxí con Sent Paul preycava en un soler en ora de vespres P134r1; e co·l trebalessen en un soler en què estava 105r1 (PB): in domo inferiori V; e sàpies que·l teu osde qui·t panà les tues causes cayrà mort del soler: solario V; enayxí con Florentí estava en un soler... sobtament lo soler casec e él morí 78v1 PB: solario V. Veg. f° 105, n. 9.

SOLL [*soyl*], m., brutícia, sutzura, llot; dirt, mud (excrement?)

so(o)l e pols sobre él gitaven P20r1; a él gitan soyl e aytals causes vils 159v2: lutum et hujusmodi vilia projicientes in eum V467. 35. No confondre amb *la soll* 'la cort de porcs'.

SOLLAMENT [*suylament, solamen*], m., acció de sollar, embrutar; contamination, corruption

so és enquax: baró vertuós senes suylament de vicis P142r1: solament B: pollutione V; dretament est tu apelada Malència... duc de solyament P200r2: dux pollutionis V603. 31; Déus ver, qui és indignat contre vós per los vostres solamens P224r2: pollutionibus indignatus V687. 11.

SOLLAR [*solar*], tr., sollar, embrutar; to sully

per la primera és dit l'Esperit Sant no solat B: incoinquinatus V: P (118r2) ho ha corromput en *no seyat*, veg. la nota 51.

SOLVRE [*solt, saut*], tr., deslliurar, deslligar, desfer; to set free, untie, loosen, solve, undo

lo diable solt se n'anà P181v2: ille autem solutus... disparuit V543. 10; molt subtil en solvre questions P186v1; l'auria pogut absolvre dels liguamens P198v1; solv a tothom pres qui·l reclama P225r2; lo cors... se *solve* en l'ajustament P259v2; la vertut... dels crestians no·s pot solvre sinó ab ferre P203v1; qui à poder de solvre e de ligar P69v1; e trobà-sse sobre lo pont tot solt P81r2 ('lliure d'avançar o recular'): sout B: inde ascendens supra puteum se restitutum invenit V; e promès a les gardes grans dons si·l solvien P26v2: solien B: solveretur V66; e·ls colpables de mort són sauts P117r2: solts B: solvuntur V; no era vengut per *solure* la lig ans o fo per complir, cor si en aquelò el *solvés* la lig, los juseus se pogren escusar... 62v1 P (sòlver... solvís B). Cf. f° 117, n. 98 i f° 118, n. 41.

SOMER [*saumer*], m., bèstia de càrrega; laden mule or horse

él ixí de Roma ab set saumers d'aver que li deren sos parens e... donà a paubres 150r1 P: septem samarios de parentum divitiis oneratos V440.5.

SOMIAR, tr., tenir somni(s); to dream

él se pausà sots un aybre a dormir, sots lo qual somià que Sent Jacme lo paxia P146r2: sopmià B: somniabat V; somiat 83r1 (B: sompar *corrupt.* P): somniatum V; Cf. Set Savis 2165; Spill 8863; somnian... a tu és somni P: somian... sopni B 93r1.

SONAR, tr., cridar (algú, a alguna cosa, fent-lo moure etc.); to call, summon

la mare manà a la fila que despertés son marit e que vengués mengar. On con ela·l sonés e·l toqués... P198r1: jubet mater filiae, ut maritum debeat excitare et ad mensam vocare, quae cum defunctum reperisset... V594. 27; e co·l sonessen los frares P257v2: qui com pulsaretur a fratribus V810. 32. PSW *sonar*, 'rufen'; «lo reys sonec al pastoret e·l pastoret venc aytant leu», Guilh. de la Barra en PSW.

SOPLEGAR, tr., suplicar; to supplicate, beg, beseech

aquel arbre s'enclinà entrò en terra e a Jesucrist soplegan aorà P26r1: soblegan B: suppliciter V; la gran multitut dels màrtirs qui li soplegen a la Dona P175v2: martirum multitudo... supplicant tantae dominae V512. 37; aginolats-vos... e sopleguats-li 223r1: facietis genuflectationes... et supplicabitis ei V682. 37; 114r1.

SOTA [o *sot?*], prep., davall; under

e les erbes que·s fayen sot' aquela ymaga P151v1: sots B: sub V. *Sota* és rar a l'Edat Mitjana en cat. (no tant en llengua d'oc). Cf. «amagaven sota terra tot so que robat avien», doc. de 1329, BABL IV, 435.

SOTIRÀ, adj., el de més avall, inferior; the one below, lower, inferior

al qual s'esguarda que sia davant los autres sotirans P210v2: ad quem spectat inferioribus praeesse V645. 14; los sobiràs són trameses als miyans, e·ls miyans als sotirans, e·ls sotirans... P212v1: quia superiores ad medios, medii ad infimos... V650. 22; 11v2, 118v2.

SOTSANAMENT [*sotzsamen*], m., acció de befar; mockery

enaprés de les auntes, e dels escopimens, e dels batamens, e dels gayamens e dels sotzsa‹na›mens P85v2: *om.* B: subsannationum V. Veg. la n. 128.

SOTSRIURE, intr., somriure; to smile

En Deci sotsrién dix a él P171v2: Decius Caesar subridens dixit ei V501. 18. *Sosriure's* en les Faules d'Isop, AlcM.

STROÇ, veg. *estrós*.

SUAU, adv., amb suavitat, cautament; carefully, softly

suau obre, que una péra me vol caser... suau cavats que una péra...

P241v1 i 2: plane percutias, quia capiti meo imminet magnus lapis V735. 5.

SUDARI [*susari*], m., tros de drap o mocador; towel, handkerchief
recomta's que tot dia portava lo seu susari en lo sè P130v1: suari B: sudarium V. Cf. *susari* doc. rossellonès de 1371 en Alart Inv.

SUS AUT; adv., molt alt; up high
vesia Sent Sadorni puyar per aquela escala entrò sus aut P253v2: vidit... per eam adscendentem usque sursum V798. 29. Cf. «Vós, Sényer, avets volgut que paraís sia sus alt sobre la terra», Llull en AlcM.

TALENT, subst., gana, desig; desire, appetite
a penes avia talent de menyar P178r1: ad comedendum vix aliqua voluptate trahebatur appetitus V530. 36; reguardà una laytuga, per què li·n pres talent P202v2: lactucam conspiciens concupivit V611. 6.

TALL, m., incisió, acte de tallar quirúrgicament; cut, incision, surgical operation
los amics agren paor que no·s morís per lo tal P186r1: de ejus morte ob incisionem plurimum timeretur V559. 32.

TALLAR, tr., incidir, intervenir quirúrgicament; to cut, make a surgical operation
con hom devia talar un home enferm P186r1: cum quidam infirmus incidi deberet V559. 31; daven de consel metges que hom lo y talés P186v2: de consilio medicorum incidi deberet V562. 11; trebalada de mal de péra, en tant que la pensaven talar P164v1. Cf.: Sent Jacme màrtir ac sobrenom Entretalat 254r1: Jacobus martir cognomento intercisus V799. 21.

TÀNYER, ATÀNYER, intr., pertocar, tocar (en alguna cosa); to pertain, to suit, to befit
per què l'ofici de la missa tayn en los sants e en partida P125v2: pertany B: conveniunt V; e feria En Judes molt cruelment, per so cor res no li ataynia P70v1: tenyia B: pertinere V. No volc resebra les eleccions dién que no li taynia 178v2: non esse suum V533. 21: amb sentit anàleg també trobem *pertànyer* àdhuc en P: podia él provar que Israel pertanxés a la sua generació P195r1: pertansés B: pertinere V; per què pertayn als pares de les compayes P253r1.

TARDIU, -VA, adj., tardaner, lent; slow, sluggish
bou és bèstia tardiva e à la ungla fesa P226v1: bos enim est animal morosum V694. 4; e, no sabén nulyes causes, tardiu és lo movement; tardiva 117r1 (PB), i veg. allí, n. 1.

TÉMER [*tembre*], tr., témer; to fear
con ages provat que res no témia P125v1; no·t témies, Zacharias P126r2; per què tu deuries tembre lo jusesi de Déu P95r1 PB: timere V.

TEMPESTA, f., tempestat; storm
e fé tempestes tantes que anc hom no·n vesé tantes 267v1 PB.

TENDRE, tr., parar (un parany); to stretch (out), to set (a trap)
monges joves qui teseren una tesura P193v1: quidam juniores monachi... laqueos tetendissent V582. 2. *Tendre una ballesta,* Llull en AlcM.

TENIR, tr., tenir; to have: amb el valor del ll. *habere* (no *tenere*).
per so que hom se pensés que él tengués femna P214r2: ut mulierem habere in thalamo crederetur V654. 34.

TENYIR [*tent*], tr., tenyir; to dye
car aquel fil és tens a vermel P104r1: (c)s tânt B: tingerent V; qui és aquest qui és vengut de Edom ab tentes vestidues de borra P113v2; car él fo sant, so és ferm, o nèdeu, o tent de sanc P213v2: tench B: tinctus V653; om li aportava una senyera tinta de color de sanc P64v1 (PB). Veg. f° 104, n. 9.

TÈON, adj., tènue; tenuous
aprés cible de foc aurà tèon P117r1: tion B: tenuis V. Veg. f° 117, n. 21.

TERRAT, m., terrat o teulada; roof
fo ausit en lo terat de la gleysa gran brugit així con si hom coregués desús P268v2: terrat B.

TERRATRÈMOL, f., terratrèmol; earthquake
per què En Quincià ac paor de la teratrèmol... fo feyt gran terratrèmol qui percodí tota la ciutat P66v2 (PB). Femení que està lluny de ser excepcional: «en l'any 1427 vingué tanta terratrèmul» BSAL V 64. Però altres cops figura ací com a masculí: lo sol escurzent e·l terratrèmol 77r1, 264v2.

TESSOR, m.,
ela envolopà en un tessor ·iiii· candeles P164v1: candelas tres ad hoc paratas manutergio mundo involvit V480. 29; les candeles foren cremades, que no cremeren los tessors P164v1: donec sine laesione manutergii penitus exarserunt V480. 33. És coneix que el mot ve d'un TERSORIUM, derivat de TERGERE, TERSUS; Du Cange: *tersor* «Mappula, seu linteum ad tergendos pedes pauperum», *tersorium* «Inter vestes ecclesiasticas, pro linteo quo pedes absterguntur, rursum usurpat idem Bernardus» part 1, cap. 15. «Pro linteo autem quo sacerdos in sacris manus abstergit». Occit. ant. *tersor* «Handtuch»; «a l'enap non vulhas tocar /

quant sera plens de bon vi clar, / am tos dets grases ni onchatz / tro·ls ajas al tesor torchatz», en les Regles de taula, PSW.

TESTIMONI, m., testimoni, persona que testifica; witness
són feyt lo primer testimoni P182v1: primus testis factus V546. 33. Cf. *testimonieyar* P90r2.

TESURA, f., parany; trap for hunting
tes-li la tesura de la sua crou 86v2 (PB); muscipulam V: monges joves qui teseren una tesura P193v1: laqueos tetendissent V582. 3; e quant fo nuyt la bèstia casec en la tesura P193v1. Cf. occit. ant. *tezura;* manca en AlcM.

TETA, f., mamella; breast, teat
l'emperador, irat, manà degolar la regina e li fé tolre les tetes 252v1 (PB); la Mare enseyà al Fil lo seu pitz e les tetes 115r2 (PB): ubera V; sàpies que eu he tetes entires dins en la mia ànima B: mameles P76r1; e l'enfant palpava, ploran, les tetes de la sua mare P140v1; que tenges entre les tetes B73v2; mameles P64v1: mamillas V; e manà que hom li tortoràs les tetes B: mameles P66r2. Avui és mot exclusiu del Rosselló.

TETAR, tr., mamar; to suckle
on con no agés què tetar P140v1; les causes que tu has tetades en lo cors de ta mare B (76v1 B): mamades P: suxisti V.

TIFELL, m., picarol; small bell (?)
quant eu sonaré lo tifel, vosautres rodats e així lo foc s'encendrà P203v1. Cf. Aguiló *tifel,* ant. = picarol (?) (esquella petita). «L'asna aquella... sens bast, albarda, collar, tifells, sens cascavells», *Spill,* AlcM. «Dubtava si era cantar de sigales, hu so de sancerros, tifells o esquelles», Brama llauradors, AlcM. També hi ha una variant *atifells,* que a València hom defineix «enseres, trebejos»; en el contista Puig i Torralba llegim «guardar els *atifells* del seu ofici» i hi ha un refrany valencià «guarda els teus *tifells* i apedaça'ls si es fan vells». Ara bé *artifell* és ja un mot molt antic: ens informa el nostre amic i savi filòleg Marçal Olivar que ja figura en la part inèdita del *Terç del Crestià,* d'Eiximenis, en el seu relat de la tràgica fi de la «bruixa» de Burgos, que l'autor va veure cremar de viu en viu amb l'«artifell» penjat al coll: sembla tractar-se d'un artefacte d'ús eròtic. [El Sr. Solà i Solé, en *EUC,* c. 1955, admeté que es tracta d'un àr. *ṯifāl:* etimologia més que dubtosa car un mot així a penes es troba en les fonts de l'àrab vulgar o real (vegeu Dozy, *Suppl.* I 159; manca en Lane) i és amb vocalisme diferent i en sentits absolutament inconnexos (*ṯufl* 'llot, escòria, llardó' R. Martí). Bé podria tractar-se d'un encreuament entre ARTE-FACTUM i ARTICULUS — signi en

el sentit de 'dit' (per l'ús eròtic?) o en un altre ('articulació' > 'aparell enginyós' etc.) —; *ARTIFICULUS 'estri en general' > *altifell* i deglutinació del suposat «article aràbic» J. C.].

TIRAR, tr., atraure, ¿reabsorbir?; to draw, withdraw
per sol l'esguardament lo podia a si tirar P205v1: ex primo ad se videntes trahere poterat adspectu V625. 26; quant les serpens tireren lur verí a ssi los encantadors agren plus de dolor que no avien d'abans P231v2: majores... senserunt, cum venena serpentes retraherent V709. 31.

TITOL, m., títol; title
ayxí con és dit en lo títol P231r1: ut in historia ecclesiastica legitur V707. 25. Potser no és més que una confusió del traductor o l'escriba. Generalment s'usa el mot *libre* per a aquest sentit: Per què as tu perfectió tant lausada en los teus libres P178v1; en lo *Libre de ·xii· doctors* P186r2; ligets en lo libre de Sent Augustí P186r2. Les cites antigues d'AlcM duen el sentit corrent o el de 'rètol'.

TOCAR, tr., menar, incitar a cops; to incite, prod, drive (cattle)
leva sus e toca los bous 56r2 (PB). [En aquest sentit (aplicat a ovelles, gossos etc.) és viu sobretot a Pallars i Ribagorça, J. C.].

TOLDRE, tr., llevar; to take away
per so que·s tola de mals que són presens P212v1: tula B; no és legut que hom que *tola* l'autruy P (que B substitueix per *tolga*) 217v1. Subj. 3 < TOLL(I)AT; 203r1; *tol* 265v1 i B170r1.

TORCAR, tr., eixugar o netejar amb un drap, paper etc.; to clean, shine, polish
axí que·l descausava e li torcava les sabates B (259r1 B): noP: tergebat V741. 30; torcà-li la seua cara 91r1 PB.

TORÇÓ, subst. [f.?], dolor violent en el ventre; severe abdomen pair
agreujat per gran torsó del cors 102 n. 12: tortsó B: tortionem V.

TORNEIG [*tornec*], tr., torneig; tourney, tournament
con él anava una vegada en un tornec avia cavalereyat en lo torneig P196v1: ad torneamentum vadens V590. 33.

TORRAR, tr., cremar, rostir; to roast, toast
él fo torat sobre una gravila P170r1: super cratem ferream assatus fuit V497. 2; e·l foc torrat P191r1; él los fé torrar P199v1.

TORTOR, m., aparell de tortura, potser una espècie de «garrot»; rack, torturing device
per què·l fé pausar en lo tortor 100v1 (PB): equuleum V; e adons En Saprici lo féu penyar en lo tortor 33r2 (PB). Cf. occit. ant. *tortor*.

TÓRTORA [*tortra*], f., tórtora; turtle-dove

eu estaré tota sola con a tortra entrò que eu aya recobrat mo marit P138r2: no B; quan la sua mare oferí per él ·i· parel de tortres o dos pols de coloms 62v1 (PB).

TORTORAR, tr., torturar; to torture

e manà que om li tortorés les mameles P66r2: tortoràs B: torqueri V171. 32; e féu-lo tant tortorar entrò los brasses li foren totz deslogatz 93r2 (PB); qui cridaven que eren tortoratz per Sent Ambrosi P95r1. És *torturar* contaminat per *tortor*.

TOSQUIRAR, tr., tondre; to shave, cut (hair)

en aunta de Jhesuchrist li tosquiraren lo seu cap sobre les aureles 69v2 PB V182. 22. Veg. Grandó. Avui viu no sols en el Rosselló sinó a tots dos vessants dels Pirineus orientals; cf. DCEC s. v. *esquilar*.

TOT-EN-TOT, adv., de tot en tot, absolutament; completely

per la cal causa fo tant mogut per la amor de la femna que tot en tot se pensà en son coratge que desemparàs l'ermitatye P77v1: de tot en tot B; e tot en tot, tots los homes subjugà sots lo you de veritat P135v2; volgren que per aquelò [que] aquela eror fos de tot en tot tolta B81r2 (B) de tot.

TRABUCAMENT [*trebuc-, treboc-*], m., acció i efecte de trabucar, capgiramerit; capsizing, overturning plunge

me revocatz e·m datz plor en lo meu trebucament 72v2 (PB): ruinae V; e per lo trebucament de la ymage d'En Ròmul qui era déus dels romans P18r2: trebocament B. Cf. occit. ant. *trabucamen;* i ací, supra, *entrebucament*.

TRABUCAR [*entribucar*], intr.; caure daltabaix a; to plunge, precipitate

lo primer casec a la baxesa, él ergulós de la gran lud, enayxí l'ome, car temec, primer entribucà [P_2: tribucà P_1] a la baxesa P196v2: primus ad ima ruit magna de luce superbus / sic homo cum tumuit [en el manuscrit llatí de Cuixà prob. *timuit*, err.], primus ad ima ruit V591. 19. Passatge també traduït, més tard, i amb altres canvis, en altres textos catalans: «lo diable dix: —Yo·m metré en la cadira e seré semblant a Déu—. E nostre Senyor trabucà·l del sitio», Graal (AlcM). És el mateix mot que el cat. mod. *trabucar*, occit. *trabuc(h)ar*, fr. *trébucher;* altres vegades *trebucar* en llengua d'oc (G. de Tudela, A. Daniel, *PSW*). En el següent cas més aviat és transitiu: «*trabucar:* un fibló de vent... tota aquella parabanda que li vingué al enfront trabocà sobre de la isglésia», Jeroni Pujades, a. 1609, *Dietari* II f° 132.

TRACTUS, m., himne religiós cantat en la missa; canticle sung at Mass

mays enaprés nós cantam un cant qui à nom tractus 58r1 (PB).

TRAITOR, m., traïdor; traitor

Lo nexament e·l comensament del traytor P70r2; 270r1; cf. Cor., *Lleures*, p. 222, nota al v. 136.

TRAITORIA, f., traició; treachery, betrayal

Sàpies que·l teu nom vol aytant dir con plena de negror e de traytoria 200r2.

TRANSGULIR, tr., engolir; to swallow

no·l poc transgulir ni gitar P103r1: enviar B: transglutire V. Veg. f° 103, n. 2. Cf. trangolar, trangolador, en altres passatges, per als quals veg. Cor. 361.

TRAS, prep., darrere; behind

co·l diable estava amaguat *tras* la cortina del seu lit 77r1P: detràs B: post V.

TRASLATAR, tr., traslladar; to translate

·l· ayns e ·vi· meses... no fé als cor traslatar les Santes Escriptures P214v1: in... translatione scripturarum quinquaginta quinque annis et sex mensibus desudavit V655. 23.

TRAUC, m., forat; hole

éls feren un trauc en una roca P210r2: foramen in quodam saxo durissimo fecerunt V643. 35; 53v1. Segons AlcM mot típicament rossellonès.

TRAUCAMENT, m., perforació; hole making, perforation

la ·v·ª fo en lo traucament de les màs 270r2 (PB): quinta in manum perforatione V850. 18.

TRAUCAR, tr., foradar, perforar, penetrar; to pierce, make a hole through

les màs traucades 86v2 n. 134; pues de yoncs marís... trauquen tota res 85 n. 94; e la vertut de la castetat de la verge traucava de tot en tot los coratyes d'aquels P63v2, nota 131: trencava B: penetrabat V; e enayxí co él traucava Jhesuchrist ab la lansa per lo costat 77r1; e·l seu cors fo ferit e·l costat traucat per la lansa P85r2; avem bisbe qui traucà los cels P115v1: trencà B: penetravit V; mays eu é lo meu latz traucat per tu P85v1: treucat B; vesec un mur espès, e féu-lo traucar P108v2; e metia-la en una cisterna traucada P257r2: in cisternam pertusam V809. 13; lansa te traucarà lo costat P177v2: lancea latus hoc perforabit V530. 1; axí con éls li traucaven lo costat, sanc e aygua n'ixí P202r1: cum vero latus lancea perforassent V609. 6. [Avui aquest verb s'ha antiquat en català pertot, menys en el Rosselló. Aquest procés deu

haver començat ja en els segles XIV-XV. Sembla que llavors aparegué una variant ultracatalanitzada *trocar* (cf. *cloficar* < *clauficar*), que restaria poc coneguda: es veu que els escribes dels nostres dos manuscrits no l'entenien gaire, car la corrompen repetidament en *tocar*, si bé en el 2n. passatge B es corregí després i esmenà *tocar* en *trocar*, veg. la nota 4 del foli 249 de B (llacuna de P) i la nota 16 del f° 225 de P. La confusió entre *trocar (trau-)* i *tocar* es degué estendre tant, que en algun cas trobem *traucar* usat en lloc de *tocar*, o més ben dit, segurament, en comptes d'un *taucar*, ultracorrecció de *tocar* —una infanta jove, la qual era puta, per què ab gran putesc *traucava* [!] lo jovencel... com l'enfant agués desahordonatz movimens de carns, per lo *tocament* de la putana... — juvencula impudica impudice t r a c t a t juvenem... V94.25. Altrament la forma *tro-* no és hipòtesi en aquest mot car existeix, almenys en la toponímia, *trocs* per 'forats' (entre altres llocs a St. Feliu de Verí, entre Benasc i les Paüls, i en altres pobles de Ribagorça) J. C.].

TRAURE [*trer*], tr., atraure; to draw, attract

per odor de bona fama trasia a si lo pòbol 224v1: populum ad se trahebat V687. 23.

També 'tirar, disparar; to shoot'

pauza la sageta en l'arc e trau 41v2PB; un li trasc una sageta mes la sageta tornà enrere e nafrà sel qui l'ac treyta P210r1; 72r1; *trer* 85v1, forma que també trobem en 28v2 i 87v2; *trauria* 24v1.

TRAÚT, veg. *trebuit*.

TREBALLAR, intr., tr., sofrir, fer sofrir; to suffer, make suffer, to harass

on con ela trebalés per gran malautia... P105v1; te man, diable, que tu no trebals aquesta femna P179v1: ne hanc mulierem amodo contingere praesumas V536. 9; una femna mesquina que era trebalada per lo diable P179v1: a quodam daemone... vexabatur V536. 11; trebalar 179v1. Cf. *DCEC* s. v. *trabajar* i Cor. 361.

TREBÚIT, m., tribut; tribute, tax

fo él render, que venia esmersamens e resebia los guasays que les naus fasien en partida, e·l trebuyt que devien dar P205v2: est autem teloneum, ut dicit Ysidorus, locus in portu maris, ubi merces navium, et nautarum emolumenta, redduntur... latine dicitur vectigal V626. 27; que·l tramès per trebuyt que cascun ayn faya als romàs P87r2 n. 44. La variant *traüt*, la corrent en la llengua medieval, en 87r2 n. 48; *tribuyt* 84r1. B reemplaça per la forma moderna *tribut*.

TRENCAMENT, m., tallament, tonsura; tonsure

fa·s lo trencament dels pèls per so que sia donat a entendre a hom que·ls clerges deven talar las sobrefluytatz de les penses 70r1 PB.

TRENCAR, tr., tallar, partir, fendre, perforar, destrossar; to cut, sever, detruncate, chop into bits. El mot té una gamma de significats més ampla que en la llengua corrent moderna.

Tot lo cor los trencava P21v1; ela·s trencà los seus vestimens P143r1; les parts dels meus membres trencats P160r1: meis detruncatis membrorum particulis V486. 6; e l'autra partida él trencà menut P169r1: quam partem... minutatim incidit V494. 10; ab lo vestiment trencat P203v2: veste scissa V622. 5; ab glasi trencada fust P203v2: gladii mucrone confossa V622. 16; aquel seu nebot li trencà les entrales P220v1: gladium accipiens in viscera patrui transfixit V673. 15; conselà al rey que feés trencar Senta Catherina P252r2: ut eam... dissecaret V793. 31; trencava un cavaler armat... en un colp P265r2: militem... uno ictu cum spatha scindebat V837. 2; trencats-lo per mig e aportats-me lo cor d'él P266r2: per medium scindentes cor ejus mihi portate V840. 13.

També s'usava com a intransitiu (trencar-se, rompre's; to break [apart]): l'anap *trencà* 77v2; enans, quant ausien aquestes paraules, tot lo cor los trencava P21v1; mes mantenent la roda trencà e Sen Georgi... fo... deliurat 98v1 (PB); en trencan, a significar que als jutyes era necessària P119r1; les cadenes trenqueren e foren les portes ubertes P191r1; e·ls guaugs vostres en semblansa de veyre, cant comensen a resplandir, éls trenquen P180v1: et gaudia vestra in similitudine vitri, cum coeperunt splendere franguntur V539. 23. L'ús intransitiu no és exclusiu de les *Vides:* «La verga d'arbre bo / lia hom a un pal / per aquesta raó / que no trenc per vent mal», Guillem de Cervera, *Prov.*, 458*d*. Veg. f° 119r1, n. 109.

TRER, veg. *traure*.

TRES, adj., tres; three. Interessa l'antiga forma neutra *tria:*

tria mília homes convertí una vegada per sa presicació 130r2 (PB); tria mília enfants 138r1. < TRIA MILIA. Cf. *trea mília* Cor., *Lleg. rim.* 244; *tria* Desclot II, 46. 17.

TRESFORAR [*trans-*], tr., perforar; to pierce, perforate

on con él li gités una gota d'aygua, sobre la mà, de la sua suor, sobtament li tresforà la mà, així con si fos sageta P240v1: transforà B: perforavit V732. 2. Cf. *PSW* cita *trasforar* «durchbohren» en un text poètic trobadoresc: «Dona... que·m feritz ab un dart lo jorn qu'ieu·s vi premier, que d'autra part me trasforà».

TRIAR, tr., separar; to separate, take away

Quadragèsima contén en si ·xl· e ·ii· dies, contatz los digmenges, dels quals, trian sis dimenges, romanen-ne trenta 59r2 (PB): subtrahuntur V; manà... que totz los colpables fossen triatz dels no-colpables P96v2; se'n trieren de la sua ost P206v2: ab exercitu secesserunt V629. 26. Cf. *DCEC*, s. v. *triar*, i la cita de Llull en AlcM.

TRIGA, f., tardança; delay

que senes triga la plaga aucís 72v1 PB: mora V. Cf. «lo senyor... estech molt en son romiatge... e los fills e filles, per la triga de son pare, no havien què menjar», St. Vicent, *Quaresma* 50, 37.

TRISSAR, tr., triturar, esmicolar, esbocinar, martirtzar; to mangle, cut up, break into small pieces

con tu ages trissat lo cap del diable P173r1: trencat B: cum caput ejus omnino contriveris V505. 29; mantenent l'aybre caec e la ýdola ab la ara e·l temple tot trisat P190v1: et templo arbore corruente contrivit V575.19; los màrtirs trisans P238r1 n. 4; illos conterit V724. 31; ayxí intran ab lo bastó, trissà los diables P146r1: AlcM en dóna un sol exemple (Arnau de Vilanova), i diu que avui només s'usa a Ribesaltes. Cf. DCEC, s. v. *trizar*.

TRO, m., tro, estrèpit; loud noise, thunder

co si mauguessen la torre e que fessen tro P201r2: ut quasi turrim moverent et tonitrum simularent V606. 10.

TROCAR, veg. *traucar*.

TROP, adv., molt; very

no eren trob nobles ni trop vils P184r2: nec nitida nimium nec abjecta plurimum V554. 38; on co·l rey d'Anglaterra fos trop poderós P229r1: rex autem Angliae, cum nimis praepotens esset V701. 23.

TROPS, m. pl., moltes persones; many (people)

si trobs són que dien P175r1: si non desunt, qui dicunt V511. 13; e car són trops qui no saben aquesta ystòria P262r1: et quia multi hujus historiam ignorare probantur V824. 9; obrí lo loc en què era e fo vist per trops... foren morts entre ·x· dies P169v1: corpus ejus ignoranter aperitur omnesque... infra ·x· dies mortui sunt V495. 35.

TRUFLA, f., broma, burla; jest, witticism, drollery

no era covinent causa que hom gequís los vels cants e que hom cantés trufles noveles P267r2: trifles *o* tufles B: nunquam a me licentia concedetur, ut nova cantica, imo joculatoria quaedam in mea ecclesia decantentur V841. 32. Molt corrent en català antic, però en la forma *trufa*, i verb *trufar*, cf. DCEC, i angl. *trifle;*

prov. mod. *trufet, trufèc, -eto, -eco*, adj., «un peu moqueur, badin»; *es uno trufeto*, «c'est une moqueuse». (Mistral).

TRULL [*truyl*], m., premsa de vi; wine press

mes lo Nostre Bataler calcà lo truyl, e pot ésser apelat truyl la crou... — lo truyl é eu calcat tot sol... — o truyl apela lo diable 114r1P: trul B.

UDOLAR, intr., fer udols, ahucar (a algú); to howl

e·ls inferns li udolen P175v2: infernus sibi ululat V513. 3.

UFANA, f., ostentació artificiosa o per vanitat; vain display

ela no·ls vestia per neguna ufana P228v2: respondit, se non propter pompam... sic indutam V700. 22; totes paraules d'ufana o de vanitat refutava de si Sen Gregori P72r2.

UJAR, tr., fatigar, cansar; to tire

él, per la calor del sol e pel trebal del camí, fo tot huyat P146r1: uyat B: fractus V. Mot estrany a l'occità i comú als dos mss. i a molts textos cat. medievals: n'abunden els exs. en la Crònica de Jaume I, en Ramon Llull (p. ex. *Meravelles* III 10, IV 113; *Doctr. Pueril* p. 228) etc.

ULL [*vull*], m., ull; eye

cobri tu primerament los meus uyls P12v1: vuls B: oculos V28. La forma *vul(l)* sembla constituir una especialitat de B, com sigui que el cas es repeteix en el 83v1: él regirà los *vuls* (B: *uls* P) molt terriblament; per a la qual veg. Cor., *Lleures*, 249. Hi ha *los uls* B i P f° 84r2, 85r2.

ULTRA [*oltra, otra*], prep. més enllà de, a l'altra banda; beyond; alguna vegada 'contra, against'

co·ls cavalers passasen *ultra* l'aygua 191r1: cum igitur milites transvadassent V577. 14; 561; passaven d'oltre en loc delitable 241r2: ad loca amoena pervenirent V734. 1; e tu otra la mia volentat, às atrobada la crou de Jhesuchrist P110r2: ultra B: me renuente V; oltra sa volentat 179v1, oltra la sua volentat 184r1: ipsum renitentem V554. 7.

UMBRA, veg. *ombra*.

UNDA, veg. *onda*.

UNFLAMENT, m., inflament, pompositat, inflor; swelling, pomposity

guardats-vos del levat dels fariseus, so és del lur umflament 227v2; que él lo gità de l'unflament de supèrbia P53r1.

UNFLAR [*om-, um-*], tr., inflar; to swell (up)

e avia les cames unflades en manera que semblaven botz P105v1; per què lo ventre li umflà P133r1: imflà B: un hom noble qui avia la gola tant fort omflada que no podia parlar P102r1, n. 8;

umflat per supèrbia, cobeseyà d'aver l'emperi P167v1: in superbiam elatus imperium coepit ambire V489. 22. Avui dialectal, sobretot dels parlars occidentals i valencians. Però també *inflar-se* amb *i* es troba en P140v1.

UNTA, adj., ungida, untada amb olis preciosos; annointed
Crestina vol aytan dir con unta ab crisma P142v1: untada ab cresma B: uncta chrismate V.

USCLAR, tr., socarrar; to burn
Sent Laurens passà per lo foc, per lo qual, tot usclat, no fo solat, ans enluminat resplandí P171r1: transiit per ignem, quo non adustus inhorruit, sed illuminatus effulsit V499. 20. També occità antic *usclar* (PSW); manca en AlcM però es troba encara, almenys en la toponímia, sobretot en els Pirineus, J. C.

*VAC, VAGA, adj., buit, vacant; vacant, empty
e entre los apòstols una sezila vaga él vi P27r2. Cf. DCEC s. v. vaguada (IV 663b) i REW 9115. Cf. «Les atres parts del món eren vagues e buydes», Tomich *Hist.* 11.

VAGAR [*vaguar*], intr., dedicar algú els seus lleures, vagar-li de; to be free to, to dedicate oneself to
per so que pogués vaguar en estudiar en la santa liszó P185r1: ut libere vacare posset continuae meditationi et assiduae lectioni V557. 20; per so que vaguàs en Déu pus franquament P185v2: ut Deo vacaret liberius V559. 13.

VANESIR, intr., esvanir-se; to disappear
e mantenent él vanesí, que no·l vesec P147r2: s'esvanesich B: evanuit V. Cf. occit. ant. *vanezir, s'esvanezir* "s'evanouir" (PDPF).

VARIEJAR, intr., desvariejar, divagar; to rant, rave
e què varieges en tes paraules? sacrifica als déus e pausa les tues arts P168v1: quid variaris permulta? jam nunc sacrifica et magicam artem depone V491. 25. Cf. Grandó. És el mateix mot grafiat *variegar* 'variar (d'època)' P121r1.

VAS, m., sepultura; sepulcher
e·ls amics qui seguexen hom entrò al vas P260: qui tantum usque ad monumentum secum pergentes V817. 17.

VAXELL, m., recipient; container, vessel
no romàs e·l monestir sinó un petit d'oli en ·i· vayxel de veyre P79r2; vaycel 72v1. Excepcionalment apareix com a traducció del ll. *vas* en el sentit d'instrument de música:
Simforian és dit de simphonia, per so car él fo enquax vaxel de música, gitans de si plasens sons de vertuts, en lo qual foren ·iii· causes ayxí con en vaxel de música...; enayxí Sent Simforian fon durs ayxí con vaxel de música P180v1; Simphorianus dicitur a

simphonia, fuit enim tamquam vas musicum, emittens harmonicam virtutem, in quo, tamquam in vase musico, tria fuerunt... sic et Simphorianus tamquam vas musicum fuit, durus sibi V539. 13.

VENAL, adj., traure -: posar en venda; to put on sale
él se trasc venal per so que·l preu li donés 160r1: decrevit se ipsum venumdare V468. 11.

VÈNCER, tr., refutar, convèncer; to confute, convince
fo de gran fermetat en vèncer, segons que aparec en los maestre, que vencé poderosament P253r1: efficacissimam in convincendos sicut patet in rhetoribus, quos tam potenter convicit V796. 24. Per a la conjugació, veg. § 68.

VÈNIA, f., genuflexió religiosa; bow with the head or genuflection.
e fé enclinada vènia a l'autar P230r2: et ante altare reverenter se inclinans V705. 3. Cf. b. ll. *veniae*, «inclinationes, vel genuflexiones religiosorum» Du Cange; 'genuflexió' també en occit. antic: «Illi azordenet que... deguessen... totas dire l'antifena... baissant ab venia totas ensemps», S. Doucelina, PSW.

VENIMIAR, tr., veremar; to gather the grape, harvest
és mayor habundància de viandes que en autres temps, per so cor hom ha venimiat e maxonat P236r1: quando major victualium copia videtur esse, messibus et vindemiis celebratis, fieri instituit V719. 36. AlcM cita un ex. de *venimia* 'verema' en un doc. rossellonès de 1305.

VENTRALLES, veg. *entralles*.

VER, m., primavera; spring
dejunam, donques, en ver P59v2; és dit que la transfiguratió de Jhesucrist fo feyta en aviró del comensament de ver P166r1: transfiguratio enim facta dicitur fuisse circa principium veris V484. 12. També usat per Llull (AlcM) i d'altres textos arcaics.

VERBA, paraules; words
e tramès-li una letra, en la qual se contenia aquesta verba P42v1: aquestes paraules B51v2. Antic plural neutre, veg. Cor. 361.

VERD, adj., verd; green
e la palma que l'àngel li adux resplandia de mot gran resplandor e era la vergua molt vert P173r1: verda B. Ací, en P, *verd* és adjectiu d'una sola terminació, com VIRIDIS. Cf. «calor blava o vert», Llull, Doct. Pueril 139.

VERGONYA [*vergunya*], f., vergonya; shame
no às vergunya que tu vules toire a femna les causes que tu às mamades 66r2 PB; però poc més avall apareix ja amb el vocalisme normal *vergo(n)ya* P66v1, com en altres passatges de les Vides.

VERMENÓS, adj., que cria cucs; wormy, worm infested
e·ls colons, que avia vermennozes P26v1.

VERSANA, mesura de distància (no 'vessana', mesura agrària): per espasi d'una ~ geta la sua fenda 151r2: mensura jugeris V444. 28.

VESTA, f., vestit; clothes or kind of dress
cuya't, doncques, que tots e totes les vesties P218v1: vestes B. És autèntica la variant de P [vésties]? En tot cas no en sabem altres testimonis. Avui *vesta* és un vestit que duen en les processons, cf. it. *veste* (REW 9283) i el manlleu fr. *veste*.

VESTIRS, m. pl., vestits, roba de vestir; clothes
e·l cobrí ab los vestirs ayxí con si dormís P198r1: et quasi dormientem vestibus circumtexit V594. 27; Sent Crisant la reprès dels vestirs que avia P228v2: a Crisanto de pompa vestium reprehensa V700. 21; «Ornat de nobles vestirs», Llull (en AlcM), també en el *Testament* de Cervcrí de Girona, etc.

VET, adv. demostratiu, heus-aquí; behold, look
vet-me, Séyer, tramet-me P212v2: ecce ego, domine, mitte me V650. 28; vet que eu venc P173v2; vet lo Fil de la verge P179v2; vet un ram de palma P173r1. D'un encreuament de *vet* amb el sinònim *ec*, ll. ECCUM, resultà *vec*, usat en les combinacions *vec-te* P173r1, 173r2 i *vec-vos:* vec-vos que una nuyt Senta Maria... P172v1; 171r1; 185v2; 189v1.

VEUS, adv. demostr., heus-aquí; behold, look
tornats a mi, seyors, veus un diner que eu he atrobat P193v1: revertimini, domini mei, ecce denarium colligatum V581. 31.

VIJARE, ÉSSER [*viyares*], semblar; to seem
fo viyare a una femna que·l tenc a les fons, que Sent Domenge agués una stela luent en lo front P159v1: cuidam etiam matronae, quae ipsum ex sacro fonte levaverat, videbatur quod puer Dominicus stellam perfulgidam haberet in fronte V466. 26. A d'altres passatges apareix la variant *vijares* (*viga-* 31v2) tan corrent en català antic. N'hi ha moltes més variants: vejaire, vegaire, vejar, vezaire, vesaire, vezeire, etc. Forma que Cor. postulava però no va poder documentar, en el seu estudi etimològic de 1931 en BDC XIX, 39-41, on demostrà l'etimologia VIDEATUR. Veg. *vejaire* en PDPF; Mistral.

VINASSA, f., conjunt de rapa, pell i pinyols dels grans de raïm premsats; residue after distillation?, dregs?
e·n gità, ayxí que sola la vinassa romàs 114r1 PB: vinaria V.

VIRAR, intr., tr., girar; to revolve, turn
às tu maraveles del seu ornament qui·s vira aixi con a vent?

251v1: miraris ornamenta pretiosa, quae velut pulvis ante faciem venti erunt V790. 17.

VIUDA [*vísoa*], f., viuda; widow

en lo ·vi· totes les vísoes e les castes P111v1: vidues B: viduae V. Veg. Cor § 18 i pàg. 361, i *Lleures* p. 208. [Més sovint apareix la forma cultista *vídua*, tan corrent a l'Edat Mitjana, però vísoa degué ser corrent car d'ací s'hagué d'extraure el masculí *víso* (20v1). En el 166v1 l'original degué portar *viuda*, car només per la continuïtat dels 5 pals o traços seguits, d'aquesta forma, s'explica que el copista, trabucant-se en la lectura, ho alterés en *undia* (allí *vídoa* en B). J. C.].

VODAR, tr., fer vot de; to vow, swear, take a vow

Na Flàvia... cresec en éls, e vodà virginitat 120r2 PB; e quant lo-l agren vodada a Sen Pere, mantenent ela fo garida P104r2.

DE VOLANTES, veg. *devolantes*.

VOLON, adj., desitjós, cobejós; desirous, longing for, [Per més que es podria llegir *volou i* entendre, com a sentit, veloç, ràpid, fast, swift, no hi ha notícia ni versemblança de l'existència de tal descendent del ll. *velox*, i es tractarà d'una coincidència, potser inspirada per la paronimia d'aquest mot llatí: *volon(t)* és molt conegut i ben documentat, i fóra ben estrany que el català hagués servat, i com a hapax, l'única supervivència popular d'aqueix mot llatí en tota llengua o dialecte romànic. J. C.]

enayxí l'Esperit Sant és laus, so és, volon a escampament de si P116v2 (PB): velox V. Veg. f° 116, n. 134.

VUITAVA, f., vuitada; octave, eighth day religious feast

les vuytaves de la Verge Maria no solia hom celebrar P196r2: octava autem nativitatis beatae Mariae olim non celebrabatur V590. 13. Cf. 171v1, 196v1, *utava* 88v1.

VULL, veg. *ull*.

XANQUEJAR, intr., ronsejar, claudicar; to limp, hobble

per tot un ayn él xanqueyà per publicar lo miracle P172v1: xenqueyà B: unde ad publicationem miraculi per annum claudicavit V504. 13. Mistral *tinga, chenga, changa*, 'trottiner, aller à cloche-pied'; AlcM *xanca, xanga*, 'stilt', *xanc, -a*, 'coix' (segons el Dicc. Labèrnia-Salvat); *a peu enxanc*, 'a peu coix'; veg. DCEC: *çanga* (cama): del llatí vulgar *zanca*, de TZANGA, mena de calçat, probablement del persa ant. *zanga* (cama). Cat. *xanca* 'stilt', de vegades o en certs llocs 'sabates de sola molt alta per caminar per llocs inundats'; també cast. *zanca*, amb un verb *çanquear*.

XARMENT, XIRMENT, veg. *sarment*.

ÎNDEX GENERAL

ÍNDEX GENERAL

PREFACI IX

ESTUDI GRAMATICAL 3
Fonètica 4
Fonètica sintàctica 8
Morfologia nominal 12
Nòs i Vos 26
Hoc 26
Hic i Inde 27
Formació de mots 28
Conjugació 29
Present d'indicatiu 31
Present de subjuntiu 41
Imperfet d'indicatiu fort 46
Futurs i condicionals 47
Gerundi 47
Tema de perfet 47
Perfet feble 47
Perfet fort 52
Participi passiu 64
Partícules 70
Notes sintàctiques 71

GLOSSARI 77

PUBLICACIONS DE LA FUNDACIÓ
SALVADOR VIVES CASAJUANA

PUBLICACIONS DE LA FUNDACIÒ SALVADOR VIVES CASAJUANA

I. — Josep M.ª Casas Homs: *Joan de Castellnou*. Obres en prosa (segle XIV), 215 pàgines. — 1969.

II. — Josep Iglésies: *El cens del comte de Floridablanca (1787)*. Part de Catalunya. (Volum I). 614 pàgines. — 1969.

III. — E. Fort i Cogul: *La llegenda sobre Margarida de Prades*. «Premi Concepció Alemany, 1969». 273 pàgines. — 1970. (Exhaurida).

IV. — Drs. F. Ramon de Prat i Joan Francesc Guijarro Ruiz: *Cartilla d'Higiene ocular*. «Premi Crexhas Abiabar, 1969». Amb il·lustracions, 35 pàgines. — 1970. (Exhaurida).

V. — Josep Iglésies: *El cens del comte de Floridablanca (1787)*. Part de Catalunya. (Volum II). 571 pàgines. — 1970.

VI. — L. Puig i Farriol: *L'estat civil de la dona casada segons el Dret Civil vigent a Catalunya*. Pròleg de Ramon M.ª Roca i Sastre. 129 pàgines. — 1971.

VII. — Eduard Fontserè i Josep Iglésies. *Recopilació de dades sísmiques de les terres catalanes entre 1100 i 1906*. Amb una punta seca de Joan Rebull. 542 pàgines. — 1971. (Exhaurida)

VIII. — Dr. F. Ramón de Prat y Juan-Francisco Guijarro Ruiz: *Cartilla de higiene ocular*. «Premi Crexhas Abiabar, 1969». Amb il·lustracions, 35 pàgines. (Versió castellana). — 1971. (Exhaurida).

IX. — Roser Matheu: *Vida i obra de Francesc Matheu*. Amb il·lustracions. 254 pàgines. — 1971. (Exhaurida)

X. — Montserrat Costa i Via: *Estudi de l'obra d'Anna Rubies. 1881-1963*. Accèssit al «Premi Concepció Alemany 1970». 132 pàgines. — 1971. (Exhaurida).

XI. — Miquel Altissent, Sch. P.: *El cant gregorià. Un model de música religiosa*. Amb il·lustracions musicals. Pròleg de Cassià M.ª Just, Abat de Montserrat. 235 pàgines. — 1971. (Exhaurida).

XII. — Màrius Torres: *Poesías*. Traducció al castellà de Maria Teresa Ramo. 199 pàgines. — 1971. (Exhaurida).

XIII. — Plàcid Vidal: *El convecionalisme de la vida*. Pròleg de Josep Iglésies. 348 pàgines. — 1972.

XIV. — Eudald Graells: *La indústria dels claus a Ripoll. Contribució a l'estudi de la farga catalana*. Amb il·lustracions. 131 pàgines. — 1971. (Exhaurida).

XV. — Rossend Llates i M.ª Cinta Balagué: *Francesca Bonnemaison de Verdaguer i la seva obra*. «Premi Concepció Alemany, 1971». Amb il·lustracions. 173 pàgines. — 1972. (Exhaurida).

XVI. — Magí Riart i Birbe: *Els problemes del Pallars Sobirà*. Accèssit al «Premi Paterna Rura, 1970». 148 pàgines. — 1972. (Exhaurida).

XVII. — Eufemià Fort i Cogul: *El senyoriu de Santes Creus*. 498 pàgines. — 1972.

XVIII. — Roser Matheu: *Quatre dones catalanes*. Accèssit al «Premi Concepció Alemany, 1972». Amb il·lustracions. 199 pàgines. — 1972. (Exhaurida).

XIX. — Josep Riba i Gabarró: *La Pobla de Claramunt* (Monografia). Amb il·lustracions. 355 pàgines. 1972. (Exhaurida).

XX. — Antoni Bach i Riu, pvre.: *Bellpuig d'Urgell i la seva antiga baronia al Pla d'Urgell*. Accèssit al «Premi Cristòfor Despuig, 1972». 292 pàgines. — 1972.

XXI. — Josep M.ª Madurell i Marimon: *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva història*. Vol. I (1972). 620 pàgines. (Exhaurida).

XXII. — A. Duran i Sanpere: *Pels camins de la Història*. Amb il·lustracions. 190 pàgines. — 1973.

XXIII. — Josep M.ª Madurell i Marimon: *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva història*. Vol. II. Amb il·lustracions. 713 pàgines. — 1972.

XXIV. — Cristià Cortès: *Els Setantí*. «Premi Francesc Carreras i Candi, 1973». Amb il·lustracions. 292 pàgines. — 1973. (Exhaurida).

XXV. — Josep M.ª Madurell i Marimon: *Claudi Bornat*. «Premi Francesc Carreras i Candi, 1972». Pròleg de Pere Bohigas. Amb il·lustracions. 299 pàgines. — 1973.

XXVI. — Eufemià Fort i Cogul: *Llegendari de Santes Creus*. «Premi Gumersind Bisbal i Gutsems, 1973». Prefaci de Miquel Coll i Alentorn. 316 pàgines. — 1974.

XXVII. — Jaume Riera i Sans: *La crònica en hebreu de la disputa de Tortosa*. 72 pàgines. — 1974.

XXVIII. — Pere F. Santanach i Prat: *Estudi tectònic del paleozoic inferior del Pirineu entre la Cerdanya i el riu Ter*. Accèssit al «Premi Eduard Fontserè, 1973». Amb il·lustracions. 154 pàgines. — 1974.

XXIX. — Josep Iglésies i Fort: *Estadístiques de població a Catalunya, el primer vicenni del segle XVIII*. — Vol. I. 506 pàgines. — 1974.

XXX. — Josep Iglésies i Fort: *Estadístiques de població a Catalunya, el primer vicenni del segle XVIII*. — Vol. II. 506 pàgines. — 1974.

XXXI. — Josep Iglésies i Fort: *Estadístisques de població a Catalunya, el primer vicenni del segle XVIII*. — Vol. III. 432 pàgines. — 1974.

XXXII. — Josep M.ª Casas Homs: *Dietari de Jeroni Pujades*. «Premi Gumersind Bisbal Gutsems, 1974». Pròleg d'A. Duran i Sanpere. Volum I. Amb un gravat. 484 pàgines. — 1975.

XXXIII. — Eufemià Fort i Cogul: *Notícia històrica d'una singular institució medieval*. Accèssit al «Premi Francesc Carreras i Candi, 1973». 350 pàgines. — 1975.

XXXIV. — Josep Danon i Breto: *Aportació a l'estudi social de la medicina a Catalunya (1768-1827)*. «Premi Jordi Casas, 1974». 152 pàgines. — 1975.

XXXV. — Josep Iglésies: *Les minves dels cultius i de la població a la comarca del Priorat*. 91 pàgines. — 1975.

XXXVI. — Josep M.ª Casas Homs: *Dietari de Jeroni Pujades*. Volum II. «Premi Gumersind Bisbal Gutsems, 1974». 237 pàgines. — 1975.

XXXVII. — Josep Romà Barriga: *El Sacramentari, Ritual i Pontifical de Roda*. «Premi Francesc Carreras i Candi, 1972». Pròleg de Manuel Mundó. Amb il·lustracions. 756 pàgines. — 1975.

XXXVIII. — Lluís Casassas i Simó: *El Lluçanès*. «Premi Cristòfor Despuig, 1972». Amb il·lustracions. 208 pàgines. — 1975.

XXXIX. — Josep M.ª Casas Homs: *Dietari de Jeroni Pujades*. Volum III. «Premi Gumersind Bisbal Gutsems, 1974». 404 pàgines. — 1975.

XL. — Josep M.ª Casas Homs: *Dietari de Jeroni Pujades*. Volum IV i últim. «Premi Gumersind Bisbal Gutsems, 1974». 328 pàgines. — 1976.

XLI. — Eduard Feliu i Mabres - Jaume Riera i Sans: *Poemes hebraics de jueus catalans (segles XI-XV)*. 224 pàgines. — 1976.

XLII. — Teresa-Maria Vinyoles i Vidal: *Les barcelonines a les darreries de l'Edat Mitjana (1370-1490)*. Accèssit al «Premi Concepció Alemany 1976». 192 pàgines. — 1976.

XLIII. — P. Basili de Rubí: *Les Corts Generals de Pau Claris*. Accèssit al «Premi Gumersind Bisbal Gutsems 1974». Pròleg del P. Ramon Vidal. Amb il·lustracions. 548 pàgines. — 1976.

XLIV. — Josep M.ª Torras i Ribé: *Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'antic règim. Els Padró d'Igualada*. (1642-1862) Premi ex-aequo del "Premi Cristòfor Despuig 1976". Pròleg de Joan Mercader i Riba. Amb il·lustracions. 316 pàgines. — 1976.

XLV. — Josep Maria Casas Homs: *Llibre del Batlle Reial de Barcelona Berenguer Morey (1375 - 1378)*. 144 pàgines. — 1976.

XLVI. — Salvador Galceran Vigué: *Dietari de la fidelíssima vila de Puigcerdà. Transcripció literal del text i comentari original*. Accèssit al "Premi Gumersind Bisbal Gutsems 1974". Pròleg del Dr. Joan Martí Alanís, Bisbe de La Seu d'Urgell. Amb il·lustracions. 204 pàgines. — 1977.

XLVII. — Osvoald Cardona.— *Els grups de vocals en contacte. (Un tema de llengua i poètica)*.—Accèssit al «Premi Pompeu Fabra, 1976», de l'Institut d'Estudis Catalans.— Pròleg de Josep M.ª Casas Homs. 252 pàgines.—1977.

XLVIII. — Charlotte S. Maneikis Kniazzeh i Edward J. Neugaard. —*Vides de Sants Rosselloneses*— Prefaci de Joan Coromines. Volum I (gramàtica i glossari) 244 pàgines.—1977.